

Tanulmányok 15.

NEMZETKÖZI MAGÁNJOG
ÉS POLGÁRI ELJÁRÁSJOG
A MEGVÁLTOZOTT GAZDASÁGI
KÖRNYEZETBEN

Szerkesztette:

HARSÁGI VIKTÓRIA – HORVÁTH E. ÍRISZ
– RAFFAI KATALIN

PÁZMÁNY PRESS

Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott
gazdasági környezetben

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

TANULMÁNYOK 15.

Sorozatszerkesztő: *Szabó István*

NEMZETKÖZI MAGÁNJOG
ÉS POLGÁRI ELJÁRÁSJOG
A MEGVÁLTOZOTT GAZDASÁGI
KÖRNYEZETBEN

Szerkesztette:

HARSÁGI VIKTÓRIA – HORVÁTH E. ÍRISZ – RAFFAI KATALIN

PÁZMÁNY PRESS

Budapest

2013

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014. sz. – Tehetségtámogatás
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kilenc tudományágában
projektje keretében jelent meg.

© Szerzők, szerkesztők, 2013

© PPKE JÁK, 2013

ISSN 1417-7285 (fősorozat)

ISSN 2061-7240 (alsorozat)

ISBN 978-963-308-087-0

Kiadja:

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara,
Budapest, Szentkirályi u. 28–30. • www.jak.ppke.hu
és a Szent István Társulat,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiadója
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24. • www.szit.katolikus.hu

Felelős kiadó: Dr. Schanda Balázs dékán és Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér

Korrektúra: Réti Anna
Nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Nyomás: Vareg Hungary Kft.
www.vareg.hu

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------	---

NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI SZEKCIÓ

A határon átvélő gazdasági kapcsolatok akadályainak lebontása – különös tekintettel az európai uniós jogegységesítési törekvésekre

BAKOS Kitti

A gazdasági társaságok határon átnyúló átalakulásához kapcsolódó jogegységesítési törekvések	11
---	----

BODZÁSI Balázs

A határon átnyúló pénzügyi szolgáltatások liberalizációja az Európai Unióban belül	23
---	----

BOGNÁR Bettina Katalin

A tartási kötelezettségek szabályai az Európai Unióban és hazánkban	37
--	----

FORGÁCS Tünde

Az európai szerződési jog közös referenciakerete felé tett lépések, illetve annak az adásvételt tárgyaló IV. könyv 'A' része	49
---	----

KALICZKA Alexandra

A közös európai adásvételi jogról szóló rendelettervezet nemzetközi magánjogi szempontú elemzése	61
---	----

KAPRINAY Eszter

Határok nélkül – új típusú európai szabadalom?	73
--	----

KENGYEL Péter

A consideration-elv szerepe a jogegységesítésben	85
--	----

ZOVÁNYI Nikolett

A légi utasok jogainak megsértése esetén irányadó nemzetközi joghatósági szabályok	93
---	----

POLGÁRI ELJÁRÁSJOGI SZEKCIÓ

A vitarendezés, a követelések érvényesítésének különböző útjai a megváltozott társadalmi és gazdasági környezetben

DEILINGER Viktória	
Földre esik-e a torta?	103
HORVÁTH E. Írisz	
A kis értékű követelések európai eljárása, mint alternatív jogérvényesítési lehetőség	117
LÉGRÁDI István László	
Bizonyítási teher gyógyszer-termékfelelősségi perekben	129
LUGOSI József	
A követelés behajtásának (megtérülésének) esélyei és lehetőségei a hatályos magyar végrehajtási eljárásban	141
MERNYEI Ákos	
Az Alien Tort Claims Act	159
NEIZER Norbert	
A végrehajtásról szóló 1994. ÉVI LIII. törvény 2011. és 2012. évi módosításairól	171
OROSZ Nóra Natália	
A mediáció gyakorlata Németországban	181
SURI Noémi	
A mediációs irányelv érvényesülése Európában	191
SZIGETI Krisztina	
A perhatékonyság	201
TIMÁR Kinga	
A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog	215
VIRÁG Csaba	
A polgári per igazságossága	227
ZAICSEK Károly	
Újabb jogértelmezési problémák a perújítás megengedhetősége körében	239

ELŐSZÓ

A könyv, melyet a Tisztelt Olvasó a kezében tart, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán működő Magánjogi Kutatócsoport és Doktori Iskola által 2012. február 17-én szervezett konferencia tanulmányköte-te. Egy tematikus doktorandusz-konferencia szervezésének ötletét a hiány és az ebből fakadó igény szülte, melyet a Polgári Eljárásjogi Tanszék PhD hallgatói maguk fogalmaztak meg: szükség volna egy olyan fórumra, ahol a hasonló területen kutatást folytató doktorandák, doktoranduszok és a fokozatszerzés előtt álló doktorjelöltek kicserélhetik gondolataikat, bemutathatják megkez-dett, vagy már esetlegesen közel kész kutatási eredményeiket, illetőleg azok egy szeletét. Erre a szokványos doktorandusz-konferenciák – általánosabb jel-legükből fakadóan – nem adnak megfelelő alkalmat, a tematikus szakmai ren-dezvényeken pedig a fiatal kutatók nehezebben jutnak szereplési lehetőséghez, mint tapasztaltabb kollégáik. Az ügyet felkarolva indítottuk útjára a felhívást, amely nem várt érdeklődést váltott ki. Előzetes elképzeléseink szerint mintegy tucatnyi PhD hallgató jelentkezésével számolva csupán egy kisebb „családias” rendezvényt terveztünk, de a jelentkezők létszámának folyamatos növekedését örömmel látva változtattunk az eredeti koncepción, így a rendezvény apránként országos szintűvé nőhetett ki magát. Az érdeklődést minden bizonnyal az is fokozta, hogy két olyan területet: a polgári eljárásjogot és a nemzetközi magán-jogot kapcsolunk össze, ahol az utóbbi években mind a kutatás, mind pedig az oktatás területén egyértelmű szinergia tapasztalható. Ezúton szeretnénk köszö-netet mondani Dr. Wopera Zsuzsa dékánhelyettes asszonynak (ME ÁJK), aki egy szegedi beszélgetés során a nemzetközi magánjog felé nyitás gondolatát elindította.

A konferencia a Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Tehetségtámogatás a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kilenc tudományágában* című, TAMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014. sz. projektje keretében került megrendezésre harminc-két doktorandusz aktív részvételével három szekcióban. Nagy örömeinkre szol-gált, hogy az ország valamennyi jogtudományi doktori iskolája képviseltette magát a rendezvényen. Itt szeretnénk hálánkat kifejezni a szekciók vezetését el-vállaló Dr. Burián László (PPKE JÁK) és Dr. Kengyel Miklós (PTE ÁJK) pro-fesszor uraknak, valamint Dr. Varga István dékánhelyettes úrnak (ELTE ÁJK),

akik számos elfoglaltságuk mellett időt szakítottak az egész napos rendezvényre és a fiatal kutatók munkáját szakmai iránymutatásaikkal lendítették tovább. E kötet célja, hogy a Polgári Eljárásjogi és Nemzetközi Magánjogi Kutatásokat Végző Doktoranduszok és Doktorjelöltek I. Országos Konferenciáján elhangzott és utóbb írásban is leadott előadások szövegét mindenki számára elérhetővé tegye. A kötet lektorálására Dr. Varga Istvánt kértük fel, aki megtisztelt bennünket azzal, hogy e feladatot elvállalta.

Köszönetet mondunk Dr. Schanda Balázs és Dr. Kovács Péter professzor uraknak, hogy a Kar, ill. a Doktori Iskola vezetőiként az ügy mellé álltak, Dr. Frivaldszky János, Dr. Erdődy János kollégáknak, dr. Suri Noémi doktorandának, Szalainé Szikszai Krisztinának, Grodek Ágnesnek és Kocsis Annamáriának, akik támogató segítsége nélkül a rendezvény és a tanulmánykötet nem jöhetett volna létre. Látva az első konferencia eredményességét, jutottunk arra az elhatározásra, hogy hagyományt teremtve évente megrendezzünk azt, melyhez reméljük a Kar és a Doktori Iskola folyamatos támogatását.

Budapest, 2012. december 3.

a Szerkesztők

NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI SZEKCIÓ

**A határon átívelő gazdasági kapcsolatok
akadályainak lebontása – különös tekintettel
az európai uniós jogegységesítési törekvésekre**

A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK HATÁRON ÁTNYÚLÓ ÁTALAKULÁSÁHOZ KAPCSOLÓDÓ JOGEGYSÉGESÍTÉSI TÖREKVÉSEK*

BAKOS Kitti
doktoranda (SZTE ÁJK)

1. Bevezetés

Az Európai Unió törekvéseivel, az egységes belső piac kialakításával, a határokon átnyúló árumozgás, valamint szolgáltatásnyújtás megteremtésével együtt a gazdasági társaságok országhatárokon átívelő tevékenysége is felerősödött. Ezen folyamatok megvalósulási formái között a székhelyáthelyezés mellett a társaságok határokat átlépő átalakulásai és szervezeti változásai is egyre nagyobb szerepet kapnak;¹ ebből fakadóan az átalakulás folyamata szervesen illeszkedik a gazdasági társaságok esetében is felhívható letelepedési szabadság hatókörébe, valamint dinamikájával hozzájárulhat a határok nélküli gazdasági térség kialakításához is.² Ennek indoka az, hogy ezen szervezeti változások keretében megvalósítható egy már meglévő gazdasági társaság működésének a folytonossága, valamint elkerülhetőek az újjáalapítás költségei és az ezzel kapcsolatos időveszteségek is.³

Az európai társasági jogi szabályozás nem jelent egy egységes és átfogó joganyagot,⁴ igaz ez az átalakulást felölelő uniós jogforrások rendszerére is. A gazdasági társaságok átalakulásának közösségi rendezése érinti egyrészt az irányelvi szintű szabályozás megvalósulási formáit, valamint a szupranacionális

* Készült a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj Támogatásával.

¹ Günter Christian SCHWARZ: *Europäisches Gesellschaftsrecht*. Baden-Baden, Nomos, 2000. 75.; Lars KLOSTER: *Grenzüberschreitende Unternehmenszusammenschlüsse*. Hamburg, Verlag Dr. Kovac, 2004. 55.

² Stefan GRUNDMANN: *Europäisches Gesellschaftsrecht*. Heidelberg, Müller, 2004. Rn 16., 31.

³ Pók László: A tőkeegyesítő társaságok határon átnyúló egyesüléséről. *Gazdaság és Jog*, 2010/5. 12.

⁴ MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.): *Európai társasági jog*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 382.

társasági formákkal összefüggésben a rendeleti szintű jogalkotásban is megjelenik.⁵ Az irányelvek segítségével kiépített jogközelítés az átalakulás típusai közül parciális jelleggel a részvénytársaságok határokon belül zajló egyesülési, valamint szétválási folyamatait öleli fel, továbbá a jogharmonizáció kiterjed a tőkeegyesítő gazdasági társasági formák több tagállam területét érintő egyesülési mechanizmusaira is. Az irányelvekkel történő szabályozási technika mellett az SE-rendelet közvetlenül alkalmazandó rendelkezéseket előirányozva két aspektusból érinti az átalakulás egyes formáit: az európai részvénytársaság alapítási módjai között az egyesülés, valamint a formaváltás lehetősége kerül kifejezetten nevesítésre az uniós jogszabály normaszövegében.

A jogutódlási folyamatok és szervezeti változások közül az uniós jogalkotás határokon átívelő kontextusban csak az egyesülés folyamatát öleli fel, nem érinti azonban a szétválás vagy a formaváltás lehetőségét, ha az átstrukturálódásra irányuló eljárások ezen típusai határokon átnyúló elemeket is tartalmaznak.⁶ Az uniós szabályozás előbbieken bemutatott parciális jellegéből fakadón jelen tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy azok az átalakulási formációk, amelyekre vonatkozóan határon átnyúló kontextusban harmonizációs törekvések még nem jelentek meg, az Európai Unión belül megengedhetőek-e kapcsolódó jogforrási környezet hiányában vagy sem.

2. A határon átnyúló szétválás

A szétválásra vonatkozóan csak a részvénytársaságok egy tagállam területét érintő átalakulási folyamataira találunk uniós rendelkezéseket, amelyek azonban nem fedik le a korlátolt felelősségű társaságok ilyen típusú szervezeti változásait, valamint nem alkalmazhatóak több tagállam területét érintő relációban sem. Az átalakulás ezen formájának a megengedhetőségére és a letelepedés szabadságának a kapcsolatára az Európai Bíróság korábbi döntéseiben foglalt elvi tételek megfelelő alkalmazásának a következtében hozható általános jelleggel bíró értelmezés:⁷

- 1) Az alapszabadság és az átalakulás viszonyítási aspektusainak a vonatkozásában annak a kérdése merül fel a szétválás egyes formáihoz kapcsolódóan, hogy azok a nemzeti rendelkezések, amelyek ismerik a szétválás jogintézményét, azonban ennek lehetőségét csak határokon belüli kontextusban engedik meg, nem jelentik-e a letelepedés szabadságának

⁵ Jürgen SCHWARZE (Hrsg.): *EU-Kommentar*. Baden-Baden, Nomos, 2009. 696.; MISKOLCZI BODNÁR i. m. 89.; SCHWARZ i. m. 5.

⁶ Karel VAN HULLE – Harald GESELL: *European corporate law*. Baden-Baden, Nomos, 2006. 27.

⁷ KLOSTER i. m. 334.

a sérelmét, hiszen ezen alapszabadság érvényesülési köre minden olyan szervezeti változásokkal járó folyamatot átfog, amelynek következtében valamely gazdasági társaság tevékenységét egy más tagállam területére képes kiterjeszteni.⁸ Generális tilalom tehát az alapszabadság feltétlen érvényesülése miatt a szétválás egyes formái esetében sem alkalmazható a határon átnyúló átalakulási folyamatok során, ha arra a nemzeti jogok a tagállamon belül lehetőséget adnak.⁹ Ez alól kivétel lehet például az átvétel útján történő különválás esete, amelyet az irányelv és más tagállamok gyakorlata (például Ausztria, Csehország, Románia és Bulgária) ismer, azonban a magyar szabályozásban az átalakulás ezen formája nem jelenik meg, mert a részvénytársaságok határokon belül zajló szétválására vonatkozó uniós norma csak azon szervezeti változások tekintetében kötelezi a tagállamokat, amelyek lebonyolítását az adott nemzeti jog egyébként a saját gazdasági társaságai számára is lehetővé teszi.

- 2) A határokon átnyúló szétválási folyamatok megengedhetősége ezen belül a diszkriminációmentesség uniós követelményének az érvényesülésével is igazolható abból a szempontból, hogy abban más tagállam honosságával bíró gazdasági társaságok is részt vehetnek: amennyiben a szétválás adott tagállamban ismert megvalósulási formáiban történő részvétel lehetőségét a nemzeti szabályozás a hazai gazdasági társaságok számára elérhetővé teszi, akkor ezen szervezeti változások elismerése és bejegyzése nem tagadható meg határokat átívelő kontextusban sem.¹⁰
- 3) Amennyiben a tagállamok korlátozó vagy megkülönböztető intézkedéseket kívánnak bevezetni, akkor a szabályozás indokoltságát az Európai Bíróság által a Gebhard-döntésben kidolgozott követelményrendszer segítségével hívásával vizsgálhatjuk meg.¹¹ Ennek keretében a korlátozás

⁸ Vö. Christopher MADER: Die grenzüberschreitende Verschmelzung am Beispiel Deutschland – Österreich. *Österreichische Zeitschrift für Recht und Rechnungswesen*, 2011/4. 101.

⁹ Mathias HABERSACK: *Europäisches Gesellschaftsrecht*. München, Beck, 2006. 227.; Andreas SPAHLINGER – Gerhard WEGEN: Deutsche Gesellschaften in grenzüberschreitenden Umwandlungen nach Sevic und der Verschmelzungsrichtlinie in der Praxis. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 2006/19. 725.

¹⁰ Vö. MADER i. m. 101.; Andreas WENG: *Zulässigkeit und Durchführung grenzüberschreitender Verschmelzungen*. Berlin, Duncker & Humblot, 2008. 80., 91., 360–361.; Uwe GROHMANN: Grenzüberschreitende Mobilität von Gesellschaften nach der Rechtsprechung des EuGH – von Daily Mail bis Cartesio. *Deutsche Zeitschrift für Wirtschafts- und Insolvenzrecht*, 2009/8. 325–326.

¹¹ Peter ULMER: Gläubigerschutz bei Scheinauslandsgesellschaften. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2004/16. 1204.; Clemens Philipp SCHINDLER: Gesellschaftsrechtliche Aspekte der grenzüberschreitenden Verschmelzung von Kapitalgesellschaften – ein Vergleich der deutschen und österreichischen Rechtslage. In: Marc LIEBSCHER (Hrsg.): *Harmonisierung des Wirtschaftsrechts in Deutschland, Österreich und Polen*. Baden-Baden, Nomos, 2008. 215–218.; WENG i. m. 304–306.

nem lehet diszkriminatív; a további szempontok elemzésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha ez a feltétel megvalósul. A megkülönböztetés ezen belül csak abban az esetben megengedett, ha azt kényszerítő körülmények és általános érdekek igazolják (például a kisebbség, a hitelezők és a munkavállalók érdekeinek a védelme),¹² a szabályozás azonban nem gördíthet generális és végleges jelleggel akadályt a letelepedés szabadságának érvényesülése elé.¹³ A jogszerűség további feltételeként kell megkövetelni, hogy a korlátozás az elérni kívánt céllal arányos legyen, és nem lépheti túl a szükséges mértéket sem.¹⁴

- 4) A fentiekben kifejtett megállapításunkat külön jogharmonizációs rendelkezések hiányában is fennállónak tartjuk a letelepedés szabadságának érvényesülése érdekében, hiszen az alapszabadságból fakadó előnyök kihasználását és garantálását nem gátolhatja az, hogy adott esetben az Európai Unión belül a kapcsolódó jogharmonizációs intézkedés még nem született meg.
- 5) A határokon átnyúló szétválási folyamatok megengedhetősége a szakirodalmi álláspontok szerint esetlegesen a Sevic-ügyben hozott döntés azon pontjából is levezethető, amely szerint a határon átnyúló egyesülések, *más társasági átalakulások mintájára*, a különböző tagállami jogok szerint működő társaságok együttműködési és átszervezési szükségleteinek teremtenek alapot.¹⁵ Az ítéletből nem derül ki, hanem rejtve marad annak a kérdése, hogy milyen megvalósulási esetköröket ölelnek fel a bírósági döntésben hivatkozott 'más társasági átalakulási folyamatok',¹⁶ az átalakulás fogalmának megközelítéséhez kapcsolódóan a többi nemzeti jogrendszerrel összevetve például az osztrák szabályozás dogmatikai megközelítése gyökeresen eltérő, ahol az átalakulás nem foglal-

¹² C-210/06. sz. ügy Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. [EBHT 2008, I-09641] 113. pont; SCHWARZE i. m. 647., 690.; Heribert HIRTE – Thomas BRÜCKNER (Hrsg.): *Grenzüberschreitende Gesellschaften*. Köln-Berlin-München, Carl Heymanns Verlag, 2006. 72–73., 523.

¹³ C-411/03. sz. ügy SEVIC Systems AG. [EBHT 2005, I-10805] 29–30. pont; Horst EIDENMÜLLER: *Mobilität und Restrukturierung von Unternehmen in Binnenmarkt*. *Juristen Zeitung*, 2004/1. 27.; HIRTE – BRÜCKNER i. m. 73., 92.

¹⁴ C-411/03. sz. ügy SEVIC Systems AG. [EBHT 2005, I-10805] 29–30. pont; SCHWARZE i. m. 649.; HIRTE–BRÜCKNER i. m. 93.

¹⁵ Cristoph TEICHMANN: *Gesellschaftsrecht im System der Europäischen Niederlassungsfreiheit*. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*, 2011/6. 645–646.; Daniela HUEMER: *Grenzüberschreitende Verschmelzungen von Kapitalgesellschaften (Teil 2)*. *Österreichische Zeitschrift für Recht und Rechnungswesen*, 2006/3. 68.; Dieter DUURSMA – Henriette DUURSMA-KEPPLINGER – Marianne ROTH: *Handbuch zum Gesellschaftsrecht*. Wien, LexisNexis ARD Orac, 2007. Rn 4525.

¹⁶ C-411/03. sz. ügy SEVIC Systems AG. [EBHT 2005, I-10805] 19. pont; Dirk VAN GERVEN: *Cross-Border Mergers in Europe (Volume I)*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 71–72.

ja magában az egyesülést és a szétválást. A határozat német fordítása a *‘Gesellschaftsumwandlungen’* kifejezést használja, amelyet azonban az osztrák megközelítés vonatkozásában helyesebb lenne az *‘Umgründung’* társasági jogi esetköreivel megfeleltetni.

3. A határon átnyúló formaváltás vs. székhelyáthelyezés

A formaváltás, mint átalakulási formáció határon átnyúló jellegének a megítélése már sokkal differenciáltabb alapokon nyugszik, mint a szétválás megengedhetőségének dogmája. Ennek indoka egyrészt az, hogy a tagállami jogok dogmatikai megközelítése a formaváltás és a jogutódlás kapcsolatára nézve különböző, másrészt pedig a formaváltás jelensége több tagállam területét érintő kontextusban összefonódik a székhelyáthelyezés jogintézményével is. Figyelemmel tehát arra, hogy a székhelyáthelyezés olyan *sui generis* szervezeti változásnak tekinthető, amely behatolva az átalakulás felségterületére szervesen összefonódik a társasági forma megváltozásának a kérdéskörével, így jelen tanulmányunkban szükségesnek tartjuk a formaváltással együtt járó székhelyáthelyezési folyamatok megengedhetőségének a vizsgálatát is.¹⁷

3.1. A letelepedés szabadsága és a formaváltás vs. székhelyáthelyezés

Elsőként azt kell rögzítenünk, hogy a határon átnyúló átalakulási formációk a letelepedés szabadságának védőhálója által átfogott szervezeti változásokkal járó eljárásoknak tekinthetőek az Európai Bíróság korábbiakban kifejtett, kap-

¹⁷ A székhelyáthelyezés problematikája nem függetleníthető a társaságra irányadó személyes jog meghatározását előíró kapcsolóelvek kérdésétől, a bejegyzés és a székhely elvének a különbözőségeitől. [Lásd erre vonatkozóan részletesen: FAZEKAS Judit: A székhelyáthelyezés és letelepedési szabadság a magyar és a közösségi jogban. In: PAPP Tekla (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili Tomus X. – SZTE ÁJTK Polgári jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa*. Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 15–29.; Peter BEHRENS: Die Umstrukturierung von Unternehmen durch Sitzverlegung oder Fusion über die Grenze im Licht der Niederlassungsfreiheit im Europäischen Binnenmarkt. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*, 1994/1. 4–7.]. Mindemellett a székhely fogalmára és különféle típusaira vonatkozó tagállami rendelkezések közötti differencia is kihatással lehet a székhelyáthelyezés egyes formáinak a megítélésére. [Lásd erre vonatkozóan: METZINGER Péter: A társaságok és a szabad letelepedés (a Cartesio-ügyben közzétett főtanácsnoki indítvány kritikája). *Európai jog*, 2008/4. 21.; METZINGER Péter: A társaságok szabad letelepedése a Cartesio-ügy után: Hogyan tovább nemzetközi székhelyáthelyezés? *Európai Jog*, 2009/2. 8–9.; Rembert SÜSS – Thomas WACHTER: *Handbuch des internationalen GmbH-Rechts*. Bonn, zerb verlag, 2011. 217., 222., 232.; Giuseppe DI MARCO: Der Vorschlag der Kommission für eine 14. Richtlinie. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*, 1999/1–2. 4–6.]

csolódó döntései alapján.¹⁸ Az alapszabadságából feltétlenül következő jogok érvényesülése szempontjából a székhelyáthelyezés, a formaváltás és az alkalmazandó jog megváltozásának a kapcsolata az alábbiak szerint jellemezhető:

- A letelepedés szabadsága által biztosított garanciákból nem vezethető le olyan követelmény, amely utat nyitna a székhelyáthelyezés azon formájának és alanyi jogot biztosítana a társaság számára abban az esetben, ha a székhely áthelyezése mellett a társaságra irányadó jog, és ebből fakadóan a társaság működési formája változatlan marad.¹⁹ A formaváltással nem járó székhelyáthelyezés megengedhetőségének az eldöntése tagállami hatáskörbe tartozik, természetesen a származási állam esetében a nemzeti jogalkotó minden további nélkül dönthet úgy, hogy az ilyen típusú szervezeti mozgásnak is teret enged. ²⁰ Ha a társaság meg nem engedő tagállami szabályozás ellenére is más tagállam területén kívánja a tevékenységét folytatni, akkor ebben az esetben először meg kell szűnnie a származási tagállamban, ezt követően pedig új társaságot kell alapítania a fogadó tagországban.²¹ Ennek az esetkörnek a megvalósulása függ azonban a társaság honosságát meghatározó kapcsolólévtől is: amennyiben egy adott tagállam a központi ügyintézés helyéhez fűzi a társaság személyes jogának a megítélését, akkor ez az esetkör nem következhet be, hiszen a központi ügyintézés helyének, mint a tényleges székhelynek az áthelyezése minden esetben szükségszerűen maga után vonja az alkalmazandó jog megváltozását is. Nem történik meg azonban a székhely áthelyezésével együtt automatikusan a honosság módosítása a bejegyzés elvét valló államokban, illetve azokban a tagországokban, amelyek kapcsolólelve a központi ügyintézés helyéhez köthető, és csak a postai cím, bejegyzett iroda áthelyezésére kerül sor a szervezeti változás következtében.²²
- A fenti esetkörtől megkülönböztetendő annak a lehetősége, amikor egy

¹⁸ C-411/03. sz. ügy SEVIC Systems AG. [EBHT 2005, I-10805] 19. pont; C-210/06. sz. ügy Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. [EBHT 2008, I-09641] 111–113. pont; C-378/10. sz. ügy Jääskinen főtanácsnok indítványa: VALE Építési Kft. 68. pont; FAZEKAS i. m. 22.; GROHMANN i. m. 328.; SPAHLINGER–WEGEN i. m. 725.; Erre vonatkozóan lásd még: Oliver MÖRSDORF: *Beschränkung der Mobilität von EU-Gesellschaften im Binnenmarkt – eine Zwischenbilanz. Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2009/4. 97–102.

¹⁹ C-210/06. sz. ügy Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. [EBHT 2008, I-09641] 111–113. pont.

²⁰ FAZEKAS i. m. 24–26.; GROHMANN i. m. 329.

²¹ SÜSS–WACHTER i. m. 230.

²² GYULAI-SCHMIDT Andrea: *Cartesio ante portas – avagy a társaságok Európai Unió belüli szabad költözési joga I. Európai Tükör*, 2008/1. 84.; METZINGER (2008) i. m. 21.; Erre vonatkozóan lásd részletesen: SÜSS–WACHTER i. m. 224., hiszen különbözően alakul az alkalmazandó jog megváltozása, ha mindkét állam ugyanazt a kapcsolólévet követi, és differenciált megállapításokra juthatunk abban az esetben is, ha az érintett tagállamok által alkalmazott kapcsolólévek eltérnek egymástól.

társaság korábbi személyes jogát, székhelyét és társasági formáját megőrizve tevékenységének az áthelyezésével külföldi jogalanyként és piaci szereplőként vesz részt egy másik tagállam gazdasági életében.²³

- A letelepedés szabadságából fakadóan a társaságnak joga van arra, hogy eredeti honosságának a megváltoztatásával egyidejűleg egy másik tagállam területén úgy folytassa a tevékenységét, hogy a szervezeti struktúraváltás következtében jogalanyiságát megőrizve egy másik tagállam társasági formájába átalakulva működjön tovább.²⁴ A folyamat legfőbb ismérvei az alábbiak szerint alakulnak:
  - Ebben az esetben a határon átnyúló székhelyáthelyezés olyan folyamatként jelenik, melynek immanens ismérve a gazdasági társaság honosságának és az alkalmazandó jognak a megváltozása. A folyamat ebből eredően szükségképpen magában egyesíti a formaváltás főbb jegyeit is, melynek keretében a gazdasági társaság annak az államnak a joga által ismert társasági formába alakul át, ahová székhelyét át kívánja helyezni.²⁵ Ennek során a gazdasági szereplő az adott állam jogrendje által ismert bármely társasági formává átalakulhat abban az esetben, ha erre a fogadó állam joga is lehetőséget ad tagállamon belüli viszonylatban.²⁶

²³ SÜSS–WACHTER i. m. 233.; Ebbe az esetkörbe tartozik a hazai szabályozás is: Ctv. 7/B. §; Lásd ehhez: GYULAI-SCHMIDT Andrea: *Cartesio ante portas – avagy a társaságok Európai Unión belüli szabad költözési joga II. Európai Tükör*, 2008/2. 72. [a továbbiakban: GYULAI-SCHMIDT (2008b)]; *A cégtörvény magyarázata*. Budapest, Complex, 2009. 95.; SÁRKÖZY Tamás (szerk.): *Társasági törvény, Cégtörvény 2006–2009*. Budapest, Hvg-Orac, 2009. 541.; Emese CSORBA: Sitzverlegung nach der EuGH-Rechtsprechung im deutschem und ungarischem Gesellschaftsrecht. In: *Studii si Cercetari Juridice Europene – European Legal Studies and Research Vol. I.; Drept Privat – Private Law* (Conferinta Internationala a Doctoranzilor in Drept – International Conference of PhD Students in Law). Timisoara, Wolters Kluwer, 2010. 139–140.

²⁴ C-210/06. sz. ügy *Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt.* [EBHT 2008, I-09641] 111–113. pont; METZINGER Péter – NEMESSÁNYI Zoltán – OSZTOVITS András: *Freedom of establishment for companies in the European Union*. Budapest, Complex, 2009. 66–67.

²⁵ Harald KALLMEYER: Die Mobilität der Gesellschaften in der Europäischen Union. *Die Aktiengesellschaft*, 1998/2. 89.; Maria Patakyová: Recent developments in the application of the slovakian company law. Bécs (2011. szeptember 21.): FOWI Seminar.; Peter BEHRENS: Anerkennung, internationale Sitzverlegung und grenzüberschreitende Umstrukturierung von Gesellschaften nach dem Centros-Urteil des EuGH. *Juristische Blätter*, 2001/6. 354.; Georg ECKERT: Kommentierung des EU-Verschmelzungsgesetzes. In: Susanne KALSS (Hrsg.): *Kommentar zur Verschmelzung – Spaltung – Umwandlung*. Wien, Manzsche, 2010. EU-VerschG, Vor § 1, Rn 51.; SÜSS–WACHTER i. m. 231.

²⁶ KOKOLY Zsolt: A kereskedelmi társaságok letelepedési szabadságának aktuális kérdései: a határon átnyúló székhelyáthelyezés a Cartesio-ügy után. Kolozsvár (2009. november 13–15.): X. RODOSZ Konferencia. <http://www.rodosz.ro/files/Kokoly%20Zsolt.pdf>; Az alkalmazandó jog megváltozásával együtt járó székhelyáthelyezés jogi megoldásaira vonatkozóan lásd: Karsten SCHMIDT: Sitzverlegungsrichtlinie, Freizügigkeit und Gesellschaftsrechtspraxis. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*, 1999/1–2. és 27–29.

- A határon átnyúló formaváltással egybekötött székhelyáthelyezés a gazdasági társaság jogalanyiságát nem érinti, az mindvégig töretlen marad azzal, hogy egyben jogi diszkontinuitással, azaz az alkalmazandó jog megváltozásával is párosul.²⁷ A székhelyáthelyezés ezen formája a jogalanyiság folytonossága következtében nem válósít meg vagyonban bekövetkező jogutódlást. Mindemellett a jogalanyiság töretlensége azt is megköveteli, hogy a tagállamok nem támaszthatnak olyan feltételeket a szervezeti változás lebonyolítása során, amely a gazdasági társaság megszűnéséhez és egy másik tagállam területén történő egyidejű, előzmények nélküli alapításához vezetne.²⁸
- Az egyesüléssel és a szétválással ellentétben itt nem több, hanem csak egy gazdasági társaság érintett azzal, hogy ezzel szemben határon átnyúló kontextusban azonban két jogrendszer előírásainak a találkozása merül fel.²⁹

4.2. Vizsgálati szempontok a megengedhetőség megítélésénél

Tekintettel arra, hogy a letelepedés szabadságából és az Európai Bíróság kapcsolódó döntéseiből csak az előbbiekből bemutatott utóbbi esetkör, tehát a formaváltással és az alkalmazandó jog megváltozásával járó székhelyáthelyezés lehetősége vezethető le, így a továbbiakban ehhez kapcsolódóan a szervezeti változások ezen típusának a megengedhetőségi feltételeit kívánjuk az elemzés tárgyává tenni:

- Figyelemmel arra, hogy uniós rendezés ezen a területen még nem született meg, de a tagállamok a letelepedés szabadságából fakadó követelmények érvényesítése végett kötelesek engedni az ilyen típusú át-szervezéssel járó folyamatokat, fontos kiemelni, hogy ez a kötelezettség a tagállamokat csak abban az esetben terheli, ha az ilyen típusú változásokra a nemzeti jogban egyébként lehetőséget adnak.³⁰ Ausztria esetében például a formaváltásra csak a tőkeegyesítő társasági formák egymás közötti relációjában van lehetőség, illetve akkor, ha egy tőkeegyesítő társaság vagyona univerzális jogutódlás keretében a több mint

²⁷ KALLMEYER i. m. 89.; SÜSS–WACHTER i. m. 231.

²⁸ KALLMEYER i. m. 89.; GROHMANN i. m. 328.; Lásd erre vonatkozóan a székhelyáthelyezésről szóló 14. társasági jogi irányelvtervezet normaszövegét. (*Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 1997/39. 1721–1724.; illetve *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*, 1999/1-2. 157–164.)

²⁹ Henriette-Christine KEPPLINGER: Grenzüberschreitende Verschmelzungen, zulässig - aber undurchführbar? *Wirtschaftsrechtliche Blätter*, 2000/11. 490–492.

³⁰ FAZEKAS i. m. 22.

90%-os részesedéssel rendelkező személyegyesítő társasági formában működő tagra vagy egy újonnan alapított akár belföldi, akár pedig külföldi személyegyesítő társaságra száll át.³¹ Az osztrák szabályozással ellentétben más tagállamokban (például hazánkban, Romániában vagy Bulgáriában) nem találunk ilyen szűkített hatókörű szabályozást és megközelítési koncepciót a gazdasági társasági formák közötti mozgásra vonatkozóan.³²

- Kutatásunk második lépcsőjeként vizsgálnunk kell annak a kérdését is, hogy a nemzeti bánásmód követelményéhez kapcsolódóan szabályozott-e olyan esetkör a belső jogokban, amely a formaváltással járó székhelyáthelyezéshez hasonló folyamatok igénybe vételét tenné lehetővé a nemzeti gazdasági társaságok számára.³³ A problematikát a székhelyáthelyezés és a formaváltás oldaláról is megközelíthetjük:
  - A nemzeti jogok területükön belül lehetőséget adhatnak a gazdasági társaság székhelyének egy másik cégbíróság illetékességi területére történő áthelyezésére anélkül, hogy a gazdasági társaság jogalanyiségében vagy szervezeti formájában változás állna be. Ebben az esetben a jogalanyiség töretlensége mellett megvalósuló székhelyáthelyezésre határon átnyúló relációban sem állítható fel főszabály szerint tagállami korlátozás.³⁴
  - A székhelyáthelyezésre vonatkozó nemzeti rendelkezések mellett a formaváltásra irányadó tagállami előírások sem hagyhatóak figyelmen kívül abban a kontextusban, hogy a határon átnyúló székhelyáthelyezés immanens ismérveként jelenik meg a társasági forma megváltozása. Több tagállam területét érintő relációban a nemzeti jogok megközelítése aszerint differenciálható, hogy a gazdasági

³¹ § 1 öUmwG, Bundesgesetz über die Umwandlung von Handelsgesellschaften (UmwG) (StF: BGBl. Nr. 304/1996, letzte Änderung: BGBl. I Nr. 71/2009); Rudolf FRIES: *Handbuch der Verschmelzungen, Umwandlungen und Vermögensübertragungen*. Wien, Wirtschaftsverlag Dr. Anton Orac, 1993. 155.; DUURSMÁ–DUURSMÁ–KEPPLINGER–ROTH i. m. Rn 4526.; Az átalakulás fogalmához és típusaihoz lásd még részletesen: KALSS i. m. UmwG, § 1, § 2, Rn 11., 15., 19. és § 5.

³² Lásd a román szabályozásra vonatkozóan: Sandra ACKERMANN: GmbH nach rumänischen und deutschem Recht unter besonderer Berücksichtigung der Konsequenzen aus dem EU-Beitritt Rumäniens. In: Otto LUCHTERHANDT (Hrsg.): *Recht und Ostmittel-, Südost- und Osteuropa/GUS Band 4*. Münster, LIT Verlag, 2004. 143.; Julian TEVES: Grundzüge des Gesellschaftsrechts in Rumänien Teil III. *Osteuroparecht*, 2010/3. 326.; lásd a bolgár szabályozásra vonatkozóan: Waltschin DASKALOV: Das neue bulgarische Umgründungsrecht (Verschmelzungen, Spaltungen und Umwandlungen von Handelsgesellschaften) im Überblick. *Recht der internationalen Wirtschaft*, 2005/4. 276.

³³ FAZEKAS i. m. 22.; C-378/10. sz. ügy: C-378/10. sz. ügy Jääskinen főtanácsnok indítványa: VALE Építési Kft. 28., 72. pont.

³⁴ C-378/10. sz. ügy Jääskinen főtanácsnok indítványa: VALE Építési Kft. 29. pont.

társaság a határon átívelő átalakulási folyamatot követően milyen társasági formában kíván továbbműködni:

- * Amennyiben a szervezeti változást megelőzően, illetve azt követően az a társasági forma, amelyben a gazdasági társaság működik, egymásnak megfeleltethető, akkor a gazdasági társaság a folyamat eredményeképpen olyan társasági formába alakul át, amely az adott tagállam jogrendje szerint beazonosítható a korábbi működési formával. Ez az esetkör valósul meg például akkor, ha egy osztrák korlátolt felelősségű társasági formában működő gazdasági társaság (például Baumit GmbH) egy magyar korlátolt felelősségű társaságként (Baumit Kft.) kívánja tevékenységét továbbfolytatni azzal, hogy a székhely áthelyezése mellett az alkalmazandó jog megváltozása is bekövetkezik (lásd a Cartesio-ügyben megkövetelt elhatároló szempontokat). A nemzeti jogokkal történő összevetés révén a diszkrépancia abban rejlik, hogy a GmbH-ből a kft. irányába történő formaváltás lehetősége (kvázi 'két kft.' közötti szervezeti változás az alkalmazandó jog megváltozása mellett) a nemzeti keretek között nem értelmezhető.³⁵ Ennek az átszervezési eljárásnak leginkább az előző pontban bemutatott, és a belső jogokban is szabályozott székhelyáthelyezés feleltethető meg azzal, hogy a határon átnyúló jelleg miatt a gazdasági társasági forma és az alkalmazandó jog megváltozása is szükségképpen bekövetkezik.
- * A fentiek mellett elképzelhető az az esetkör is, amikor a gazdasági társaság a szervezeti változás során olyan társasági formát ölt magára, amely nem feleltethető meg korábbi működési formájának, például ha egy osztrák részvénytársaság magyar korlátolt felelősségű társasággá kíván átalakulni. A társasági forma szempontjából ekkor a két jogrendszer vonatkozó rendelkezései – szemben az előző példával – nem feleltethetőek meg egymásnak, így ebben az esetben a székhelyáthelyezés jogintézménye valódi formaváltással kombinálódva jelenik meg. Ennek keretében vizsgálni szükséges azt, hogy a két érintett jogrendszer társasági jogi szabályozása lehetőséget ad-e a gazdasági társaságok határokon átívelő formaváltással járó folyamatainak a bekövetkezésére, legyen az átalakulás vagy székhelyáthelyezés.³⁶ A válasz mind Ausztria, mind pedig Magyarország vonatkozásában nemleges. Ezt követően következő lépcsőként az Európai

³⁵ C-378/10. sz. ügy Jääskinen főtanácsnok indítványa: VALE Építési Kft. 33. pont.

³⁶ BEHRENS (2001) i. m. 341–355.

Bíróság Sevic-ügyben hozott döntésének logikáját követve azt kell elemeznünk, hogy a nemzeti jogok határokon belül biztosítják-e a hazai gazdasági társasági formák számára a részvénytársasági formából a korlátolt felelősségű forma felé történő elmozdulást. A válasz mindkét ország nemzeti jogához kapcsolódóan igenlő. Ebből fakadóan nem lehet indokolt az a szabályozás, amely a határokon belül korlátozások nélkül teremt lehetőséget az ilyen irányú szervezeti változásokra, míg a határokat átlépve generális jelleggel alkalmazható akadályt gördít a struktúraváltás ezen típusa elé. A nemzeti tagállami jogok abban az esetben tehát, ha a saját gazdasági társaságaik részére a részvénytársaságok és a korlátolt felelősségű társaságok relációjában elérhetővé teszik a formaváltás eszköztárának az alkalmazását, akkor annak igénybe vételét a más tagállamban jogszerűen alapított gazdasági társaságok részére is megfelelően biztosítani kell.³⁷

- Főszabály szerint a származási tagállam nem gátolhatja meg az alkalmazandó jog megváltozásával járó, a székhely áthelyezésére irányuló szervezeti változásokat. A korlátozás lehetősége csak kényszerítő érdekek fennállása esetén kerülhet előtérbe, melynek jogszerűsége az Európai Bíróság által hozott Gebhard-döntésben kidolgozott szempontrendszer figyelembe vételével ítéltető meg.³⁸

5. Következtetések

A határokon átnyúló szétválásra és a formaváltás-székhelyáthelyezés problematikájára tett észrevételeinket úgy összegezhetjük, hogy külön uniós jogharmonizációs rendelkezések hiányában a szétválás és a formaváltás (székhelyáthelyezés) határokon átnyúló folyamatainak a megítélésénél a nemzeti kollíziós jogi szabályokból és társasági jogi rendelkezésekből kell kiindulni. Vizsgálni kell azt, hogy az adott állam joga az adott társasági formák között lehetővé teszi-e az ilyen típusú átszervezést, és ha igen, akkor az milyen feltételekkel és milyen jogkövetkezmények alkalmazásával válhat hatályossá.³⁹ Míg a szétválás vonatkozásában a nemzeti jogrendek találkozása alapvetően a részvénytársaságok esetében harmonizált szabályokon nyugszik, addig a formaváltással karöltve megjelenő székhelyáthelyezés előírásaira vonatkozóan a közösségi jog-

³⁷ SÜSS-WACHTER i. m. 234–235.; TEICHMANN i. m. 686.

³⁸ GYULAI-SCHMIDT (2008b) i. m. 71.; lásd erre vonatkozóan a szétválásnál kifejtetteket. Lásd még: FAZEKAS i. m. 22.; GROHMANN i. m. 328.; ECKERT i. m. EU-VerschG, Vor § 1, Rn 53.

³⁹ BEHRENS (2001) i. m. 353–355.; KEPPLINGER i. m. 493.

közéítés még nem történt meg.⁴⁰ A formaváltással járó székhelyáthelyezéssel kapcsolatban tovább nehezíti az egységesítést az a tény is, hogy a társasági forma megváltozásával járó folyamatok jogi természetének a megítélésénél is gyökeres különbségeket találunk: a hazai szabályozásban a formaváltás jogutódlási formációként jelenik meg,⁴¹ míg a többi vizsgált tagország esetében a társasági forma megváltoztatása egyáltalán nem valósít meg vagyonszállást. Az anyagi jogi és az eljárásjogi anomáliák feltérképezése után helyesen mutat rá Jääskinen főtanácsnok a Vale-ügyben arra, hogy a székhelyáthelyezéssel járó szervezeti változásokat helyesebb az uniós jog jelenlegi állapotában inkább a társaságok újjáalapításának, mintsem nemzetközi átalakulásának tekinteni.⁴² A jelenség behatol ugyan az átalakulás területére, de a több tagállam területét érintő székhelyáthelyezés és az átalakulás kapcsolatának a vonásai mögött harmonizációs rendelkezések hiányában látni kell az egyes tagállamok átalakuláshoz kapcsolódó megközelítési aspektusainak a különbözőségét is.

⁴⁰ KEPPLINGER i. m. 493.

⁴¹ Lásd erre vonatkozóan DOBOS István: Gazdasági társaságok átalakulása és az általános jogutódlás. *Jog és Állam*, megjelentetés alatt; DOBOS István: Jogutódlás a gazdasági társaságok átalakulása során. *Állam- és Jogtudomány*, megjelentetés alatt.

⁴² C-378/10. sz. ügy Jääskinen főtanácsnok indítványa: VALE Építési Kft. 32., 80. pont; Ezzel ellentétesen lásd METZINGER (2009) i. m. 11.

A HATÁRON ÁTNYÚLÓ PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK LIBERALIZÁCIÓJA AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL

BODZÁSI Balázs
egyetemi tanáregéd (Budapesti Corvinus Egyetem)

1. A jogharmonizációs folyamat kezdetei

A pénzügyi szolgáltatások liberalizációja – annak ellenére, hogy erről már az Európai Gazdasági Közösséget alapító szerződés is külön rendelkezett¹ – ténylegesen csak az 1990-es évek elején vette kezdetét. Liberalizáció alatt ebben a szektorban is alapvetően a jogszabályi környezet európai szintű egységesítését kell érteni, amely révén a Közösség egészén belül lehetővé válik a korlátozásmentes pénzügyi szolgáltatásnyújtás.

Ennek a megkésett jogegységesítésnek a háttérében a pénzügyi szektor kiemelkedő gazdasági jelentősége állt. A tagállamok mind a mai napig védeni próbálják saját pénzügyi szektorukat, hiszen az a gazdaság működésében központi szerepet tölt be. Ezzel függ össze többek között az is, hogy a bankszektorban a verseny sokkal korlátozottabb, mint a gazdaság más ágazataiban.²

A pénzügyi szektorban a közös piac és a szolgáltatásnyújtás szabadságának a megteremtése az ún. 2. bankjogi koordinációs irányelv révén vált realitássá.³ Ezt ugyan időben megelőzte az ún. 1. bankjogi koordinációs irányelv,⁴ ennek azonban tényleges jogegységesítő hatása még nem volt. Mindkét irányelv megalkotása mögött az a meggyőződés állt, hogy egy egységes gazdasági térség

---

¹ Az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról szóló, 1957. március 25-én Rómában megkötött szerződés 61. cikk (2) bekezdése kimondta, hogy a tőkemozgásokkal kapcsolatos banki és biztosítási szolgáltatások liberalizációja a tőkemozgások fokozatos liberalizációjával együtt valósul meg. A szerződés 67-73. cikkei emellett külön is rendelkeztek a tőkeműveletekről.

² Philipp MASSARI: *Das Wettbewerbsrecht der Banken*. Berlin, De Gruyter Recht, 2006. 4., 7–38.

³ A Tanács 89/646/EGK irányelve a bankjogi előírások egységesítéséről a hitelintézetek működésének elismerése és gyakorlása során.

⁴ 77/780/EGK irányelv.

feltételezi a pénzügyi szolgáltatások lehetőség szerint akadálymentes nyújtását és igénybevételét.⁵

A 2. bankjogi koordinációs irányelvet az akkori tagállamoknak 1993. január 1-jéig kellett belső jogukba átültetni. Ezek a szabályok alapvetően bankfelügyeleti, nem pedig polgári anyagi jogi normák voltak. A jogegységesítés tehát a bankfelügyeleti jogban indult meg, de ez idővel kisugárzott az anyagi jogra is. Ennek egyik következménye, hogy kezdetét vette a bankszerződések jogának harmonizációs folyamata is, amely a tagállami jogok belső anyagi jogi rendelkezéseit sem hagyta érintetlenül.⁶

2. A kölcsönös elismerés elve

A 2. bankjogi koordinációs irányelv a pénzügyi szolgáltatások belső piacának megteremtése érdekében bevezette a szolgáltatások kölcsönös elismerésének az elvét. Ennek lényege, hogy a pénzügyi vállalkozás a székhely szerinti tagállamban engedélyezett szolgáltatásokat az Unió egész területén belül nyújthatja. Ennek nem előfeltétele az sem, hogy az érintett pénzügyi vállalkozás más tagállamban fióktelepet vagy más kirendeltséget hozzon létre.

A bankszolgáltatások kölcsönös elismerésének az elvét a hatályos európai jogban – többek között - a 2004/39/EK irányelv (ún. MiFID irányelv) bevezető rendelkezéseinek (23) bekezdése rögzíti. Ennek értelmében a székhely szerinti tagállamban engedélyezett befektetési vállalkozásnak a Közösség egész területén jogosultnak kell lennie befektetési szolgáltatások nyújtására, illetve befektetési tevékenységek végzésére anélkül, hogy külön engedélyt kelljen kérnie azon tagállam illetékes hatóságától, ahol ilyen szolgáltatásokat nyújtani, illetve ilyen tevékenységeket végezni kíván.

Ugyanezt az elvet mondja ki a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról szóló 2006/48/EK irányelv 23. cikke is: ‘A tagállamok gondoskodnak arról, hogy területükön az I. mellékletben felsorolt tevékenységeket ... fióktelep létesítésével vagy szolgáltatásnyújtás útján, egy másik tagállam illetékes hatóságai által engedélyezett és felügyelt bármely hitelintézet folytathassa, feltéve, hogy ezekre a tevékenységekre az engedély kiterjed.’ Az irányelv I. melléklete tizennégy, a kölcsönös elismerés alá tartozó pénzügyi szolgáltatást nevesít. A betétgyűjtésen, a hitelnyújtáson és a pénzforgalmi szolgáltatásokon kívül ebbe a körbe tartozik a pénzügyi lízing, a készpénz-helyettesítő fizetési

⁵ Reinhard WELTER: Bankgeschäfte im Europäischen Binnenmarkt. § 28. In: Herbert SCHIMANSKY – Hermann Josef BUNTE – Hans Jürgen LWOWSKI (Hrsg.): *Bankrechts-Handbuch*. München, Verlag C.H. Beck, 2011, 527.

⁶ Johannes KÖNDGEN: Die Entwicklung des Bankkreditrechts in den Jahren 1991-93. *Neue Juristische Wochenschrift*. 1994/23. 1508–1518.

eszközök (hitelkártyák, csekkek, utalványok) kibocsátása és kezelése, valamint a garanciák és kötelezettségvállalások (pl. kezességvállalás) is. Ezen kívül a kölcsönös elismerés körébe tartoznak a különböző értékpapír műveletek, ügynöki tevékenységek, letéti szolgáltatások, a portfólió kezelés, illetve a hitelinformációs szolgáltatások is.

A 2006/48/EK irányelv 23. cikkét a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt.) 3/A. § (4) bekezdése ültette át a magyar jogba. Ennek alapján az Európai Unió másik tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet határon átnyúló szolgáltatást is végezhet. A Hpt. 3/B. §-a ezt azzal egészíti ki, hogy nem kell engedélyt beszerezni az Európai Unió másik tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet határon átnyúló szolgáltatására vonatkozóan.

A kölcsönös elismerés elvének deklarálása jelentős lökést adott a bankszolgáltatások liberalizációjának. Mindez azonban az egyes tagállamok bankfelügyeleti jogainak konkurálásához vezetett.⁷

3. A 2. bankjogi koordinációs irányelv tagállami magánjogokra gyakorolt hatása

3.1. Nemzetközi magánjogi – kollíziós jogi hatások

A 2. bankjogi koordinációs irányelv a kölcsönös elismerés elvének kimondásával a tagállamok magánjogára is hatás gyakorolt. Ez részben a nemzetközi magánjogi, kollíziós jogi szabályokhoz kapcsolódóan mutatkozott meg. Az irányelv ugyanis ezen az elven keresztül közvetlenül a határon átnyúló ügyletekre nézve kollíziós jogi szabályt is megállapított, amely elsőbbséget élvezett a korabeli kollíziós jogi normákkal szemben.

Ez azt jelentette, hogy a kölcsönös elismerés elve alapján a szolgáltatást nyújtó pénzügyi vállalkozás székhelye szerinti ország jogát kellett alkalmazni minden olyan esetben, amikor a szolgáltatás tárgyát képező termékhez kapcsolódóan értelmezési kérdések merültek fel. Ilyen volt például az adott termék fogalmának, jogi tartalmának a meghatározása. Ezzel kapcsolatban elengedő a bankkezeség és a bankgarancia közötti különbségekre, vagy az ún. komfortlevél körüli értelmezési nehézségekre utalni.⁸ A székhely szerinti ország joga

⁷ WELTER i. m. 527.

⁸ A *letter of comfort* angolszász eredetű jogintézmény, amelyet a német és az osztrák jogban – tartalmuktól függően – kezességvállalásnak, illetve garanciavállalásnak minősítenek. A német jogról ld. Hansjörg WEBER: *Kreditsicherungsrecht*. 8. Auflage. München, Verlag C.H. Beck, 2006. 133–135. Az osztrák joggal kapcsolatban ld. Peter BYDLINSKI: Von Befestigung der Rechte und Verbindlichkeiten. In: Helmut KOZIOL – Peter BYDLINSKI – Raimund BOLLENBERGER

azonban elsődlegesen a jelzálogjoggal biztosított hiteltermékekhez kapcsolódóan nyert alkalmazást.

A más tagállamban székhellyel rendelkező pénzügyi vállalkozás ennek alapján elvileg az egyéb kollíziós jogi normákra való tekintet nélkül alkalmazhatta a saját jogát az általa kínált szolgáltatásokra nézve. Erre a fogadó állam szabályai sem tudtak befolyást gyakorolni.⁹

Mindez azonban a tagállami bíróságok heves ellenállását váltotta ki. A bíróságok az előttük folyó ügyekben mindent megtettek annak érdekében, hogy a 2. bankjogi koordinációs irányelv – és ennek alapján a kölcsönös elismerés elve – ne kerüljön alkalmazásra. Ennek természetesen mélyreható következményei voltak a pénzügyi szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások számára. A tagállami bíróságok elutasító hozzáállása miatt a bankszolgáltatásokra a szolgáltatásnyújtó fél számára idegen jogot kellett alkalmazni, amely többek között azzal a negatív következménnyel is járt, hogy a saját joga szerint megalkotott szerződéseket gyakran érvénytelennek és a bíróság előtt érvényesíthetetlennek mondták ki. Ennek következményei elsősorban a kölcsönszerződésből származó követelésekhez – így a kamatköveteléshez – kapcsolódóan jelentkeztek. Emellett a tagállami bíróságok a kölcsönfelvevő adóst megillető felmondási jogot sem a kölcsönszerződésnek megfelelően, hanem az adós honossága szerinti ország belső joga alapján ítélték meg, jelentős hátrányt okozva a hitelintézeteknek.¹⁰

3.2. Polgári jogi hatások

A 89/646/EGK irányelv emellett a tagállamok polgári jogára is hatással volt. Ezzel kapcsolatban, a német jogirodalomban vita tárgyát képezte, hogy a 2. bankjogi koordinációs irányelvnek pontosan milyen következményei is lehettek a polgári jogra nézve.

A többségi jogirodalmi álláspont szerint az irányelv csak abban az esetben kötelezte a tagállamokat belső polgári jogi normáik megváltoztatására, ha az

---

(Hrsg.): *Kurzkomentar zum ABGB*. 3. Auflage. Wien, Springer-Verlag, 2010. 1588. Ezzel szemben a magyar jogban a Ptk. kötelmi általános szabályait alkalmazzák a bíróságok, arra hivatkozással, hogy a komfortlevél intézményét a magyar jogi szabályozás nem ismeri (BDT 2011/2. 27. jogeset). Egy magyar választottbírósági ítélet pedig azt állapította meg, hogy a komfortlevél nem tartozik az olyan jogszabályban meghatározott egyoldalú nyilatkozatok közé, amelyek jogosultságot keletkeztetnének. Erről ld. NÁDASDY Bence – HORVÁTH S. Attila – KOLTAI József: *Strukturált finanszírozás Magyarországon*. Budapest, Alinea Kiadó, 2011. 347.

⁹ WELTER i. m. 528.

¹⁰ Uwe SCHNEIDER – Peter TROBERG: Finanzdienstleistungen im EG-Binnenmarkt: Sitzland- oder Gastlandrecht? *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen*, 1990/5. 171–172. továbbá: Manfred WOLF: Privates Bankvertragsrecht im EG-Binnenmarkt. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen*, 1990/47. 1941–1952.

adott tagállami jog az irányelv mellékletében felsorolt tevékenységek gyakorlását egyáltalán nem tette lehetővé, vagy azt olyan mértékben korlátozta, amely már túllépte az ún. ‘bagatell-akadályoztatás’ szintjét. Bizonyos mértékű akadályoztatást mindazonáltal – közérdekre hivatkozással – elismertek.¹¹

3. 3. A közvetlen alkalmazhatóság kizártsága

Az előzőekben bemutatott magánjogi hatások ellenére a 2. bankjogi koordinációs irányelv közvetlen alkalmazhatóságát sohasem ismerték el. Ennek részben az volt a magyarázata, hogy az irányelvben foglalt követelmények a tagállamok számára nem voltak eléggé konkrétan meghatározott és közvetlenül alkalmazandó előírások. Ez azt jelentette, hogy a tagállamok az irányelvben foglalt célkitűzéseket nemcsak kollíziós jogi szabályaik olyan tartalmú módosításával érthették el, hogy a pénzügyi vállalkozás székhelye szerinti ország jogát irták elő alkalmazandó jogként. Lehetőség volt ugyanis arra is, hogy a belső polgári jogi normáikat változtassák meg.¹²

A közvetlen alkalmazhatóság kizártsága a gyakorlatban azt jelentette, hogy a hitelintézetek és egyéb pénzügyi szolgáltatók közvetlenül nem hivatkozhattak az irányelvben foglaltakra, illetve annak alkalmazhatóságára.¹³ Ennek megfelelően a hitelintézetek a kölcsönös elismerés elvére sem alapozhatták keresetüket egy tagállami bíróság előtt.

4. Az egyes banki szolgáltatásokra irányadó szabályozás egységesítése

A bankfelügyeleti szabályok egységesítésre tett törekvések mellett az egyes bankszolgáltatásokra irányadó polgári anyagi jogi szabályozás harmonizálása is elősegítette a pénzügyi szolgáltatások liberalizációját. Az alábbiakban a legfontosabb bankügyletek szabályozásának egységesítésére irányuló jogharmonizációs törekvéseket tekintjük át röviden.

¹¹ Achim SCHÄFER: *Grenzüberschreitende Kreditsicherung an Grundstücken*. Frankfurt a.M., Verlag Peter Lang, 1993. 93.

¹² SCHÄFER i. m. 93.

¹³ SCHÄFER i. m. 94.

4.1. Fogyasztói hitelszerződések

A fogyasztói hitelszerződések jogát már 1987-ben irányelvvel szabályozta az európai jogalkotó.¹⁴ Ennek háttérében a fogyasztói hitelezés kiemelkedő gazdasági jelentősége állt.¹⁵ Erről az irányelvről azonban néhány éven belül bebizonyosodott, hogy nem képes tényleges jogharmonizációt elérni ezen a területen belül. Ennek ellenére az új irányelv megalkotására – hosszas politikai alkudozás eredményeként – csak 2008-ban került sor.¹⁶ Bár az új irányelv is számos kérdést felvet, az azonban tagadhatatlan, hogy a fogyasztói hitelszerződések jogán belül az utóbbi két évtizedben jelentős jogharmonizációs lépések történtek. Ez a folyamat a tagállami polgári jogi szabályozást sem hagyta érintetlenül, ennek hatására ugyanis a kölcsönszerződések belső magánjogi szabályozása jelentős mértékben megváltozott.¹⁷

A fogyasztói hitelszerződések jogán belül az Unió újabb jogalkotási lépést tervez a lakóingatlanokhoz kapcsolódó hitelmegállapodásokról. Az erre vonatkozó irányelv javaslat 2011. március 31-én látott napvilágot.¹⁸ Ez az irányelv is jelentős hatást fog gyakorolni a tagállamok polgári jogi szabályozására, mindekelőtt a pénzzszolgáltatások lejárat előtti teljesítéséről szóló rendelkezésekre. A német jogirodalomban ezzel kapcsolatban különös körülményekre intik a német jogalkotót, hiszen a pénztartozás határidő előtti visszafizetése – az ehhez kapcsolódó ellentételezés mértékére tekintettel – rendkívül érzékenyen érinti a német bankszektor. Ez az aggodalom a német banki gyakorlatban meghatározó jelentőségű hosszú távú finanszírozások és a jelzáloglevél intézménye miatt indokoltnak tűnik.¹⁹

A határon átnyúló fogyasztói hitelszerződések esetében nemzetközi magánjogi szempontból nem hagyható figyelmen kívül a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendelet (ún. Róma I. rendelet) 6.

¹⁴ 87/102/EGK irányelv.

¹⁵ A fogyasztói hitelezés gazdasági háttérééről, valamint az európai fogyasztóvédelmi magánjog kialakulásáról ld. BODZÁSI Balázs: A fogyasztói hitelszerződések európai uniós szabályozása. *Külgazdaság Jogi Melléklet*, 2010/5–6. 50–51.

¹⁶ 2008/48/EK irányelv a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről [2008] HL L 133., 2008.5.22., 66–92. o. Erről részletesebben ld.: BODZÁSI i. m. 51–76.

¹⁷ A német polgári jogra gyakorolt hatásokról ld. Johannes ADY – Erich PAETZ: Die Umsetzung der Verbraucherkreditrichtlinie in deutsches Recht und besondere verbraucherpolitische Aspekte. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen*, 2009/23. 1061–1070.; Peter RÖTT: Die neue Verbraucherkredit-Richtlinie 2008/48/EG und ihre Auswirkungen auf das deutsche Recht. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen*, 2008/24. 1104–1113.

¹⁸ COM (2011) 142.

¹⁹ WELTER i. m. 530.

cikke sem. Ehhez kapcsolódóan a 6. cikk (4) bekezdésében foglalt kivétel alkalmazhatósága lehet kérdéses.

4.2. Pénzforgalom, határon átnyúló átutalások

Ehhez a területhez kapcsolódóan két irányelvet kell kiemelni. Az egyik a határon átnyúló átutalásokról szóló 1997/4/EK irányelv, a másik pedig a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv. Ez utóbbi gyakorlatilag a teljes pénzforgalomra kiterjed.

4.3. A pénzügyi termékek távértékesítéssel történő forgalmazása

Kiemelkedő jelentőségénél fogva a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról 2002 óta egy külön irányelv rendelkezik.²⁰

A pénzügyi termékek távértékesítés útján történő forgalmazásához kapcsolódik az Európai Bíróság egy korábbi, 1993-ban született döntése is. Az ún. *Alpine-Investment*-ügy alapkérdése az volt, hogy a pénzügyi szolgáltatások nyújtásának szabadságát közérdekből korlátozhatják-e a tagállamok. Az EuB. ennek lehetőségét elismerte. Az idézett ítélet kimondta, hogy közérdekből az ilyen korlátozások jogszerűnek minősülhetnek, feltéve, hogy objektíve szükségszerűek, valamint az elérni kívánt céllal arányosak. Az EuB. ilyen közérdekből történő korlátozásnak minősítette egy adott tagállam pénzügyi szektora jóhírnevének a megőrzésére tett lépéseket.

4.4. Értékpapírok és egyéb pénzügyi eszközök

A pénzügyi eszközök piacairól a már említett 2004-es ún. MiFID irányelv rendelkezik.²¹ Ennek az irányelvnek lényeges hatása volt a tagállamok értékpapíri jogi szabályozására.

Az értékpapírok szabályozásához kapcsolódóan említést kell tenni az UNIDROIT keretében 2009. október 9-én született, ún. Genfi Értékpapír

²⁰ 2002/65/EK irányelv a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról, valamint a 90/619/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK irányelv és a 98/27/EK irányelv módosításáról [2002] HL L 271., 2002.10.9., magyar kiadás fejezet 06., kötet 04., 321–329. o.

²¹ 2004/39/EK irányelv a pénzügyi eszközök piacairól, a 85/611/EGK és a 93/6/EGK tanácsi irányelv és a 2000/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 93/22/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről [2004] HL L 145., 2004.4.30., magyar kiadás fejezet 06 kötet 07 263–306. o.

Konvencióról is. Ez ugyan túlmutat az Európai Unió szintjén, de hatással van az európai jogegységesítésre is.

A Genfi Konvenció anyagi jogi – tehát nem kollíziós jogi – szabályai elsődlegesen az értékpapírok megőrzésére és átruházására vonatkoznak, de a biztosítéknyújtást is szabályozzák. A Konvenció a legkisebb harmonizáció elvét követi, vagyis meghagyja a tagállamok szabályozási kompetenciáját is. Ennek ellenére ez az UNIDROIT Konvenció mind a mai napig nem lépett hatályba, mivel azt még a minimálisan szükséges három állam sem ratifikálta.²²

4.5. A teljes harmonizáció elve

Az európai jogalkotó a fogyasztóvédelmi magánjog területét érintő irányelvek esetében - a termékfelelősségről szóló 85/374/EGK irányelv kivételével – hosszú időn keresztül a minimális (vagy legkisebb) harmonizáció elvét követte. Ez lehetővé tette a tagállamok számára, hogy az irányelvek hatálya alá tartozó (ún. harmonizált) kérdésekben eltérjenek az irányelvbe foglalt rendelkezésektől, és egy magasabb fogyasztóvédelmi szintet vezessenek be. Az eltérés tehát csak egyoldalú lehetett, arra csak a fogyasztó javára kerülhetett sor.

Az Európai Bizottság 2002-től azonban koncepciót váltott és a teljes harmonizációt tűzte ki célul.²³ A teljes harmonizáció elvére történő átállás háttérében az állt, hogy a Bizottság megítélése szerint a minimális harmonizáció elve olyan mozgásteret biztosított a tagállamok számára, amely a Közösségen belüli jogrendszerek rendkívül különböző fejlődéséhez, ‘széttöredezéséhez’ vezetett. Ennek a jogi ‘széttöredezettségnek’ egy szemléletes példája a tájékoztatási kötelezettség eltérő szabályozása az egyes tagállamokban. Ezt támasztotta alá azonban az a tény is, hogy nem minden tagállamban illette meg a fogyasztót az elállás vagy az akaratnyilatkozat visszavonásának a joga. Egyes tagállamok emellett a fogyasztói hitelek szabályozásának tárgyi hatálya alá vonták a hitelbiztosítókat, különösen a kezességet is. Ezen túlmenően a fogyasztó fogalma is eltérően került meghatározásra az egyes tagállami jogokban. Különösen nagy eltérések mutatkoztak a jelzálogjoggal fedezett hitelekre vonatkozó szabályozásban is.²⁴

²² Reinhard WELTER: Kreditsicherung bei Grenzüberschreitung. § 99. In: Herbert SCHIMANSKY – Hermann Josef BUNTE – Hans Jürgen LWOWSKI (Hrsg.): *Bankrechts-Handbuch*. München, Verlag C.H. Beck, 2011. 815.

²³ Ld. az Európai Bizottság fogyasztóvédelmi stratégiájáról szóló anyagot: COM (2002) 208.

²⁴ Markus ARTZ: Die ‘vollständige Harmonisierung’ des Europäischen Verbraucherprivatrechts. *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009/4. 173.

A tagállami jogok ilyen jelentős különbözősége a Bizottság álláspontja szerint a határon átnyúló ügyleteket és a belső piac kiépítését akadályozó tényezővé vált.²⁵

Áttekintve azonban a 2002 után született és a teljes harmonizáció elvét kimondó irányelveket, vitatható, hogy a magasabb szintű jogharmonizáció célját sikerült-e elérni. Különösen aggályos ez a fogyasztói hitelek területén. Empirikus kutatások igazolják, hogy a fogyasztói hitelek csekély aránya a határon átnyúló hitelezésben elsősorban természetes piaci korlátokra vezethető vissza. Ilyenek például a kulturális különbségek, a kockázatértékelés nehézségei egy külföldi ügylet esetén, az eltérő jogszabályi háttér és a fogyasztói hitelekre vonatkozó eltérő szabályozás. Ezekkel a korlátozó tényezőkkel a jogirodalom részletesen foglalkozott.²⁶

A piaci korlátok mellett a fogyasztó személyéhez kapcsolódó tényezők is gátolják a határon átívelő hitelnyújtásban való részvételt. A fogyasztó egy határon átnyúló szerződéskötésben ugyanis csak akkor hajlandó részt venni, ha biztos lehet abban, hogy legalább azokkal a jogokkal rendelkezik, amelyek egy belföldi ügyletnél megilletik.

Végül az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a regionális gazdaságpolitika célja a hazai munkahelyek védelme, amely az egyik kiváltó tényezője a határon átnyúló ügyletekkel szembeni távolságtartásnak.²⁷

Az is vitatható, hogy a közösségi belső piac kiteljesedését és továbbfejlődését valóban az zavarta volna jelentős mértékben, hogy a tagállamok éltek a minimális harmonizáció nyújtotta szabályozásbeli eltérési lehetőségekkel. A határon átnyúló ügyletek kínálta előnyöket a fogyasztók sokkal inkább azért nem használják ki, mert jobban bíznak a helyi, belföldi forgalomban és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokban. A fogyasztók ugyanis félnek attól, hogy igényeiket külföldön nehezebben tudják érvényesíteni, nem utolsósorban a nyelvi nehézségek miatt.

Arra is utalni kell, hogy a teljes harmonizáció elve is csak egy meghatározott területre korlátozódik, nem lép fel azzal az igénnyel, hogy az adott jogintézmény egészét szabályozza. Emiatt a teljes harmonizációt célul tűző irányelvek személyi és tárgyi hatálya ugyanúgy korlátozott, mint a minimális harmonizációt követő első generációs fogyasztóvédelmi irányelveké. A kétféle harmonizációs alapelv tehát megegyezik abban, hogy csak a hatályuk alá tartozó, korlátozott számú tényállásokon belül kerül sor harmonizációra, azon kívül azonban nem.²⁸

²⁵ Erre utal a 2008/48/EK irányelv bevezető rendelkezéseinek (4) bekezdése is.

²⁶ Anne DANCO: Die Novellierung der Verbraucherkreditrichtlinie. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen*, 2003/18. 859.

²⁷ ARTZ i. m. 172.

²⁸ Beate GSELL – Hans Martin SCHELLHASE: Vollharmonisiertes Verbraucherkreditrecht. *Juristenzeitung*, 2009/1. 22.

A teljes harmonizáció elve csupán egyetlen szempontból jelent változást a minimális harmonizációhoz képest, mégpedig abban, hogy az ezt kimondó irányelvek hatálya alá tartozó kérdésekben a fogyasztó javára való eltérés, a szigorúbb tagállami szabályozás nem lehetséges. Kérdés, hogy mindez hogyan érinti azokat a tagállamokat, amelyek szigorúbb fogyasztóvédelmi előírásokat tartanak fenn az irányelvekben foglalt szintnél. A válasz erre az, hogy ezekben a tagállamokban valószínűleg csökkenteni kell a fogyasztóvédelem szintjét.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a teljes harmonizáció elvére történő átállást a jogirodalomban meglehetősen szkeptikusan fogadták.²⁹

Amennyiben azonban a fenti problémákat sikerülne kiküszöbölni, és a teljes harmonizáció elvét ténylegesen is megvalósítani, az nemcsak gazdasági, hanem nemzetközi magánjogi szempontból is fontos eredménynek számítana. Ennek révén ugyanis megszűnnének azok a kollíziós jogi problémák, amelyek a határon átnyúló bankügyleteknél jelenleg fennállnak. Egy határon átívelő, jelzálogjoggal biztosított kölcsönszerződés esetén például elválhat egymástól a biztosított követelésre, valamint a jelzálogjogra alkalmazandó jog. A zálogjogra a *lex rei sitae* elve alapján mindig az ingatlan fekvése szerinti ország joga az irányadó.³⁰ A zálogjoggal kapcsolatban nem is annyira az alkalmazandó jog meghatározása, mint inkább a minősítés (kvalifikáció) kérdése vet fel problémákat. A biztosított követeléshez kapcsolódóan ezzel szemben az okozhat nehézséget, ha átruházásra, engedményezésre kerül sor. Amennyiben a kölcsönkövetelést nem járulékos zálogjog biztosítja – mint amilyen a német *Grundschuld*, vagy a magyar önálló zálogjog –, akkor a biztosított követelés és a jelzálogjog külön-külön is engedményezhető. Ez adott esetben ahhoz a meglehetősen nehezen kezelhető eredményhez vezethet, hogy a jogviszonyokra négy különböző jogrendszer rendelkezéseit kell egyidejűleg alkalmazni.³¹

5. Szerződéses biztosítékok

Amíg a határon átnyúló bankügyletekre vonatkozóan ma már nagyrészt egységes európai jogi szabályozásról beszélhetünk, addig a biztosítékok esetében a jogegységesítés szintje rendkívül szerénynek nevezhető. Ezt a helyzetet egyelőre az sem tudta lényegesen megváltoztatni, hogy az elmúlt években számos egységesítési törekvés látott napvilágot.³² Különbőség talán csak abban mutatko-

²⁹ ARTZ i. m. 172.

³⁰ Ezt mondja ki a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 21. § (1) bekezdése is.

³¹ Erről ld. BODZÁSI Balázs: Az európai jelzálogpiacok integrálása és az ehhez kapcsolódó nemzetközi magánjogi kérdések. *Külgazdaság Jogi Melléklet*, 2010/3–4. 39–40.

³² Itt kell utalni az UNCITRAL keretében született tervezetekre is.

zik, hogy a harmonizáció a személyi biztosítékok – kezesség és garancia – körében némileg előrébb haladott, mint a dologi biztosítékok vonatkozásában. Ez természetesen elsődlegesen azzal magyarázható, hogy a személyi biztosítékok nem vetnek fel dologi jogi kérdéseket, amelyekre a tagállamok hagyományosan sokkal érzékenyebben reagálnak, hiszen a dologi jogi szabályozás sokkal tradicionálisabb és sokszínűbb.

A biztosítékokat érintő egyetlen lényeges európai jogalkotási eredménynek a pénzügyi biztosítékokról szóló megállapodásokról szóló 2002/47/EK irányelv tekinthető, amelynek ugyanakkor igen nagy a jelentősége. Ez tartalmazza többek között a magyar jog szerint óvadéknak minősülő jogintézményre vonatkozó előírásokat is, melyeket az új magyar Ptk. megalkotása során is figyelembe kell venni.

5.1. Személyi biztosítékok

Kollíziós jogi szempontból a Róma I. rendelet átfogja a személyi biztosítékokat is, hiszen ezek is kötelmi jogi szerződések. Ennek megfelelően az irányadó jogot elsődlegesen a felek jogválasztása határozza meg. Ez alól csak a fogyasztói szerződésnek minősülő biztosítéki megállapodások képeznek kivételt. Ez kapcsolódóan azonban kérdéses, hogy a fogyasztói szerződésekre vonatkozó szabályozás pontosan hogyan is kerüljön alkalmazásra kezességvállalás esetén.³³

Jogválasztás hiányában a Róma I. rendelet 4. cikk (2) bekezdése alapján a személyi biztosítékokról szóló megállapodásokra is azon ország joga az irányadó, ahol a szerződés jellegéből adódó teljesítésre kötelezett félnek a szokásos tartózkodási helye található. Ez kezesség és garanciavállalás esetén azt jelenti, hogy a kezes, illetve a garantőr (garáns) lakóhelye/székhelye szerinti ország joga alkalmazandó.³⁴

Ha az alkalmazandó jog ennek alapján sem állapítható meg, akkor a Róma I. rendelet 4. cikk (4) bekezdése értelmében a szerződésre azon ország joga irányadó, amelyhez a szerződés a legszorosabban kapcsolódik.

A személyi biztosítékokra irányadó anyagi jogi szabályozás harmonizálása terén konkrét európai jogalkotásról még nem beszélhetünk, de a *Darft Common Frame of Reference* (DCFR) egy külön könyvben szabályozza ezt a két intézményt. Ezzel kapcsolatban azt kell kiemelni, hogy a kezesség és a garanciavállalás szabályainak jelentős mértékű közeledése figyelhető meg a nemzetközi jogegységesítési tervezetek szintén és a gyakorlatban is.³⁵

³³ WELTER i. m. 815.

³⁴ WELTER i. m. 815.

³⁵ Erről részletesebben ld. Christian FÖRSTER: *Die Fusion von Bürgschaft und Garantie*. Tübingen,

5.2. Dologi biztosítékok

A dologi biztosítékok körében a tulajdonjog-fenntartás kapcsán történtek konkrét uniós jogalkotási lépések. A kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről szóló 2000/35/EK irányelv kimondja, hogy az egyik tagállamban érvényesen létesített tulajdonjog-fenntartást a többi tagállamban is érvényesnek kell elismerni. Ezt a szabályozást mindazonáltal korántsem lehet teljes körűnek tekinteni. Egyrészt csak a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó tulajdonjog-fenntartásokra vonatkozik, másrészt pedig kizárólag a tulajdonjog-fenntartás legegyszerűbb formájára kell alkalmazni ezt az elismerési kötelezettséget. Ez azokban a jogrendszerekben okoz problémát, amelyek a tulajdonjog-fenntartás több típusát is ismerik (ilyen például a német jog).³⁶

Az Európai Bíróság 2010. október 26-án született döntése is mutatja, hogy a tulajdonjog-fenntartást érintő harmonizáció erőteljesen korlátozott.³⁷ Ennek alapján az EuB. nem találta a közösségi jogba ütközőnek azt az olasz jogszabályi rendelkezést, amely szerint ahhoz, hogy a tulajdonjog-fenntartás a vevő hitelezőivel szemben érvényesíthető legyen, a tulajdonjog-fenntartási kikötést rögzíteni kell a későbbi szállításokhoz kapcsolódó minden egyes szabályosan könyvelt számlán, amelyeket a végrehajtási eljárást megelőzően állítottak ki.

A jelzálogjog területén még csekélyebb előrelépésről beszélhetünk. Ebbe a körbe tulajdonképpen csak a lakóingatlanokhoz kapcsolódó hitelmegállapodásokról szóló irányelv tervezet tartozik.³⁸ Említésre méltóak ugyanakkor azok a jogtudományi előkészítő munkálatok, amelyek az egységes európai jelzálogjog (ún. *Eurohypothek*) megteremtésére irányulnak.³⁹

Mohr Siebeck, 2010. Átfogó áttekintést az európai jogegységesítésről ld. Matthias E. STORME: Die Harmonisierung der persönlichen Sicherheiten in Europa. In: Jürgen BASEDOW – Oliver REMIEN – Manfred WENCKSTERN (Hrsg.): *Europäisches Kreditsicherungsrecht*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2010. 7–29.

³⁶ A német jogban az irányelv rendelkezéseit csak az ún. *einfacher Eigentumsvorbehalt* esetén kell alkalmazni, az ún. *erweiterter* és *verlängerter Eigentumsvorbehalt* eseteiben – a korábbi jogi szabályozáshoz hasonlóan – továbbra is az alkalmazandó jogtól függ, hogy ezeket érvényes biztosítékoknak ismerik-e el. Erről ld. WELTER i. m. 813.

³⁷ C-302/05. sz. ügy az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság [EBHT 2006, I-10597].

³⁸ COM (2011) 142.

³⁹ Otmar STÖCKER: *Die 'Eurohypothek'*. Berlin, Duncker & Humblot, 1992, 216–297.; Az újabb jogirodalomból ld. Tatjana JOSIPOVIĆ: Die Harmonisierung der Immobiliarsicherheiten: Die Eurohypothek. In: Jürgen BASEDOW – Oliver REMIEN – Manfred WENCKSTERN (Hrsg.): *Europäisches Kreditsicherungsrecht*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2010. 71–127.

6. Összegzés

A pénzügyi szektorban létrejövő szerződések tömegére tekintettel valamennyi tagállamban megmutatkozik az egységes jogi szabályozás iránti igény. Fontos gazdasági érdek, hogy olyan európai szabályozás szülessen, amely egyaránt rendezi a határon átnyúló, illetve a tagállamokon belüli pénzügyi szolgáltatásnyújtást.

Annak ellenére azonban, hogy az eddig létrejött irányelvek alapvető céljuknak tekintették a határon átnyúló szolgáltatásnyújtás támogatását, ennek aránya még mindig rendkívül alacsony. Ennek szemléltetésére álljon itt néhány adat. A fogyasztói hitelek piaca az EU-n belül 2008-ra elérte a 800 Mrd eurót.⁴⁰ Ezen belül a határon átnyúló fogyasztói hitelszerződések aránya 0,1%-ot tesz ki. Ha ehhez hozzávesszük a fióktelepek és leányvállalatok útján nyújtott fogyasztói hiteleket is, az arány akkor sem haladja meg az 1%-ot.⁴¹ Hasonló adatokkal találkozhatunk a pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazása terén is.⁴²

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a pénzügyi szolgáltatások belső piacáról – az ezt támogató jogi szabályozás ellenére – ténylegesen még napjainkban sem beszélhetünk. A jogi szabályozás eddigi eredményeit vizsgálva ugyanakkor arra a következtetésre juthatunk, hogy valójában csak a fogyasztókkal kötött bankügyletekre vonatkozó joganyag tekinthető harmonizáltnak.⁴³ A szerződéses biztosítékok területén azonban a jogharmonizáció még nagyon kezdetleges állapotban van.

⁴⁰ Ld. a Bizottság 2008. 01.18-i sajtóközleményét: IP/08/55.

⁴¹ GSELL–SCHELLHASE i. m. 21.

⁴² WELTER i. m. 531.

⁴³ WELTER i. m. 531.

A TARTÁSI KÖTELEZETTSÉGEK SZABÁLYAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS HAZÁNKBAN

BOGNÁR Bettina Katalin

ügyvédjelölt (Kövári Tercsák Salans Ügyvédi Iroda),
doktoranda (PTE ÁJK)

A tartási ügyek uniós szabályozása, családjogi vetületei és személyhez kötöttsége miatt hosszú folyamat eredményeképp született meg, ezt a folyamatot röviden szeretném ismertetni. Tekintettel arra, hogy napjainkra gyakoribbá váltak az ún. vegyes házasságok, és sajnálatos módon a felbontás esetén az ebből eredő tartási követelések is, a téma egyre nagyobb figyelmet kap és érdemel.

1. Történeti áttekintés az Európai Unió szabályait illetően

A több évtizede tartó, Európai Unió belüli jogegységesítési törekvések a magánjog területén számos eredménnyel jártak. Az 1999-es ún. Tamperei Program¹ fektette le azokat az elveket, amelyek mentén a határokon átívelő jogviták rendezése megvalósulhatott. Az Európai Unió számos rendeletet fogadott el a Tamperei Program keretében, a leggyakrabban hivatkozott és használt, polgári eljárásjog körébe tartozó rendeletek közé tartoznak az alábbiak:

- a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK rendelet;
- a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről szóló 1206/2001/EK rendelet;
- a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelet (az ún. Brüsszel II.a rendelet);

---

¹ KENGYEL Miklós – HARSÁGI Viktória: *Európai Polgári Eljárásjog*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Osiris, 2009. 251.

– a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és a bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló 1393/2007/EK rendelet.

2004-ben fogadta el az Európai Tanács az ún. Hágai Programot, amelynek célkitűzése a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban. Egy évvel később, 2005-ben a Tanács és a Bizottság cselekvési tervet fektetett le azzal a konkrét céllal, hogy a tartási kötelezettségekre vonatkozó javaslatokat fogad el. Ekkor jelent meg tehát az uniós igény arra, hogy a tartási ügyeket is a jogegységesítés szellemében kezeljék.²

Ezzel az uniós igénnyel párhuzamosan nemzetközi szinten is egységesítési szándék jelentkezett, mégpedig a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretei között. A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia már korábban is foglalkozott családjogi vonatkozású egyezményekkel, amelyek közül Magyarország 1964-ben csatlakozott az 1958. április 15-ei egyezményhez a gyermekek tartása tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.³

A mindannyiunk által jól ismert Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia az Európai Unió részvételével tárgyalásokat folytatott és annak eredményeként 2007. november 23-án megszületett két nagy volumenű és jelentőségű jogi okmány, a gyermektartási kötelezettség és a családi tartási kötelezettség egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló egyezmény (38. Convention on the international recovery of child support and other forms of family maintenance, továbbiakban az ‘Egyezmény’) továbbá a kollíziós szabályokat tartalmazó tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló jegyzőkönyv (angolul: 39. Protocol on the law applicable to maintenance obligations, továbbiakban a ‘Jegyzőkönyv’). Mindkét jogi okmány három hónappal a második ratifikációs okmány letétbe helyezésével lép hatályba.⁴

Az Európai Unió ekkor még nem írta alá ezeket a jogi okmányokat, azonban figyelembe vette őket a 2008. december 18-án elfogadott 4/2009/EK rendelet (továbbiakban a ‘Rendelet’) megalkotásakor, amely a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szól. Itt szeretnék utalni arra, hogy a Rendeletet az Egyesült Királyságra már igen, azonban Dániára még mindig nem lehet alkalmazni. A Rendelet szabályozási technikája igazán sajátos.

² Uo. 252.

³ http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=38

⁴ Jegyzőkönyv 25. cikk, Egyezmény 60. cikk.

2. A Rendeletéről

A Rendelet címében azt jelzi, hogy kollíziós szabályokat, azaz az alkalmazandó jogra vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz. Ez azonban ilyen formán félrevezető és nem igaz, mivel a Rendelet konkrét szabályokat nem, csak egy utaló rendelkezést tartalmaz, miszerint a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot a Jegyzőkönyvvel összhangban kell meghatározni azokban a tagállamokban, amelyekben ez a jogi eszköz kötelező erővel bír.⁵ Tehát a Rendeletet és a Jegyzőkönyvet együttesen és egymásra tekintettel kell értelmezni és használni, attól függően, hogy kollíziós problémára vagy inkább polgári eljárásjogi problémára keressük a választ.

Amint említettem, az Európai Unió a Jegyzőkönyvet nem írta alá annak megalkotásakor, tehát előfordulhatott volna az a visszás helyzet, hogy a Rendeletet ugyan már alkalmazni kellene, a Jegyzőkönyvet viszont annak hatálytalansága miatt még nem. Ezt a helyzetet előre kivédve maga a Rendelet rendelkezik úgy, hogy az Európai Unió (maga a Rendelet még a Közösségek elnevezést használja, azonban a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta ez ma már az Európai Uniót jelenti) a Rendelet alkalmazásához szükséges időpontban aláírja a Jegyzőkönyvet.⁶ Így is tett 2010. április 8-án, azzal, hogy a Jegyzőkönyv Dániára és az Egyesült Királyságra nem kötelező erejű. Az Európai Unió előrelátó volt a Jegyzőkönyv aláírásakor, mivel nyilatkozatot tett arra vonatkozóan, hogy amennyiben a Jegyzőkönyv nem lépne hatályba a Rendelet hatálybalépéséig (2011. június 18-ig), mivel nem telik el három hónap a második ratifikációs okmány letétbe helyezése óta, akkor azt ettől függetlenül átmeneti jelleggel alkalmazni fogja. Erre nagy szükség is volt, mivel a Jegyzőkönyvet a mai napig csak az Európai Unió írta alá, tehát annak hatálybalépésére feltehetőleg még hosszasan várni kell.

Így kialakult az a szabályozási környezet, amit 2011. június 18-tól az Európai Unióban alkalmaznunk kell a határokon átívelő tartási ügyekben: a Jegyzőkönyvet, mint a kollíziós szabályokat magában foglaló jogi okmányt és a 4/2009/EK rendeletet. (A Rendelet kötelezően és közvetlenül alkalmazandó a tagállamokban, így Magyarországon is 2011. június 18-tól).

A Rendelet a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségekre kell alkalmazni.⁷ A Rendelet főbb szabályozási körei: a joghatóság, a határozatok elismerése, végrehajthatósága és végrehajtása, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a perbeli egyezségek és közokiratok, a központi hatóságok közötti együttműködés és a közintézmények.

⁵ Rendelet 15. cikk.

⁶ Uo. Preambulum, 20. pont.

⁷ Uo. 1. cikk.

A határozat fogalmát itt szükséges definiálnunk: határozat minden 'a tartással kapcsolatos ügyben valamely tagállam bírósága által hozott határozat, elnevezésre való tekintet nélkül, ideértve az ítéletet, végzést, meghagyást vagy végrehajtási intézkedést, valamint a költségeknek és kiadásoknak bírósági tisztviselő általi meghatározását'.⁸

A Rendelet elvi éllel leszögezi, hogy az elismerés és végrehajtás nem jelenti a határozat tárgyát képező tartási kötelezettség alapjául szolgáló családi vagy rokonkapcsolat, házasság vagy házassági rokonságkapcsolat fennállásának elismerését.⁹

Hazánkban elfogadásra került a 2011. évi LXVII. törvény a határokon átnyúló tartási ügyekben a központi hatósági feladatok ellátásáról, amelyet a Rendelet, az Egyezmény és visszönosság alapján előterjesztett kérelmekre kell alkalmazni. Legfontosabb szabálya az, hogy a kérelmeket a kérelmező lakóhelye, szokásos tartózkodási helye vagy munkahelye szerinti helyi bíróság továbbítja.

3. A Jegyzőkönyvről mint kollíziós szabályrendszerről

3.1. A Jegyzőkönyv megalkotása

A továbbiakban át szeretnék térni a Jegyzőkönyv lényeges rendelkezéseinek rövid bemutatására abból a célból, hogy megismerhessük, miképpen néz ki napjainkban a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogra vonatkozó európai uniós, és a majdan hatályba lépő nemzetközi szabályozás. A Jegyzőkönyv ismerete azért is elkerülhetetlen, mert a Rendelet a határozatok elismerése, végrehajthatósága és végrehajtása tekintetében különbséget tesz aszerint, hogy az adott tagállam aláírta-e Jegyzőkönyvet vagy tartózkodott ettől. Megjegyzem, hogy csak az Egyesült Királyság és Dánia élt fenntartási joggal.¹⁰

A Jegyzőkönyv és az Egyezmény újraszabályozásának ötlete 1999-ben született meg a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében. Korábbi két egyezményt, a 1973-as tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról és az 1956-os gyermekek felé irányuló tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szót vették alapul. Felállításra került egy különleges bizottság, az ún. 'Special Commission', amelynek feladata az előzetes tervezetek elkészítése volt. Ennek a bizottságnak magyar elnökhelyettese (is) volt: Kurucz Mária személyében.¹¹

⁸ Uo. 2. cikk.

⁹ Uo. Preambulum, 21. pont.

¹⁰ http://www.hcch.net/index_en.php?act=status.comment&csid=1065&disp=resdn

¹¹ <http://www.hcch.net/upload/expl39e.pdf> 4.

2003-ban döntötték el, hogy egyáltalán az új jogi keretnek magában kell-e foglalnia a hatóságok által alkalmazandó jogot, vagy sem; amennyiben igen, milyen terjedelemben. Két oldalra szakadt a tábor: a többségben azok voltak, akik igenre szavaztak, nagyrészt a kontinentális jogrendszerből, a kisebbségben az angolszász jogrendszer képviselői maradtak, akik a kollíziós szabályokat ki akarták zárni a szabályozási körből. Ez nagyrészt azzal magyarázható, hogy az angolszász országokban tradicionálisan a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot a fórum joga határozza meg; így a kérdés lényegében értelmét veszti.¹²

Munkacsoportok kerültek felállításra, mind az 1956-os mind az 1973-as tartási kötelezettségekre vonatkozó egyezmények résztvevőivel, mind új államokkal kibővítve.

2007 májusában fogalmazódott meg, hogy a Jegyzőkönyv és az Egyezmény két külön jogi okmányban fogalmazódik meg, nyitva hagyva a lehetőséget, hogy az államok adott esetben csak egyikhez csatlakozzanak. A Jegyzőkönyv, 'Protocol' elnevezése is ebből ered: lényegesen meg akarták különböztetni az Egyezménytől (megjegyezném, hogy sokan ezt is egyezménynek, conventionnek akarták hívni, mivel így túl távoli az összefüggés jelzése) és egy új elnevezéssel akartak hangsúlyt fektetni az újító gondolkodásra.¹³ Ilyen formában születtek meg ezek a dokumentumok.

3.2. Alapvető megoldások

Az 1973-as Egyezmény megoldásait követi általánosságban a Jegyzőkönyv, azonban három fontos területen tapasztalhatunk újító gondolatokat:¹⁴ (i) a fórum joga lesz alkalmazandó egy speciális esetben: akkor, ha a tartásra jogosult tartásra kötelezett szokásos tartózkodási helyén indítja meg az eljárást. Ilyenkor csak szubszidiáriusan alkalmazandó a jogosult szokásos tartózkodási helyének joga akkor, ha az előbb említett módon nem jut hozzá az őt megillető tartáshoz; (ii) a házastársak, volt házastársak közötti tartási kötelezettségekre külön szabályok bevezetése; továbbá a (iii) felek autonómiájának kiszélesítése: a fórum jogának kiválasztása bizonyos esetekben és további feltételek meghatározása esetén a felnőtt, érdekeiket megvédni tudó személyek alkalmazandó jogválasztása.

---

¹² Uo. 5.

¹³ Uo. 7.

¹⁴ Uo. 9.

3.3. A tartási kötelezettségek

A Jegyzőkönyv a családi kapcsolatból, szülő-gyermek kapcsolatból, házasságból vagy rokonságból származó tartási kötelezettségekre alkalmazandó. Tehát a Jegyzőkönyv a különféle rokoni viszonyok fennállására nem határoz meg szabályt, csak a tartási kötelezettségből eredő vitákra alkalmazandó jog az, amit szabályoz. Továbbá joghatósági összeütközésben nem igazít el, nem tartalmaz hatóságok együttműködésére vonatkozó szabályt és nem rendezi azokat a kérdéseket, amikre az Egyezmény vonatkozik.¹⁵

A különféle rokoni kapcsolatok fennállására alkalmazandó jogot tehát továbbra is az adott állam nemzetközi kollíziós szabályai határozzák meg. Ez nem okozhat problémát akkor, ha a családi viszony fennállása a vita elsődleges tárgya, azonban, ha az előkérdés vagy másodlagos kérdés, már bonyolultabb az eljárás. A kommentár viszont megjegyzi, hogy az 1973-as egyezmény értelmezését, kizáró rendelkezés hiányában lehet alkalmazni: azaz ilyen előkérdések esetén ajánlatos, de hangsúlyozottan nem kötelező a tartási kötelezettségre alkalmazandó jogot alkalmazni.¹⁶

A Jegyzőkönyv példálózó jelleggel, *inter alia* meghatározza, hogy milyen terjedelemben kell az adott jogot alkalmazni a tartási kötelezettségekre¹⁷:

- lehet-e, ha igen, milyen terjedelemben és kitől tarthat igényt a jogosult tartásra;
- az az időtartam, amíg a jogosult visszamenőlegesen is követelhet tartást;
- a tartási követelés és indexálás kiszámításának alapja;
- annak a személynek a meghatározása, aki az eljárást megindíthatja, kivéve a perképességet és képviselőt (ezekre a *lex fori* alkalmazandó!);
- elévülési vagy egyéb határidők (anyagi és nem eljárásjogi természetű);
- a kötelezett tartási kötelezettségének a terjedelme abban az esetben, ha állami szerv megtérítést igényel az általa a jogosultnak juttatott tartásért.

3.4. Alkalmazandó jog

A Jegyzőkönyv felállít egy általános szabályt az alkalmazandó jog meghatározására, majd külön, speciális esetekkel és szabályokkal tarkítja a képet; ezek közül az általános szabályokat ismertetném.

¹⁵ Uo. 10.

¹⁶ Uo. 10.

¹⁷ Jegyzőkönyv 11. cikk.

A tartási kötelezettségekre annak az államnak a joga alkalmazandó, amelyben a tartásra jogosult szokásos tartózkodási helye van, abban az esetben, ha a Jegyzőkönyv máshogy nem rendelkezik.¹⁸

A szokásos tartózkodási hely, mint kapcsolóelv a korábbi egyezményekben is megtalálható, egyhangulag került elfogadásra.

Ezen kapcsolóelv népszerűségének az az indoka a kommentár alapján, hogy a jogosult szokásos tartózkodási helyén fogja felhasználni, felélni a tartási összeget, hiszen ez teszi lehetővé megélhetését. Így tehát figyelembe kell venni a tartási követeléseknél a jogosult pénzügyi és szociális közegét is. A kapcsolóelv alkalmazásának további indokai közé sorolható az egyenlő bánásmód követelménye, amely az azonos államban lakó tartásra jogosultak között áll fenn, hiszen amiatt, mert valaki külföldi személynek számít, még nem szabad másféleképpen kezelni, mint a saját állampolgárt.¹⁹ Megjegyezném, hogy a Rendelet hatálybalépése előtt a Brüsszel I. rendeletet kellett alkalmazni a tartási kötelezettségből eredő követeléseket megállapító határozat végrehajtására, ahol szintén ez a kapcsolóelv. A Jegyzőkönyv megalkotói ezt is figyelembe vették: ezen megoldás alkalmazásával egyszerűbb és hatékonyabb lehet a végrehajtás, mivel a rendelkezések kiegészítik egymást.

A szokásos tartózkodási hely fogalmát nem határozza meg a Jegyzőkönyv, ahogyan más Hágai egyezmény sem, az Egyezményt is beleszámítva; azonban leszögezhető, hogy ha valaki időszakosan, például néhány hónapig más államban tartózkodik, az még nem alapozza meg az alkalmazandó jog változását.²⁰

Fontos gyakorlati kérdést és problémát rendez továbbá az az általános rendelkezés, hogy amennyiben a jogosult megváltoztatja szokásos tartózkodási helyét, a változtatás pillantától kezdve az új szokásos tartózkodási hely jogát kell alkalmazni. Ez egy logikus megoldás, azonban problémákat is felvet az alkalmazás során: a joghatóság alapvetően a szokásos tartózkodási helytől függ, az alkalmazandó jogot viszont a kérelem benyújtásakor határozzák meg, figyelmen kívül hagyva a későbbi változásokat. A tartási kötelezettségeknél viszont erre nagy hangsúlyt kell fektetni, hiszen a jövőre vonatkozó tartásról van szó. Ex nunc hatállyal történik ilyenkor az alkalmazandó jog váltása: a váltás előtt a régi szokásos tartózkodási hely joga, a váltás után azonban az az újé az irányadó.²¹

¹⁸ Uo. 3. cikk.

¹⁹ <http://www.hcch.net/upload/expl39e.pdf> 14.

²⁰ Uo. 15.

²¹ Uo. 15.

4. A Rendelet eljárásjogi szabályairól

Tekintettel arra, hogy a Rendelet eljárásjogi szabályokat tartalmaz, a továbbiakban a Rendelet hatálya alá tartozó határozatok elismerésére, végrehajthatóságára és végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket szeretném (legalább főbb vonalaiban) bemutatni.

A Rendelet különbséget tesz az elismerés, végrehajtás szempontjából azon tagállamok között, akik részesei a Jegyzőkönyvnek és azok között, akik nem.

4.1. *Jegyzőkönyv hatálya alá tartozó tagállamokban hozott határozatok*

A Jegyzőkönyvet magukra nézve kötelezőnek elismert tagállamok (a tagállamok mindegyike az Egyesült Királyság és Dánia kivételével) számára lényegesen egyszerűbb az eljárás, ami azt jelenti, hogy exequatur eljárás nélkül, azaz külön elismerési és végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás nélkül el kell ismerni és végre kell hajtani a másik tagállamban meghozott határozatot.²² Ez lényeges újítás a Brüsszel IIa rendelethez képest, hiszen ott csak korlátozott körben lehet végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás nélkül végrehajtani a határozatot.

A Rendelet felülvizsgálati jogot biztosít annak az alperesnek, aki az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban nem jelent meg a bíróság előtt.²³ A felülvizsgálatot az eredeti eljárás tagállamának illetékes bírósága előtt kell kérelmeznie, amennyiben (i) az eljárást megindító iratot, illetve az ezzel egyenértékű iratot nem kézbesítették részére megfelelő időben és oly módon, hogy az alperes gondoskodni tudjon saját védekezéséről, illetve (ii) a tartási követelés vitatásában vis maior vagy rendkívüli körülmények akadályozták meg, anélkül, hogy ez neki felróható lenne, kivéve, ha nem élt jogorvoslattal a határozattal szemben akkor, amikor ez módjában állt volna. A felülvizsgálati kérelmet haladéktalanul, de legkésőbb 45 napon belül be kell nyújtania, amely határidő a tudomásszerzéstől de legkésőbb akkor kezdődik, amikor az első végrehajtási intézkedést megtették.²⁴

A végrehajtást kérőnek meghatározott dokumentumkat, iratokat kell a másik tagállamban lefolytatandó végrehajtás érdekében az illetékes hatóságok rendelkezésére bocsátania. Ezek közé tartozik a határozat hiteles példánya, a határozatról a határozatot meghozó bíróság által kiállított kivonat formanyomtatványon, hátralék esetén annak kiszámításának dátuma, fordítás szükségessége esetén fordítás.²⁵

²² Rendelet 17. cikk.

²³ Uo. 19. cikk.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo. 20. cikk.

A formanyomtatvány lényegesen könnyíti a határozatok végrehajtását, hiszen minden tagállamban ugyanazokat a nyomtatványokat használják. A formanyomtatvány az Európai Unió rendeleteiben elterjedt megoldás, több helyen, például az európai fizetési meghagyásos eljárásnál vagy a kis perértékű pereknél is ilyenekkel találkozhatunk. A formanyomtatvány elvben szükségtelessé teszi a fordítást, és ennek következtében költségcsökkentő szerepet tölt be, azonban elképzelhetőek olyan esetek, például jogorvoslat esetén, amikor formanyomtatvány használata ellenére az eljáró hatóságok számára nélkülözhetetlen a saját nyelvükön is meglévő határozat, egyéb dokumentum használata. Erre az esetre rögzíti a Rendelet, hogy a fordítást a tagállamok valamelyikében fordítások készítésére jogosult személynek kell készítenie.²⁶

Alapvetően jogbiztonsági célokat szolgálnak a végrehajtás megtagadásának és felfüggesztésének esetei. A Rendelet leszögezi, hogy a végrehajtás megtagadásának vagy felfüggesztésének kapcsán a végrehajtás helye szerinti tagállamban fennálló indokokat kell alkalmazni, azonban a kötelezett kérelme esetén meghatároz további esetköröket is, amelyek esetén az eljáró bíróságnak vagy lehetősége, vagy pedig kötelessége a megtagadás, illetve a felfüggesztés. Ilyen eset az elévülés, amikor a végrehajtást részben vagy egészben meg kell tagadni, amennyiben a határozat, akár a határozatot meghozó tagállam joga szerint, akár a végrehajtás szerinti tagállam joga alapján már elévült (amelyik hosszabb elévülési időt ír elő). A végrehajtás megtagadható akkor, ha a határozat összeegyeztethetetlen a végrehajtás helye szerinti tagállamban, egy másik tagállamban vagy harmadik országban hozott olyan határozattal, amely eleget tesz az elismeréshez szükséges feltételeknek.²⁷

A végrehajtás felfüggeszthető továbbá akkor, ha felülvizsgálati kérelmet adtak be a határozatot hozó tagállam illetékes bíróságához. A végrehajtás szerinti tagállam bírósága felfüggeszti a végrehajtást akkor, ha a határozat végrehajthatóságát a határozatot hozó tagállamban felfüggesztették.²⁸

4.2. A Jegyzőkönyv hatálya alá nem tartozó tagállamokban hozott határozatok

Amennyiben a határozatot a Jegyzőkönyv hatálya alá nem tartozó tagállamban hozták, külön elismerési eljárás nélkül el kell ismerni a többi tagállamban,

²⁶ Uo.

²⁷ Uo. 21. cikk.

²⁸ Uo.

azonban az az érdekelt fél, aki egy jogvitában elsődlegesen egy határozat elismerésére hivatkozik, kérheti a határozat elismerését.²⁹

A határozat végrehajthatóságával kapcsolatban fontos és lényeges eltérés, hogy az érdekelt fél kérelmére a határozatot végrehajthatóvá kell nyilvánítani. A végrehajthatóvá nyilvánítási eljárásról röviden annyit kell tudnunk, hogy nagyrészt a Brüsszel IIa rendelet szabályozási mintájára készült, azonban eltérések is adódnak. A végrehajthatóvá nyilvánítást a végrehajtás szerinti tagállam illetékes bírósága előtt kell kérni. Az illetékesség annak a félnek a szokásos tartózkodási helye alapján kerül meghatározásra, akivel szemben a végrehajtást kérték, figyelemmel az adott tagállam Bizottságnak bejelentett eljáró hatóságaira is.³⁰

A végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás kapcsán benyújtandó dokumentumok ugyanazok, amelyeket a végrehajtás kérése kapcsán is be kell nyújtani. Az alaki követelmények teljesítését követően 30 napon belül a határozatot végrehajthatóvá kell nyilvánítani³¹; az eljárás ezen szakaszában nincs helye jogorvoslatnak. A végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás kapcsán hozott határozatot haladéktalanul közölni kell a felekkel.

A végrehajthatóvá nyilvánításról született határozat ellen bármelyik fél jogorvoslattal élhet 30 napon belül. A bíróságnak a jogorvoslatról 90 napon belül kell döntenie.³²

Jogorvoslat esetén csak akkor lehet megtagadni, illetve visszavonni a végrehajthatóvá nyilvánítást, ha (i) a határozat nyilvánvalóan ellentétes annak az állammal a közrendjével, ahol a végrehajtást kérik; (ii) az eljárást megindító vagy azzal egyenértékű iratot nem kézbesítették az alperes részére megfelelő időben ahhoz, hogy védelméről gondoskodhasson, kivéve ha az alperes elmulasztotta a határozatot megtámadó eljárás kezdeményezését, annak ellenére, hogy lehetősége lett volna rá; (iii) összeegyeztethetetlen egy, az azonos felek közötti jogvitában abban a tagállamban hozott határozattal, amelyben a végrehajtást kérik; (iv) összeegyeztethetetlen egy másik tagállamban vagy harmadik államban azonos felek közötti, azonos jogalpból származó eljárásban hozott korábbi határozattal, feltéve, hogy a korábbi határozat megfelel a végrehajtás feltételeinek abban a tagállamban, ahol a végrehajtást kérik.³³

Amennyiben a határozatot több tárgyban hozták, és a kérelmező úgy kívánja, vagy egyébként a végrehajtás nem engedélyezhető valamennyi tárgy tekinte-

²⁹ Uo. 23. cikk.

³⁰ Uo. 27. cikk.

³¹ Uo. 30. cikk..

³² Uo. 34. cikk.

³³ Uo.

tében, a bíróság a végrehajthatóságot csak egy vagy több tárgy tekintetében határozza meg.³⁴

5. Összegzés

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Rendelet lényegesen egyszerűsíti a bírósághoz fordulást az elismerés és végrehajtás, végrehajthatóvá nyilvánítás körében, a Jegyzőkönyv pedig a kollíziós szabályok terén ad eligazítást. A gyakorlati megvalósulást illetően a Rendelet alkalmazása még nem szolgál sok eredménnyel, azonban a Bizottság legkésőbb a Rendelet alkalmazhatóságától számított 5 éven belül jelentést köteles tenni a Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a Rendelet értékeléséről az esetleges módosítási javaslatokat is magában foglalva.

A Rendelet szabályozási technikája speciális: többretű és szerteágazó. Többretű azért, mert nem kizárólag a Rendeletet kell alkalmaznunk, hanem a Jegyzőkönyvet is; szerteágazó pedig azért, mert nem kizárólag eljárási szabályokat, hanem kollíziós szabályokat is tartalmaz az érintett jogi környezet.

A jogkeresőknek és jogalmazóknak tehát ebből a bonyolult, de logikusan egymásra épülő rendszerből kell megtalálniuk a kötelező jogi normákat. A nemzetközi palettát színesíti az a tény, hogy az Egyezményt az Európai Unió 2011. április 6-án aláírta, csatlakozva a többi aláíró államhoz (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Norvégia, Ukrajna és az Amerikai Egyesült Államok), azonban Norvégián kívül még senki sem ratifikálta azt, ezáltal késleltetve annak hatálybalépését. Hatálybalépését követően pedig a határozatok elismerésére, végrehajtására az Európai Unión kívül ezt kell alkalmazni, az Európai Unión belül pedig továbbra is a Rendelet lesz az irányadó.

---

³⁴ Uo. 37. cikk.

AZ EURÓPAI SZERZŐDÉSI JOG KÖZÖS REFERENCIAKERETE FELÉ TETT LÉPÉSEK, ILLETVE ANNAK AZ ADÁSVÉTELT TÁRGYALÓ IV. KÖNYV 'A' RÉSZE

FORGÁCS Tünde
doktoranda (ME ÁJK)

1. Bevezetés

Ahogy azt az Európai Bizottság Egészség- és Fogyasztóügyi Főigazgatósága (*DG SANCO*) Fogyasztói Ügyek szakpolitikájának internetes oldalán¹ olvashatjuk, mivel az áruk és szolgáltatások forgalmát a kötelmi jog szabályozza, a szerződések megkötésével, értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban fellépő problémák a határon átnyúló kapcsolatokban hatással vannak az egész belső piac működésére. Az Unió már eddig is számos ilyen, a belső piaci szerződésekhez köthető probléma megoldását céljául tűzte, s így több, az egyes szerződésekhez vagy szektorokhoz kapcsolódó intézkedést is fogadott már el. Mivel azonban az ágazati szintű szabályozás nem hozott megfelelő megoldást, szükségessé vált egy átfogó, a teljes magánjogot szabályozó joganyag megalkotása.

Dolgozatomban röviden bemutatom az egységes európai magánjogi kódex megalkotása érdekében tett erőfeszítéseket, majd ezek egyik legújabb eredményét, a Közös Referenciakeret-tervezetet, melyben egy külön rész foglalkozik az adásvétel kérdéskörével. Munkám erre a részletre, a Közös Referenciakeret-tervezet IV. könyv A részére fókuszál, s azt vizsgálja, mennyiben tekinthető az modelltvörvénynek.

---

¹ http://ec.europa.eu/consumers/rights/contract_law_en.htm

2. Néhány szó a magánjog európai egységesítése felé tett lépésekről

2.1. Nemzetközi törekvések

Európában a jogtudomány, a jogrendszerek partikularizálódása, azaz a 19. század óta jelen van egy egységesítési törekvés, mely a magánjog területén is számos eredményt hozott. Így többek között meg kell emlékeznünk arról, hogy 1897-ben, a holland kormány kezdeményezésére jött létre a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (*Conference de la Haye de Droit International Privé* – *Hague Conference on Private International Law*), mely 1955-től nemzetközi szervezetként folytatta munkáját, s számos egyezményt fogadott el.²

Szintén fontos jogegységesítési intézmény az 1926-ban a Nemzetek Szövetsége által alapított Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítésére (*International Institute for the Unification of Private Law – Institut International pour l'Unification du Droit Privé*), azaz az UNIDROIT, melynek jogalkotási tevékenysége eredményeként született meg az UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei címet viselő dokumentum 1994-ben.³ Az Intézet eszközei között egyébként egyezményeket, alapelveket, modelltörvényeket és egy kézikönyvet találunk még.

Az ENSZ nemzetközi kereskedelmi joggal foglalkozó bizottsága (*United Nations Commission on International Trade Law*), azaz az UNCITRAL munkássága szintén óriási hatással van a határon átnyúló kereskedelmi életre, hiszen az általa kidolgozott, az áruk nemzetközi adásvételéről szóló Bécsi Egyezmény 1988-ban lépett hatályba, s azóta jelentős bírósági és választott-bírósági gyakorlata alakult ki. Az UNCITRAL feladata határozottan témánkba vágó: a nemzeti joganyagok közelítése, lehetőség szerint egységesítése.⁴

Végül szót kell ejtsek a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (*International Chamber of Commerce*), azaz az ICC tevékenységéről, mely francia jog alatt alapított egyesületként a nem kormányzati szervezetek körébe tartozik. Feladata a tagok érdekeinek képviselete mellett a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogi kereteinek fejlesztése, s ennek körében a kereskedelem és pénzügyek terén összegyűjtött, nemzetközi gyakorlatban kialakult szokások közzététele. A Kamara magánkodifikátori munkásságát dicséri a nemzetközi kereskedelem

² MÁTYÁS Imre: *Az európai szerződésjog egységesítése a közösségi jogalkotás és a magyar rekodifikáció tükrében*. PhD-értekezés. Miskolc, 2005. 6.

³ <http://www.unidroit.org/dynasite.cfm?dsmid=103284>

⁴ VÖRÖS Imre: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga II*. Budapest, KRIM Bt., 2004. 32–33.

talán legjelentősebb szokványának, szokásgyűjteményének, az *International Commercial Terms*, azaz az *INCOTERMS* megalkotása.⁵

2.2. A Közösség lépései

Ahogy azt Mátyás Imrénél olvashatjuk,⁶ a jogegységesítésnek alapvetően két módja lehetséges: a legislatív és a nem legislatív úton történő egységesítés. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a Közösség egységesítő törekvései esetén természetesen a nem legislatív jellegű erőfeszítések is kaphatnak intézményi támogatást.

A nem legislatív egységesítési törekvések közé tartozik például az Ole Lando által vezetett Európai Szerződésjogi Bizottság (*Commission on European Contract Law*) megalakítása 1982-ben. A Lando-bizottságot segítő alkotta meg az Európai Parlament 1989. május 26-i és 1994. május 6-i határozatait, mely ezután publikálta az Európai Szerződésjog Alapelveit (*Principles of European Contract Law- PECL*), 1995-ben a teljesítés, nem teljesítés és jogorvoslatok területét érintve, 1999-ben I. és II., 2002-ben pedig III. részét.⁷

Miután a Lando-bizottság befejezte munkáját, helyére a Christian von Bar vezette *Study Group on European Civil Code* (Európai Magánjogi Törvénykönyv Munkacsoport) lépett, melynek célja, hogy *Principles of European Law* (Az európai jog alapelvei) címen foglalja össze a kötelmi és dologi jog Unió-szerte közös aspektusait. Az alapelveket kommentárral és összehasonlító jegyzetekkel együtt kívánják megjelentetni.⁸

Az Európai Unió hosszú ideig csupán ágazati direktívák alkotásával próbálta azonos irányba terelni tagállamai nemzeti jogalkotását, egységes magánjogi kódexet mindmáig nem fogadott el.

Meg kell azonban említenünk, hogy már a Lando-bizottság munkájának is intézményi támogatást adott az Európai Parlament két, fentebb hivatkozott határozata. A Parlament 1989. május 26-i határozata 'egy olyan tudósokból álló bizottság felállítását szorgalmazta, akik elkötelezettek a szerződésjog egységesítése témakörében folyó munkálatoknak, ezért szívesen vállalkoznának az abban való részvételre'.⁹ Ahogy azt Mátyás Imre írja, ezt az első határozatot még csak a jogtudomány vette komolyan, a második, 1994. május 6-i határozat tehát

⁵ VÖRÖS i. m. 33–34.

⁶ MÁTYÁS Imre: Hogyan valósulhat meg az európai magánjog egységesítés? *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica*, Tomus XXV/2. (2007). 563–579.

⁷ <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>

⁸ <http://www.sgecc.net/pages/en/introduction/index.introduction.htm>

⁹ MÁTYÁS i. m. (2005) 10–11.

már erőteljesebben sürgeti a Bizottságot ‘az egységes jog meghozatalához szükséges intézkedések megtételére’.¹⁰ Ezen túlmenően a határozatban hangsúlyozzák egy bizottság felállításának fontosságát, azonban ezúttal konkrétan a már 1982 óta működő Lando-Bizottság anyagi és erkölcsi támogatása mellett tette le a voksot az EP. A határozat, mint követendő példát említi továbbá a világméretű jogegységesítési folyamatokat (UNIDROIT, UNCITRAL), továbbá az ütemtervet is meghatározta, amit a jogegységesítésben követni célszerű. Ennek megfelelően rövid távon részleges közelítés kívánatos, hosszú távon azonban az általános egységesítést várja el a Parlament.¹¹

A Parlament 1994-es határozatára válaszul a Bizottság 2001. július 11-én közzétette COM (2001) 398 számú közleményét az európai szerződésjogról, melyben 4 konkrétabb megoldási lehetőséget dolgoz ki a magánjogi jogegységesítés elősegítésére, melyek: „I. Közösségi cselekvés nélkül”, „II. A nemzeti jogok nagyobb konvergenciájához vezető közös szerződésjogi alapelvek fejlesztésének elősegítése”, „III. A már meglévő jogszabályok minőségének javítása”, „IV. Egy új átfogó szabályozás elfogadása közösségi szinten”, valamint „Néhány más megoldás” cím alatt felveti a lehetőségét bármely hatékony megoldási javaslat támogatásának.

A Bizottság közleményének nyomán az Európai Parlament jogi és belső piaccal foglalkozó bizottsága (*Committee on Legal Affairs and the Internal Market*) 2001. november 6-án jelentés formájában határozattervezetet készített, ezt a Parlament 2001. november 13-i ülésén megvitatta, majd november 15-i ülésén tartott szavazásával nagy többséggel el is fogadta.¹² A határozat¹³ mind politikai, mind szakmai téren megállja a helyét. Nem említi egyfelől a bűvös Európai Magánjogi Törvénykönyv kifejezést, mégis kellő mozgásteret biztosít az alapgondolat megvalósítását célzó elképzeléseknek. Az, hogy mi az EP véleménye a kérdésben (ha valakinek az első két határozat után maradt volna némi kétsége) világosan megmutatja a 20. pont, amely kimondja: „Az Európai Parlament ösztönzi a Bizottságot annak megvizsgálására vajon nem bizonyulna-e hatékonyabbnak és célirányosabbnak a jövőbeni, Egységes Piacal kapcsolatos jogalkotás tekintetében a rendelet eszközéhez való visszatérés.”¹⁴

A Parlament határozatát követően az Európai Tanács 2001. decemberi laekeni ülésén készült jelentés, majd az Európai Unió Gazdasági és Szociális Tanácsának állásfoglalása jelent meg, ez utóbbi még a Bizottság közleményével kapcsolat-

¹⁰ MÁTYÁS i. m. (2005) 14.

¹¹ MÁTYÁS i. m. (2005) 14.

¹² OJ 2002/C 140 E/381

¹³ Az Európa Parlament határozata a tagállamok magán- és kereskedelmi jogának közelítéséről A5-0384/2001, 2001. november 15. végül.

¹⁴ MÁTYÁS i. m. (2005) 26.

ban. Az ezekben megfogalmazott kihívásokra a Bizottság 2003. február 12-én közzétett, egy koherensebb európai szerződésjogról szóló közleménye, akcióterve kíván válaszokat adni. Az Akcióterv¹⁵ 3 intézkedést javasolva kíván új vitát indítani az európai szerződésjog egységesítéséről, melyek 1.) a közösségi *acquis* minőségének és koherenciájának javítása a szerződésjog terén, melynek egyik eszköze egy közös referenciakeret- megalkotása, 2.) az EU-szerte általános szerződési feltételek kidolgozásának elősegítése valamint 3.) a nemágazat-specifikus megoldások, mint az európai szerződésjog terén alkalmazható választható eszközök alkalmasságának további vizsgálata.¹⁶ Az Akcióterv tehát már konkrétan utal arra, hogy a vizsgálataim tárgyát adó közös referenciakeretet meg kell alkotni, hiszen ahogy írja, „[a] meglévő és jövőbeli *acquis* fejlesztése kulcskérdés. A Bizottság folyamatosan törekszik majd a meglévő *acquis* fejlesztésére, s arra számít, hogy a közös referenciakeret, amikor rendelkezésre áll és amennyiben lényeges, ebben a tekintetben eszközül szolgál majd.”¹⁷

Az Akcióterv 4.1.1. alfejezete kizárólag erre a közös referenciakeretre fókuszál, s az 59. pontban mintegy definícióját is megadja: „[a]z európai szerződésjog területén közös alapelveket és terminológiát megállapító közös referenciakeretet a Bizottság a szerződésjogi *acquis* fejlesztése felé tett fontos lépésnek tekinti. Ez a közös referenciakeret egy nyilvánosan elérhető dokumentum lesz, melynek abban kellene segítenie a közösségi intézményeket, hogy azok az európai szerződésjog területén biztosítsák a meglévő és jövőbeli *acquis* nagyobb koherenciáját. A referenciakeretnek továbbá ki kellene elégítenie a gazdasági szereplők igényeit és elvárásait a belső piacon, mely a világ legdinamikusabb gazdaságává válással néz épp szembe.” Az Akcióterv ezen túlmenően megfogalmazza, hogy bár a referenciakeret részleteit a jogtudomány eredményei s a gazdasági szereplők véleménye alapján kell kidolgozni, annak mégis tartalmaznia kell bizonyos elemeket. Ilyen elvárás, hogy a referenciakeret alapvetően szerződésjoggal foglalkozzon, mindenekelőtt a lényeges határon átnyúló szerződéstípusokkal, mint amilyen az adásvétel és a szolgáltatói szerződések. Fontos továbbá, hogy a referenciakeretnek ki kell terjednie a szerződések megkötésének, érvényességének és értelmezésének, a teljesítés, nemteljesítés és jogorvoslatok általános szabályaira,¹⁸ csakúgy, mint az ingóságokon fennálló hitel biztosítékok és a jogalap nélküli gazdagodás szabályaira. Az Akcióterv kitér a munka során figyelembe veendő források körére is, melyek a fennálló nemzeti rendelkezések, a nemzeti bíróságok esetjoga, valamint a meglévő közösségi

¹⁵ COM (2003) 68

¹⁶ http://ec.europa.eu/consumers/rights/actionplan_en.htm

¹⁷ COM(2003) 68 ‘Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A More Coherent European Contract Law. An Action Plan.’ 54. pont.

¹⁸ Itt érezhetjük a Lando-bizottság, s a PECL 1995-ös kiadásának hatását.

acquis és a Közösséget kötő nemzetközi instrumentumok, így mindenképp a Bécsi Vételi Egyezmény.¹⁹

A közösségi intézmények, tagállamok és más érintettek Akciótervre adott reakciói nyomán tette közzé a Bizottság 2004. október 11-i közleményét,²⁰ mely a referenciakeret elfogadásának előre látható időpontját 2009-ben jelölte meg. A közleményben a Bizottság kijelenti, egy újabb (hatodik) hároméves kutatást fog finanszírozni, valamint, hogy lehetőséget ad az érintetteknek is a referenciakeret előkészítésében és kidolgozásában való részvételre.²¹ Lényeges, hogy a Bizottság a közleményben deklarálta, hogy őt magát nem köti a kutatók zárójelentése, s amennyiben szükségesnek látja, módosíthatja azt a cselekvési terv célkitűzéseinek elérése érdekében. A zárójelentést a Bizottság egy megvalósíthatósági tesztnek kívánta alá vetni, majd a Bizottság az ennek eredményeként létrejött referenciakeretet végső konzultációra kívánta az Európai Parlament, a Tanács és a tagállamok elé terjeszteni. A közlemény következő lépésként vázolja, hogy egy fehér könyv alapján lefolytatott nyílt konzultáció során az érintettek kinyilváníthatják véleményüket, erre legalább 6 hónapot kapnak, majd a Bizottság előre láthatóan 2009-ben elfogadta volna a referenciakeret szövegét.

A közleményt követően a szerződési jog nemzeti szakértői hálózati *workshop*ok, illetve konferenciák keretében osztották meg észrevételeiket egymással, s a Közösség képviselőivel, a Bizottság pedig időközi jelentéseket tett közzé a munkálatok állásáról 2005-ben és 2007-ben. Az Európai Parlament újabb határozatokat hozott 2006. március 23-án és 2006. szeptember 7-én.

A hosszú éveken át tartó folyamat végül kétfelé ágazott, s így a történet kétféle befejezést nyert. Pontosabban: mivel a közösségi jogalkotás még nem érkezett el a referenciakeret elfogadásához, az egyik történetet még befejezetlennek tekinthetjük.

3. A referenciakeret két története

3.1. A mese közösségi vége

Nos, a referenciakeret megalkotásának folyamata közösségi szinten még nem ért véget, ez a történet tehát lezáratlan. A Bizottság internetes oldala²² ugyanis arról tájékoztat, hogy a kutatók és érintettek többéves hősies munkája s gigászi

¹⁹ COM(2003) 68 'Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A More Coherent European Contract Law. An Action Plan.' 63. pont

²⁰ COM(2004) 651 végl. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Az európai szerződésjog és a közösségi vívmányok felülvizsgálata tekintetében a követendő útról.

²¹ COM(2004) 651 végl. 10–13.

²² http://ec.europa.eu/consumers/rights/contract_law_en.htm#green

küzdelmek (ez idáig) végső eredményeként a Bizottság 2007. február 8-án elfogadott egy zöld könyvet a fogyasztói *acquis* felülvizsgálatáról. Ahogy a honlapon olvashatjuk: „[a] fogyasztói szerződésjog területén a kutatók és érdekeltek referenciakeretet előkészítő munkája kezdőpontként szolgált [...]” a zöld könyv megalkotásánál, a referenciakeret pedig egy hosszú távú projekt, melynek célja hogy ‘szerszámos ládát’ vagy amolyan kézikönyvet biztosítson az Európai Jogalkotók (Bizottság, Tanács, Európai Parlament) számára, melyet a meglévő szabályozás felülvizsgálatára és az új előkészítésére használnak a szerződésjog területén.

Hogy a referenciakeret kimunkálásán dolgozó kutatók mennyire elégedettek a jogalkotási folyamat jelen állásával, s ezzel a megfogalmazással? Nos, a válaszában más irányba letérve, képet kaphatunk róla.

3.2. A történet ‘magánkodifikátori’ vége

Azzal kell talán kezdenünk, hogy a Bizottságtól 2005-ben a fentebb már említett *Study Group on European Civil Code* és a *Research Group on Existing EC Private Law*, vagy más néven az *Acquis Group* kapott megbízást a referenciakeret tervezetének kidolgozására. Feladatuknak eleget tettek, ám mivel a jogalkotási folyamat 2007 februárjával úgymond befagyott, kutatásaik eredményeit magánúton megjelentették, első ízben 2008-ban. A szerkesztők között természetesen ott találtjuk Christian von Bar-t a *Study Group* -ból, s Hugh Beale-t is, aki már a Lando-bizottság munkájában is szerepet vállalt. A kiadvány a Sellier gondozásában a *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Framework of Reference (DCFR)*, azaz „Az európai magánjog alapelvei, fogalmai és modell szabályai. Közös Referenciakeret-tervezet” címet viseli.²³

A szerzők előszavukban a tervezet publikálásának három célját nevezik meg: egyrészt, hogy a DCFR amolyan lehetséges modell egy aktuális referenciakeret számára, hiszen konkrétan megfogalmazott szövege minden részletében kidolgozott. A szerzők célja továbbá a jogtudomány, kutatás és oktatás segítése, valamint hogy a mű tovább inspirálhassa a reform projekteket- nemzeti és közösségi szinten egyaránt.²⁴

²³ Christian VON BAR – Eric CLIVE – Hans SCHULTE-NÖLKE (et al.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Framework of Reference (DCFR)*. Munich, Sellier. European Law Publishers, 2009. http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

²⁴ A DCFR-ről bővebben ld. MÁTYÁS Imre: Recenzió Reiner Schulze (ed.) *Common Framework of Reference and Existing EC Contract Law (A Közös Hivatkozási Keret és a hatályos EK Szerződésjog)* c. kötete alapján. *Európai Tükör*, 2008/7–8. 190–201.

Most tehát lássuk, milyen eredményre is jutottak a magánjog neves művelői kutatásaik során! Következzék a Közös Referenciakeret-tervezet bemutatása!

4. A Közös Referenciakeret-tervezet

4.1. Szerkezeti áttekintés

A DCFR 3 nagy érdemi részből áll, ezek az alapelvek (*Principles*), a modell szabályok (*Model Rules*) és a függelék (*Annex*), valamint két kisebb lélegzetvételű, ám annál hasznosabb egység, melyek oda-vissza irányban egy-egy, a PECL szabályai vonatkozásában használatos megfeleltetési tábla (*Table of Destinations* és *Table of Derivations*).

Az alapelvekkel foglalkozó első egység rövid bevezető után négy alapelv (szabadság, biztonság, igazságosság, hatékonyság) mentén épül fel. Az első ilyen alapelv, a szabadság keretén belül előbb általános észrevételeket közöl, majd külön alfejezetet szentel a szerződési szabadságnak (3–11. bekezdés), a nem szerződéses kötelezettségeknek (12–13. bekezdés) és a tulajdonnak (14–15. bekezdés). Hasonló a felépítése a biztonsággal és igazságossággal foglalkozó egységeknek is, hiszen az általános észrevételek után szerződéses biztonság, illetve szerződés, nem szerződéses kötelezettségek és tulajdon alfejezeteket találunk bennük. A hatékonyságot, mint alapelvet vizsgáló egység kissé máshogy épül fel: az általános észrevételek után a felosztás alapjául az szolgál, hogy milyen célok, a felek céljai, vagy szélesebb, közérdekű célok megvalósítását szolgálja-e a hatékonyság követelménye.

A modellszabályok egysége 10 könyvből épül fel, ezek részekből fejezetekből, alfejezetekből, s a konkrét cikkekből állnak. A 10 könyv a következő címet viseli: I. könyv: Általános rendelkezések, II. könyv: Szerződések és ráutaló magatartás, III. könyv: Kötelezettségek és megfelelő jogok, IV. könyv: Egyes szerződések és a belőlük eredő jogok és kötelezettségek, V. könyv: Jószándékú beavatkozás más ügyeibe, VI. könyv: A más által okozott kárért való nem szerződéses felelősség, VII. könyv: Jögalap nélküli gazdagodás, VIII. könyv: A javak tulajdonjogának megszerzése és elvesztése, IX. könyv: A birtokos védelme ingó vagyontárgyak esetén, X. könyv: Célvagyon. A következő alpontban részletesen is vizsgálom majd a IV. könyv A részét, előljáróban elég talán annyi, hogy csupán ez a könyv tartalmaz ‘részeket’ nagyobb egységekként, s azok egy-egy szerződéstípussal foglalkoznak részletesen, mint például az adásvétel, bérlettel, kölcsön vagy ajándékozási szerződéssel.

Végül meg kell emlékeznünk a DCFR függelékéről, amelyben a tervezetben használt terminológia igen fontos fogalmait, s azok magyarázatait találjuk ABC rendben. A 168 fogalom között a munkanapoktól (*working days*) kezdve a vé-

lelmen (*presumption*) át a bérletig (*lease*) igen széles skáláját találjuk a precízen megfogalmazott definícióknak.

Most pedig következék végre a tervezet IV. könyv A részének vizsgálata!

4.2. IV. könyv A rész: Egyes szerződések és az azokból eredő jogok és kötelezettségek: Adásvétel

A szerkezeti egység 6 fejezetből áll. Első fejezetének két alfejezete a szabályanyag tárgyi hatályával foglalkozik,²⁵ illetve az ebben a szerkezeti egységben használatos fogalmakat határozza meg, így például megadja az áru, vagy a fogyasztói adásvételi szerződés fogalmát. A fejezet szerint tehát a IV. Könyv A része áruk adásvételére irányuló és fogyasztói garanciákkal összekapcsolt szerződésekre alkalmazandó, megfelelően alkalmazandó továbbá:

- „a) az elektromos áram adásvételére irányuló szerződésekre;
 b) a részvények, részesedések, befektetési biztosítékok és forgatható értékpapírok adásvételére irányuló szerződésekre;
 c) a nem testi tárgyak más formáinak, beleértve a kötelezettségek teljesítésére való jogot, az ipari és szellemi tulajdonjogokat és más átruházható jogokat, adásvételére irányuló szerződésekre;
 d) a díj ellenében információra vagy adatokra (beleértve a szoftvereket és adatbázisokat is) vonatkozó jogokat átruházó szerződésekre;
 e) az árubarterre vagy bármely fent említett vagyontárgy barterére irányuló szerződésekre.”

Fontos, hogy a IV. Könyv A része nem vonatkozik az ingatlan vagy az ingatlanon fennálló jogok adásvételére vagy barterére irányuló szerződésekre.

A rész 2. fejezete az eladó kötelezettségeit tárgyalja. Első alfejezetében (Áttekintés) tételesen felsorolja őket:²⁶

„Az eladó köteles:

- a) az áru tulajdonjogát átruházni;
 b) kiszolgáltatni az árut;
 c) átadni az árut megtestesítő vagy ahhoz kapcsolódó minden olyan dokumentumot, amely a szerződés szerint szükséges lehet;
 (d) biztosítani, hogy az áru megfeleljen a szerződésnek.”

A további két alfejezet összesen 13 cikket át részletezi az áru kiszolgáltatásának (a kiszolgáltatás helye és ideje, a korai kiszolgáltatás, az áru szállítása) és az áru megfelelőségének (a szerződésnek való megfelelés, a célnak való megfele-

²⁵ DCFR IV. A. – 1:101. cikk: *Contracts covered* – Az érintett szerződések.

²⁶ DCFR IV. A. – 2:101. cikk: *Overview of obligations of the seller* – Az eladó kötelezettségeinek áttekintése.

elés, tulajdonságok, csomagolás, stb.) szabályait.

A 3. fejezet 5 cikkben rendezi a vevő kötelezettségeit, melyek a fejezet első cikke²⁷ szerint így alakulnak:

„A vevő köteles:

- (a) megfizetni a díjat;
- (b) elszállítani az árut; és
- (c) átvenni az árut megtestesítő vagy ahhoz kapcsolódó dokumentumokat, ahogy azt a szerződés megkívánja.”

A fejezet ezen túlmenően rendelkezik még az áru formájának, méretének, egyéb tulajdonságainak meghatározásáról, a súly által meghatározott árról, az áru vevő általi szállításáról, a korai szállítás és a szerződésnél nagyobb mennyiség szállításának problémájáról.

A 4. fejezet 3 alfejezetben tárgyalja a lehetséges jogorvoslatokat. Az alfejezetek a DCFR-ben foglaltaktól való eltérés korlátaival, a vevő hibás teljesítés esetén meglévő jogorvoslati lehetőségeinek módosításával, és az áruk bevizsgálásának, valamint a nem megfelelés vagy részleges szállítás bejelentéseinek követelményeivel foglalkoznak.

Az 5. fejezet témája a kárveszély átszállása. Az első alfejezet általános rendelkezéseket tartalmaz (a kárveszély átszállásának hatása,²⁸ ideje,²⁹ kárveszély átszállása fogyasztói szerződésben³⁰), a második azonban 3 cikkben részletezi a vevő rendelkezésére lerakodott áru,³¹ az áru szállítása³² és az útközben árusított áruk³³ esetét.

A rész utolsó, 6. fejezete 8 cikkben foglalkozik a fogyasztói árugaranciákkal, melynek az első cikkben definícióját is megadja. Eszerint

- „1) Fogyasztói árugarancia bármely, a következő bekezdésben említett típusú garancia vállalása, mely garanciát a fogyasztónak egy fogyasztói áru adásvételi szerződéssel összefüggésben
- a) a gyártó vagy egy, az értékesítési lánc egy későbbi szemén álló személy, vagy
  - b) az eladó az eladó kötelezettségein felül, mint az áru eladója adott.

²⁷ DCFR IV. A. – 3:101. cikk: *Main obligations of the buyer* - A vevő legfontosabb kötelezettségei.

²⁸ DCFR IV. A. – 5:101. cikk: *Effect of passing of risk* – A kárveszély átszállásának hatása.

²⁹ DCFR IV. A. – 5:102. cikk: *Time when risk passes* – A kárveszély átszállásának ideje

³⁰ DCFR IV. A. – 5:103. cikk: *Passing of risk in a consumer contract for sale* – A kárveszély átszállása fogyasztói adásvételi szerződés esetén.

³¹ DCFR IV. A. – 5:201. cikk: *Goods placed at buyer's disposal* – A vevő rendelkezésére lerakodott áru.

³² DCFR IV. A. – 5:202. cikk: *Carriage of the goods* – Az áru szállítása.

³³ DCFR IV. A. – 5:203. cikk: *Goods sold in transit* – Útközben árusított áruk.

2) A vállalás lehet, hogy:

- ° a) eltekintve a helytelen felhasználás, rossz kezelés vagy baleset esetétől, az áru egy meghatározott ideig megfelelő marad rendes céljára, vagy másképp
- ° b) az áru megfelel a garancia dokumentumban vagy a hozzá kapcsolódó reklámanyagban közzétett előírásoknak, vagy
- ° c) a garanciában foglalt körülmények esetén
  - i) az árut megjavítják vagy kicserélik,
  - ii) az áruért fizetett díjat teljesen vagy részben visszatérítik, vagy
  - iii) más jogorvoslati lehetőséget biztosítanak.³⁴

A fejezet további cikkei a garancia kötelező természetét, a garancia dokumentum kellékeit, a garancia terjedelmét, az áru különleges részéhez kapcsolódó garanciát, a garanciaadó felelőssége kizárásának vagy korlátozásának esetét, a bizonyítási terhet, illetve a garanciaidő meghosszabbítását tárgyalja részletesen.

5. Zárszó

Rögös út vezetett a magánjogi jogegységesítés során addig a pontig, ahol már elmondható, hogy olyan valóban kézzelfogható, jogi és gazdasági szempontból is alkalmazható joganyagot sikerült megalkotni, amely egyszerre bírja a politikusok bizalmát és elégti ki a jogtudomány képviselőinek elvárásait is. Ahogy tehát a közös Referenciakeret-tervezet adásvétellel foglalkozó szerkezeti egységének vizsgálata során láttuk, az részletes, kódex jellegű szabályozást ad. Az elkészült joganyag jól strukturált, részleteiben is kidolgozott, alapos munka, mely a nemzeti szabályozásban is megállná a helyét, megfelelő keretét biztosíthatná a gazdaság mindennapjainak.

Megerőlt a több tízéves előkészítő, majd konkretizáló munka, hiszen a DCFR képében olyan minőségű joganyag áll a közösségi jogalkotó rendelkezésére, mely alkalmas lehet a belső piac jogi környezettel kapcsolatos igényeinek kielégítésére is. A kérdés csupán az, mennyire sikerül azt a gyakorlatba átültetni, mennyire érvényesülhet a határokon átnyúló szerződésekre alkalmazandó jogként, mennyiben járulhat hozzá az egységes belső piac rendeltetészerű működésének biztosításához.

³⁴ DCFR IV. A. – 6:101. cikk: *Definition of a consumer goods guarantee* – A fogyasztói áru garancia fogalma.

A KÖZÖS EURÓPAI ADÁSVÉTELI JOGRÓL SZÓLÓ RENDELETTERVEZET NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI SZEMPONTÚ ELEMZÉSE

KALICZKA Alexandra
doktoranda (PPKE JÁK)

1. Bevezető gondolatok

Az Európai Bizottság 2011 októberében tette közzé a közös európai adásvételi jogról (Common European Sales Law – a továbbiakban CESL) szóló rendelettervezetet.¹ A javaslat egy második szerződési jogi rendszert kíván létrehozni a tagállamok jogrendszerein belül,² melyet a felek, mint szerződésükre alkalmazandó jogot választhatnak. Az opcionális szerződési jogot,³ valamint alkalmazását azonban koordinálni kell azon jogforrásokkal, melyek ugyanazon tárgyban szabályozzák a felek szerződéses viszonyait. Biztosítani kell a rendelettervezet összhangját egyrészt bizonyos nemzetközi egyezményekkel, másrészt egyes nemzetközi magánjogi tárgyú uniós rendeletekkel, harmadrészt pedig a nemzeti joggal.

Jelen tanulmány a koordinációs problémák rövid vázolója után elsősorban két kérdés kifejtésének segítségével szeretné megmutatni, hogy mely alapvető problémák merülhetnek fel a CESL hatálybalépésével. A cikk egyrészt a CESL

¹ 2011/0284 (COD) Javaslat - Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a közös európai adásvételi jogról. (Rendelettervezet)

² Ld. a javaslat indoklását, Rendelettervezet, 6. A szakirodalom felhívja a figyelmet arra, hogy a szerződési jog harmonizációja –céljával ellentétesen – nem jogbiztonságot, hanem bizonytalan helyzetet eredményez, egyrészt a koordinációs problémák miatt, másrészt az anyagi jogi tartalom kapcsán. Ezen felül egy teljesen új és mesterséges jog megjelenése a 'piacon' önmagában zavarba ejtő lehet nemcsak a fogyasztók számára. Vö. Kieron O'CALLAGHAN – Giles HUTT: Harmonisation of European Contract Law. *Internationales Handelsrecht*, 2011/4. 139., 141.

³ A CESL felek által választható jellegének indokairól ld. bővebben Viviane REDING: Warum Europa ein optionales Europäisches Vertragsrecht benötigt? *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2011/1. 1–6.

választására vonatkozó szabályokra koncentrálnak, másrészt a kógens és imperatív normák példáján mutatja be, hogy milyen főbb hiányosságokat eredményez a tervezet nemzetközi magánjogi tárgyú uniós jogforrásokhoz, valamint a tagállami jogokhoz való viszonyának átgondolatlansága.

2. A CESL és a hasonló tárgyú jogforrások viszonya

2.1. Nemzetközi egyezmények

A CESL-nek nem tisztázott több, hasonló szabályozási tárgyú nemzetközi egyezményrel való kapcsolata. Ezek közé tartozik például a *nemzetközi közúti áru fuvarozási szerződésről szóló 1956. május 19-i Genfi Egyezmény*, vagy az *ingó dolgok nemzetközi adásvételére alkalmazandó jogról szóló, 1955. június 15-i Hágai Egyezmény*.

A nemzetközi egyezmények közül kiemelt figyelmet érdemel azonban az *Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről szóló 1980. április 11-i Bécsi Egyezmény*, mivel a rendelettervezet egyértelműen rendezi a CESL és a Bécsi Egyezmény viszonyát. A (25) Preambulumbekezdés alapján, amennyiben a Bécsi Egyezmény volna a felek szerződéses viszonyára egyébként alkalmazandó jog, úgy a feleknek *expressis verbis* ki kell zárniuk az áruk nemzetközi adásvételi szerződéséről szóló egyezményt: „a CESL-re vonatkozó választásnak tartalmaznia kell a szerződő feleknek az egyezmény kizárására vonatkozó megállapodását”⁴ A javaslat tehát megnyugtató módon rendezi a két jogforrás alkalmazási körét.

2.2. Nemzetközi magánjogi tárgyú uniós rendeletek

A szakirodalom figyelmeztetései és javaslatai ellenére⁵ a rendelettervezet megalkotói nem fektettek kellő hangsúlyt arra, hogy minden kétséget kizáró módon

⁴ Rendelettervezet (25) Preambulumbekezdés.

⁵ MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Policy Options for Progress Towards a European Contract Law – Comments on the issues raised in the Green Paper from the Commission of 1 July 2010, COM(2010) 348 final. *Rechtszeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 2011, Bd. 75. 400–409.; Michael STÜRNER: Kollisionsrecht und Optionales Instrument: Aspekte einer noch ungeklärten Beziehung. *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011/5. 236–242.; Többek között Gebauer is felhívta a figyelmet arra, hogy a kollíziós természetű problémákat az anyagi jog egységesítésével csak részben lehet megoldani. A szerző továbbá kifejezetten hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a készülő rendelet kollíziós jogi vonatkozásait tisztázzák. Ld. Martin GEBAUER: Optionales Instrument und Internationales Privatrecht (Editorial). *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011/4. 157.

megállapítható legyen, hogy hol húzódik a határ a CESL, valamint a nemzetközi magánjogi tárgyú uniós rendeletek között.⁶

Nagy hiányosságok találhatók *a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK tanácsi rendelet* (Brüsszel I. rendelet) tekintetében. A CESL életre hívása felveti ugyanis a Brüsszel I. rendelet módosításának szükségességét, ám sem az előkészítő anyagok, sem a rendelettervezet nem foglalkozik a kérdéssel. Brüsszel I. rendelet 15–17 cikkeit, valamint 23. cikkének joghatósági szabályait különösen is adaptálni kellene a rendelettervezethez.⁷

A kollíziós jogi uniós jogforrások tekintetében a jogalkotó igyekezett biztosítani a harmóniát.⁸ *A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló 864/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet* (Róma II. rendelet) esetében a nehézséget a szerződéskötést megelőzően keletkező kárigényekre alkalmazandó jog meghatározása jelenti. *A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel* (Róma I. rendelet) való interferenciát egyes kérdések vonatkozásában a javaslat szabályozza, míg más esetekben nem gondoskodik a problémák megoldásáról. Az egyik legfontosabb probléma, mely megoldásra vár, a CESL választásának szabályozása. A Róma I. rendelettel összefüggésben felmerülő egyéb kérdések szorosan kapcsolódnak a nemzeti jog érvényesülésének lehetőségeihez.

2.3. Nemzeti jog

Nemzetközi magánjogi jogvitákban a jogviszonnyal bizonyos kapcsolatban lévő államok jogának kógens és imperatív szabályai érvényesülnek a felek szerződéses viszonyaiban, tekintet nélkül az egyébként alkalmazandó jogra. Az uniós jogban a Róma I. rendelet biztosítja a tagállami kógens és a nemzeti imperatív szabályok tiszteletben tartását. Ezen rendelkezések elsősorban a fogyasztóvédelem területén kiemelt fontosságúak. A CESL hatálybalépése azonban feldúlja a kógens és imperatív normák érvényesülésének jelenlegi rendszerét, bizonytalanságot hozva ezzel a határokon átnyúló fogyasztói szerződésekbe.

⁶ Az európai adásvételi jog alkalmazására vonatkozó megállapodás nem érinti a kollíziós jogi szabályok szerinti jogválasztást. Vö. (10) Preambulumbekzdés. Következésképpen a Róma I. és a Róma II. rendeletek továbbra is alkalmazandóak, és a rendelettervezet nem befolyásolja az alkalmazandó jog meghatározását. Ld. Chiara CRAVETTO – Barbara PASA: The ‘Non-sense’ of Pre-contractual Information Duties in the Case of Non-concluded Contracts. *European Review of Private Law*, 2011/6. 774.

⁷ „[...] and it seems unlikely that those rules will be changed to fit the CESL.” Cravetto – Pasa (2011) i. m. 775.

⁸ Noha zavaró módon a (10) Preambulumbekzdés kijelenti, hogy „[...] e rendelet nem érinti a meglévő kollíziós szabályokat”.

3. A CESL választása

3.1. A CESL választásának esetei

A CESL választása eltérő megítélés alá esik, attól függően, hogy EU-n belüli vagy EU-n kívüli illetőségű a fogyasztó.⁹

Abban az esetben, ha harmadik ország fogyasztója érintett, a CESL választásáról szóló megállapodásra a vonatkozó kollíziós jogi szabályokat kell alkalmazni.¹⁰ A (14) Preambulumbekezdés kijelenti továbbá, hogy a felek választása külföldi jog választásának minősül. A javaslat igyekszik tehát a CESL-et harmadik országok számára is értelmezhetővé és elfogadhatóvá tenni. A tényleges alkalmazás tekintetében azonban szembe kell nézni azzal, hogy e rövid rendelkezés nem biztos, hogy elegendő ahhoz, hogy harmadik államok jogalkalmazóit meggyőzze a CESL állami jogi jellegéről.¹¹ Véleményem szerint e jogforrás állami jogként való elismerése nem lehet kétséges, megfelel ugyanis az állami jog két fő kritériumának: a tagállamok elismerik, és bírói úton érvényesíthető lesz. Jóllehet nem valamely nemzeti törvényhozó testület alkotta meg, azonban az uniós törvényhozó megfelelő jogalapot találva hatáskörrel rendelkezik e terület szabályozására. Harmadik országok számára az is megkönnyíti a CESL elfogadását, hogy e jog a tervek szerint a tagállami jogok szerves része lesz; a nemzeti jogon belüli, önálló, második szerződési jogi rendszerként jelenik meg.¹²

Amennyiben uniós fogyasztó érintett, a CESL választását a rendelettervezet szabályozza.

3.2. A CESL választása EU-n belül

Amennyiben valamely tagállam fogyasztója az érintett, a CESL választását tartalmazó megállapodás szabályait kizárólag a rendelettervezetben kell keresni.

Elsőként arra kell felhívni a figyelmet, hogy a CESL választása nem jelent nemzetközi magánjogi értelemben vett jogválasztást.¹³ A (10) Preambulumbekezdés

⁹ A rendelettervezet hatálya elsősorban a B2C ('business to consumer') jogviszonyokra terjed ki, és alapesetben csupán korlátozott körben – amennyiben az egyik fél KKV – alkalmazható B2B ('business to business') szerződésekre. Vö. Rendelettervezet 7. cikk (1) bekezdés. A tagállamok ugyan lehetőséget kapnak a CESL alkalmazását kibővíteni minden B2B szerződésre (Rendelettervezet 13. cikk b) pontja), e szabály gyakorlati alkalmazása azonban jelenleg még kétséges.

¹⁰ (14) Preambulumbekezdés.

¹¹ A problémára röviden utal Gebauer is. GEBAUER (2011) i. m. 157.

¹² Matthias LEHMANN: *Europaisches Vertragsrecht – 28th oder 2nd Regime? Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2010/6. 261.

¹³ (10) Preambulumbekezdés és Indoklás 9.

kijelenti, hogy az a kollíziós szabályok által kijelölt alkalmazandó nemzeti jog keretein belüli választásnak minősül.¹⁴ A (9) Preambulumbekezdés egyértelművé teszi, hogy a CESL nem külföldi jog, hanem „az egyes tagállamok nemzeti jogán belüli második szerződési jogi rendszer.”¹⁵ Mindebből tehát egyértelmű, hogy a CESL választása nem minősül kollíziós értelemben vett jogválasztásnak. Ez egyben azt is jelenti, hogy erre a választásra nem alkalmazhatóak a kollíziós jogforrásokban található jogválasztást szabályozó rendelkezések, mint amilyen például a Róma I. rendelet 3., 10. vagy 11. cikkei.

Noha a rendelet nem érinti a meglévő kollíziós jogi szabályokat,¹⁶ a CESL alkalmazásáról szóló megállapodás létezésére, valamint érvényességére vonatkozó szabályokat nem a Róma I. rendeletben kell keresni. Ennek oka elsősorban az, hogy a rendelettervezet nem érinti a kollíziós jogi jogválasztást, a CESL választása azzal nem tévesztendő össze,¹⁷ a Róma I. rendelet pedig a kollíziós jogválasztást szabályozza. Egy másik érv az említett rendelet elvetése mellett, hogy a CESL a hatálya alá eső kérdésekben kiszorítja a kollíziós jogi jogforrásokat. Tehát amennyiben a megállapodás alaki és anyagi érvényessége a CESL hatálya alá esik, úgy még kisegítő jelleggel sem hívható fel más – uniós vagy nemzeti jogforrás.

3.3. A CESL választásának szabályai a rendelettervezetben

A rendelettervezet 11. cikke úgy fogalmaz, hogy „[a]mennyiben a felek egy szerződés tekintetében érvényesen megállapodtak a közös európai adásvételi jog alkalmazásában, akkor azokban a kérdésekben, amelyekre a közös európai adásvételi jog szabályai kiterjednek, csak ez a jog alkalmazható.” Ez a rendelkezés érvényes megállapodás esetére rendezi a felek jogviszonyát, nem ad viszont eligazítást a megállapodás érvényességének anyagi vagy alaki feltételeiről.

A megállapodásra vonatkozó szabályok a rendelettervezet 8. cikkében, a CESL 9. cikkében, valamint a CESL teljes szövegében találhatóak meg. A 8. cikk (1) bekezdése kijelenti, hogy a megállapodás létezéséről, valamint érvényességéről a cikk (2) és (3) bekezdése, valamint a CESL 9. cikke és rendelkezései¹⁸ alapján kell dönten.

¹⁴ (10) Preambulumbekezdés.

¹⁵ Vö. Sanne JANSEN: A European Optional Contract Law: Policy Choices. *European Review of Private Law*, 2011/3–4. 460.

¹⁶ (10) Preambulumbekezdés.

¹⁷ (10) Preambulumbekezdés.

¹⁸ A javaslat angol szövege segít a kifejezés pontos értelmezésében „The existence of such an agreement and its validity shall be determined on the basis of paragraphs 2 and 3 of this Article, and Article 9, as well as the relevant provisions in the Common European Sales Law.”

A megállapodásra vonatkozó szabályoknak lényeges hiányosságai vannak. Egyrészt a rendelkezések igen szűkszavúak. Másrészt keverednek a fogyasztókkal kötött, valamint a KKV-kal kötött megállapodásra vonatkozó szabályok. E tekintetben külön nehézséget okozhat az, ha a tagállamok a rendelettervezet 13. cikk b) pont alapján lehetővé teszik a CESL választását bármely kereskedők közötti szerződéses viszonyra, ezen jogügyletek tekintetében ugyanis egyáltalán nem tartalmaz szabályokat a rendelettervezet. Végül – megtévesztő módon – a 8. cikk (1) bekezdése utal a CESL szövegére, holott a javaslat I. Melléklete a felek közötti anyagi viszonyt rendező szerződés érvényességéről tartalmaznak szabályokat, és nem a CESL választásának alaki és anyagi feltételeit szabályozzák.

A (9) Preambulumbekkezdés, valamint a 8. cikk (2) bekezdése alapján egyértelmű, hogy a választás érvényességéhez *kifejezett megállapodás* szükséges, melyet a fogyasztónak az eredeti szerződéskötési szándékot tartalmazó nyilatkozattól *elkülönülő és egyértelmű nyilatkozatában* kell kifejezésre juttatnia. A szakirodalomban elterjedt és népszerű elmélet¹⁹ szerint internetes szerződések esetére ilyen elkülönülő és egyértelmű nyilatkozatnak lehetne tekinteni azt, ha a fogyasztó a szerződés elfogadása során egy kis EU-s zászlót formáló gombra való kattintással fogadná el a CESL-t a szerződésre irányadó jognak,²⁰ amennyiben pedig ezt nem szeretné elfogadni, úgy a kereskedő általános szerződési feltételeiben megtalálható jogválasztási szabályok lépnének életbe.²¹ A 8. cikk (3) bekezdése kereskedő és fogyasztó szerződéses kapcsolatában kizárja a *dépeçage-t*.

Az I. Melléklet 9. cikke a egyes szerződésekre tartalmaz egy utaló szabályt: *adásvételre, valamint digitális tartalom vagy kapcsolódó szolgáltatás nyújtására egyszerűen irányuló szerződéseknél* adásvételi jogviszonyesetén a IV. részt, szolgáltatás nyújtás esetén pedig az V. részt kell alkalmazni. Az említett részek azonban a felek kötelezettségeit, valamint a rendelkezésükre álló jogorvoslatokat részletezik, illetve a kárveszély átszállását rendezik, nem tartalmaznak azonban semmilyen eligazítást a megállapodás érvényességére nézve.

¹⁹ Ld. még pl. <http://www.law.ed.ac.uk/epln/blogentry.aspx?blogentryref=8614>.

²⁰ „Amennyiben a kereskedők a CESL-nek megfelelően kínálják terméküket, a fogyasztóknak lehetőségük lesz magas fokú védelmet biztosító felhasználóbarát uniós szerződést választani *mindössze egyetlen egérválasztással*.” – kiemelés tőlem. A Bizottság IP/11/1175 sz. sajtóközleménye a széles körben ismertté vált *‘blue button’* ötletre utal. http://ec.europa.eu/magyarorszag/press_room/press_releases/20111011_kozos_adasveteli_jog_hu.htm Egyesek felhívják azonban a figyelmet arra, hogy a fogyasztó nem rendelkezik valódi választási lehetőséggel. Vö. Martin SCHMIDT-KESSEL: Ein Gespenst geht um Europa – das Optionale Instrument (Editorial). *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011/3. 105.; Ezen a véleményen vannak továbbá JANSEN (2011) i. m. 468.

²¹ Ennek a megoldásnak azonban az egyik nagy hátránya, hogy a kereskedők épp a CESL legnagyobb előnyeként elismert egységességtől és egyszerűségtől esnének el. Minden tagállam tekintetében ugyanis kétféle általános szerződési feltételeket kellene alkalmazniuk (összesen tehát 28-at), és a felelősségük terjedelme még adott tagállamon belül is változhatna.

A CESL több helyen tartalmaz a felek szerződésére vonatkozó érvényességi szabályokat, mint például az elektronikus úton fogyasztóval kötött szerződések esetére a 25. cikk, a szerződés megkötésének szabályait tartalmazó 3. fejezet stb. E rendelkezések azonban a felek közötti szerződés érvényességére vonatkoznak, nem pedig a CESL választásának érvényességére.

Összességében megállapítható tehát, hogy sem a jogválasztás szabályai – alaki és anyagi érvényessége – nem egyértelműek, sem az nem világos, hogy mely esetekben lehetséges e jogválasztással élni.²²

4. Róma I. rendelet alkalmazása

A Róma I. rendelet és a rendelettervezet közötti koordinációs problémák többrétűek.

Egyrészt már a Róma I. rendelet megalkotásakor előre látható volt, hogy a későbbiekben uniós normát fogadnak majd el a kötelmi jog területén. Ennek érdekében iktatták a Róma I. rendeletbe a (14) Preambulumbekezdést,²³ mely lehetővé teszi ennek a későbbiekben elfogadásra kerülő anyagi szerződési jognak a választását. Ez a részletszabály azonban még kevés ahhoz, hogy tisztán lehessen látni a Róma I. rendelet és a CESL-ről szóló rendelettervezet viszonyát. A problémát tovább árnyalja, hogy a Róma I. rendelet a szerződéses kötelek teljesen egységes kollíziós jogaként került megalkotásra.²⁴

A két jogforrás elhatárolására segítségül szolgálhat a hatályuk figyelembevétele. Területi hatályuk azonos, a CESL személyi és tárgyi hatálya azonban szűkebb: csak bizonyos minőségben fellépő piaci szereplők²⁵ közötti egyes szerződések²⁶ megkötése esetén érvényes. Következésképpen a rendelettervezet a *lex specialis derogat legi generali* elvét követve kizorítja a Róma I. rendelet alkalmazását.

Ez a kereskedőknek adminisztrációs többletköltséget és jogi többletmunkát jelentene. O'CALLAGHAN –HUTT (2011) i. m. 141.; Vö. Dirk Steudenmayer véleménye, ld. Maciej ZACHARIASIEWICZ: Recent Development in European Private Law: The Influence of European Consumer Law on National Legal Systems. *European Review of Private Law*, 2011/3-4. 477.

²² LEHMANN (2010) i. m. 261.

²³ 'Ha a Közösség egy megfelelő jogi eszközben az anyagi szerződési jogra vonatkozó szabályokat fogadna el, az általános feltételeket is ideértve, ez a jogi eszköz lehetővé teheti a felek számára, hogy e szabályok alkalmazását válasszák.'

²⁴ LEHMANN (2010) i. m. 261.

²⁵ B2C és azon B2B szerződések, amelyeknél legalább az egyik fél SME (KKV).

²⁶ 1. cikk (1), 5. cikk: „áru adásvétel, digitális tartalom szolgáltatása, és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásra irányuló határon átnyúló ügyletek.
6. cikk: nem alkalmazható olyan vegyes szerződésekre, melyek az előzőeken túl bármely más elemet is tartalmaznak.”

Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy – amennyiben elfogadjuk, hogy a CESL a nemzeti jogon belüli, ahhoz mindenben hasonló, önálló szerződési rendszer, úgy – a CESL alkalmazására elméletileg mindazon korlátozások érvényesek lesznek, amelyek a felek által választott jog érvényesülését is korlátozzák.²⁷ Ebből az következik, hogy kifejezett rendelkezés hiányában alkalmazni kellene a Róma I. rendeletben található megszorításokat: a 3. cikk (3) bekezdését (kógens normák), a 6. cikket (fogyasztói, valamint biztosítási szerződésekre vonatkozó speciális szabályok), valamint a 9. cikket (imperatív normák).²⁸ Ezeknek a szabályoknak az alkalmazása azonban alááshatja a jogegységesítést, a rendelettervezetnek tehát elsőbbséget kellene élveznie azokkal szemben.²⁹ Az említett rendelkezések kizárása azonban jogpolitikai problémákat vet fel, a kógens és imperatív normák esetében sérülhetnek a tagállamok jogpolitikai elvei, a gyengébb felet védő nemzeti szabályok kiesése esetén pedig az uniós jogalkotónak gondoskodnia kell azok helyettesítéséről.

4.1. Kógens normák

A kógens normák a nemzetközi szerződéses kapcsolatokban is érvényesülnek. A Róma I. rendelet 3. cikk (3) bekezdése a szoros kapcsolat elvén biztosítja, hogy a felek jogválasztással ne játsszák ki azon állam kógens normáinak a tiszteletben tartását, melyhez a jogviszony kötődik.³⁰ A CESL-ről szóló rendelettervezet nem tartalmaz a kógens normák kizárására vonatkozó kifejezett rendelkezést, a szigorú logika szabályai szerint tehát a kógens normák továbbra is alkalmazandóak. Ennek ellentmond azonban a tény, hogy a javaslat önálló, zárt és teljes szerződési jogot alkot, melyben saját kógens rendelkezések találhatóak. A (30) Preambulumbekkezdés rendelkezik arról, hogy a szabályok kötelező jellegét egyértelműen jelezni kell.³¹ Ilyen rendelkezés például az I. Melléklet 22., 27., 47., 81., 108., 171., 177. cikkei.³² A CESL tehát *implicit*e kizárja, hogy a ‘hagyományos’, nemzeti kógens szabályok behatoljanak a javaslat által meg-

²⁷ MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW (2011) i. m. 401.

²⁸ LEHMANN (2010) i. m. 261.

²⁹ MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW (2011) i. m. 401.

³⁰ Róma I. rendelet 3. cikk (3) „Amennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi, a jogviszonyra vonatkozó egyéb lényeges tényállási elem más országhoz kapcsolódik, mint amelynek jogát választották, a felek választása nem sértheti a másik állam azon jogszabályi rendelkezéseinek alkalmazását, amelyekről megállapodás útján nem lehet eltérni.”

³¹ A felek szerződéses szabadsága korlátozására elsősorban fogyasztóvédelmi okból kerülhet sor.

³² CESL 27. cikke: „A kereskedők és a fogyasztók kapcsolatában a felek a fogyasztó hátrányára nem zárhatják ki e szakasz alkalmazását, nem térhetnek el attól, illetve nem módosíthatják annak joghatását.” CESL 81. cikke: „A felek nem zárhatják ki e szakasz alkalmazását, nem térhetnek el attól, illetve nem módosíthatják annak joghatását.”

alkotott zárt rendszerbe. Ebből következően megállapítható, hogy a tagállami kógens rendelkezések nem érvényesülnek, amennyiben a felek a CESL-t választják szerződéses viszonyukra alkalmazandó jognak.

4.2. Imperatív rendelkezések

Az imperatív rendelkezések a nemzeti jog azon kötelező rendelkezéseit jelölik, melyektől a felek nemzetközi szerződéses viszonyaikban nem térhetnek el.³³ A Róma I. rendelet 9. cikke biztosítja az eljáró bíróság jogában található imperatív rendelkezések feltétlen érvényesülését,³⁴ lehetővé teszi továbbá a teljesítés helye országának imperatív normái figyelembevételét.³⁵

A javaslat – akárcsak a kógens normák esetében – nem tartalmaz kifejezett szabályt a Róma I. rendelet 9. cikkének kizárásáról.³⁶ A rendelettervezet azonban *implicit*e kizárja a Róma I. rendelet vonatkozó cikkelyének alkalmazását, akárcsak a kógens normák esetében. A CESL a nemzeti jogon belüli alternatív szerződési jogként működik, mely teljes rendszert alkot. A szakirodalom is felhívta a figyelmet arra, hogy rendelettervezet csupán a hatályán kívül eső területeken jelenlévő imperatív rendelkezések érvényesülését nem érinti.³⁷ Az imperatív normák érvényesülésének kizárására – csakúgy, mint a kógens normák esetében – a szerződésre alkalmazandó jog egységességének és a fogyasztóvédelmi jog harmonizációja sikerének biztosítása érdekében van szükség. A nemzeti jogok imperatív normaként való kezelése bármely harmonizációt ellehetetlenít.³⁸

4.3. Nemzeti fogyasztóvédelmi szabályok

Az uniós jogalkotó a CESL megalkotásával elsősorban a fogyasztóvédelmi jogot kívánja egységesíteni. E cél kifejezetten megjelenik a (11) Preambulumbekezdésben: „[a] CESL-nek a teljes körűen összehangolt kötelező

³³ Vö. Róma I. rendelet 9. cikk (1) „Az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő.”

³⁴ Róma I. rendelet 9. cikk (2).

³⁵ Róma I. rendelet 9. cikk (3).

³⁶ Noha egy ilyen szabály szükségességére a szakirodalom hangsúlyozottan hívta fel a figyelmet. Vö. MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW (2011) 401.

³⁷ CRAVETTO – PASA (2011) i. m. 774.

³⁸ Egyetértek Staudenmayer álláspontjával. Vö. ZACHARIASIEWICZ (2011) i. m. 477.

fogyasztóvédelmi szabályok teljes rendszerét tartalmaznia kell.” A Preambulum a továbbiakban kijelenti, hogy mivel a CESL választása esetén nem lesznek eltérések a tagállami jogok között, a Róma I. rendelet (6) cikkének (2) bekezdése „nem bírhat gyakorlati jelentőséggel a CESL által szabályozott kérdésekben.”³⁹ A hivatkozott rendelkezés a fogyasztók védelmét biztosítja azzal, hogy nemzetközi tényállásokra az egyébként irányadó jogra való tekintet nélkül kötelezően alkalmazandónak nyilvánítja a belső jogban a fogyasztói szerződések esetén kógens szabályokat.⁴⁰ A Rendelettervezet (12) Preambulumbekzdése alapján a nemzeti fogyasztóvédelmi szabályok kizárását a teljeskörűen összehangolt és egységes szabályok, valamint a fogyasztóvédelem magas szintje megfelelően ellensúlyozza.⁴¹

A szakirodalom felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzeti fogyasztóvédelmi jog kizárására a CESL alkalmazása érdekében van szükség.⁴² Jóllehet a fogyasztó helyzete a 6. cikk kizárásával gyengülni látszik, nem szabad azonban elfelejteni, hogy a CESL választására a kereskedőknek lesz nagyobb befolyásuk. Az említett rendelkezés megőrzése lehetetlenné tenné, hogy a vállalkozások egységes általános szerződési feltételeket alkalmazzanak, ezzel pedig megnehezítené a CESL helyzetét. Eddig a tagállamok között létezett egyfajta szabályozási versenyhelyzet, mely ösztönözte a tagállamokat, hogy (a kereskedők számára) minél vonzóbb szabályrendszer működtessenek.⁴³ A CESL életre hívásával a tagállamok és az uniós jogalkotó között kezdődhet meg egy szabályozási verseny,⁴⁴ melyben a CESL alulmaradhat, amennyiben túlságosan fogyasztóbarát. A szakértői bizottság 2011. május 3-án közzétett megvalósíthatósági tanulmányával⁴⁵ kapcsolatban Storme megjegyzi, hogy az kevésbé vonzó úgy a jövőbeli alkalmazók, mint az üzleti világ számára,⁴⁶ és kiemeli, hogy

³⁹ Rendelettervezet (12) Preambulumbekzdés.

⁴⁰ Róma I. rendelet (6) cikk (2) bekezdés „[...] A felek jogválasztása azonban nem eredményezheti azt, hogy a fogyasztót megfosztják az olyan rendelkezések által biztosított védelemtől, amelyekről – a[...] jogválasztás hiányában alkalmazandó jog értelmében – megállapodás útján nem lehet eltérni.”

⁴¹ CRAVETTO – PASA (2011) i. m. 774.; Azonban a fogyasztóvédelem teljes harmonizációja egy igen fontos kérdésben vonja el a tagállamoktól a döntést. Ld. Horst EIDENMÜLLER – Florian FAUST – Hans Christoph GRIGOLEIT – Nils JANSEN – Gerhard WAGNER – Reinhard ZIMMERMANN: Towards a Revision of the Consumer Acquis. *Common Market Law Review*, 2011. 48., 1077–1123., 1197–1196.

⁴² Dirk Steudenmayer álláspontja a 2010 szeptember 23-24-én Katowice-ben a Sziléziai Egyetem által megrendezett konferencián. ZACHARIASIEWICZ (2011) i. m. 477.

⁴³ Prof. Reisenhuber szerint a fogyasztóvédelem magas szintje jelent piaci versenyelőnyt. 2010. január 14–15-én Leuvenben tartott konferencia. JANSEN (2011) i. m. 462.

⁴⁴ MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW (2011) i. m. 412.

⁴⁵ http://ec.europa.eu/justice/contract/files/feasibility_study_final.pdf.

⁴⁶ Matthias E. STORME: Fatal Attraction – Editorial. *European Review of Private Law*, 2011/3–4. 343.

azzal, hogy fogyasztóbaráttá alakították a tervezetet, talán meg is pecsételték a sorsát.⁴⁷ Érdemes tehát átgondolni, hogy mivel lehetne a rendelettervezetet 'kívánatos' tenni a vállalkozók számára, és végig kell gondolni, hogy milyen előnyöket kínálhat a vállalkozóknak, ezeket pedig hatékonyan kell kommunikálni. A fogyasztóvédelem teljes harmonizációja nehézségeket is hozhat magával, úgy a fogyasztók, mind a tagállamok számára. A fogyasztók ugyanis adott esetben eleshetnek azoktól az előnyöktől, melyeket a fogyasztóvédelem magas szintjét megkövetelő tagállamok joga biztosított. A tagállamok jogpolitikájának pedig meg kell hátrálnia a Brüsszelből jövő törekvések előtt.⁴⁸

5. A nemzeti jog és a nemzetközi magánjogi szabályok tere

Az eddigiek alapján az a benyomás alakulhat ki az olvasóban, hogy a rendelettervezet semmilyen érvényesülési lehetőséget nem hagy a nemzeti vagy a kollíziós jog számára.

A CESL-ben nem szabályozott kérdésekre, legyen az szerződéses vagy nem szerződéses jellegű, a kollíziós szabályok alapján egyébként alkalmazandó jog az irányadó.⁴⁹ Mivel a rendelettervezet nem szabályoz semmilyen kérdést, mely a szerződési jog körén kívül eshet, ezekben a kérdésekben szintén a meglévő kollíziós és nemzeti szabályok az irányadóak.⁵⁰ Nem szerződési jogi kérdések megválaszolását tehát a CESL nem befolyásolja. Ebben a körben érdemes utalni azonban az értelmezés és elhatárolás nehézségeire, például a *culpa in contrahendora*, mely az unió jogban deliktuális jogviszonynak minősül, ám a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettséget a Rendelettervezet részletesen szabályozza.

A (27) Preambulumbekezdés úgy rendelkezik, hogy azon szerződési jogi kérdéseket, melyeket a CESL nem szabályoz,⁵¹ szintén a kollíziós szabályok alapján egyébként irányadó jog alapján kell eldönteni. A (29) Preambulumbekezdés szerint pedig 'a CESL hatálya alá tartozó, de abban kifejezetten nem rendezett ügyekkel kapcsolatos kérdések kizárólag e jog szabályainak értelmezése

⁴⁷ „[...] making the instrument so very attractive for consumers may turn out to have been fatal.” STORME (2011) i. m. 344.

⁴⁸ Vékás Lajos felhívja a figyelmet arra, hogy 'a teljes harmonizáció követelménye elzárja a tagállamok útját a saját jogrendszerük sajátosságainak figyelembevételéhez.' VÉKÁS Lajos: A DCFR és a magyar polgári jog kodifikációja. *Európai Jog*, 2010/1. 8.

⁴⁹ Rendelettervezet (27) Preambulumbekezdés.

⁵⁰ Rendelettervezet (28) Preambulumbekezdés.

⁵¹ Az eredeti angol kifejezéssel: 'All the matters of a contractual or non-contractual nature that are not addressed in the Common European Sales Law [...]’ – kiemelés tőlem. ZACHARIASIEWICZ (2011) i. m. 476.

útján válaszolhatóak meg?⁵² A két rendelkezés közötti ellentétet csak úgy oldhatjuk fel, ha a (27) Preambulumbekezdést úgy értelmezzük, hogy az a CESL hatályán kívül eső szerződési jogi kérdésekre vonatkozik. Következésképpen a külső joghézagok esetén továbbra is a kollíziós jog érvényesül, míg belső joghézag esetén kizárólag a CESL az irányadó. Összefoglalva elmondható tehát, hogy nem szerződési jogi kérdésekben, valamint a CESL hatályán kívül eső kérdésekben érvényesülhet a kollíziós és a nemzeti jog, míg a CESL hatályán belüli szerződési jogi kérdésekben teljesen kizorítja mind a kollíziós jog, mind a nemzeti jog alkalmazását.

6. Zárógondolatok

A CESL-nek jelenleg még bizonytalan a jövője. A jogforrás még csak most formálódik, így igencsak időszerű, hogy az elmélet reagáljon, és összegző munkákkal, kritikai elemzésekkel segítse a közös európai adásvételi jog megszületését. A Bizottság javaslata kidolgozásakor figyelembe vett sok olyan problémát, melynek fontosságát az elmúlt években a szakirodalom újra és újra hangsúlyozta. Mindazonáltal még mindig maradtak a rendelettervezetben olyan bizonytalansági tényezők, melyek alááshatják sikerét. A tanulmány elsősorban a felmerülő problémákra kívánt rámutatni, valamint felhívni a figyelmet egyes jogalkotói választások következményeire. Meggyőződésem szerint a rendelettervezet sikere vagy bukása azonban nem elsősorban a koordinációs kérdések megoldásán múlik majd, hanem a szabályozás időzítésén. A gyakorlat igényeinek figyelembevételével kell eldönteni, hogy szükség van-e egységes uniós kötelmi jogra a rendelettervezet által célzott területeken. Igenlő válasz esetén törekedni kell a javaslat minél tökéletesebb kidolgozására, egy olyan jogforrás hatálybaléptetésére, mely nemcsak megfelel az üzleti világ által támasztott kívánalmainak, hanem jól illeszkedik az uniós és nemzeti jog szorosan összefonódó jogszabályrendszerébe is.

⁵² Az eredeti angol kifejezéssel: 'Questions concerning matters falling within the scope of the the Common European Sales Law which *are not expressly settled* by it [...] – kiemelés tőlem.

HATÁROK NÉLKÜL – ÚJ TÍPUSÚ EURÓPAI SZABADALOM?^{*}

KAPRINAY Eszter
doktoranda (SZTE ÁJK)

1. Fogalmi alapvetések

Az európai szabadalmi rendszer megújításának kérdésköre már évtizedek óta az európai gazdasági integráció egy neuralgikus pontját képezi, mellyel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a sorozatos és egyre aktívabb uniós és tagállami törekvések ellenére, a mai napig nem következett be áttörés, bár megjegyzendő, hogy a 2011-es év fejleményeinek köszönhetően mindez egyre közelebbinek tűnik.

Napjainkban a kontinens több országában oltalmat szerezni kívánó személyek számára legoptimálisabb megoldásként az európai szabadalom¹ intézménye kínálkozik, mely nem jelent a különböző államok területére egységesen kiterjedő hatályú oltalmat, továbbá – az egyes országokban ténylegesen hatálylaval bíró végleges oltalom – megszerzése is túlságosan költséges és komplex folyamatnak bizonyul.² Mindemellett plusz költségfokozó és gyakran jogbizony-

---

^{*} A tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében készült, mely projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ Az európai szabadalom az *európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheni Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény)* alapján megadott oltalom. Az Európai Szabadalmi Egyezmény 2000-ben átfogó felülvizsgálatra került, és az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa 2001. június 28-án kelt határozatával állapította meg új szövegét (*ESZE 2000*). Az európai szabadalommal jelen tanulmány 2. fejezete részletesen foglalkozik.

² Az Európai Bizottság az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatát. COM(2011)215 végleges, C7-0099/2011, 2011/0093(COD), Brüsszel, 2011. 4. 13. A javaslat megtekinthető: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282011%290215_/com_com%282011%290215_hu.pdf

talanságot eredményező tényezőként jelenik meg az európai szabadalmakkal kapcsolatos pereskedési rendszer széttöredezettsége is.³

A többségi álláspont szerint az Európai Unió verseny-, és innováció-képességének fokozása érdekében elengedhetetlen egy olyan szabadalmi intézmény megteremtése, mely jóval megfizethetőbb, és egyszerűbb eljárás keretében megszerezhető, és mely az egységes európai belső piachoz illeszkedve, az Unió területén egységes hatállyal bír.⁴ Az új intézményről, illetve ezzel összefüggésben egy integrált európai szabadalmi bíraskodási rendszer kiépítéséről⁵ már több mint egy évtizede folynak a konkrét tárgyalások a tagállamok között, a megegyezés azonban évről évre elmaradt. E, mondhatni tényleges eredmény nélküli sorozatban – miként arra már a fentiekben is utaltam – a 2011-es év mintegy fordulópontnak tekinthető.

³ Az európai szabadalmakkal kapcsolatban felmerülő vitás ügyek esetén a nemzeti bíróságok előtt kell megindítani a peres eljárást (ld. az ESZE 2000-hez csatolt 'Jegyzőkönyv a joghatóságról és az európai szabadalommal kapcsolatos határozatok elismeréséről') vagyis 'országokként külön-külön kell megvívnia a csatát annak a jogosultnak, akinek a szabadalmával kapcsolatban határokon átnyúló jogvitái keletkeznek.' JÓKÚTI András: Egy Kiméra születése – Kísérlet egy egységes európai szabadalmi bíraskodási rendszer létrehozására. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009. augusztus. 26.

⁴ Bár igen csekély számban, a szakirodalomban ezzel ellentétes vélemények is megjelentek. Példának okáért meglehetősen elgondolkodtatóak a Jürgen Schade által 2010-ben megfogalmazottak. A szerző szerint a tény, hogy Európának több mint 50 év alatt nem sikerült megteremtienie a találmányok egységes hatályú oltalmát, önmagában elegendő okot szolgáltat arra, hogy elgondolkozzunk ezen oltalmi forma szükségességén. Schade szerint 'az újabb nagy intézmények, illetve oltalmak alapításának ideje lejárt', és a globalizált tudásalapú társadalomnak már nincs szüksége erre az átfogó oltalomra, ehelyett a megoldást sokkal inkább a nemzetközi, illetve a több- és kétoldalú együttműködésekben kell keresni. Jürgen SCHADE: Megkésett a közösségi (EU-) szabadalom? – A globalizáció többoldalú együttműködést sürget. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011. június. 6–18.

⁵ A területi korlátokra tekintettel a tanulmányban nem áll módomban kitérni az életre hívni tervezett európai szabadalmi bíróság kérdéskörére, mellyel kapcsolatban megállapítható, hogy az Európai Unióban egységes hatállyal bíró szabadalom intézményéhez hasonlóan, szintén a 2011-es év hozta a legkézzelfoghatóbb eredményt. Az integrált szabadalmi bíróság létrehozásával összefüggésben 2005-ben született meg az első jelentős dokumentum (az ún. Európai Szabadalmi Bíraskodási Megállapodás), melyet követően mind az uniós szervek, mind pedig a tagállamok részéről számos további elképzelés, javaslat került kidolgozásra. 2009-re elkészült egy újabb, az európai és közösségi szabadalmi bíraskodás létrehozására vonatkozó megállapodástervezet, kérdésként merült fel azonban, hogy a javasolt pereskedési rendszer összeegyeztethető-e az Európai Unió jogával. A kérdéssel kapcsolatban az Európai Bíróság 2011. március 8-án tette közzé 1/09. számú véleményét, melyben a vizsgált megállapodástervezetet az uniós joggal összeegyeztethetetlennek minősítette. Mindezek után a munka némileg új irányt vett, és még 2011-ben több átdolgozott uniós javaslat, és szerződés-tervezet is napvilágot látott, melyek vélhetően immáron megfelelnek az uniós jognak. Az európai szabadalmi bíraskodásról részletesebben ld. JÓKÚTI i. m.; PALÁGYI Tivadar: Az egységes hatályú európai szabadalom és a tervezett új szabadalmi bíróság. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011. augusztus.

Tanulmányom célja az európai szabadalmi rendszer jelenlegi bástyájának, vagyis az európai szabadalom intézményének, ezt követően pedig az egységes hatályú szabadalomnak a 2011. év során körvonalazódott, és jövőben bevezetni tervezett, várható formájának a bemutatása, továbbá az utóbb említett intézménnyel kapcsolatos legrelevánsabb problémakörök megvilágítása.

2. Az európai szabadalom

Az európai szabadalom az Európai Szabadalmi Egyezmény (a továbbiakban: ESZE)⁶ alapján megadott oltalom, mely egyezményhez Magyarország 2003. január 1-jei hatállyal csatlakozott.⁷ Az ESZE szerződő államait tekintve megállapítható, hogy azok között európai unós, illetve azon kívüli államok egyaránt szerepelnek, nem közösségi egyezményről van tehát szó.⁸

Az ESZE megalkotásával a részes államok célja természetesen az volt, hogy egyszerűbbé és hatékonyabbá tegyék valamely találmány több európai országban történő szabadalmaztatását, és való igaz, hogy a megállapodás jelentős előrelépést jelentett a külön-külön lefolytatandó nemzeti eljárásokhoz képest.

Az európai szabadalmak engedélyezésének feladatát - egységes követelmények alapján - az egyezmény által életre hívott Európai Szabadalmi Szervezet⁹ belül, az Európai Szabadalmi Hivatal látja el (a továbbiakban: ESZH),¹⁰ melynek hivatalos nyelvei az angol, a német, és a francia, melynek megfelelően európai szabadalmi bejelentést is a hivatalos nyelvek egyikén kell megtenni, illetve bármely más nyelven történő benyújtás esetén, magától értetődően a hivatalos nyelvek valamelyikén történő fordítást is mellékelni kell.¹¹ Abban az esetben, ha a kérelmező nem szándékozik a megállapodásban részes valamennyi állam területére nézve oltalmat szerezni, a bejelentés fontos része azon szerződő államok megjelölése, melyekben szabadalommal kíván rendelkezni.¹²

⁶ Ld. 2. lábjegyzet.

⁷ Hazánk az Egyezményt az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. évi október 5-i Müncheneri Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) kihirdetéséről szóló 2002. évi L. törvénnyel hirdette ki, mely törvény az Európai Szabadalmi Egyezmény 2000-ben felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 2007. évi CXXX. törvény hatálybalépésével (2007. december 13.) hatályát veszítette.

⁸ A 2000-ben felülvizsgált ESZE-nek jelenleg 38 szerződő állama van, a tagok listáját ld. <http://www.epo.org/about-us/organisation/member-states.html>

⁹ Az Európai Szabadalmi Szervezet szervei az Európai Szabadalmi Hivatal, illetve az Igazgatótanács (ESZE (2000) 4. cikk).

¹⁰ ESZE (2000) 4. cikk (3) bekezdés.

¹¹ ESZE (2000) 14. cikk.

¹² ESZE (2000) 3. cikk, 79. cikk.

Az európai szabadalom megadásáról – a nemzeti eljárásokhoz hasonlóan – az alaki vizsgálatot, az újdonságkutatást, a közzétételt, illetve az érdemi vizsgálatot követően határoz az ESZH,¹³ az oltalom megadása azonban korántsem jelenti azt, hogy a kérelmező az általa megjelölt szerződő államokban is hatályos szabadalommal rendelkezne. Mindehhez ugyanis a szabadalom megadását követően, az adott állam nemzeti jogszabályában támasztott követelményeknek megfelelően, és az ott előírt határidőn belül, valamennyi megjelölt országban, külön-külön hatályosíttatnia kell azt.¹⁴ Mivel a szerződő államok feltételként akár az európai szabadalom teljes szövegének saját hivatalos nyelvükre történő fordítását is előírhatják, érezhető módon az egyes országokban történő hatályosítás az, amely az európai szabadalom megszerzését egy meglehetősen bonyolult és költséges procedúrává teszi.¹⁵

Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a hatályosítással járó költségek túlságosan magas volta természetesen felismerésre került, és - az európai szabadalmi rendszer reformjának részeként – a fordítási követelmények enyhítésének, illetve a fordítási költségek csökkentésének célul tűzésével fogadták el 2000-ben az ún. Londoni Megállapodást.¹⁶ E Megállapodás szerint a részes országok eltekintenek az ESZE 65. cikkének (1) bekezdésében foglalt fordítási követelmény érvényesítésétől, vagyis annak előírásától, hogy az európai szabadalomnak az adott országban történő hatályosulásához – az előírt határidőn belül – be kelljen nyújtani a szabadalom fordítását az érintett állam hivatalos nyelvén. Ennek feltétele azon államokban, amelyek hivatalos nyelve nem az ESZH valamely

¹³ Az ESZH megadásig terjedő eljárásáról ld.: ESZE (2000) Negyedik Rész.

¹⁴ A hazánkban az európai szabadalmi bejelentésekkel, illetve az európai szabadalommal részletesen foglalkozik a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) Harmadik Részének X/A. fejezete, mely az említett követelményeket, illetve határidőt is tartalmazza. Az Szt. 84/H. § (1) bekezdése szerint: Az európai szabadalom hatályossá válik Magyarországon, ha megadásának az Európai Szabadalmi Közlönyben való meghirdetésétől számított három hónapon belül a szabadalmas benyújtja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához az európai szabadalom igénypontjainak magyar nyelvű fordítását, valamint – ha az Európai Szabadalmi Hivatal előtti eljárás nyelve a francia vagy a német volt – az európai szabadalom igénypontokon kívüli szövegének angol vagy magyar nyelvű fordítását.

¹⁵ Csupán szemléltetésként az Európai Bizottság COM(2011)215 végleges javaslatában foglaltak szerint, egy átlagos európai szabadalom megszerzésének teljes költsége eléri a 12 500 eurót abban az esetben, ha azt csak 13 államban hitelesítik, azonban ha azt példának okáért az Európai Unió egész területén hatályosítani kívánja a bejelentőt, a költségek a 32 000 eurót is meghaladhatják.

¹⁶ A Londonban, 2000. október 17-én kelt, az európai szabadalmak megadásáról szóló Egyezmény 65. cikkének alkalmazásáról szóló Megállapodás. A Megállapodást – az aláírásra nyitva álló határidő végéig – az ESZE akkori 19 tagállama közül 10 írta alá. A Megállapodás hatályosulásához szükséges feltételek csak 2008-ban teljesültek, így a szóban forgó egyezmény csupán 2008. május 1-jén lépett hatályba az ESZE akkori 34 szerződő állama közül 14-ben. A Londonban, 2000. október 17-én kelt, az európai szabadalmak megadásáról szóló Egyezmény 65. cikkének alkalmazásáról szóló Megállapodáshoz való csatlakozásról szóló 2009. évi XXIII. törvény indokolása, Általános indokolás, 1.1. pontja.

hivatalos nyelve, hogy a szabadalom szövege az angol, francia vagy német nyelvek közül, az érintett által választott nyelven rendelkezésre álljon. Mindemellett ezen országok továbbra is megkövetelhetik az igénypontoknak a saját hivatalos nyelvükre történő lefordítását.¹⁷ A Londoni Megállapodás jelentős előrelépést hozhatott volna az európai szabadalmaztatási költségek csökkentésében, tekintettel azonban arra, hogy az ESZE szerződő államainak többségében a mai napig nem lépett hatályba, átütő eredménnyel sem járt.¹⁸

Összességében az európai szabadalommal kapcsolatban leszögezhető, hogy a jelenlegi rendszer egyetlen nyelven lefolytatott, egyetlen eljárásban lehetővé teszi ugyan az európai szabadalom megszerzését, azonban ahhoz, hogy az ESZH által megadott oltalom hatályos legyen a megjelölt szerződő államok területén, azt minden egyes országban külön-külön hatályosítani kell. Mindenképp kihangsúlyozandó, hogy az így megadott szabadalmakra a honosítást követően ugyanazon szabályok vonatkoznak, mint az egyes országok által megadott nemzeti szabadalmakra,¹⁹ vagyis az európai szabadalom nemhogy nem jelent a megjelölt államok területére kiterjedően jogilag egységes szabadalmat, lényegében csupán a nemzeti szabadalmak halmazáról van szó.²⁰

¹⁷ A fordításra, illetve a fordítási követelményekről történő lemondásra vonatkozó szabályokat a Londoni Megállapodás 1. és 2. cikkei tartalmazzák.

¹⁸ A Londoni Megállapodást hazánk a Londonban, 2000. október 17-én kelt, az európai szabadalmak megadásáról szóló Egyezmény 65. cikkének alkalmazásáról szóló Megállapodáshoz való csatlakozásról szóló 2009. évi XXIII. törvénnyel hirdette ki, mely 2011. január 1-jén lépett hatályba.

Megjegyzendő, hogy hazánk Megállapodáshoz történő csatlakozását igen éles vita előzte meg, melynek fókuszában a társulás által felvetett alkotmányossági, gazdasági, illetve nyelvvédelmi kérdések álltak. Ami a csatlakozás által felvetett alkotmányossági kérdéseket illeti, egyes vélemények szerint, az akkor hatályban lévő Alkotmányunk több – a vállalkozás jogáról és gazdasági verseny szabadságáról, a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról, a jogállamiság és jogbiztonság követelményéről vagy a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogról szóló – rendelkezése szempontjából is aggályosnak bizonyult az európai szabadalmak teljes szövegének magyar nyelvű fordításának elmaradása. Tekintettel azonban arra, hogy az igénypontok magyar nyelvű fordítása továbbra is megkövetelhető maradt, a kételyek lassanként eloszlásra kerültek, melynek eredményeképp végül sor kerülhetett a Megállapodáshoz történő csatlakozásra. A témához kapcsolódóan részletesen ld.: VÖRÖS Imre: A szabadalom fordításának nyelve – alkotmányossági kérdések. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001. december.; GÖDÖLLE István: Kiegészítő észrevételek dr. Vörös Imre tanulmányához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001. december.; MANDI Attila: Kiegészítő észrevételek dr. Vörös Imre tanulmányához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2002. február.; FICSOR Mihály: A Londoni Megállapodás: bárány farkasbőrben? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005. december.; Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH): Vitairat a Londoni Megállapodáshoz való csatlakozásról. 2008. május, mely elérhető: <http://www.sztnh.gov.hu/hirek/kapcsolodo/Londonivitairat.pdf>

¹⁹ ESZE (2000) 2. cikk (2) bekezdés.

²⁰ PETKÓ Mihály: Itt az európai szabadalom (1). *Cég és Jog*, 2003/7–8. 35.

3. Az ‘uniós szabadalom’

Az Unió, illetve korábban az Európai Gazdasági Közösség tagországainak területén egységes hatállyal bíró és mintegy szupranacionális jellegű²¹ szabadalom gondolata már évtizedekkel ezelőtt felmerült, melynek megvalósítása érdekében a Közösség tagállamai 1975. december 15-én már célirányos lépéseket is tettek. Ekkor írták alá Luxemburgban az ún. Közösségi Szabadalmi Egyezményt, mely megállapodás azonban – a szükséges ratifikációk hiányában – sohasem lépett hatályba.²² A kérdés ezen egyezmény aláírásától kezdve újra és újra a Közösség, illetve az Európai Unió napirendjére került, az események azonban csupán az utóbbi évtized elejétől gyorsultak fel.

Az Európai Bizottság elsőként 2000 augusztusában tett javaslatot az akkor még közösséginek²³ nevezett, egységes hatályú szabadalomról szóló tanácsi rendeletrre.²⁴ Az uniós tagállamok azonban – a tárgykör egyaránt elismert fontossága, illetve annak ellenére, hogy a későbbiekben egy, az egységes iparjogvédelmi oltalmak létrehozását célzó rendelkezés a Lisszaboni Szerződéssel²⁵ az Európai Unió működéséről szóló szerződésben (a továbbiakban: EUMSZ)²⁶ is helyet kapott – sem ekkor, sem pedig az ezt követő években nem voltak képesek

²¹ Egységes hatályú és szupranacionális jellegű oltalom alatt természetesen azt értjük, hogy a szabadalom csakis valamennyi részes állam területére kiterjedő hatállyal lenne megadható, módosítható vagy visszavonható, továbbá a bejelentő egy eljárás eredményeképp, anélkül kapna az egyes államok területén hatályos szabadalmat, hogy azt további eljárások keretében, külön-külön érvényesítenie kellene.

²² E megállapodással kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a tagállamok közötti nemzetközi szerződésről van szó, mely a fordítási szabályokat tulajdonképpen az ESZE-vel összhangban állapította meg. Vagyis a Közösségi Szabadalmi Egyezmény hatálybalépése esetén ugyan megteremtette volna a tagországok területén egységes hatállyal bíró szabadalom intézményét, azonban a fordítási követelmények tekintetében nem jelentett volna enyhülést. Az Egyezmény módosítására, illetve kiegészítésére 1989. december 15-én, Luxemburgban jött létre megállapodás. MSZH i. m. 12–14.

²³ A közösségi szabadalomról részletesebben ld. MSZH i. m. 11–19.; FICSOR Mihály: Nyugaton a helyzet változatlan? Jelentés a közösségi szabadalomért vívott állóháborúról. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009. augusztus.

²⁴ Proposal for a Council Regulation on the Community patent. COM(2000)412 final, 2000/0177(CNS), Brussels, 2000.8.1. A javaslat megtekinthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0412:FIN:EN:PDF>

²⁵ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá, és mely 2009. december 1. napján lépett hatályba. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2007. december 17., Közlémenyszám: 2007/C 306/01., megtekinthető: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:HU:HTML>

²⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2010. március 30., Közlémenyszám: 2010/C 83., megtekinthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:HU:PDF>

az egyhangú megállapodásra.²⁷ A tagállamok között a legtöbb ellentét a nyelvi rezsim, illetve a fordítási követelmények tekintetében akadt, és a végső meg-egyezést Spanyolország és Olaszország futtatta zátonyra, akik továbbra sem voltak hajlandók elfogadni az angolt, a franciát, illetve a németet az eljárás hivatalos nyelveként. Mindez odáig vezetett, hogy az uniós tagállamok többsége rájött, fel kell hagyni azon ambiciózus célkitűzéssel, hogy egy, az Unió mind a 27 tagállama által elfogadott, egyhangú döntés szülessen,²⁸ és megoldásként – az Európai Unióról szóló szerződésben (a továbbiakban: EUSZ), illetve az EUMSZ-ben szabályozott²⁹ – megerősített együttműködés intézményének segítségül hívását határozták el, melyre az Európai Unió Versenyképességi Tanácsa 2011 tavaszán született határozatával³⁰ megadta felhatalmazását.³¹ Mindössze Olaszország és Spanyolország maradt távol a kezdeményezéstől, így a maradék 25 uniós tagállam nélkülük, ‘újult erővel’ foghatott neki az új oltalmi forma megteremtésének, mintegy újabb fejezet nyitva az európai szabadalmi rendszer történetében.

Az EU intézményei, illetve a tagállamok nem sokáig tétlenkedtek, a Bizottság 2011 áprilisában két javaslatot³² is megalkotott a tárgyi témában, majd az Európai Unió Tanácsa – intenzív tárgyalásokat követően, illetve a magyar elnökség kompromisszumos javaslata³³ alapján – 2011. június 27-én általános megközelítést fogadott el az egységes szabadalom létrehozatalára irányuló megerősített együttműködéssel kapcsolatos két rendelettervezetről, melyek közül az egyik az együttműködés végrehajtásával, míg a másik a nyelvi, fordítási kérdésekkel foglalkozik.

²⁷ EUMSZ 118. cikk.

²⁸ PALÁGYI i. m. 7.

²⁹ EUSZ 20. cikk, EUMSZ 326–334. cikk.

³⁰ A Versenyképességi Tanács 2010. március 10-én fogadta el az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködésre való felhatalmazásról szóló, 2011/167/EU számú határozatát.

³¹ EUSZ 20. cikk (2) bekezdés: Megerősített együttműködésre felhatalmazást adó határozatot a Tanács végső lehetőségként, akkor fogadhat el, ha megállapította, hogy az együttműködés célkitűzései az Unió egésze által ésszerű határidőn belül nem érhetők el, és ha abban legalább 9 tagállam részt vesz. A Tanács az Európai Unió működéséről szóló szerződés 329. cikkében megállapított eljárás szerint határoz.

³² A Bizottság COM(2011)215 végleges javaslata. A Bizottság tanácsi rendeletre vonatkozó javaslata az alkalmazandó fordítási szabályok tekintetében az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. COM(2011)216 végleges, 2011/0094(CNS), Brüsszel, 2011. 4. 13. A javaslat megtekinthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0216:FIN:hu:PDF>

³³ Az elnökség Javaslata, mely a rendelettervezetek is tartalmazza, és melyekről a Tanács általános megközelítést fogadott el, ld. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st11/st11328.hu11.pdf>

E dokumentumok az európai szabadalmi rendszer megújításának legújabb eredményei, melyek alapján az egységes hatályú szabadalom a jövőben ténylegesen megvalósulni látszik. Ezek alapján az új oltalmi forma legfontosabb ismérvei – melyek egyértelműen különbséget hoznak majd az európai szabadalom jelenlegi formájához képest – az alábbiak:

Az első és legfontosabb tény, melyet az általános megközelítés alapján le kell szögeznünk, hogy a részt vevő államok – a korábbi elképzelésekkel ellentétben³⁴ – az európai szabadalmak már meglévő rendszerére kívánják építeni az egységes hatályú szabadalom intézményét,³⁵ mégpedig akként, hogy a jövőben az ESZH által megadott európai szabadalmak jogosultjai, a szabadalom megadásának meghirdetését követő egy hónapon belül kérelmezhetik majd a megerősített együttműködéshez csatlakozott országokra vonatkozóan az egységes hatályt. Az új típusú oltalmi forma – mely a jelenlegi állás szerint az 'egységes joghatású európai szabadalom' nevet fogja viselni – nem különíthető el tehát az európai szabadalomtól, hanem annak gyakorlatilag egy választható fajtája lesz, a hagyományos európai szabadalom megszokott eljárási formában történő megadását követően.

Az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatban kihangsúlyozandó, hogy az elképzelés szerint azt csakis az együttműködésben részt vevő valamennyi tagállamot érintően lehet megadni, korlátozni, átruházni, megsemmisíteni, illetve oltalmának megszűnését megállapítani.

Az európai szabadalmak megadását követően az egységes hatályt természetesen az ESZH-nál lehet majd kérelmezni, és a bejegyzésen túl az ESZH-ra hárulnak a szabadalommal kapcsolatos adminisztrációs jellegű feladatok is, és a fenntartási díjat is a Hivatalhoz kell megfizetni.³⁶

Ami az oly sokáig vitatott, és legtöbb konfliktust kiváltó nyelvi rezsim kérdését, továbbá a fordítási szabályokat illeti, azok az egységes szabadalmi oltalomhoz kapcsolódó nyelvi rendelettervezetre vonatkozó javaslat szerint várhatóan a következőképp alakulnak:

³⁴ Ld. példának okáért a Bizottság 2000-ben tett COM(2000)412 végleges javaslatát.

³⁵ Melyet az ESZE (2000) Kilencedik Részének 142. cikk (1) bekezdése tesz lehetővé, mely szerint: Ha a szerződő államok valamely csoportja külön megállapodásban úgy rendelkezik, hogy a területükre kiterjedő hatállyal megadott európai szabadalom egységes jellegű, előírhatja, hogy európai szabadalom csak az összes ilyen állam területére kiterjedő hatállyal, egységesen adható. (2) Ha a Szerződő Államok valamely csoportja élt az (1) bekezdésben adott felhatalmazással, ennek a résznek a rendelkezéseit kell alkalmazni.

³⁶ A díjat a tervezet szerint a harmadik évtől, minden évben előre kell majd megfizetni, melynek összege – akárcsak az egyes nemzetek szabadalmi jogában az évek múlásával – egyre emelkedik majd. A fenntartási díjak előre látható összege még nem tisztázott, azonban valószínűsíthető, hogy az abból befolyt bevételek 50 %-a az ESZH-nál marad majd, míg a maradék 50 % a tagállamok hivatali között kerül szétosztásra.

Az európai szabadalom megadására irányuló eljárás, és ennek megfelelően a szabadalom szövegének a nyelve továbbra is választás szerint az angol, a német vagy a francia lesz, valamint az igénypontoknak mindhárom nyelven rendelkezésre kell állniuk az európai szabadalom megadásához. Az egységes hatályú európai szabadalom esetében azonban a részes tagállamok területén történő hatályosuláshoz – a hagyományos rendben történő megadást követően – nem lesz szükség további fordításokra, mely meglehetősen komoly költségsökkenéssel jár majd. Mivel ez a rendszer sok részt vevő tagállam – így például hazánk – bejelentői esetében, továbbra is fordítási költségekkel jár majd, azon államok bejelentői részére, melyeknek hivatalos nyelve nem az említett nyelvek valamelyike, a tervezet szerint kompenzációt kívánnak bevezetni.

Az említettek szerint tehát az egységes hatály megszerzéséhez, az angol, francia vagy német nyelvre történő fordításon kívül nem lesz szükség további fordításokra, mely felveti azt a kérdést, hogy az Európai Unió többi hivatalos nyelvén hogyan lesznek elérhetőek a szabadalmak szövegei, vagy akár az igénypontok? A tervezettek szerint az ESZH gépi fordítás útján kívánja elérhetővé tenni – az Unió valamennyi hivatalos nyelvén – a szabadalmakkal kapcsolatos információkat, melyre tekintettel folyamatosan dolgoznak egy megfelelő gépi fordítási technológia kifejlesztésén. A gépi fordítás gondolata egyébként már a korábbi tárgyalások során is szóba került, mellyel szemben természetesen számos aggály merült fel többnyire azok silány minősége miatt,³⁷ az általános megközelítés azonban látható módon változatlanul e megoldással operál. További érdekesség, hogy a tervezettek szerint a gépi úton előállt fordítások nem rendelkeznének joghatással, hanem azok csupán a szabadalmi tájékoztatás célját szolgálnák.

A megfelelő minőségű fordító program rendelkezésre állásáig, vagyis az ún. átmeneti időszak alatt a javaslat szerint minden szabadalmi iratnak kell lennie egy angol és egy nem angol (mely bármely uniós nyelv lehet) verziójának, tekintettel arra, hogy a nemzetközi technológiai kutatások és publikációk szokásos nyelve az angol.

Látható tehát, hogy az új típusú oltalmi formát jövőben megszerezni kívánó bejelentőket a hagyományos európai szabadalomhoz képest jóval kevesebb fordítási kötelezettség terheli majd, jogvita esetén azonban a szabadalmasnak az egységes hatályú szabadalom teljes fordítását el kellene készítenie az állítólagos bitorló lakóhelyének vagy a bitorlás helyének, illetve az eljáró bíróság székhelyének megfelelő tagállam hivatalos nyelvére.

³⁷ A gépi fordításról és az azzal kapcsolatos aggályokról ld. példának okáért FICSOR (2009) i. m. 9–12.

4. Befejezés

Az Európai Unió megerősített együttműködésben részt vevő tagállamai ezen – a teljesség igénye nélkül bemutatott – új oltalmi típusokkal kívánnak tehát egy egységes hatállyal bírni, egyszerűbben megszerezhető, és jóval alacsonyabb költségekkel járó szabadalmi oltalmi formát elérhetővé tenni.

Az ok, ami miatt tanulmányom címe végén kérdőjel szerepel, nem más, minthogy érezhető módon számos további kérdés konkretizálása, illetve feladat elvégzése várhat magára az új típusú jogintézmény tényleges bevezethetőségéig, így például egy megfelelő minőségű fordító program kidolgozása, a fenntartási díjak összegének kikalkulálása, ezen díjaknak az ESZH és az egyes nemzeti hivatalok közötti arányának meghatározása, és mindezek mellett arról sem feledkezhetünk meg, hogy a rendelettervezetek egyelőre nem kerültek elfogadásra.

További kérdésként merülhet fel, hogy vajon azon túl, hogy anyagilag egyértelműen költségkímélőbb lesz, mennyire lesz képes eleget tenni a jogbiztonság követelményének az új európai szabadalmi forma? Gondolhatunk itt az igénypontok joghatással rendelkező fordításának elmaradására az egyes tagállamok hivatalos nyelvein, vagy a gépi fordítás alkalmazásából eredő esetleges visszásságokra, illetve szintén aggályos lehet, és könnyen visszaélésekhez vezethet a koncepció, miszerint jogvita esetén az eljáró bíróságnak a kártérítési igények megítélése kapcsán figyelembe kell vennie, ha az állítólagos bitorló nem férhetett hozzá a szabadalom szövegéhez a saját nyelvén, és ezért nem volt tőle ésszerűen várható, hogy tudjon a bitorlásról. Ennél a pontnál érdemes megjegyezni, hogy jelenleg az egyes országok területén hatállyal bíró európai szabadalom megszerzése valóban meglehetősen költséges és bonyolult folyamat, azonban az is leszögezhető, hogy kielégíti a jogbiztonság követelményét, és jó minőségű oltalomról van szó. Lehetséges, hogy egy olyan európai szabadalmi oltalom, amely egyszerre képes kielégíteni a megfizethetőség, a jó minőség és a jogbiztonság követelményeit,³⁸ csupán vízió?

Következő problémaként vetődhet fel, hogy egy olyan európai szabadalom, melyet az ESZH egy központi eljárás keretében ad meg, és melyhez a részes államok hivatalos nyelvén még az igénypontokról sem készül joghatással bíró fordítás, automatikus hatállyal bír majd az említett országok területén. Ez ugyanis alkotmányossági dilemmákat indukálhat, melyekkel összefüggésben korántsem biztos, hogy – miként az hazánk Londoni Megállapodáshoz történő

³⁸ Az Európai Bizottság több korábbi dokumentumában, közleményében is lefektette – néhány egyéb feltétel mellett – a szellemi tulajdonjogi oltalmak ezen kritériumait. Példának okáért ld. A Bizottság közleménye az Európai Tanácsnak – Az innovációt támogató modern Európa. COM(2006)589 végleges, Brüsszel, 2006. 10. 12. A közlemény megtekinthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0589:FIN:HU:PDF>

csatlakozását megelőzően sikerült, ahhoz hasonlóan – elvethetőek lesznek.³⁹

Összességében megállapíthatjuk, hogy az új oltalmi formával kapcsolatos egyes kidolgozott részletek hiányán túl, felmerülhetnek olyan további problémák is, melyeknek tisztázása szükségszerűnek látszik az új típusú európai szabadalom tényleges bevezetése előtt. A szabadalmi jog megfelelő szabályozása – melynek alfája magától értetődően egy megfelelő oltalmi forma kell, hogy legyen – a gazdasági előrehaladás, a versenyképesség és az innováció potenciális kelleke lehet, mely gondolatot kiválóan visszatükrözik Mark Twain egykori szavai, melyek talán az Európai Unió számára is irányadóak lehetnek: „Egy ország szabadalmi hivatal nélkül és jó szabadalmi törvény nélkül csak egy rák, és nem tud haladni semerre, csupán oldalazva és visszafelé”.

---

³⁹ A Londoni Megállapodás kapcsán felmerült alkotmányossági problémákról ld. 19. lábjegyzet.

A CONSIDERATION-ELV SZEREPE A JOGEGYSÉGESÍTÉSben

KENGYEL Péter

doktorandusz (Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem)

1. Bevezetés

A common law országok jogfejlődésének korai szakaszában, az angolszász bíróságok nem ruháztak jogi kötőerőt az egyoldalú ingyenes kötelezettségvállalásokra. A szerződési jog csak a kétoldalú, visszterhes jogügyletekre összpontosított, mivel az angol szóhasználattal élve egy 'ígéret' ('promise') csak egy másik ígérettel párba állítva képez kötelmet. Az ígéret kedvezményezettje a vállalásért cserébe minden esetben valamilyen ellenszolgáltatással tartozik. Ez az ellenszolgáltatás, a 'consideration', amely az angolszász szerződési jognak alapeleme, az angolszász szerződések érvényességi kelléke. Emögött a megközelítés mögött eredetileg az a jogalkotói szándék állt, hogy a common law alapvetően a gazdasági élet ügyleteit, a 'bargain'-eket hivatott szabályozni, az ingyenes szerződéseket a jog érdeklődési körén kívüli aktusoknak tekintette.¹

A tanulmány célja ennek a kontinentális jogétól gyökeresen eltérő megközelítésnek bemutatása, majd annak megvizsgálása, hogy más európai jogrendszerekben, illetve az európai jogegységesítési folyamatban hogyan történt a hasonló esetek szabályozása. A dolgozatban tárgyalandó kérdéskör, hogy más jogrendszerek megoldásai alapján milyen alternatívái vannak az ellenszolgáltatás tanának, illetve, hogy felmerült-e az ellenszolgáltatás elméletének beemelése a közös európai szerződési jogba, és ha igen, hogyan, milyen eredményekkel.

---

¹ A. James BARNES – Terry Morehead DWORKIN – Eric L. RICHARDS: *Law for Business*. 9th (Ninth) Edition. Boston, McGraw Hill/Irwin, 2005. 193.

2. Az angolszász fogalom bemutatása

Az angol jogban a consideration fogalmának első meghatározását az 1875-ös *Currie v. Misa-ügy* ítéletének indokolásában találhatjuk.² Ez alapján consideration ‘lehet az egyik félhez kerülő valamilyen jog, érdekelttség, haszon vagy előny, illetve a másik fél által elszenvedett vagy vállalt túsús, hátrány, veszteség vagy felelősség.’³ A fogalom történeti gyökereit az angol bíróságok által elsőszeretettel hivatkozott római jogi alapelvek közül a Quid pro quo (‘valamit valamiért’), illetve az ex nudo pacto actio non oritur (alakszerűtlen megállapodásból nem származik peresíthető kötelelem) elvekben kell keresnünk.

A következő mérőföldkő a fogalom meghatározása során a *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. Selfridge & Co Ltd-ügy*⁴ kapcsán történt meg 1915-ben. A gumiabroncsgyártó Dunlop Pneumatic Tyre Ltd. előírta viszonteladó partnereinek, hogy mennyi lehet az az ajánlott minimális fogyasztói ár, ami alatt azok nem értékesíthetik a tőle vásárolt gumiabroncsokat. A Dunlop kijelentette, hogy amennyiben tudomására jut, hogy ez alatt az ár alatt értékesítették a termékeit, azoktól gumiabroncsként 5 font kártérítést követelhet. A jogvita abból eredt, hogy Selfridge, a Dunlop viszonteladója, az ajánlott ár alatt értékesített abroncsokat, és a Dunlop emiatt kártérítést követelt tőle. A bíróság ítéletében azt állapította meg, hogy egyrészt a felek között nem volt megbízási jogviszony, amely alapján a viszonteladónak ilyen mértékben kellett volna tiszteletben tartania a gyártó érdekeit, másrészt a két fél közötti jogviszonyban nem volt a viszonteladói ár tekintetében ellenszolgáltatás, így a felek közti viszony ebben a tárgyban nem minősült szerződésnek. Az ítélet indokolásában az ellenszolgáltatás meghatározásaként a következő szerepel: ‘az egyik fél túsús vagy annak ígérete a másik fél ígéretének ára, és az ellenérték fejében adott ígéret kikényszeríthető.’⁵

3. Az ellenszolgáltatással szemben támasztott követelmények

Az anyagi ellenszolgáltatás állhat kötelezettségvállalásból vagy magatartás tanúsításából. Ha a szerződést alapvetően árucere-megállapodásnak tekintjük, akkor az ellenszolgáltatás lehet a vételár megfizetésére vonatkozó kötelezett-

² Currie v. Misa (1875) LR 10 Ex 153; (1875-76) LR 1 App Cas 554.

³ ‘A valuable consideration, in the sense of the law, may consist either in some right, interest, profit, or benefit accruing to the one party, or some forbearance, detriment, loss, or responsibility, given, suffered, or undertaken by the other.’

⁴ Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v Selfridge & Co Ltd (1915) UKHL 1.

⁵ ‘An act or forbearance of one party, or the promise thereof, is the price for which the promise of the other is bought, and the promise thus given for value is enforceable.’ Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v Selfridge & Co Ltd (1915) UKHL 1.

ségvállalás vagy a vételár megfizetése. Az ‘ár’ kifejezés itt a lehető legszélesebb értelemben használatos, nem szűkíthető le kizárólag pénzzolgáltatásra.

Nem megfelelő az ellenszolgáltatás, ha az pusztán a felek által már korábban megállapított kötelezettség teljesítéséből áll. Erre a *Stilk v. Myrick*⁶ jogeset szolgál szemléletes példaként. A tényállásban Stilk hajóskapitány megállapodott Myrickkel, egy kereskedelmi hajó tulajdonosával, hogy havi 5 font sterling ellenében elhajózik a Balti-tengerre, majd a hajóval visszatér onnan. Az út során azonban a hajó legénységének két tagja dezertált. Myrick vállalta, hogy megemelt összeget fizet Stilknek, ha a dezertálás ellenére is visszahozza a hajót. Stilk elfogadta az ajánlatot és a kiindulási kikötőbe visszaérve számon kérte Myrick-től az ígért magasabb juttatást, ám Myrick megtagadta azt. A bíróság ítéletében elutasította Stilk keresetét arra hivatkozva, hogy Myrick második ajánlata érvénytelen, mert Stilk csak a már egyébként is fennálló szerződéses kötelezettségeinek teljesítését vállalta, ami nem tekinthető ellenszolgáltatásnak a Myrick által ígért második összeg vonatkozásában.

Szintén nem megfelelő ellenszolgáltatás, ha valaki pusztán jogszabály által előírt kötelezettségét teljesíti, ahogy azt a bíróság a *Collins v. Godefrey (1831)*⁷-ügyben megállapította. Ebben az egyik fél azt vállalta, hogy fizetni fog a másik félnek egy bizonyos összeget, ha az a bíróság előtt tanúskodik egy ügyében.

Elfogadható ellenszolgáltatásnak minősül viszont, ha az egyik fél már fennálló kötelezettségének teljesítése mellett valamilyen más ellenszolgáltatást is vállal. Ez történt a *Ward v. Byham*⁸-ügyben, ahol a házasság felbontása után a volt férj önként vállalta, hogy magasabb gyerektartást fizet az előírtnál, ha a volt feleség ‘jól és szeretettel gondoskodik’ az eltartandó gyermekről. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a fenti vállalás megfelelő ellenszolgáltatást jelent a feleség törvényi kötelezettségein felül. Bár ebben az esetben elképzelhető, hogy más szempont is vezérelte a bíróságot, és a gyermek érdekében értelmezte kiterjesztően a jogszabályi kötelezettségen felüli ellenszolgáltatás nyújtásának megengedhetőségét.

4. Az ellenszolgáltatás értéke

Ahhoz, hogy az adott magatartás ellenszolgáltatásnak minősüljön, kell, hogy annak valamilyen értéke legyen, bár lényegtelen, hogy ez az érték mekkora. Lehet akár pénzben ki nem fejezhető érték is, például a fél hallgat a tudomására jutott dologról, ha azt a másik fél úgy kívánja, de lehet egy egészen minimális értékű anyagi jellegű juttatás is. Nem szükséges viszont, hogy az ellenszolgáltatás

⁶ *Stilk v Myrick* (1809) EWHC KB J58 King’s Bench Division.

⁷ *Collins v. Godfrey* (1831) 100 E.R. 1040.

⁸ *Ward v Byham* (1956) 2 All E.R. 318; (1956) 1 WLR. 496.

anyagi értelemben arányos legyen az eredeti szolgáltatással, így akár jelképes ellenszolgáltatás is alkalmas lehet. A bíróságnak nem feladata hivatalból dönteni feltűnően nagy értékkülönbség esetén, mert alapvetően a felek határozhatják meg, hogy egy adott ügyben számukra mi minősül arányos ellenszolgáltatásnak.

Ezzel a problémakörrel kapcsolatos a *Chappell Ltd. v. Nestlé-ügy (1960)*,⁹ amelyben a Nestlé cég egy zenezám-válogatást kínált rendkívül kedvező áron három Nestlé csokoládépapír beszolgáltatása ellenében. Miután az akció lezárult, a Nestlé a csokoládépapírokat nem használta fel semmire, hanem leselejtezte. Arra a kérdésre, hogy a csokoládépapír részét képezte-e a lemezfelvételért nyújtott ellenszolgáltatásnak, a Lordok Házának bírái igenlő választ adtak, annak ellenére, hogy azok a társaság számára nem bírtak semmilyen értékkel. Az ítélet indokolásában a bíróság kifejtette, hogy az ellenszolgáltatás fogalmának nem lényeges eleme az ellenszolgáltatás mértéke, illetve az, hogy a másik fél számára milyen értéket képvisel az ellenszolgáltatás. Lord Sommerwell híres példája szerint a szerződő felek tetszés szerinti ellenszolgáltatást választhatnak a szerződésükben. „Egy borsszem is elegendő ellenszolgáltatás lehet, és még abban az esetben is, ha az ellenszolgáltatást kapó fél egyáltalán nem szereti a borsot és amint teheti, megszabadul tőle.”

Az ellenszolgáltatás megfelelősége tehát részben a felek szubjektív megítélésnek függvénye, de leggyakrabban mégis rendelkezik valamilyen pénzben kifejezhető értékkel. Az esetek többségében elvárás a szolgáltatás-ellenszolgáltatás értékének arányossága, ami leggyakrabban az adott helyzetben általában elvárható magatartás, az angolszász jog *reasonable person* mércéje, de ez nem minden esetben követelmény. A fő szempont, hogy az a szerződés érvényes létrejöttéhez elegendő legyen. Erre a *Thomas v. Thomas (1842)*-ügy¹⁰ szolgál példával, amelyben a bíróság az eset összes körülményének mérlegelése alapján, a felek közötti létrejött akarategyezésre tekintettel, érvényesnek minősített egy 1 font éves bérleti díjú lakásbérleti szerződést is.

Általánosan elfogadott jogelv, hogy a szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak valamifajta kapcsolatban kell lennie egymással. Az olyan magatartástól való tartózkodás, amelyet a felek nem is szándékoztak tanúsítani, nem számít megfelelő ellenszolgáltatásnak.

Jogpolitikai megfontolás vezérelhetette a jogalkotót akkor, amikor a jogellenes magatartásokat nem fogadta el szerződések ellenszolgáltatásaként. Az Egyesült Államokban a *Foster v. Driscoll*¹¹-esetben született az a precedens, amely alapján az országba jogellenesen behozott áruk nem képezhetik jogszerűen szerződés ellenszolgáltatását.

⁹ Chappell & Co Ltd v. Nestle Co Ltd (1960) AC 87.

¹⁰ Thomas v. Thomas (1842) 2 Q.B. 851, 114 E.R. 330.

¹¹ Foster v Driscoll (1929) KB 470.

5. A consideration és a jogegységesítés

Jelen írás második részében a fent bemutatott angolszász jogintézményt az európai jogegységesítési folyamat szemszögéből vizsgálom meg.

A kontinentális jogrendszerek közül példaként a Német Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch; BGB*) említhető meg, ahol a jogügyleti tan alapján nem okoz elméleti problémát egy ellenszolgáltatás nélküli jognyilatkozatnak az értelmezése. Az angolszász joggal ellentétben, amely gyakorlatias, kereskedelem-központú szemlélete alapján idegenkedik az ellenszolgáltatás nélküli szerződésektől, a német polgári jog egyszerűen ingyenes kétoldalú jogügyletnek minősíti azt, tipikusan ajándékozásnak. Az ajándékozás fogalmának meghatározását a BGB 516. szakaszában találjuk, a következő megfogalmazásban: „Minden juttatás, amellyel valaki saját vagyona terhére mást anyagi előnyben részesít, ajándékozásnak minősül, amennyiben a felek egyetértenek a juttatás ingyenes jellegében.”¹² Az ajándékozási ígéret alaki követelményei tekintetében pedig kimondja, hogy „A szerződés érvényességéhez, amelyben szolgáltatás nyújtását ajándék címén ígérik, annak közjegyzői okiratba foglalása szükséges.”¹³

A magyar Polgári Törvénykönyv ugyanezen az elméleti alapon nyugszik: miután a 201. §-ban meghatározza a visszterhes szerződések fogalmát („A szerződéssel kikötött szolgáltatásért, ha a szerződésből vagy a körülményekből kifejezetten más nem következik – ellenszolgáltatás jár.”) a német megoldáshoz nagymértékben hasonlóan szabályozza az ajándékozást, mint ingyenes szerződést: „Ajándékozási szerződés alapján az egyik fél saját vagyona rovására a másiknak ingyenes vagyoni előny juttatására köteles. Ingatlan ajándékozásának érvényességéhez a szerződés írásbafoglalása szükséges.”¹⁴

6. Jogegységesítési törekvések: a Bécsi Vételi Egyezmény

A Bécsi Vételi Egyezmény (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, CISG)¹⁵ 29. (1) cikkében kifejezetten megengedi az ellenszolgáltatás nélküli megállapodásokat a felek között, a következő megfogalmazásban: „A contract may be modified or terminated by the mere

¹² BGB 516. § „Eine Zuwendung, durch die jemand aus seinem Vermögen einen anderen bereichert, ist Schenkung, wenn beide Teile darüber einig sind, dass die Zuwendung unentgeltlich erfolgt.”

¹³ BGB 518. § „Zur Gültigkeit eines Vertrags, durch den eine Leistung schenkweise versprochen wird, ist die notarielle Beurkundung des Versprechens erforderlich.”

¹⁴ Ptk. 579. § (1).

¹⁵ Kihirdette az 1987. évi 20. tvr., Magyar Közlöny 1987. 55. sz. (1987. november 29.).

agreement of the parties.” azaz a szerződés módosítható vagy megszüntethető a felek pusztá megállapodásával.

Az Egyezmény előkészületei során zajlott egyeztetések alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a kontinentális jogrendszerek képviselői nem használják a consideration a fogalmát, a common law jogrendszerek pedig esetenként saját rendszerükön belül is nehézkesnek tartják azt. Mindezek alapján nem meglepő, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény megalkotói közt egyetértés volt abban, hogy az Egyezményből maradjon ki a consideration-elv. Így, ha ellenszolgáltatással kapcsolatos szabályok miatt kerülne sor kollízióra, akkor a nemzeti jog helyett az Egyezmény szabályai alkalmazandóak.

Az ellenszolgáltatás fogalmát dogmatikailag azért mellőzték az Egyezményből, mert az adásvétel fogalmilag eleve visszerthes ügyletnek számít, a felek tehát per definitionem kölcsönösen pénz- vagy dologszolgáltatással tartoznak egymásnak, másrészt pedig, mert az ígéretes kikényszeríthetőségének kérdése érvényességi kérdés, és mint olyan, az Egyezmény rendelkezési körén kívül esik, tehát ilyen esetekben a nemzeti jogi szabályok alkalmazandóak.¹⁶

A szerződés létrejöttére vonatkozó részeken kívül még néhány helyen felmerül az Egyezmény rendelkezései közt a consideration problematikája. Ezek a 47 (2) és 63 (2) cikkben a teljesítésre nyitva álló pótlólagos határidő tűzésének joghatásai, a 48 (2) cikkben a vevőhöz intézett kérdés, hogy elfogadja-e a késedelmes teljesítést, illetve a 65 (1) cikkben a pontos termékleírás kérésében. Amennyiben ezen rendelkezések bármelyike ütközne az ellenszolgáltatásra vonatkozó nemzeti szabályokkal, a nemzeti szabályt felülírja az egységes nemzetközi szabályozás, amely a szerződéshez ‘a felek pusztá megállapodását’ elegendőnek tekinti.¹⁷

7. Az UNIDROIT Alapelvek

Az ellenszolgáltatás jogegységesítésben betöltött szerepének kérdése vizsgálatakor megemlítendő az UNIDROIT Alapelvek, azaz a Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért által kidolgozott Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei is. Az Alapelvek áruk értékesítése és szolgáltatások nyújtására vonatkozó mintaszabályok gyűjteménye,¹⁸ amelyeket ugyan a

¹⁶ Bécsi Vételi Egyezmény, 4. cikk.

¹⁷ John O. HONNOLD: *Uniform law for international sales under the 1980 United Nations Convention*. 3. Edition. The Hague, Kluwer Law International, 1999. 235.

¹⁸ Az Európai Bizottság Zöld könyve a fogyasztók és a vállalkozások javára szolgáló európai szerződési jog felé történő előrehaladás szakpolitikai választási lehetőségeiről; 01/07/2010 , COM (2010)348. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu>

szerződő felek szerződéseik egyes aspektusaira nézve irányadó jogként nem köthetnek ki, hivatkozás útján azonban mégiscsak beépíthetik őket.¹⁹

Az UNIDROIT Alapelvek szerkesztői a modellek kiválasztása során nem feltétlenül a legelterjedtebb jogszabályi rendelkezéseket részesítették előnyben, hanem igyekeztek minél hatékonyabb megoldásokat találni. Ennek megfelelően az Alapelvek szövegéből törölték az olyan fogalmakat, amelyek számos jogrendszerben hagyományosak és jellegzetesek, de más jogrendszerek számára idegenek voltak.

Az Alapelvek szerkesztői az ellenszolgáltatás vonatkozásában a Bécsi Vételi Egyezményre utalnak vissza, és rögzítik, hogy az Egyezmény alkalmazásában sem ellenszolgáltatásra, sem *causara* nincsen szükség. A két fogalmat azért is lehetett azonos részben tárgyalni, mert a *causa*, ez a néhány európai jogrendszerben előforduló jogintézmény, némileg hasonló értelmezéssel és funkcióval bír, mint az ellenszolgáltatás, abban a tekintetben, hogy megléte vagy hiánya befolyásolhatja a szerződés érvényességét.

A második fejezetben található a szerződés létrejöttére, annak megfogalmazására vonatkozó rendelkezés: „a szerződés egy ajánlat elfogadása által vagy a felek olyan magatartása révén jöhet létre, amely eléggé egyértelmű ahhoz, hogy megállapodásként lehessen rá tekinteni.”²⁰ Az Alapelvek az ajánlat fogalmát a következőképpen határozzák meg: „A szerződés megkötésére irányuló javaslat akkor tekinthető ajánlatnak, ha eléggé egyértelmű ahhoz, hogy jelezze az ajánlattevő arra irányuló szándékát, hogy az ajánlat elfogadása esetén szerződéses kötelezettsége keletkezzen.”²¹

A szerződés érvényességére vonatkozó rendelkezések – a Bécsi Vételi Egyezmény szellemében – nem követelik meg érvényességi kellékként az ellenszolgáltatás meglétét. „Szerződés létrehozható, módosítható vagy megszüntethető a felek pusztán megállapodása által, további követelmények teljesítése nélkül.”²² Az Alapelvekhez fűzött kommentár is hangsúlyozza, hogy az egyes nemzeti jogokban szereplő rendelkezésekkel ellentétben a felek pusztán megállapodása, minden további követelmény nélkül elegendő a szerződés érvényes létrejöttéhez, módosításához vagy megszüntetéséhez, majd külön bekezdésben kiemeli, hogy a szerződés érvényességéhez ellenszolgáltatásra nincsen szükség. Indokolásként kifejti, hogy a common law jogrendszerekben az ellenszolgáltatás hagyományosan a szerződés érvényességi kelléke, ám a kereskedelmi ügyletek során ennek a követelménynek csekély a gyakorlati jelentősége, mivel ezekben az ügyletekben ritkán fordul elő az, hogy nem vállalna mindegyik szerződő

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) 10 (3). cikk.

²⁰ Unidroit Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei 2.1.1. cikk.

²¹ Unidroit Alapelvek 2.1.2. cikk.

²² Unidroit Alapelvek 3.2. cikk.

fél valamilyen kötelezettséget. A kommentár azzal zárja az ellenszolgáltatásra vonatkozó bekezdést, hogy ezen követelmény elhagyása az Alapelvekből egyértelműen növeli a jogbiztonságot és csökkenti majd a jogviták számát.

8. A consideration várható jövőbeli szerepe

Az ellenszolgáltatás, mint érvényességi kellék – más formális alakisági feltételekkel együtt –, általában automatikusan megvalósul a felek megállapodásában rendszerint szereplő elemek következményeként, különösen a kereskedelmi forgalomban.

Azokban az esetekben, amikor ezeknek a követelményeknek jelentősége lehet, a megállapodás ki nem kényszerítése ellenszolgáltatás hiányára hivatkozással gyakran igazságtalannak tűnik. Azokban a csekély számú esetekben pedig, ahol az ellenszolgáltatás továbbra is hasonló szerepet játszik, a funkcióját más jogintézmény, például a tisztességtelen szerződési feltételek szabálya veheti át.

9. Összefoglalás

A consideration az angolszász jogrendszerekben nagy hagyománnyal rendelkező szerződési érvényességi kellék, amelynek fogalmát az angolszász bíróságok számos jogeseten keresztül igyekeztek egyértelműsíteni. Annak ellenére, hogy a jogfejlődés során a fogalom keretei tisztázódni látszanak, annak alkalmazása máig néha ellentmondások forrása. A kontinentális jogrendszerek a fenti értelemben nem használják a fogalmat, mivel a jogügyleti tan alapján a problémakör az ingyenes jogügyletek, elsősorban az ajándékozás meghatározásán keresztül megnyugtatóan szabályozható. Részben ezen ellentmondások miatt az európai jogegységesítési folyamatban mind a Bécsi Vételi Egyezmény, mind az azzal átfedésben levő UNIDROIT Alapelvek mellőzték a consideration fogalmának beemelését az egységesíteni kívánt jogba, azzal az indokolással, hogy ezáltal a nemzetközi kereskedelmi ügyekben a jogbiztonság remélhetőleg növekedni, a jogviták száma pedig csökkenni fog.

A LÉGI UTASOK JOGAINAK MEGSÉRTÉSE ESETÉN IRÁNYADÓ NEMZETKÖZI JOGHATÓSÁGI SZABÁLYOK

ZOVÁNYI Nikolett
doktoranda (DE ÁJK)

1. Bevezetés

A nemzetközi magánjogi jogviszony immanens fogalmi eleme valamilyen külföldi elem megjelenése a jogviszonyban. Ezt a külföldi elemet a légi közlekedés piacán az esetek többségében nem kell keresnünk, hiszen a légi járatok egy jelentős része két állam repülőtere között közlekedik, és az iparág nemzetköziesedése, az utazás szabadsága okán az egyazon járaton utazó légi utasok is több állam állampolgárai. Ez a megállapítás ma Magyarországon sajnálatos módon olyan mértékben igaz, hogy egyetlen fapados légitársaság rendelkezik magyarországi székhellyel. A nemzeti légitársaság leállása óta azok az ügyfelek, akik nem fapados légi járatokkal utaznak, bármilyen jogvita felmerülése esetén egy nemzetközi kollíziós magánjogi probléma közepén találja magát.

A joghatósági szabályok és az alkalmazandó jog megtalálása különös szerephez jut a légi közlekedéssel kapcsolatos jogviták elbírálásánál, és a nemzeti jog kollíziós magánjogi szabályain túlmenő, regionális vagy éppen univerzális szintű jogalkotást kíván meg. A téma vizsgálatát sem szűkíthetjük csupán az Európai Unió ebben a tárgykörben született normáira, hiszen még az EU-ban honos légifuvarozók járatai között is nagy számban találunk olyanokat, melyek EU-n kívüli területekre közlekednek.

A joghatóság fogalmának megkülönböztetése a hatáskörtől és az illetékeségtől a XIX. század második felében kapott különös jelentőséget. A francia, az olasz és az angol perjog járt élen a kérdésben, de hamarosan Magyarországon is megjelentek bizonyos elméletek a joghatóság önálló perjogi jogintézményként való létezéséről.¹ A XX. század végi és XXI. század eleji álláspontok egyik

---

¹ Magyary Géza, Vági József és Balla Ignác foglalkozott először a témával, azonban többek

része a joghatóság fogalmát az állami szuverenitásból vezeti le, míg ezzel szemben a szakmai közönség másik része az állam szerveinek kötelezettségeiből indul ki.

Az előző csoport véleménye szerint a joghatóság a jogvitáknak az államok közötti nemzetközi megosztását jelenti, azt, hogy melyik állam fórumainak lesz joga az adott jogvitában eljárni és elbírálni az igényt.² Ezzel szemben Burián László és a hozzá csatlakozó kutatók azt tartják a joghatóság fogalmának központi elemének, hogy nemcsak joga egy állam szerveinek (bíróóságainak és más hatóságainak), hogy egy nemzetközi elemmel bíró kollíziós magánjogi jogvitában eljárjanak, hanem egyben kötelezettsége is.³

A joghatósági szabályok forrásait három csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba sorolhatók a két vagy többoldalú nemzetközi megállapodások, egyezmények; a második csoportot az Európai Unió közösségi jogszabályai képezik, míg a harmadik csoportot az egyes államok nemzeti belső joga jelenti.

2. Nemzetközi egyezmények: a Varsói és a Montreali Egyezmény

A Varsói Egyezmény⁴ volt az első olyan tárgyú nemzetközi egyezmény a nemzetközi légi fuvarozás szempontjából, melyben az egyezményt aláíró államok egységes anyagi és eljárásjogi szabályok alkalmazását vállalták mind a légi fuvarozás szakaszában, mind pedig a teljesítés, illetve szerződészegés és károkozás esetén. A Varsói Egyezmény még minimális jelleggel, de már tartalmazott eljárásjogi szabályokat.

A sérelmet szenvedett felperes – akár a hatályban lévő nemzetközi magánjogi normáktól eltérően is – maga határozhatta meg, hol kíván keresettel élni az adott légi fuvarozó ellen. A Varsói Egyezmény alapján a következő vagylagos illetékességgel rendelkező bíróságok közül választhat a felperes:

- a légi fuvarozó lakóhelye vagy vállalatának székhelye szerint illetékes bíróság, vagy
- a légi fuvarozó azon telephelye szerint illetékes bíróság, amely telephely közreműködésével a szerződést megkötötték, vagy
- a rendeltetési hely alapján illetékes bíróság.

---

között meg kell még említeni Kovács Marcellt, Arató Istvánt és Szászy Istvánt.

² Ezt a nézetet vallja a Mádl – Vékás-szerzőpáros, Horváth Éva, Kálmán György, Kengyel Miklós, Wopera Zsuzsa, Brávicz Ottóné és Szűcs Tibor.

³ BURIÁN László – KECSKÉS László – VÖRÖS Imre: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog – Európai kitekintéssel*. Budapest, Krim Bt., 2006. 270.

⁴ A nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó 1929. évi Varsói Egyezmény, melyet Magyarországon az 1936. évi XXVIII. törvény hirdetett ki.

A joghatósággal rendelkező állam megtalálásának fenti szabálya a joghatóság általános elvéhez áll közel, mely szerint az alperes lakóhelye, székhelye határozza meg az ügyben illetékességgel rendelkező bíróságot. A Varsói Egyezmény vagylagos joghatósági okként a szabályozás körébe vonta még a teljesítés helyét, valamint a jogi személynek nem csupán a székhelye, hanem telephelye, fióktelepének helye is megalapozhatta az adott állam bíróságának joghatóságát. 1929-ben ez mindenképpen egy előremutató szabály, hiszen a joghatóság fogalmának mibenléte, szabályai még igen gyermekcipőben jártak.

A Varsói Egyezmény előírja azt, hogy a poggyász, áru megrongálásáról, illetve a poggyász vagy az áru késéséről meghatározott időn belül úgynevezett óvást kell felvenni.⁵ Amennyiben az óvás felvétele a meghatározott időn belül nem történik meg, és ennek elmulasztása nem annak a következménye, hogy erről a tényről a légi fuvarozó megtévesztette az utasokat, nem indítható kártérítési kereset, illetve a beadott keresetlevelet a per bíróságának idézés kibocsátása nélkül, *in limine litis*, el kell utasítania. A kártérítési kereset megindítására rendelkezésre álló időt más módon is korlátok közé szorítja a Varsói Egyezmény. Az igényérvényesítés megindítására a légi járat rendeltetési helyre történt megérkezésétől, vagy attól a naptól, amikor a légi járatnak meg kellett volna érkeznie a rendeltetési helyre, 2 év áll az utas rendelkezésére. Ez a kétéves határidő jogvesztő, vagyis eltelte után az utas egyáltalán nem élhet kártérítési igényével.⁶

A Varsói Egyezmény szabályai 70 évig voltak hatályban, amikor az azt elfogadó államok úgy határoztak, hogy a Varsói Egyezményt és módosításait,⁷ valamint az időközben született kiegészítő jegyzőkönyveket⁸ egységes szerkezetbe kellene foglalni. Ezért 1999. május 28-án elfogadták a Montreali Egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény).⁹ Az Egyezmény a Varsói Egyezmény felépítését alapjaiban nem változtatta meg, ugyanúgy tartalmaz mind anyagi jogi, mind eljárásjogi szabályokat.

Az Egyezményt aláíró és abban részes államok fenntartották a Varsói Egyezmény azon szabályát, miszerint a légi járat késéséről, az áru késéséről,

⁵ Az óvást megrongálódásnál poggyász esetén az átvételtől számított 7 napon belül, áru esetén az átvételtől számított 14 napon belül kell felvenni, míg késés esetén egységesen annak az átvevő részére bocsátásától 21 napon belül.

⁶ A Varsói Egyezmény alapján a határidők számításának módjára a perbíróság jogszabályai irányadók.

⁷ 1955. szeptember 28. Hágai Jegyzőkönyv, 1971. március 8. Guatemala City Jegyzőkönyv, 1975. szeptember 25. Montreali Jegyzőkönyvek.

⁸ 1961. szeptember 18. Guadalajarai Egyezmény, az 1975. szeptember 25-én aláírt Montreali Jegyzőkönyvhöz tartozó, 1–3. sz. nyilvántartott Kiegészítő Jegyzőkönyvek.

⁹ A nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítéséről szóló Montrealban, 1999. május 28. napján Egyezmény. Magyarországon kihirdetve a 2005. évi VII. törvénnyel.

illetve az áruban, poggyászban bekövetkezett károkról egy írásbeli jegyzőkönyvet, vagyis egy ún. óvást kell az utasnak benyújtania a Varsói Egyezményben megismert határidők szerint.¹⁰ Amennyiben ennek az írásbeli bizonyítéknak a felvétele elmarad, és a légi fuvarozó nem tévesztette meg ezen körülmények vonatkozásában az utast¹¹, továbbra sincs helye kártérítési kereset megindításának.

A kártérítési per kezdeményezésével kapcsolatban úgy rendelkezik az Egyezmény, hogy az megindítható a felperes választása szerint a Varsói Egyezményben meghatározott bíróságok előtt, illetve az egyik Szerződő Állam területén lévő bíróság előtt is. Ez a szabálya az Egyezménynek nem teljesen egyértelmű. Természetesen értelmezhetjük úgy, mint a felperes érdekeit legjobban szolgáló joghatósági szabályt, hiszen az a kérdés, hogy melyik Szerződő Állam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügyben és mely bíróságot választja a felperes, egyben eldönti azt a kérdést, hogy mely állam anyagi és eljárásjogi szabályai lesznek irányadóak. A Szerződő Államok között azonban nem csak az Európai Unió tagállamai szerepelnek, azonban az Európai Unió rendelkezik a leginkább utas és fogyasztóbarát szabályozással ezen a téren. Az utasnak ezért természetesen érdekeiben áll egy olyan kapcsolódási pontot találnia, amely alapján az Európai Unió valamely tagállama lesz jogosult eljárni. Az utas szempontjából egyedül az értékelhető nehézségként, hogy amennyiben nem az Európai Unión belül rendelkezik állandó lakó- vagy tartózkodási hellyel, akkor a bírósági eljárás járulékos költségei – mint utazás, szállás – megnövekedhetnek, másrészt pedig kellő jártassággal kell rendelkeznie az utasnak a 27 tagállam eljárásjogi szabályait illetően, amely szabályok a saját országában hatályban lévő eljárásjogi szabályoktól igen eltérőek lehetnek. A túlságosan tág fogalomhasználat kritikája azonban, hogy ez egy exorbitáns, kapcsolatszegény joghatósági okot jelent, amit az államok többsége nem szívesen alkalmaz, és véleményem szerint nem feltétlenül vezet könnyebben és gyorsabban eredményre. Véleményem szerint ez a szabály az olyan elveszett poggyászokra vonatkozik, amelyek egy olyan több mozzanattól álló repülőút során vesztek el, melynél a közbelső repülőterre a légi személyszállítási szerződést megkötő légi fuvarozó egy partner légitársasága végezte a személyszállítást code-share megállapodás keretében. Ilyen esetben képzeltető csak el álláspontom szerint, hogy a közbelső repülőter alapján illetékes bíróság bírálhatja el az elveszett poggyász miatti kártérítési igényt.

Az Egyezmény külön pont alatt tárgyalja azt az esetet, amikor az utas halála vagy egészségében bekövetkezett károk miatt indított az utas hozzátartozója vagy maga az utas kártérítési pert. Két olyan helyet emel ki az Egyezmény,

¹⁰ Ld. 2. számú lábjegyzet.

¹¹ A Montreali Egyezmény szóhasználata szerint „kivéve azt az esetet, ha a fuvarozó csalást követett el”.

ahol a fent ismertetetteken kívül megindítható ez az eljárás, így az a Szerződő Állam, ahol az utas elsődleges vagy állandó lakóhellyel rendelkezett, vagy ahová, illetve ahonnan a légi fuvarozó utasok légi fuvarozását végzi, akár saját, akár bérelt gépen vagy más légitársasággal kötött megállapodás útján más légi fuvarozó végzi helyette a személyszállítási, áruszállítási feladatokat.

Az eljárás megindítására nyitva álló határidőt – a Varsói Egyezmény szabályain nem változtatva – két évben maximalizálja az Egyezmény, mely határidő jogvesztő. A határidő számításának kezdő időpontja a rendeltetési helyre való megérkezés, vagy abban az esetben, ha a fuvarozás megszakadt, az a nap, amikor a fuvarszköznek meg kellett volna érkeznie a rendeltetési helyre.¹²

A Varsói Egyezményhez képest az Egyezmény eljárásjogi újítása, hogy rendelkezik választottbíróóság igénybevételének lehetőségéről. Az Egyezmény különbséget tesz azonban a személyszállítás és a cargo tevékenység végzése közben bekövetkezett károk között, és csak akkor lehetséges választottbíróóság igénybevétele a jogvita rendezésére, ha a felek áru fuvarozására kötnek légi-fuvarozási-szerződést, azt írásba foglalják, és az Egyezményben meghatározott illetékességi helyek egyikén indítja meg a felperes az eljárást. Ezek a feltételek konjunktívan értelmezendők, egyszerre kell azoknak fennállniuk. Az eljáró fórumra kötelezőek lesznek az Egyezmény szabályai. Amennyiben a választottbíróági záradék vagy megállapodás az Egyezménnyel ellentétes kikötést tartalmaz, az semmisnek minősül, és nem lehet alkalmazni.

3. A Brüsszeli Egyezmény és a Brüsszel I. rendelet

Az Európai Közösség már a kezdetekben célul tűzte ki, hogy egy a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló olyan közösséget hoz létre, amelyben biztosítva van a személyek szabad mozgása. Ehhez szükséges egy megfelelően működő belső piac létrejötte és fenntartása, melynek egyik kulcsa, hogy igazságügyi kérdésekben nem akadályozzák egymást a tagállamok azáltal, hogy eltérő szabályok alapján ítélik meg. Kell, hogy legyen egy olyan szabály, amely nemzetközi szinten rögzíti a joghatósági szabályokat polgári és kereskedelmi ügyekben és az egyik államban született határozat más – az adott egyezményhez tartozó – állam területén is végrehajtható legyen. A Brüsszeli Egyezmény ezt az együttműködést alapozta meg 1968. szeptember 27-én. Időközben történtek módosítások az újonnan az Európai Közösségekhez, majd az Európai Unióhoz csatlakozó államok miatt. Ezért 2000-ben a téma hatályosításáról, a módosítások

¹² A határidő számításának módjára az eljáró bíróság joga irányadó.

egységes szerkezetbe foglalásáról döntött az Európai Unió Tanácsa és elfogadták a 44/2001/EK Rendeletet (a továbbiakban: Rendelet).¹³

Az Európai Unió Tanácsa már a Rendelet preambulumban kifejezi azt a célt, hogy a biztosítási, fogyasztói és munkaszerződésekkel kapcsolatban a gyengébb felet az érdekeinek megfelelő, az általános szabályoknál kedvezőbb joghatósági szabályokkal kell védelemben részesíteni.¹⁴ Az utas és a légi fuvarozó között egy légi személyszállítási szerződéssel jön létre a jogviszony, mely alapján az utas valamely helyre történő elszállítására köt szerződést a gazdasági tevékenységi körében eljáró légi fuvarozóval, akit ezért a szolgáltatásért cserébe megfelelő ellenérték illet meg. A köztük létrejött szerződés mindenképpen egy fogyasztói szerződés, még abban az esetben is, ha az utas például nem maga foglalja le és fizeti ki jegyét, hanem az őt elutaztató jogi személy gazdasági társaság teszi ezt meg helyette. A lényeges mozzanat a személyszállítási elem megléte. A Rendelet külön jogi rezsím szabályozása alá vonja a fogyasztói szerződésekkel kapcsolatos jogvitákat. Ezek a szabályok lefedik a légi személyszállítási szerződések problémakörét, hiszen a Rendelet 4. szakaszának szabályai az olyan szerződésekre is vonatkoznak, amelyekben „a szerződést olyan személlyel kötötték, aki a fogyasztó lakóhelyének tagállamában kereskedelmi vagy szakmai tevékenységet folytat, vagy ilyen tevékenysége bármilyen módon az említett tagállamra, illetve több állam között az említett tagállamra is irányul, és a szerződés az ilyen tevékenység körébe tartozik.”¹⁵

A légitársaságok jegyértékesítési és szállítási tevékenységük során több tagállam között végzik ezt a tevékenységet, és kétségtelen, hogy fogyasztói szerződést kötnek az utasokkal, fogyasztókkal. Kérdéses lenne azonban, hogy tényleges ellentét van-e a Montreali Egyezmény és a Rendelet kikötései között, ha az Európai Unió valamely tagállamának állampolgára, a tagállamok valamelyikében lakóhellyel rendelkező személy és egy közösségi légi fuvarozó köt egymással szerződést és ebben a jogviszonyban keletkezik jogvita. Maga a Rendelet úgy rendezi a kérdést, hogy kimondja szabályai alkalmazásának tilalmát fuvarozási és személyszállítási szerződések esetén.¹⁶ Van azonban kivétel a főszabály alól. Amennyiben az utas, fogyasztó olyan szerződést köt, amely alapján a vele szerződő félnek nemcsak elszállítania kell őt, hanem szállást is biztosítania kell – vagyis az Európai Unióban szabályozott utazási csomagról¹⁷ van szó –, akkor a Rendelet szabályai alkalmazandók. A szabály értelme vé-

¹³ 44/2001/EK rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról [2001].

¹⁴ Uo. Preambulum (13) bekezdés.

¹⁵ Uo. 15. cikk (1) bekezdés c) pont.

¹⁶ Uo. 15. cikk (3) bekezdés.

¹⁷ 90/314/EGK irányelv irányelve a szervezett utazási formákról [1990] HL L 158., 1990.6.23., magyar különkiadás fejezet 13. kötet 010. o. 132–137. o.

véleményem szerint az, hogy amennyiben egy utazási irodán keresztül foglalja le a szállást és az oda történő utazást az utas, és a légi személyszállítás folyamatában következik be a káresemény, az utazási iroda fogja megtéríteni az utast ért kárt. Ennek indoka, hogy az utazási iroda egy vállalkozási típusú szerződés – az utazási szerződés – megkötéséhez közreműködőt vesz igénybe – a légi fuvarozót –, aki által okozott károkért helytállási kötelezettséggel tartozik. Természetesen az utazási iroda később a légitársasággal szemben megtérítési igénnyel élhet, és érvényesítheti az utasnak okozott és általa megelőlegezett kár összegét. A fogyasztónak, utasnak ez mindenképpen könnyebbséget jelent abból a szempontból, hogy közvetlen szerződéses viszonyba kizárólag az utazási irodával kerül. Egyszerűbb és gyorsabb a felmerült károkat az utazási irodával megtéríttetni, aki ráadásul az esetek többségében ugyanabban a tagállamban rendelkezik székhellyel, vagy legalább egy fiókteleppel, mint ahol az utas lakóhelye található, ezáltal elkerülve a joghatósággal rendelkező állam megtalálásának problémáját.

4. Zárógondolatok

A mai megnövekedett légi utasforgalom mellett véleményem szerint mindenképpen indokolt a légi utasok jogainak megsértése esetén külön kitérni az eljárásjogi kérdésekre, ezen belül is az alkalmazandó joghatósági szabályokra. Az alkalmazandó jog kérdésének ugyanis a legfontosabb előkérdése, hogy melyik államnak lesz joga és kötelezettsége eljárni, amely kérdés szükségszerűen el fogja dönteni, hogy melyik állam jogát kell alkalmazni a jogvita érdemi eldöntésére. A nemzetközi egyezménynek köszönhetően – bár lesznek eltérések a megítélt kártérítési összegekben – egyéni károk bekövetkezése esetén bizonyos jól behatárolható összeghatárok között fog mozogni a megítélt kártérítés.

Egyetértek a Brüsszeli Egyezmény azon pontjával, amely kimondja szabályai alkalmazásának tilalmát fuvarozási és személyszállítási szerződések esetén. Szükségtelen ugyanis a szabályok megduplázása, hiszen a Montreali Egyezmény rendelkezései képesek megfelelő védelmet nyújtani a sérelmet szenvedett utasoknak.

Problémásnak találom azonban a Montreali Egyezmény azon pontját, mely alapján csak és kizárólag akkor indíthatja meg az utas vagy halála esetén hozzártartozója a kártérítési keresetet abban az államban, ahol lakóhellyel, állandó tartózkodási hellyel rendelkezik, ha egészségében bekövetkezett károkról van szó, illetve amennyiben az utas meghal. Természetesen az a szabálya az Egyezménynek, miszerint a felperes utas a légi fuvarozó azon telephelye szerint illetékes bíróság előtt, amely telephely közreműködésével a szerződést megkötötték, vagy a rendeltetési hely alapján illetékes bíróság előtt is megindíthatja

keresetét, jelentheti azt, hogy a felperes ténylegesen saját lakóhelye szerinti bíróság előtt fog peres eljárást kezdeményezni, de ez nem feltétlenül lesz minden esetben igaz. Ezért úgy gondolom, hogy indokolt lenne a gyengébb felet, az utast azáltal is védeni, hogy a Montreali Egyezmény szabályait úgy változtatjuk meg, hogy az utas akkor is választhatja állandó lakóhelyének államát, mint joghatóságot megalapozó tényezőt, ha nem az egészségi állapotára, életére kihatóan történt a káresemény.

Egységesíteném a Montreali Egyezmény szabályait, és nem tennék különbséget az alapján, hogy az utas poggyászában vagy életében, egészségében keletkezett valamilyen kár. Az egységes, egzakt és pontos meghatározások, szabályok használata pedig a jogbiztonságot és mindkét szerződő fél érdekét szolgálná.

Összegezve tehát a Montreali Egyezmény joghatósági szabályait a következőképpen fogalmaznám meg:

A felperes választása szerint az alábbi bíróságok egyikén érvényesítheti a légi személyszállítás vagy áru fuvarozás közben felmerült kárigényét:

- a légi fuvarozó lakóhelye vagy vállalatának székhelye szerint illetékes bíróság, vagy
- a légi fuvarozó azon telephelye szerint illetékes bíróság, amely telephely közreműködésével a szerződést megkötötték, vagy
- a rendeltetési hely alapján illetékes bíróság, vagy
- a fogyasztó/utas lakóhelye, állandó tartózkodási helye alapján illetékes bíróság előtt.

POLGÁRI ELJÁRÁSJOGI SZEKCIÓ

**A vitarendezés, a követelések érvényesítésének
különböző útjai a megváltozott társadalmi
és gazdasági környezetben**

FÖLDRE ESIK-E A TORTA?

avagy szintézis az egyeztetés témakörében

DEILINGER Viktória
doktoranda (SZTE ÁJTK)

1. Bevezetés

„A hazai konfliktuskezelő kultúra kialakítása és megszilárdítása [...] társadalmi és gazdasági szempontból nem elhanyagolható jelentőséggel bír, mert a modern társadalmak fejlettségére és azok gazdaságára a bizalomnak és együttműködési szintnek döntő befolyása van. A sikeres modern társadalmak alapja az együttműködésre való hajlam...” – hívja fel a figyelmet a 2009/2010. évi kísérleti mediációs programot értékelő bizottság. A 62 országra kiterjedő GLOBE¹-kutatás eredményei alapján Magyarország a társadalmi együttműködési hajlandóság tekintetében az utolsó előtti helyen végzett, illetve megállapításra került, hogy a második leginkább önérdek vezérelt kultúrával rendelkezik. Ez szemléletesen annyit jelent, hogy a tortaszelet megszerzéséért folytatott küzdelemben jellemzően a ‘földre esik a torta’.²

A konfliktusok vizsgálata során megragadott a ‘berlini tölcser’ hasonlata, miszerint a konfliktustól egy folyamatosan szűkülő út vezet a polgári perhez, a vitakezelési mechanizmus legutolsó állomásához. Ahogyan Kengyel Miklós fogalmazta meg, a tölcserbe érdekelletékekkel terhes társadalmi viszonyok és emberi kapcsolatok áramlanak be, egy kisebb részük konfliktussá alakulva tovább sodródik a különböző jogi megoldásokig, végső soron a bírósági eljárás-hoz. A legtöbb konfliktus közvetlenül, csak az érdekeltek közreműködésével oldódik meg; ezt követően harmadik személy (pl. mediátor) közbenjárásával; bírósági eljáráson kívüli eljárásban; majd pedig elérünk a bírósági eljárás-hoz,

---

¹ Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness.

² A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon, 2009/2010. évi kísérleti mediációs program kiértékelése. Forrás: <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=mediaciolorol> 6., 79.

amit Kulcsár a 'jéghegy csúcsának' nevezett.³ Magyarországon a pergyakorosság számadataiból kiindulva a 'jéghegy csúcsa' viszonylag nagy terjedelmű.

Jelen dolgozatom célja az volt, hogy áttekintsem és egységbe foglaljam a mindennapi életünk részét képező konfliktusokon belül, az egyeztetés egyes formáit. A fent vázolt különböző szintek közül a bírósági egyeztetést és a közvetítői eljárást emeltem ki – tekintettel arra, hogy a két tevékenységet sok szempontból hasonlóknak látom. Mellőztem a különböző békítési célzatú intézmények bemutatását, és kizárólag a fent körülhatárolt körben vizsgáltam.

2. Kiindulási alap

Az eljárási reformmozgalmak általános célkitűzése többek között a polgári per hatékonyságának növelése volt. E körben a XX. század utolsó évtizedeiben a polgári jogviták megoldásánál két csoportba osztható alternatívákat találhatunk.⁴ Az első csoportba tartoznak az igazságszolgáltatás rendszerén belül elhelyezkedő megoldások (például a meghatározott jogvitákat az általánostól eltérő szabályok alapján kezelő eljárások). A második csoportba tartoznak a bírósági kereteken kívüli, attól független eljárások, amelyek a bírósági eljárás valódi alternatíváit képezik: a választottbírói eljárás és mindazok a bíróságon kívüli közvetítői eljárások, amelyeket összefoglalóan mediációnak nevezünk.⁵

Nemzetközi példák alapján a mediációs eljárás és a bírósági eljárás egymáshoz való viszonya alapján különbséget kell tenni a bíróságon kívüli, illetve a bírósági közvetítői eljárások között. Magyarországon jelenleg kizárólag bíróságon kívüli mediációról beszélhetünk. Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta meghatározásában azokat az eljárásokat nevezhetjük bíróságon belülinek, amelyben „a közvetítői törvényben lefektetett alapelvek tiszteletben tartása mellett egy bírómediátor, vagy egy bíró által kijelölt harmadik személy, a pártatlan és képesített mediátor nyújt segítséget a feleknek konfliktusuk kezelésében. Elősegíti, hogy a felek maguk találják meg a kölcsönösen elfogadott megoldást a maguk számára, bizalmi légkörben folytatott megbeszélések során a bírósági eljárás keretei között, a bíró által megszabott határidőben.”

Általánosságban mindkettő típusú mediációról elmondható, hogy fő célkitűzése, a szociális kapcsolat helyreállítása vagy békés lezárása, a 'jogon kívüli' akadályok leküzdése (párbeszéd megromlása, harag stb.) – ami egyébként a vita konszenzusos megoldását lehetetlenné teszi.

³ KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 636–637. [A továbbiakban: KENGYEL (2006)]

⁴ Uo. 638.

⁵ KENGYEL Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón. *Magyar Jog*, 2000/12. 718.

3. Bírószági egyeztetés, egyezség

A polgári per érdemi elintézése egyfelől a bíróság ítéletével, másfelől a peres felek egyezségével történik.

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) a felek egyezségkötési lehetőségét az alábbiak szerint szabályozza:

Ismeri az egyezségi kísérletre idézés – per elhárító nem peres eljárásban lefolytatható⁶ – jogintézményét, amivel kapcsolatban csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a felek ezen lehetőséggel szinte egyáltalán nem élnek.⁷

A Pp. 148. §-a fogalmazza meg a bíró általános egyeztetési jogát, miszerint a bíróság a per bármely szakában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék. A törvény ezzel a bíróságokat ösztönzi arra, hogy előmozdítsák a felek egyezségkötését a perben. Az egyezség a polgári jogviták megoldásának ideális módja lehet. A felekben az egyezség rendszerint nagyobb megnyugvást nyújt, mint az ítélet.⁸ Ezáltal – Cséffán József szavaival élve – nagyobb ügyfél-elégedettség érhető el.

A házassági perek vonatkozásában speciális szabályt tartalmaz a Pp., ugyanis a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti a felek békítését.⁹ A békítő tevékenység nem csak a házassági életközösség helyreállításának ösztönzésére irányul, hanem arra is, hogy a felek az együttélést megegyezéssel számolják fel.¹⁰

A munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó perek esetén a Pp. kötelező egyeztetést ír elő, amivel részletesebben alább foglalkozok.

A szocialista polgári perek idején a bírói nevelőmunka viszonylag tág keretet szabott az egyeztetéshez. A bíró nem csak a releváns jogszabályokat ismertethette, hanem utalhatott a társadalmi együttélés szabályaira, a felek jóhiszeműségére, egymás jogos és méltányos érdekeinek szem előtt tartására, méltánylására. Adott esetben a bíró az ajánlott engedés mértékét is meghatározhatta,¹¹ illetve azt is vizsgálnia kellett, hogy az egyezség megfelel-e a felek méltányos érdekeinek.

⁶ BAJORY Pál: A bírósági egyezség. In: *Emlékkönyv dr. Szilbereky Jenő egyetemi tanár oktatói működésének 30. és születésének 70. évfordulójára.* (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta juridica et politica, Tom. 37.) Szeged, 1987. 21.

⁷ NAGY Márta: *Bírószági mediáció.* Szeged, Bába Kiadó, 2011. 192–193.

⁸ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata.* Budapest, CompLex, 2010. 592.; BERNÁTH Zoltán: A perbeli egyezségről. *Magyar Jog*, 1956/6. 175.

⁹ Pp. 285. § (3).

¹⁰ KUTACS Mária: A közvetítés új törvényi és egyéb szabályai. In: SÁRINÉ DR. SIMKÓ Ágnes (szerk.): *A mediáció. A közvetítői tevékenység.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006. 240.

¹¹ BERNÁTH i. m. 175.

Az azóta bekövetkezett, bírói pozíciót érintő szemléletváltás következtében a bíró nem rendelkezik ilyen széles körű eszköztárral. Az egyeztetési tevékenység során megengedett, vagy szükségszerű mozzanatok sokkal hamarabb felvethetik a prejudikáció tilalmába való ütközés kérdését, vagy ahogyan Kengyel Miklós fogalmaz, felmerülhet az a vád a bíróval szemben, hogy magára ölti az ‘ügyvédi talárt’.¹²

Nehéz meghatározni azt a határt, amelyen belül a bíró általános egyeztetési joga adta lehetőséggel él, és amelyen túl már a prejudikáció tilalmába ütközik, tekintettel arra, hogy jogszabályi rendelkezés nincsen e vonatkozásában, amit a bíró segítségül hívhatna, a Bírák Etikai Kódexe ilyen értelemben iránymutatást nem ad, és sajnálatos módon az ezzel kapcsolatos szakirodalom is minimális.

Álláspontom szerint, a pontos határok kijelölése hiányában a bíró lényegében meghasonlik önmagával, az alábbi két véglet között próbálja megtalálni a helyes utat: Az egyik véglet, amikor az egyeztetés formalitássá válik, és az egyeztetés megtörténtének jegyzőkönyvezésére korlátozódik. A másik véglet pedig, amikor a bíró az adott perben eldöntendő kérdések vonatkozásában előzetesen állást foglal, amely ellentétes a tisztességes eljárás általános jogelvével¹³ és megvalósítja a prejudikációt. Ez utóbbi következménye az esetek nagy részében, hogy a fél elfogultságra hivatkozással kifogásolja a bíró tevékenységét, vagy szolgálati úton elnöki panaszt terjeszt elő.

A munkaügyi perekben előírt kötelező egyeztetéssel kapcsolatban található (nem teljes körű) iránymutatás az egyeztetés tartalmára vonatkozóan. A munkaügyi perekben tartott első tárgyalás kötelező egyeztetése természetesen nem egyezik a Pp. 148. §-ban szabályozott általános egyeztetési joggal.¹⁴ Ennek ellenére, álláspontom szerint, ez az ajánlás kiindulópontja lehet az általános egyeztetési jog tartalmának meghatározásánál.

A Pp. 355. § (1) bekezdése alapján a bíró a jogvita egészét az összes körülmény szabad mérlegelésével a felekkel megvitatja. A Nagykomentár Pp. 355. §-hoz fűzött magyarázata szerint, ebből az következik, hogy az eljáró tanács elnöke kötetlenül, tág keretek között vitatja meg a felekkel az adott perre tartozó valamennyi körülményt. A Nagykomentár szerzői kiemelik, hogy az egyeztetést, s az egyeztetésen belüli bírói magatartást több, alapelvi jellegű szabály korlátozza. „Mindenekelőtt az egyeztetés nem sértheti az ügyfélegyenlőség elvét. Ebből következik, hogy az elnök az egyeztetés során köteles mindkét fél véleményét meghallgatni. További korlátként jelentkezik, hogy a bíróság egyeztetőtevékenysége nem irányulhat jogszabályba ütköző egyezség megkötésére.

¹² KENGYEL (2006) i. m. 713.

¹³ KULISITY Mária: *A munkaügyi bíráskodás aktuális kérdései és problémái*. <http://ajkteszt.elte.hu/file/KulisityMaria-Biraskodas.pdf> 41.

¹⁴ A két jogintézmény közötti különbségről: uo. 42.

A tisztességes eljárás követelményébe ütközik az a bírói magatartás is, amely prejudikál, tehát az ügydöntő határozatra tartozó, s kifejezetten az adott ügyre vonatkozó álláspontját fejt ki előzetesen. Ugyancsak a tisztességes eljárás követelményébe ütközik, ha az egyeztetés során a bíróság valamely hátrányt (pl. pénzbírságot), illetve kedvezmény meg nem adását (pl. költségmentesség iránti kérelem elutasítását) helyezi kilátásba az egyeztetés sikertelensége esetére, illetve a kedvezmény megadását a felek megegyezéséhez köti.”

A fentiek alapján a Nagykommentár szerzői a következő bírói nyilatkozatokat tartják helyénvalónak a munkaügyi perben kötelező egyeztetés során:

- „Általános tájékoztatás az adott jogvita elbírálása szempontjából irányadó jogszabályok, bírói gyakorlat tekintetében.” Ez a pont, álláspontom szerint azért aggályos, mert köztudomású, hogy több olyan kérdés van, amely vonatkozásában egymásnak ellentmondó bírósági határozatok jelentek meg.
- Az adott ügy eldöntése szempontjából releváns tényállás megállapításánál számba vehető bizonyítási eszközök, az ezekkel kapcsolatban kialakult általános bírói gyakorlat. Nem minősül jogellenesnek, ha a tájékoztatás kiterjed a bizonyítással kapcsolatos nehézségekre, még akkor sem, ha ez valamelyik fél nyilvánvaló érdekét érinti.
- Az adott jogvita elbírálásának esetleges következményei, ideértve az adójogi, társadalombiztosítási, de esetlegesen a büntetőjogi következményeket is.
- Az eljárás várható időtartamára vonatkozó tájékoztatás.
- Az esetleges jogerős ítélet teljesítésével, végrehajtásával összefüggő figyelemfelhívás.
- Az eljárás során várható költségek felmerüléséről, azok várható mértékéről szóló tájékoztatás.’

Természetesen az egyeztetés és az egyezségkötés lehetőségére szükség van a polgári eljárásjogunkban. Azt akartam kihangsúlyozni, hogy bíróként nehéz megtalálni az arany középutat, amellyel eredményes egyeztetést folytat a felek között a bíró, de még nem ütközik a prejudikáció tilalmába. Kulicity Máriával azonos megállapításra jutva, sajnálatos módon magam sem tudom minden szempontból megfelelően körülírni az egyeztetési tevékenység megengedett formájának tartalmát. ‘Ugyanakkor, talán helyesebb lenne, ha az arany középutat nem a bírónak kellene megtalálni, hanem normatív előírások rögzítenék, hogy pl. a bíró az egyeztetés során akkor jár el helyesen, ha a tárgyalás kezdetén a rendelkezésre álló iratokban foglalt releváns tényeket, ténymegállapításokat ismerteti és összeveti a hatályos szabályozással, illetve a következetes bírói gyakorlattal, továbbá meghatározza az eljárás kereteit, irányát stb. Legyen kötelező mérlegelendő tényállási elem esetén az alternatívák azonos súllyal (részleghajlás nélkül) történő ismertetése, az ellentmondó szabályozás és az azok

értelmezésére vonatkozó ismert álláspontoknak a felek tudomására hozása (tehát a bíró nem foglalhat állást a mérlegelendő kérdések, illetve az ellentmondó értelmezések tárgyában).¹⁵ Cséffán József fenti gondolatmenetével egyetértve, rögzített normatív keretek között nagyobb esély mutatkozik az egyeztetés – nemzetközi példáknak megfelelő – elterjedt alkalmazására. Az egyezségkötés elérésével növelhető a fentebb említett ügyfél-elégedettség és végső soron az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megerősítése.

Amennyiben az egyeztetés eredményes, a Pp. 148. § (2) bekezdése szerinti egyezség megkötése jöhet szóba. Jelenleg – a felek rendelkezési jogának szabad érvényesülésével összhangban – a bíróság csak akkor tagadhatja meg az egyezség jóváhagyását, ha az anyagi jogszabályt sért.

Amennyiben az egyeztetés sikertelen marad, vagy a bíróság előtt megkötött egyezséget a bíróság nem tudja jóváhagyni, tekintettel arra, hogy az nem felel meg a jogszabályoknak, akkor a bíróság az eljárást folytatja.

4. Közvetítői eljárás és a bírósági eljárás összehasonlítása

A fentiekben részletezett, a bíró sajátos szerepével ellentétben a közvetítői eljárás lényege, hogy az egyeztetési tevékenységet a fentihez hasonló megszorítások nélkül – de természetesen, meghatározott garanciális szabályok betartása mellett – folytassa le.

A közvetítés ‘egy olyan sajátos konfliktuskezelő, vitarendező folyamat, amelynek célja, hogy a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, pártatlan harmadik személy, a közvetítő bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó, lehetőség szerint írásbeli megállapodás létrejöttön.¹⁵ A mediációs eljárás a vita kulturált megoldásának lehetőségét hordozza magában azáltal, hogy a közvetítői tevékenység során elsősorban a humánusra való törekvés¹⁶ elve mentén, pszichológiai és szociális segítséget próbálnak nyújtani a konfliktus peren kívüli megoldásához.

A bírósági és a közvetítői eljárás összehasonlítására Dr. Gyengéné Dr. Nagy Márta szemléletes táblázatait használom, és az ott felsorolt szempontok közül csak néhányat emelek ki.¹⁷

¹⁵ KUTACS i. m. 233.

¹⁶ UJLAKI László: Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye a békítés, kiegyeztetés és közvetítés témakörében. *Jogtudományi Közlöny*, 2001/1. 14.

¹⁷ NAGY i. m. 132.

MEDIÁCIÓS ELJÁRÁS	BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS
A felek közös kérelmére, illetve a másik fél hozzájárulásának megszerzését követően indul.	Egyik fél kérelmére indul, a másik fél részvétele kényszerű.
A mediátort a felek választják.	A bírót hivatalból jelölik ki.
Menetét a kialakult alternatív konfliktuskezelési módszer határozza meg.	Az eljárás menetét törvény határozza meg, melyet szigorúan be kell tartani.
Célja, hogy a felek közösen oldják meg a konfliktust.	Célja a jog szolgáltatása.
Gyors, általában egy ülésen befejeződik.	Több tárgyalás van, az eljárás elhúzódik.
Olcsó, az eljárási költségek alacsonyabbak.	Drágább, az eljárási költség összetett (illeték, szakértői díj, ügyvédi munkadíj).
A folyamat a mediátor kezében van, de a felek jutnak el a megoldáshoz.	A döntést a bíróság hozza, a felek megegyezését is a bíró irányítja és ügyel a jogszabályok betartására.
A jogi képviselő hallgatóként van jelen, legfeljebb tanácsokat adhat.	Az ügyvéd az eljárás aktív résztvevője.
A döntés felelőssége a feleké.	A döntés felelőssége a bíróságé.
A felek jövőbeli kapcsolatát javíthatja.	A felek jövőbeli kapcsolatát nem javítja, ronthatja.
A megoldással mindkét fél elégedett.	A megoldással az egyik fél vagy mindkettő elégedetlen.

Rendszeresen emlegetett körülmény, hogy a bírósági eljárások akár évekig elhúzódhatnak. Megjegyzendő, hogy ennek oka nem kizárólag a bíróságok szervezetében, működési mechanizmusában keresendő – bár ténykérdés, hogy a Közép-Európában élen járó magyar pergyakorlás¹⁸ mellett a bíróságok túlterheltek. A perek elhúzódásához a perben álló felek perelhúzó magatartása is nagyban hozzájárul. Ehhez képest a közvetítői eljárás – ha a felek másként meg nem állapodtak – az eljárás megindulását követő négy hónap elteltével befejeződik, akkor is, ha megállapodás a felek között nem jön létre.

A bírósági eljárásban pernyertest és peresztest hirdet a bíró, míg a mediáció eredményes lefolytatásával mindkét fél nyertesnek érezheti magát. Az utóbbi esetben az ügyfél-elégedettség magas szintjéről beszélhetünk.

A bíróságon a lelkiismeretes, bírói hivatással szemben támasztott követelményeknek megfelelő és magas fokú szakmaiság mellett végzett bírói tevékenység esetén is kizárólag a jogvitában tud döntést hozni a bíró. Sok esetben a bírósági határozat a jogvita alapját képező konfliktust nem oldja meg, a vélt vagy valóságos sérelmek fennmaradnak.¹⁹ Ezzel szemben a mediáció célja, hogy a jogvita alapját képező konfliktust oldja meg és a felek tartós (jog)viszonyát rendezze.

¹⁸ POKOL Béla: *Jogelmélet, Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó, 2005. 456.

¹⁹ KUTACS i. m. 235.

Dr. Gyengéné Dr. Nagy Márta arra hívja fel a figyelmet, hogy a két eljárás között a leglényegesebb különbség, a felek és a bíró szabadságfokában észlelhető. A bírósághoz benyújtott kereseti kérelem meghatározza, hogy miben igényli az egyik fél a bíróság döntését, az ebben való döntést nem mellőzheti a bíró, de másról sem dönthet a vitával összefüggésben, még ha az célszerűnek látszana is a felek jövőbeli kapcsolata szempontjából. A közvetítő nem dönt, a felek szabadon tárják a közvetítő elé valamennyi kérdésüket, megoldandó problémájukat, a megegyezésük tartalma a jogszabályok rendelkezéseitől eltérő is lehet. A feleknek a közvetítői eljárásban szabadságuk van a közvetítés menetének az irányításában, a bírósági eljárásban ez a bíró kezében van. A mediációs eljárás a felek önkéntességén alapul, szabadon dönthetnek annak folytatásáról vagy felfüggesztéséről is. A bírósági eljárás mindenképpen kényszer, legalább az egyik fél, de elképzelhető, hogy mindkettő számára.

Az előző fejezetben említett bírósági egyeztetés és mediációs közvetítés közötti különbséget a következő táblázat mutatja be.²⁰

BÍRÓSÁGI EGYEZTETÉS	MEDIÁCIÓ
Cél: kompromisszum létrehozása.	Mindkét fél számára a legjobb megoldás megtalálása.
A konfliktus fázisa: tárgyalókészség növelése.	Párbeszéd helyreállítása.
A felek viszonya: pozicionális tárgyalás, pozicionális egyezkedés (a felek meghatározzák, hogy mit akarnak elérni, meddig hajlandók engedni).	Érdekalapú tárgyalás (információcsere, együttműködés, kielégítő megoldás megtalálása).
Keretei: szigorúan a jogvita keretei között.	Az érdekvita keretei között (jogvita keretein kívüli konfliktus kezelése, megoldása).
Eredmény: jogilag releváns egyezség.	Nemcsak jogilag releváns egyezség.
A bíró szerepe: a bíró az ügy ura.	A mediátor szerepe: a felek az ügy urai
Szemlélet: a konfliktus megszüntetésére rábírní a feleket (jelen – hatály).	A konfliktus megoldását célozza meg (jövő – hatály).
A békítő személye: erőteljesebben beavatkozó, ő irányítja az egyezkedést.	A mediátor személye: semleges, az eljárás irányítása a felek kezében van.
Tartalmi keretei: megoldási javaslatokat tehet, a kérdések szűk, jogvitára koncentráció köre.	Megoldási javaslatokat nem tehet, tágabb: a konfliktus kezeléséhez szükséges összes motívum, felszínre kerülő probléma megvitatása.
Dimenzió: ítélkező, megőrző karakter, az emberi kapcsolatok konzerválása.	Döntést képessé tevő, átalakító karakter, az emberi kapcsolatok minőségi átalakítása.
Motiváció: kényszerű vállalás.	Önkéntes vállalás.
Felek megítélése: a felek a kedvezőbb benyomás keltésére törekednek.	Őszinteség, bizalmi légkör táplálása.
Hatás: a felek viszálya elmérgesedhet, hiányérzet: ő engedett többet a másiknál, veszteségérzet: ha tovább erőlteti, többet is kicsikarhat. Újabb jogvitát indukálhat.	A kapcsolat javulhat, kölcsönös megelégedettség – érzet. Lezárja a vitát.

²⁰ NAGY i. m. 137.

Dr. Gyengéné Dr. Nagy Márta kiemeli, hogy csökkentheti az egyezségkötés esélyét a bírósági egyeztetésnél a bírói szerep dominanciája, amely a felek passzivitásához vezethet.

5. A közvetítói eljárás

5.1. Az eljárás megindítása

A közvetítói tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény (Kttv.) célja, hogy elősegítse a természetes személyek és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült polgári jogviták bíróságon kívüli rendezését.²¹ A törvény általánosságban nem teszi kötelezővé a közvetítói eljárást és nem is szabja a perindítás előfeltételéül²² – csupán utalni kell arra, ha a felek közötti jogvitában közvetítói eljárás volt folyamatban.²³

A Kttv. néhány esetben korlátozza a mediáció igénybevételének lehetőségét, így többek között nem alkalmazható az eljárás, ha a felek rendelkezési jogát a törvény korlátozza, vagy amennyiben a Pp. egyes fejezetei szerinti perindításnak van helye (például az apaság és származás megállapítása, vagy a gondnokság alá helyezés).

A jelenlegi jogszabályi környezetben a feleknek lehetőségük van a bírósági eljárástól függetlenül, a bírósági pert megelőzően, a per folyamán és a bírósági határozatok végrehajtásának szakaszában mediátorhoz fordulni. Fontos megjegyezni, hogy az utóbbi három esetben is kizárólag bírósági eljárás keretein kívüli mediációról beszélhetünk. A mediációs eljárás bírósági eljárással való kapcsolatáról a későbbiekben lesz szó.

A közvetítói eljárást a felek közös megegyezésük, önkéntes beleegyezésük alapján kezdeményezhetik az általuk választott természetes személy vagy jogi személy közvetítőként történő írásbeli felkérésével.

Amennyiben a közvetítő elfogadta a felek felkérését, az erről szóló nyilatkozatában meghívja a feleket az első közvetítói megbeszélésre és tájékoztatja őket a képviselőlet lehetőségéről.²⁴ Ha a felek bármelyike az első közvetítói megbeszélésen személyesen nem jelenik meg, a közvetítő a közvetítói eljárást nem indítja meg.²⁵ A felek személyes részvétele nagy jelentőséggel bír az eljárás során,

²¹ Kttv. 1. § (1).

²² KENGYEL (2006) i. m . 640.

²³ Pp. 121. § (4).

²⁴ Kttv. 28. §

²⁵ Kttv. 29. §

tekintettel arra, hogy az eljárás célja az, hogy a felek jussanak el a számukra elfogadható megoldáshoz.²⁶

Az első közvetítői megbeszélésen a közvetítő tájékoztatja a feleket a közvetítés alapelveiről, a közvetítői megbeszélés főbb szakaszairól, a hatékony megegyezési lehetőségek feltárásához vezető folyamatról, stb. A felek a kapott ismeretek birtokában megalapozottan dönthetnek a mediációs eljárás megindításáról.²⁷

Ha az első közvetítői megbeszélésen a felek változatlanul kérik a közvetítői eljárás lefolytatását, ezt aényt a mindkét fél és a közvetítő aláírását tartalmazó írásos nyilatkozatban rögzítik. Ezen nyilatkozat aláírásával indul meg a közvetítői eljárás.²⁸

5.2. Közvetítői eljárás lefolytatása

A közvetítői eljárás lefolytatására vonatkozó szűkszavú és diszpozitív szabályozás teret enged a feleknek, hogy saját maguk a közvetítővel együtt alakítsák az eljárás menetét. Ennek ellenére a nemzetközi gyakorlatban körvonalazódtak a mediációs eljárás főbb szakaszai:

„Az első szakasz az első közvetítői megbeszéléssel zárul, melynek tartalmi elemei fentebb olvashatók.

A második szakasz során a közvetítő a mediációs ülés megnyitását követően a feleket részletesen meghallgatja, biztosítva, hogy a felek egyenlő elbánásban részesüljenek, tehát azonos idő álljon a rendelkezésükre álláspontjuk ismertetésére és a rendelkezésre álló írásbeli dokumentumok bemutatására. Gondosan ügyel arra, hogy a felek megszakítás nélkül beszélhessenek. Ekkor a felek külön-külön ismertetik a vitás ügyet a közvetítővel, amelynek alapján a közvetítő összefoglalja a főbb vitapontokat és érdekeket. A felek meghallgatása történhet az együttes jelenlétükben vagy külön-külön tartott megbeszélések formájában.

A harmadik szakaszban a megvitandó témák listája alapján, azok megtárgyalásakor a felek már egymáshoz intézik mondandójukat, amely alapján körvonalazódhat, hogy az álláspontok mennyire közelíthetők egymáshoz. Fontos, hogy a felek a jövőbeni lehetséges megoldásokat keressék és próbálják megérteni a másik fél helyzetét. A közvetítő feladata ezzel kapcsolatban, hogy a felek közötti egyetértés és véleménykülönbség területeit próbálja meghatározni.

A negyedik szakaszban megkezdődik a felek számára elfogadható javaslatok kidolgozása, amely a vitás ügy megoldását készíti elő. A mediátor tájékoztatja a feleket az ügghöz kapcsolódó joganyagról vagy szakmai ismeretekről,

²⁶ NAGY i. m. 182.

²⁷ Kttv. 30. § (1), KUTACS i. m. 269.

²⁸ Kttv. 30. § (2), 31. § (1); NAGY i. m. 183.

de nem adhat tanácsot, nem tehet javaslatot a probléma megoldására, mert a feleknek maguknak kell a megoldást megtalálniuk problémájukra.

Az ötödik szakaszban a közvetítő írásba foglalja a felek megállapodását, amit az aláírás előtt a felek bemutathatnak a jogi képviselőiknek.

A hatodik szakasz az eljárás lezárása, a díjak, költségek elszámolása.²⁹

A közvetítő bizonyítási eljárást nem folytathat le, tekintettel arra, hogy az eljárásnak nem célja a tényállás objektivitásra törekvő feltárása, viszont a felek egyetértésével és kérelmére szakértőt vehet igénybe.³⁰ Szakértőként bárki eljárhat, aki valamely kérdésben kellő szakértelemmel rendelkezik, és akinek a személyében a felek megegyeznek.

A felek kérésére a közvetítői eljárásban a vitás ügy körülményeiről tudomással bíró más személyeket is meghallgathat a közvetítő.³¹

Az eljárás megindítása a felek akaratelhatározásán alapul, és az eljárás befejezéséről is szabadon dönthetnek abban az esetben is, ha az eljárás nem vezetett eredményre, vagyis nem született megállapodás a felek között. Ekként azon a napon fejeződik be a mediációs eljárás, amelyen az egyik fél közli a másik féllel és a közvetítővel, hogy a közvetítői eljárást befejezettnek tekinti, vagy amelyen a felek egybehangzóan kijelentik a közvetítő előtt, hogy kéri a közvetítői eljárás befejezését. Amennyiben megállapodás születik a felek között, a megállapodás aláírásának napjával fejeződik be a közvetítői eljárás. Ebben az esetben a közvetítő a felek együttes jelenlétében megkötött megállapodást a közvetítői eljárás lefolytatására választott nyelven írásba foglalja, és a megállapodást tartalmazó okiratot a feleknek átadja. A megállapodást a közvetítő és az együttesen, személyesen jelen lévő felek aláírásukkal látják el.

A jogszabály meghatározza, hogy a felek eltérő megállapodása hiányában, az eljárást megindító nyilatkozat aláírásának napjától számított négy hónap elteltével automatikusan befejeződik.³²

5.3. A közvetítővé válás feltételei, összeférhetetlenség, titoktartási kötelezettség

Az előadáson kifejtésre került, viszont jelen dolgozatban, a terjedelmi korlátokra tekintettel csak utalok arra, hogy a jogszabály részletes szabályrendszert tartalmaz a közvetítővé válás feltételeire, valamint a felek és a közvetítő titoktartási

²⁹ KUTACS i. m. 270., NAGY i. m. 183.

³⁰ KUTACS i. m., 274., Kttv. 33. §

³¹ Kttv. 34. §

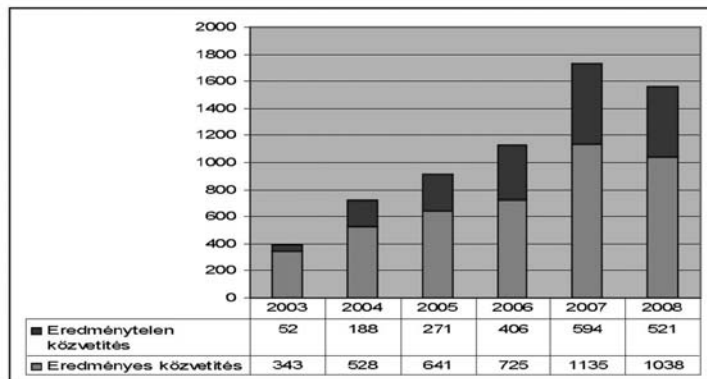
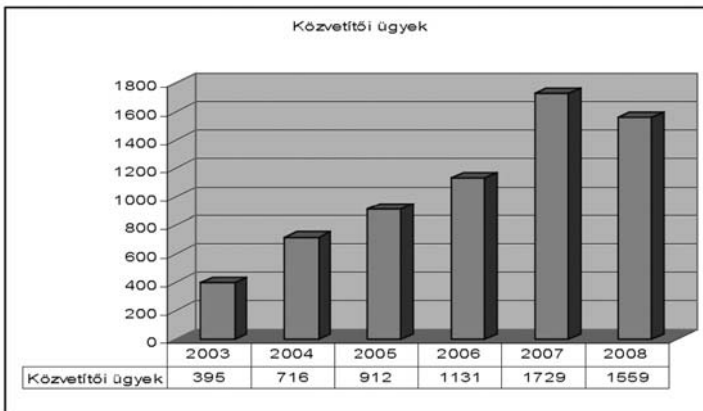
³² Kttv. 35. § (1), (2)

kötelezettségére vonatkozóan, továbbá a törvény szigorú összeférhetlenségi szabályokkal biztosítja a közvetítő pártatlanságát és objektivitását.

6. A közvetítói eljárás és a bírósági eljárás kapcsolata

A mediációs eljárás bevezetésének elsődleges célja az volt, hogy a felek a bírósági eljárás megindítása előtt kíséreljék meg a vitás kérdések rendezését. A mediáció megállapodással történő lezárása az esetek nagy részében szükségtelenné teszi a bírósági eljárás kezdeményezését,³³ ebben az esetben a közvetítói tevékenység perelhárító szerepéről beszélhetünk.³⁴

A közvetítói ügyek számának alakulását és az eljárás hatékonyságát az alábbi ábrák³⁵ szemléltetik:

³³ KUTACS i. m. 253.

³⁴ UJLAKI i. m. 15.

³⁵ A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon, 2009/2010. évi kísérleti mediációs program kiértékelése <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=mediaciolorol> 17.

Akár megállapodás megkötésével, eredményesen zárult a mediációs eljárás, akár eredménytelenül, a felek a vitás ügyben igényüket bírósági vagy választottbírói eljárás keretében érvényesíthetik.³⁶

A Pp.-ben annyi utalás található a pert megelőző mediációs eljárásra (a keresetlevélben való utaláson kívül), hogy rendezi a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére történő perindítás esetére a perköltség viselésére vonatkozó szabályokat,³⁷ továbbá a tanúvallomás megtagadására jogosította fel a jogvitával érintett ügyben lefolytatott közvetítői eljárásban eljáró közvetítőt, szakértőt.³⁸ Az illetékekről szóló törvénybe mérsékelt illeték kedvezményét vezették be.³⁹ Ezekkel a módosításokkal kívánta a jogalkotó a közvetítői eljárás igénybevételére ösztönözni a feleket.

A bíróság – amennyiben annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri – tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevételének lehetőségéről, és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól. Ha a felek a közvetítői eljárás során egyezségeket kötnek, azt a szünetelésre maximálisan előírt hat hónapos határidőn belül a bírósághoz jóváhagyás végett benyújthatják, ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja és dönt az egyezség jóváhagyásáról.

A végrehajtási szakaszban a felek a közvetítői eljáráshoz a leggyakrabban a családi mediáció, azon belül is a kapcsolatügyeleti mediáció igénybevétele érdekében fordulnak.

7. Összegzés

A fentiek alapján, más szabályrendszerben, különböző eszköztárat használva ugyan, de lényegét tekintve a bírósági egyeztetés és a mediáció hasonlóságot mutat, mivel mindkettő eljárás a vitás ügyben próbálja közelíteni a felek álláspontját.

A bírósági egyeztetés során az alkalmazható iránymutatás hiánya jelent nehézséget az eljáró bírónak, mely hiányt sajnos jelen dolgozattal sem sikerült pótolni. Ennek ellenére továbbra is követendőnek tartom a bíró általános egyeztetési jogának kihasználását és ezáltal – végső soron – az ügyfél-elégedettség növelését.

A mediátor a hazai konfliktuskezelő kultúra helyzete miatt ütközik akadályokba. Ezen a téren az utóbbi időben jelentős javulás volt tapasztalható, ami a közvetítői eljárás sikereiben nyilvánult meg. Remélhetőleg folytatódik ez a tendencia, és egyre nagyobb rétegek veszik igénybe a közvetítést, mint a konfliktushelyzetek kulturált megoldási lehetőségét.

³⁶ Kttv. 36. § (1)

³⁷ Pp. 80. § (3), (4)

³⁸ Pp. 170. § (1) d)

³⁹ Itv. 58. § (3)

A KIS ÉRTÉKŰ KÖVETELÉSEK EURÓPAI ELJÁRÁSA, MINT ALTERNATÍV JOGÉRVÉNYESÍTÉSI LEHETŐSÉG

HORVÁTH E. Írisz
egyetemi tanársegéd (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés keretében elfogadásra került az Európai Parlament és Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről (a továbbiakban: Bagatell rendelet). A Bagatell rendeletben szabályozott ‘kis értékű követelések európai eljárása’ (a továbbiakban: európai bagatell eljárás) az első, közösségi szinten szabályozott polgári *peres* eljárás, ezért már megalkotásakor is kiemelt figyelem övezte, és ez az érdeklődés a mai napig nem csökkent, azonban inkább kritikai jelleget öltött.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a Bagatell rendelet alkalmazhatósága kapcsán felmerülő (jogi) kérdéseket, azokat értelmezze, elemezze, illetőleg – lehetőség szerint gyakorlati megközelítésen is alapuló – kritikai megjegyzésekkel lássa el.

2. Az európai bagatell eljárás alternatív jellege

A Bagatell rendelet 1. cikke határozza meg a rendelet tárgyát. Eszerint az európai bagatell eljárás célja a határokon átnyúló, kis értékű követelésekkel kapcsolatos ügyek elbírálásának egyszerűsítése és felgyorsítása, továbbá a költségek csökkentése. Ugyanebben a cikkben található az a nemzeti jogalkotókat, a jogalkalmazókat s a jogtudomány képviselőit is gondolkodásra ösztönző rendelkezés, hogy az európai bagatell eljárás a tagállami jogszabályok szerinti eljárások alternatívájaként áll a peres felek rendelkezésére. Ezen megfogalmazásból egyértelműen kiderül, hogy a Bagatell rendelet nem egy egységes, az egyes nemzeti eljárások helyébe lépő eljárást hozott létre. Így egy olyan rendszer jött létre, melyben a nemzeti eljárások továbbra is alkalmazhatók: alkalmazásuk

vagy ennek elmaradása a felperes választásától függ. Bár Bagatell rendeletből pontosan nem derül ki, de jelen tanulmány szerzője szerint az európai bagatell eljárás – a nemzeti eljárások melletti – további alternatívája kell, hogy legyen a mostanáig egyetlen másik, közösségi szinten szabályozott polgári eljárás, az európai fizetési meghagyásos eljárás¹ is.

Gyakorlati megközelítésben az alternatív jelleg tehát azt kell, hogy jelentse, hogy ha egy külföldi hitelező szeretne egy adóssal szemben 1 000 euró vonatkozásában eljárást kezdeményezni, megteheti ezt adott esetben a tagállami jog által rögzített fizetési meghagyásos eljárás, az európai fizetési meghagyásos eljárás, a nemzeti jog által szabályozott kis perértékű ügyekre vonatkozó eljárás, valamint az európai bagatell eljárás, illetve esetleg a nemzeti jog szerinti más polgári eljárás keretében is.² Kérdés azonban, hogy ez a döntési jogosultság vajon minden esetben, minden tagállam vonatkozásában egyformán érvényesül-e. A válasz egyértelműen nemleges kell, hogy legyen, hiszen a nemzeti eljárásokra való ilyen mértékű hagyatkozás szinte tagállamonként más-más lehetőséget, illetve lehetőségeket kínál a hitelező számára, azaz néhány tagállamban szélesre tárja az igényérvényesítés kapuját, míg más tagállamokban meglehetősen leszűkíti azt.³ Néhány tagállamban létezik ugyanis külön nemzeti bagatell eljárás és külön fizetési meghagyásos eljárás⁴, míg más tagállamokban csak ezek egyike, s vannak olyan tagállamok, ahol ezen két eljárás egymásra épül.⁵ Ilyen módon tehát az európai jogalkotás által létrehozott eljárástípusok (európai fizetési meghagyásos eljárás, illetve európai bagatell eljárás) mellett alternatívaként álló nemzeti eljárások köre tagállamonként változó, ami adott esetben a jogérvényesítési lehetőségek bizonyos fokú különbségét vonhatja maga után.

Az alternatív jellegnek köszönhetően az európai bagatell eljárás még a határon átnyúló ügyekben sem kötelező: az igényérvényesítés csupán egyik lehetséges eszköze.⁶ A Bagatell rendelettel eszerint a jogalkotó egy additív eljárást hozott létre, amelynek igénybevételéről kizárólag a hitelező, a későbbi felperes rendelkezik döntési jogosultsággal.⁷ Tehát, ha a felperes az európai bagatell el-

¹ Az európai fizetési meghagyásos eljárást az Európai Parlament és Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szabályozza.

² Georg HAIBACH: The Commission Proposal for a Regulation Establishing a European Small Claims Procedure: An Analysis. *ERPL*, 2005/4. 596.

³ Peter G. MAYR: Das Europäische Bagatellverfahren in Österreich. *ZVR*, 2009/2. 41.; Rolf STÜRNER: Einstweiliger Rechtsschutz: General Bericht. In: Marcel STORME (ed.): *Procedural Laws in Europe – Towards Harmonisation*. Antwerp-Apeldoorn, Maklu, 2003. 160.

⁴ Pl. Németországban, Ausztriában.

⁵ Pl. Magyarországon a kisértékű perek.

⁶ Eva STORSKRUBB: *Civil Procedure and EU Law – A Policy Area Uncovered*. New York, Oxford University Press, 2008. 223.

⁷ Burkhard HESS – David BITTMANN: Die Verordnungen zur Einführung eines Europäischen Mahnverfahrens und eines Europäischen Verfahrens für geringfügige Forderungen – ein

járás helyett valamely tagállam nemzeti eljárási szabályai szerint szeretné igényeit érvényesíteni, az alperes a Bagatell rendelet szerinti eljárásra vonatkozó indítványa sikertelen lesz. S ugyanez igaz abban az esetben is, ha a felperes európai bagatell eljárás lefolytatását kéri a tagállamtól: ebben az esetben az alperes kérelmére az eljáró tagállami bíróság nem ‘tér át’ a nemzeti eljárási szabályokra. Ebben a megközelítésben a rendelet figyelmen kívül hagyja az alperes álláspontját és érdekeit.⁸ Jelen tanulmány szerzője szerint az alperes akaratautónómiájának ilyen mértékű háttérbe szorítása indokolatlan, hiszen ezáltal a perben egyébként is sokkal kiszolgáltatottabb alperes helyzete tovább romlik. A szerző csatlakozik Eva Storskrubb azon álláspontjához, miszerint a jogalkotónak világosabban, pontosabban és sokkal határozottabban kellett volna állást foglalnia az eljárás alternatív, illetve kötelező jellegét illetően.⁹

3. A Bagatell rendelet alkalmazási köre – Tárgyi hatály

3.1. Polgári és kereskedelmi ügyek

Tárgyi hatályát illetően a Bagatell rendelet 2. cikke nyújt felvilágosítást, itt került ugyanis rögzítésre, hogy a rendeletet – tekintet nélkül az eljáró bíróság jellegére – azokban a határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, amelyeknél a követelés értéke a keresetlevél hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság általi kézhezvételekor nem haladja meg a 2000 euró összeget, az összes kamat és kiadás nélkül.

A rendelet tárgyi hatályának meghatározásakor a jogalkotók a már ‘jól bevált’ polgári és kereskedelmi ügy fogalmával éltek, mely fogalom az Európai Bíróság jogértelmező tevékenységének köszönhetően meglehetősen jól kikristályosodott a Brüsszeli Egyezmény¹⁰ és a Brüsszel I. rendelet¹¹ kapcsán. Így tehát az Európai Bíróság szerint a polgári és kereskedelmi ügyek meghatározásakor nem a tagállami, a nemzeti jog az irányadó, hanem a Brüsszeli Egyezmény, a Brüsszel I. rendelet ‘rendszerét, célkitűzéseit, valamint a belső jogrendek összességéből adódó általános jogelveket’¹² kell figyelembe venni.

---

substantieller Integrationsschritt im Europäischen Zivilprozessrecht. *IPRax*, 2008/4. 311.

⁸ STORSKRUBB i. m. 223.

⁹ STORSKRUBB i. m. 223.

¹⁰ A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló Brüsszelben 1968. szeptember 27-én kelt egyezmény.

¹¹ A Tanács 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

¹² LTU kontra Eurokontrol 29/76. sz. ügyben 1976. október 14-én hozott ítélet (ECR 1976, 01541.) 5. pont.

A Bagatell rendelet tárgyi hatálya alól kivett területek szintén a Brüsszel I. rendeletet követik. Így a Bagatell rendelet hatálya nem terjed ki a 2. cikk (1)-(2) bekezdéseinek értelmében az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre, a természetes személyek személyi állapotára, jog- és cselekvőképességére vonatkozó ügyekre, a házassági vagyoni jogon, tartási kötelezettségeken, valamint végrendeleten és öröklésen alapuló jogok érvényesítésére vonatkozó ügyekre, a csődeljárásokra, fizetésképtelen társaságok vagy más jogi személyek felszámolására vonatkozó eljárásokra, csődegyezségekre, kényszeregyezségekre és hasonló eljárásokra, a szociális biztonságot érintő ügyekre és a választottbíráskodással kapcsolatos ügyekre. Ezen ügyek körének pontos meghatározásához tehát a Brüsszel I. rendelethez kapcsolódó bírósági jogértelmező tevékenységet hívhatjuk segítségül. A Bagatell rendelet azonban tovább is szélesíti a polgári és kereskedelmi ügyek alóli kivételek körét, így az nem alkalmazható az államnak az államhatalom gyakorlása során hozott aktusai vagy elkövetett mulasztásai miatti felelősségére ('acta jure imperii'), a munkajogi ügyekre, az ingatlanok bérletével kapcsolatos ügyekben, a pénzbeli követelésekre irányuló keresetek kivételével, illetve nem alkalmazható a magánélet tiszteletben tartásához való jog és a személyiségi jogok megsértése miatt indult ügyekben, beleértve a rágalmozást is. Ez utóbbi kivételek meghatározásában feltehetően az a praktikus ok vezette a jogalkotót, hogy ezen esetekben az igények nehezen érvényesíthetők írásbeli eljárás keretében a széleskörű bizonyításfelvétel miatt.¹³ Az egyes kivételek tényleges tartalommal való kitöltése, azaz pontosabb megjelölése hiányzik a Bagatell rendeletről, így az a nemzeti jog szerint történik. Ennek megfelelően például annak tisztázása, hogy az ingatlan bérlete, mint kivétel esetében mi minősül ingatlannak, a nemzeti jogok feladata.¹⁴ A tárgyi hatály alól kivont területek ennek köszönhetően tagállamonként eltérő szélességgel bírnak. Ez a Bagatell rendelet egységes alkalmazhatósága ellen hat.

3.2. 2000 euró értékhatár

A tárgyi hatály további szűkítését jelenti azon, a 2. cikk (1) bekezdésében található szabály, mely a Bagatell rendelet alkalmazását csak akkor teszi lehetővé, ha a követelés értéke nem haladja meg a 2000 euró összeget, az összes kamat, kiadás és költség nélkül.¹⁵ Az európai fizetési meghagyásos eljáráshoz képest

¹³ Stefan LEIBLE – Robert FREITAG: *Forderungsbeitreibung in der EU*. München, Verlag C. H. Beck, 2008. 104.

¹⁴ LEIBLE–FREITAG i. m. 105.

¹⁵ Az értékhatár meghatározása az európai jogalkotók körében meglehetősen intenzív és éles vitát váltott ki, hiszen egyes – főként nyugat-európai – tagállamok túl alacsonynak, míg több – jórészt a legújabb – tagállamok túl magasnak tartották ezt az összeget. Vö. Xandra E. KRAMER:

újításnak tűnik a Bagatell rendeletben, hogy a jogalkotó expressis verbis nem szűkítette le az alkalmazási körét a pénzkövetelések esetére, így a jogirodalom megoszlik abban a kérdésben, hogy az egyéb igények, mint például jogalakításra vagy megállapításra irányuló keresetek érvényesíthetők-e az európai bagatell eljárás keretében.¹⁶ A rendelet nem zárja ki annak lehetőségét sem, hogy a 2000 euró összeg számítása szempontjából figyelmen kívül hagyandó, az esetleges kamat, kiadás és költség okozta követeléseket a felperes önállóan, főkövetelés-ként érvényesítse egy másik (európai bagatell) eljárásban.¹⁷ A követelés össze-gének megállapítása szempontjából a keresetlevélnek a hatáskörrel és illetékes-séggel rendelkező bíróság általi kézhezvételének időpontja irányadó. Érdekes, s emellett az eljárás szempontjából akár releváns is lehet a meglehetősen szokatlan szóválasztás, azaz a ‘kézhezvétel időpontja’, s nem a ‘benyújtás időpontja’: a két időpont között akár hetek is eltelhetnek. A rendelet szövegében különös módon az alkalmazhatóság másik feltétele, nevezetesen az ügy határokon át-nyúló jellegének megállapítása szempontjából viszont a 3. cikk (3) bekezdése értelmében a keresetlevélnek a bírósághoz való benyújtásának az időpontja az irányadó. Ha a rendelet szövegét szó szerint értelmezzük, akkor ugyanazon el-járásnak a Bagatell rendelet tárgyi hatálya alá való tartozására vonatkozó két legfontosabb feltételnek nem egy időben kell érvényesülnie. Ez meglehetősen szokatlan, sőt a jogbiztonság ellen ható szabályozás lenne, melynek célja nyilvánvalón nem vezethette az európai jogalkotókat, ezért a jelen tanulmány szer-zője osztja Stefan Leible és Robert Freitag azon álláspontját, miszerint a két feltételnek egy időben kell fennállnia és ez az időpont a keresetlevél benyújtá-sának időpontja kell, hogy legyen.¹⁸

A követelés összegének meghatározása az egyes nemzeti jogszabályok sze-rint történik, ami a nemzeti eljárási jogszabályok eltérő szabályozása miatt a

---

A Major Step in the Harmonization of Procedural Law in Europe: the European Small Claims Procedure – Accomplishments, New Features and Some Fundamental Questions of European Harmonization. In: A. W. JONGBLOED (ed.): *The XIIIth World Congress of Procedural Law: The Belgian and Dutch Reports*. Antwerpen, Intersentia, 2008. 263–264.; Ewoud HONDIUS: Towards a European Small Claims Procedure? In: Luc THEVENOZ – Norbert REICH (eds.): *Droit de la consommation – Konsumentenrecht – Consumer Law – Liber Amicorum Bernd Satuder*. Zürich, Schulthess, 2006. 138.; Thomas RAUSCHER (Hrsg.): *Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar. /2. Auflage/* München, Sellier. European Law Publishers, 2007. 1875.; Juan Pablo CORTES DIEGUEZ: Does the proposed European procedure enhance the resolution of small claims. *CJQ*, 2008/27. 90.

¹⁶ Mellette: LEIBLE–FREITAG i. m. 105.; Robert FREITAG – Stefan LEIBLE: Erleichterung der grenzüberschreitenden Forderungsbeitreibung in Europa: Das Europäische Verfahren für geringfügige Forderungen. *Betriebs Berater*, 2009/1–2. 3.; MAYR i. m. 42.; Ellene: Arno BROKAMP: *Das Europäische Verfahren für geringfügige Forderungen*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2008. 9.

¹⁷ Isabel JAHN: Das Europäische Verfahren für geringfügige Forderungen. *NJW*, 2007/40. 2891.

¹⁸ LEIBLE–FREITAG i.m. 106.; FREITAG–LEIBLE i. m. 3.

Bagatell rendelet nem egységes alkalmazását vonhatja maga után.¹⁹ A pertárgyérték meghatározása kapcsán további nehézséget jelent, ha a hitelező több igényt érvényesít a kötelezettel szemben, vagy ha a kötelezett viszontkeresetet terjeszt elő.²⁰ Az első eset vonatkozásában nem találunk szabályozást a Bagatell rendeletben, így a 19. cikk értelmében a tagállami eljárásjogi szabályok lesznek irányadók. A második esetre a rendelet 5. cikkének (7) bekezdése nyújt némi eligazítást, mikor rögzíti, hogy amennyiben a viszontkereset meghaladja a 2000 euró értékhatárt, a keresetet és a viszontkeresetet nem az európai bagatell eljárás keretében kell elbírálni, hanem azon tagállam eljárási jogának megfelelően, amelyben az eljárást lefolytatták. Ebből a megfogalmazásból egyértelműen kiderül, hogy a kereset és a viszontkereset értéke nem adódik össze, hanem külön-külön kell megállapítani, illetve figyelembe venni azokat, s ha a keresettel ellentétben a viszontkereset értéke meghaladja a 2000 euro összeghatárt, nem lehet a Bagatell rendeletet alkalmazni.²¹ A Preambulum (17) bekezdése e körben újabb segítséget nyújt a jogérvényesítés kapcsán, mikor kimondja, hogy ha az eljárásban az alperes beszámítási jogával él, az nem minősül viszontkeresetnek. Ennek megfelelően tehát a beszámítani kívánt követelés értéke is figyelmen kívül marad a pertárgyérték meghatározásakor.²²

A pertárgyértékhatár kapcsán fel kell hívni továbbá a figyelmet azokra a tagállamokra, melyek nem tartoznak az eurózónához. Problémaként merülhet fel ugyanis, hogy ha ezekben a tagállamokban európai bagatell eljárást kívánnak kezdeményezni, a – napjainkban sajnos gyakori és sok esetben szélsőséges – árfolyam-ingadozások nyomán ugyanaz a követelés egyik nap a Bagatell rendelet hatálya alá tartozik, míg másnap vagy néhány nappal később már nem felel meg a rendeletben előírányzott értékhatárnak.

3.3. Határokon átnyúló ügyek

Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 65. cikke értelmében az Unió a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együttműködést alakít ki, mely együttműködés keretében olyan intézkedések fogad-

¹⁹ Vö. JAHN i. m. 2891.; FREITAG–LEIBLE i. m. 3.; MAYR i. m. 42.; BROKAMP i. m. 11.

²⁰ LEIBLE–FREITAG i. m. 105.

²¹ LEIBLE–FREITAG i. m. 105.; FREITAG–LEIBLE i. m. 3.; Georg HAIBACH: Zur Einführung des ersten europäischen Zivilprozessverfahrens: Verordnung (EG) Nr. 861/2007. *EuZW*, 2008/5. 137., 139.; HESS–BITTMANN i. m. 311.; KRAMER i. m. 264.; JAHN i. m. 2891.; Hans-Peter MAYER – Julia LINDEMANN: Zum Stand des Verfahrens über den Vorschlag für eine Verordnung des Europäischen Parlaments und des Rates zur Einführung eines europäischen Verfahrens für geringfügige Forderungen. *BRÄK-Mitt*, 2006/5. 208.; HAIBACH (2005) i. m. 596.; MAYR i. m. 42.

²² HESS–BITTMANN i. m. 311.; FREITAG–LEIBLE i. m. 3.; MAYR i. m. 42.

hatók el, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése, különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges. Ennek megfelelően korlátozták a Bagatell rendelet alkalmazási körét a határokon átnyúló ügyekre. E 'határokon átnyúló ügy'-fogalom követi a korábban született rendeletek által lefektetett fogalom meghatározást. Eszerint határokon átnyúló ügynek minősül az az ügy, amelyben legalább az egyik fél az eljáró bíróság székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel.²³ A 3. cikk (3) bekezdése értelmében az ügy határokon átnyúló jellegének megállapítása szempontjából a keresetlevélnek a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz történő benyújtásának időpontjában fennálló lakóhely vagy szokásos tartózkodási hely az irányadó. Az állandó lakóhely meghatározása kapcsán a Bagatell rendelet visszautal a Brüsszel I. rendelet 59–60. cikkeire, melyek szerint a lakóhely vonatkozásában a tagállami jog az irányadó, a székhely szempontjából pedig a társaság vagy más jogi személy, illetve természetes, vagy jogi személyek társulatának létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése, illetőleg üzleti tevékenységének fő helye bír meghatározó szereppel.

A rendelet szerint tehát ahhoz, hogy egy európai bagatell eljárást lehessen indítani, nem elegendő az, hogy a kérelmező ellenfele külföldi,²⁴ hanem az egyik félnek a fórum államától eltérő tagállamban kell lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznie. Tekintettel arra, hogy az európai bagatell eljárásban felmerülő joghatósági kérdéseket a Brüsszel I. rendelet szabályai alapján kell rendezni, annak 2. cikkének (1) bekezdése, illetve az 5. cikke alapján leszögezhető, hogy az alperesnek valamely tagállam területén kell lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznie. Mivel a másik félre, tehát a felperesre vonatkozóan semmiféle rendelkezést nem találhatunk a rendeletben, megállapítható, hogy a felperes lakóhelyének nincs jelentősége a joghatósági szabályok kapcsán.²⁵ Kérdésként merül fel, hogy ennek alapján vajon lehet-e felperes az európai bagatell eljárásban egy harmadik államban lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személy. A jogirodalom e kérdésben megosztott.²⁶ Amennyiben ugyanis a rendelet hatálya kiterjed a harmadik államban élő félre is, teljesebben érhető el, illetőleg jobban, alaposabban megvalósítható a rendelet célja, azaz a kis értékű követelésekkel kapcsolatos ügyek

²³ Bagatell rendelet 3. cikk (1) bek.

²⁴ Rolf WAGNER: Zur Vereinheitlichung des internationalen Zivilverfahrensrechts vier Jahre nach In-Kraft-Treten des Amsterdamer Vertrags. *NJW*, 2003/33. 2344.

²⁵ KENGYEL Miklós – HARSÁGI Viktória: *Európai polgári eljárásjog*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006. 202.

²⁶ Vö. JAHN i. m. 2892.; MAYR i. m. 43.; VARGA István: Úton az egységes európai eljárás felé? – Észrevételek az első mérőfldkőnek szánt 'Bagatell Rendelet'-hez. *Európai Jog*, 2008/5. 10.; KENGYEL–HARSÁGI i. m. 202–203.

elbírálásának egyszerűsítése és felgyorsítása. Azonban nem szabad szem elől veszteni az európai polgári eljárásjog létrejöttére lehetőséget adó EKSz 61. cikkének c) pontjában rögzített elvet sem. Így a célzott, szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségben a szubszidiaritás elvének kell érvényesülnie, azaz csak annyiban engedhető tér e szabályozásnak, amennyiben az az egységes belső piac létrejöttéhez, illetőleg zavartalan működéséhez szükséges. Az Európai Bíróság a Brüsszel I. rendelet joghatósági szabályait értelmezve szintén állást foglalt e kérdésben és a Group Josi ügy kapcsán a fenti kérdésre igenlő választ adott, azaz úgy ítélte meg, hogy felperes lehet akár az Európai Közösség területén kívül lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személy is. Ez alól azonban kivételként hozta fel azokat a joghatósági okokat, melyek esetében maga a rendeletszöveg követeli meg azt, hogy a felperes lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye valamely tagállamban legyen.²⁷ Tekintettel az érvekre és ellenérvekre, valamint az Európai Bíróság jogértelmezésére, a tanulmány szerzője úgy ítéli meg, hogy az európai bagatell eljárás megindítását lehetővé kell tenni a harmadik államban lakóhellyel rendelkező személyek számára is, feltéve, hogy a Brüsszel I. rendelet joghatósági szabályai maradéktalanul érvényesülnek.

Ahogy az már fentebb is rögzítésre került, az ügy határokon átnyúló jellegének megállapítása szempontjából a kérelem benyújtásának időpontja az irányadó. Felvetődik tehát a kérdés, hogy vajon, ha a kérelme benyújtását követően a kérelmező elköltözik egy másik államba, fennállnak-e továbbra is az eljárás megindításának feltételei? Azaz, ha például egy Németországban lakóhellyel rendelkező személy a magyar bíróságok előtt európai bagatell eljárás lefolytatására irányuló kérelmet nyújt be egy Magyarországon lakóhellyel rendelkező személlyel szemben, majd a kérelem benyújtását követően elköltözik Németországból, megindul-e, illetve folytatódik-e az eljárás? A jogi segítségnyújtásról szóló irányelv²⁸ analógiájára a rendelet meghatározásából adódóan egyértelműen igenlő választ kell adnunk erre a kérdésre, tehát a kérelmezőnek a kérelem benyújtását követő külföldre való költözése nincs befolyással az ügy határokon átnyúló jellegére.²⁹ A fenti példánál maradva ez azt kell, hogy jelentse, hogy ha a kérelmező a kérelme benyújtását követően Magyarországra költözik, akkor is határokon átnyúló ügyként kell kezelni a megindult eljárást,

²⁷ Group Josi Reinsurance Company SA kontra Universal General Insurance Company C-412/98. sz. ügyben 2000. július 13-án hozott ítélet (ECR 2000, I-05925.) 61.

²⁸ A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról.

²⁹ Serge-Daniel JASTROW – Dirk MIROW: Europäische Prozesskostenhilferichtlinie. In: Martin GEBAUER – Thomas WIEDMANN (Hrsg.): *Zivilrecht unter europäischem Einfluss. Die richtlinienkonforme Auslegung des BGB und anderer Gesetze – Erläuterung der wichtigsten EG-Verordnungen*. Stuttgart, Richard Boorberg Verlag, 2005. 1571–1572.

teret engedve ezáltal az európai polgári eljárásjogi szabályoknak, noha az így kialakult ‘helyzet’ magán hordja a belföldi vonatkozású ügyek talán legtípikusabb vonásait, miszerint magyar bíróság jár el és mind a kérelmező, mind pedig ellenfele Magyarországon rendelkezik lakóhellyel, illetőleg szokásos tartózkodási hellyel. Ezen megoldások a tanulmány szerzője szerint mindenképpen üdvözlendők, hiszen a jogérvényesítést nagymértékben megkönnyítik.

Az Európai Bizottság eredeti tervezete szerint a Bagatell rendelet tárgyi hatálya a tisztán belföldi ügyekre is kiterjedt volna.³⁰ A határokon átnyúló jelleget a tisztán belföldi jogviták esetében az európai jogalkotó azzal magyarázta, hogy ha a belső piac megfelelő működéséhez szükséges intézkedést – különösen, mert kiküszöböli a különböző tagállamok gazdasági szereplői közötti verseny torzulását – egyetlen államra kiterjedő ügyekre is alkalmazzák, úgy ennek szükségszerűen több államra kiterjedő vonatkozása is van, mivel egy, a kis értékű követelések esetén alkalmazható hatékony eljárás valamennyi tagállamban történő bevezetése megkönnyítené a jogszolgáltatáshoz való hozzáférést, mégpedig ugyanolyan feltételek mellett.³¹ A határokon átnyúló jelleg ezen meglehetősen tág értelmezés mellett elveszik, gyakorlatilag jelentőségét veszti,³² hiszen ilyen megközelítésben tulajdonképpen minden ügy határokon átnyúló jelleggel bír: ez pedig egyértelműen egy egységes európai polgári perrendtartási kódex megalkotásához szolgálhat alapul.³³ A tervezet ezen része a Tanácsi tagok többségének ellenszenvét vívta ki, így rögzítették, hogy a határokon átnyúló jellegnek ténylegesnek és közvetlennek kell lennie.³⁴ Az európai fizetési meghagyásos eljárásról szóló rendelet párhuzamosan futó előkészítő munkálatai sem ösztönözték a jogalkotót az európai bagatell eljárás szabályainak a tisztán belföldi ügyekre való kiterjesztésére.³⁵ Ennek megfelelően a Bagatell rendelet tárgyi hatályát – az európai fizetési meghagyásos eljáráshoz hasonlóan – a szubszidiaritás és proporcionalitás elveire hivatkozással végül korlátozták a

³⁰ Vö. JAHN i. m. 2892.; CORTES DIEGUEZ i. m. 89.; HAIBACH (2008) i. m. 138.; HAIBACH (2005) i. m. 596–597.; RAUSCHER i. m. 1873.; Burkhard HESS: Vereinfachte Verfahren und Mahnverfahren in Europa. In: Marcel STORME (ed.): *Procedural Laws in Europe – Towards Harmonisation*. Antwerp-Apeldoorn, Maklu, 2003. 332. ff.; KRAMER i. m. 261. ff.

³¹ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a kis értékű követelések esetén alkalmazható európai eljárás bevezetéséről {SEC(2005) 351} /COM/2005/0087 végleges – COD 2005/0020/.

³² Vö. Bartosz SUJECKI: Europäisches Mahnverfahren. *ZEuP*, 2006/1. 125.

³³ RAUSCHER i. m. 1874.; Christian-Friedrich MAJER: Grenzüberschreitende Durchsetzung von Bagatellforderungen – Die Verordnung zur Einführung eines europäischen Verfahrens für geringfügige Forderungen. *JR*, 2009/7. 270.

³⁴ Vö. Gutachten des Juristischen Dienstes zum Vorschlag für eine Verordnung des Europäischen Parlaments und Rates zur Einführung eines europäischen Verfahrens für geringfügige Forderungen vom 30. Juni 2005. (Ratsdokument 10748/05.) 7–8.

³⁵ Vö. Gutachten des Juristischen Dienstes zum Vorschlag für eine Verordnung des Europäischen Parlaments und des Rates zur Einführung eines europäischen Mahnverfahrens vom 4. Juni 2004. (Ratsdokument 10107/04.) 3.; JAHN i. m. 2892.

tényleges, a szó szoros értelmében vett határokon átnyúló ügyekre.³⁶ Az európai jogalkotó ezen döntését Cortes Dieguez bírálja, hiszen véleménye szerint az európai bagatell eljárásnak a tisztán belföldi jogvitákban való alkalmazása az ismert, megszokott nemzeti eljárással való egyenrangúságának érzését kelti a polgárokbán, mely független az eljárás tagállamától, valamint enyhíti, sok esetben pedig meg is szünteti az eljárások korlátait. Különösen igaz ez azokra a tagállamokra, melyekben nem létezik nemzeti bagatell eljárás, hiszen ezen tagállamok polgárai számára előnnyel járhatna a Bagatell rendelet hatályának kiterjesztése, azaz egy újabb jogérvényesítési út megnyitása a tisztán belföldi jogvitákra.³⁷ Cortes Dieguez ennek gyakorlati megoldását egy opt in klauzula bevezetésében, alkalmazásában látja, mely az egyes tagállamoknak választási lehetőséget biztosít a Bagatell rendelet hatályának a tisztán belföldi jogvitákra való kiterjesztését illetően. Jelen tanulmány szerzője osztja Cortes Dieguez álláspontját, mindamellett felhívja a figyelmet arra, hogy a Bagatell rendelet hatályának kiterjesztése nem járhat a jogérvényesítés akár direkt, akár indirekt megnehezítésével.

4. Személyi hatály

A Bagatell rendelet személyi hatályára vonatkozóan nem találhatunk általános rendelkezést a rendelet szövegében. Ezt az indokolhatja, hogy – több másik európai polgári eljárásjogi rendelethez hasonlóan – a személyi hatály kérdése csak közvetett módon merül fel, hiszen a rendelet címzettjei, alanyai a tagállamok kijelölt bíróságai.

Arra a kérdésre, hogy mely tagállam bíróságai rendelkeznek joghatósággal az adott jogvita elbírálására, a Bagatell rendelet csak közvetett módon ad választ. Magában a rendeletszövegben ugyanis nincs utalás a joghatóságra, azonban a rendelet I. mellékletét képező egységesített „A” keresetlevél 4. pontja iránymutatásul szolgál a bírósági joghatóságot illetően. Ennek értelmében a Brüsszel-I. rendelet szabályait kell alkalmaznia a jogalkalmazóknak e kérdés vonatkozásában (is).³⁸

³⁶ A tervezet nyomán Németországban az ügyek 67%-a esett volna a Bagatell rendelet tárgyi hatálya alá, a korlátozás eredményeképpen viszont ‘csak’ az ügyek 1%-a. Vö. MAJER i.m. 270.

³⁷ CORTES DIEGUEZ i. m. 90.

³⁸ Vö. Philipp HACKENBERG: Small-Claims-Verordnung: Neue Wege zur Durchsetzung grenzüberschreitender Forderungen in der EU. *BC*, 2007/12. 339.; JAHN i. m. 2893.; MAYR i. m. 43.; BROKAMP i. m. 19.; HESS–BITTMANN i. m. 311.

5. Összegzés

A Bagatell rendelet egy olyan eljárási szabályrendszert hozott létre, mely közvetlenül alkalmazandó az Európai Igazságügyi Térség valamennyi tagállamában. Azonban a rendelet által bevezetett újszerű megoldások okán – hiszen ez az első közösségi peres eljárás – a szerző szerint a jogalkotó kevésbé mert, illetőleg tudott elszakadni a tagállami eljárási szabályoktól. Ez pedig a rendelet megalkotása kapcsán kitűzött célt árnyékolta be, azaz a határokon átnyúló, kis értékű követelésekkel kapcsolatos ügyek elbírálásának egyszerűsítését és felgyorsítását. A jelen tanulmány tárgyát képező, a rendelet alkalmazhatóságával kapcsolatos kérdések alapján is könnyen belátható, hogy szuverenitás hangsúlyozása nyomán a jogforrás rendeleti jellege elvész, hiszen gyakorlatilag csak a leglényegesebb kérdések, szinte csak a főbb eljárási irányvonalak kerültek rögzítésre, míg ezek pontos meghatározása, értelmezése és tartalommal való kitöltése a nemzeti jogszabályok, jogalkotók feladata, s nem utolsó sorban a jogirodalom számára is maradnak nyitott kérdések. Ilyen értelemben tehát a célzott jogegységesítéssel szemben egy olyan ‘egységes’ eljárás jött létre, melynek 26 változata van az Európai Igazságügyi Térségben.³⁹

³⁹ Walter H. RECHBERGER: Die neue Generation – Bemerkungen zu den Verordnungen Nr. 805/2004, Nr. 1896/2006 und Nr. 861/2007 des Europäischen Parlaments und Rates. In: Rolf STÜRNER – Hiroyuki MATSUMOTO – Wolfgang LÜKE – Masahisa DEGUCHI (Hrsg.): *Festschrift für Dieter Leipold zum 70. Geburtstag*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009. 313.; JAHN i.m. 2894.; MAJER i.m. 272–273.; Wolfgang HAU: Zur Entwicklung des Internationalen Zivilverfahrensrechts in der Europäischen Union seit 2008. *GPR*, 2010/5. 247–248.; PALLÓS Nikoletta: A kis értékű követelések európai eljárása a magyar jogi környezetben. *Jogtudományi Közlöny*, 2010/7–8. 386–387.

BIZONYÍTÁSI TEHER GYÓGYSZER-TERMÉKFELELŐSSÉGI PEREKBEN

LÉGRÁDI István László
egyetemi hallgató (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Plósz a bizonyítási teherrel kapcsolatban¹ már a XX. század elején megfogalmazta azokat a kérdéseket, amelyekre nézetünk szerint egy e témával foglalkozó írásnak – még ha csak egy speciális per szemszögéből vizsgálódik is – a válaszadást meg kell kísérelnie: ‘Ha a bizonyítási teher elméletével tisztába akarunk jönni, három kérdést kell megkülönböztetnünk, ú. m. hogy a perben I. kell-e egyáltalában bizonyítani, II. mit kell bizonyítani, III. kinek kell bizonyítani.’²

Jelen dolgozatban kísérletet teszünk arra, hogy röviden megvilágítsuk azokat a sajátosságokat, amelyek a gyógyszer-termékfelelősségi perekben a bizonyítási teher megosztását jellemzik. A dolgozat döntően saját kutatáson, illetve tapasztalaton alapszik.

2. A bizonyítási teher

‘A kérdés szabatosabban szövegezve az, hogy *melyik fél viseli a nem bizonyítás következményét*, vagy objektíve szövegezve, hogy igenlő vagy tagadó ítéletet kell-e hozni, ha valamely bizonyítandó tény kétes marad’³ – írta Plósz 1916-ban a bizonyítási teherrel kapcsolatban. Varga 1972-ben különbséget tett a bizonyítás két fázisa között, elsőnek a bizonyítási kötelezettséget, másodiknak a

---

¹ Plósz Sándor: A bizonyítási teherről. In: *Összegyűjtött dolgozatok*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927. Eredetileg megjelent a ‘Jogi Dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére’ című kötetben és különlenyomatban, Budapest, 1916.

² Plósz i. m. 139.

³ Uo. 149., kiemelés az eredetiben.

bizonyítási terhet emelve, azzal, hogy 'a bizonyítási teher fogalma alatt csak azt kell értenünk, hogy a peres felek közül ki viseli valamely releváns tény bizonyítatlanságának következményeit.⁴ Gadó 2000-ben a bizonyítási teherről a következőket írja: „A bizonyítási teher jogi funkciója egyrészt az, hogy elosztja a perbeli bizonyítással kapcsolatos teendőket a felek között (feladattelepítő funkció), másrészt a tényállás megállapítása során a bíró számára megoldást ad a nem kellően vagy csak ellentmondásosan bizonyítható tényállás eldöntésére (megoldó funkció).”⁵ Az előbbiekhöz hasonló megfogalmazással találkozhatunk Németh Jánosnál a 2007-es Pp.⁶ kommentárban: „A bizonyítási teher *a bizonyítatlanság következményeire* utaló szabály.”⁷

A fentiekből látható, hogy a bizonyítási teher fogalma az egyes megfogalmazások kisebb eltérései ellenére a lényegét tekintve nem változott. Anélkül, hogy bizonyítási teherre vonatkozó elméleteket egyenként bemutatnánk, igyekszünk a bizonyítás folyamatát gyakorlatiasan megközelíteni, és csupán az eredeti 'mit kell bizonyítani' és a 'kinek kell bizonyítani' kérdés⁸ megválaszolására összpontosítani.

Az első kérdésre a rövid válasz az, hogy 'a perben csak azokat a tényeket kell bizonyítani, *amelyektől a jogszabály alkalmazhatósága függ.*'⁹ Ezeket a tényeket pedig maga az alkalmazandó jogszabály, az anyagi jog mondja meg.¹⁰ A szabályozás módját¹¹ tekintve léteznek direkt és indirekt szabályok. Az előbbieknél a jogszabály kifejezett utasítást ad arra, hogy a bizonyítatlanság következményei kire hárulnak, míg az utóbbiaknál csupán a jogszabály logikai értelmezése útján állapítható meg, hogy kin nyugszik a bizonyítás terhe. Mint látni fogjuk, a termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvény (Tftv.) direkt szabályokat tartalmaz.¹²

⁴ VARGA Gyula: A bizonyítási teher és a bizonyítási kötelezettség fogalma a polgári perben. *Acta Facultis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae*, Tomus XIV. Annus 1972. 137–138.

⁵ GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/1. 24–25.

⁶ A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, a továbbiakban a 'Pp.' rövidítést használjuk.

⁷ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1. kötet. Budapest, CompLex, 2007. 107., kiemelés az eredetiben.

⁸ Akármelyik fogalmi apparátust használjuk is, álláspontunk szerint gyakorlati szempontból mindig ezekhez a kérdésekhez fogunk eljutni végső soron. Ld. még VARGA (1972) i. m. 138.

⁹ PLÓSZ i. m. 142., kiemelés az eredetiben.

¹⁰ Uo. 157.

¹¹ VARGA (1972) i. m. 140–141.

¹² A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény által alkalmazott bizonyítási teher szabályok részletes leírását, amely rendszerét tekintve a Tftv.-re is irányadó, ld. KOVÁCS Mihály: A bizonyítási teher viselésének főbb kérdései a Polgári Törvénykönyv szemszögéből. *Jogtudományi Közlöny*, 1961/4.

A 'kinek kell bizonyítani' kérdésre a bizonyítási teher megosztása adja meg a választ. Alapvető, hogy a (kereseti) kérelmet előterjesztő fél köteles 'a kérelmét megalapító jogszabály tényálladákhöz' tartozó tényeket bizonyítani,¹³ amelynek forrását ismételten az anyagi jogban kell keresni.¹⁴ A bíróság tehát nem jogosult belátása szerint ezen változtatni. Tudniillik a bizonyítékok szabad mérlegelése nem adja meg a bírónak azt a szabadságot, hogy a bizonyítás terhét a jogszabállyal ellentétesen ossza meg.¹⁵ Ugyan a Pp. megszületésének korszakában felmerülhetett annak gondolata, hogy a bizonyítás 'megszervezésének' szabadsága a bizonyítási teher szabad bírói megosztására is kiterjedjen, ám még abban a korban is az anyagi jog sugallta bizonyítási teher szabályok alkalmazását tartották célravezetőnek.¹⁶

Ide kapcsolódnak egyes bizonyítást könnyítő jogintézmények, amelyek mögött az a nehezen tagadható megfontolás áll, hogy a bizonyító fél segítséget kapjon, ha már a 'mit' és a 'kinek' kell bizonyítani kérdések megválaszolása során nem szabadulhatott meg a bizonyítás terhétől.¹⁷ Egyrészt a bíróság leszállíthatja a bizonyítotttság szintjét, így egy gyengébb bizonyítás is sikerre vezethet. Másrészt a bíróság természetes vélelmet alkalmazhat. Ennek során egy kiválasztott – könnyebben bizonyítható – tényállásidegen tény bizonyítottsága esetén a bizonyítandó (vélelmezett) tény valóságára következtetnek azon az alapon, hogy a mindennapi élet tapasztalatai alapján az előbbiből rendszerint következik az utóbbi.

3. Gyógyszer, mint termék

A gyógyszer-termékfelelősségi perek bizonyítási kérdéseinek közelebbi megértéséhez elengedhetetlennek tartjuk, a gyógyszernek, mint speciális termékfajának az ismertetését. Ennek során az egyes orvosi, farmakológiai alapfogalmakat törekszünk közérthetően bemutatni.

Egy gyógyszer alkalmazása mindig célzatos: az emberi test valamilyen nem kívánatos fizikai állapotát (fájdalom, láz, betegség stb.) kívánjuk megszüntetni, illetve megelőzni (indikáció). Minden gyógyszernek vannak azonban mellékhatásai, amelyek különböző valószínűséggel következhetnek be. A kezelés

¹³ PLÓSZ i. m. 155.

¹⁴ VARGA (1972) i. m. 140.

¹⁵ PLÓSZ i. m. 152–153.

¹⁶ EÖRSI Gyula: A bizonyítási teherről a kártérítési perekben. *Magyar Jog*, 1955/7. 217.

¹⁷ A bizonyítási teher megosztásán sokszor az igény érvényesítésének gyakorlati lehetősége vagy lehetetlensége múlik. Ld. VARGA Gyula: A vélelmek és hatásuk a bizonyításra. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae*, Tomus XVII. Annus 1975. 174.

során azt kell eldönteni, hogy a kezeléssel elérhető előny, a beteg gyógyulása, arányban áll-e a mellékhatásokkal, illetve azok kockázatával. Ha a mérlegelés eredménye pozitív, a gyógyszer alkalmazása indokolt; eltérő esetben a gyógyszer alkalmazásától el kell tekinteni. (Például egy megfázás kezelésére szolgáló készítmény esetében egy 0,1 %-os valószínűséggel bekövetkező halálos mellékhatás nem vállalható, míg egy életmentő gyógyszer esetében elfogadható kockázatot jelenthet.) Már a forgalomba hozatal előtt ismertté válnak azonban olyan betegállapotok, amelyek mellett a gyógyszer alkalmazásának kockázat-előny aránya biztosan kedvezőtlen (kontraindikáció). Ilyenkor külön mérlegelés nélkül megállapítható, hogy a gyógyszert a betegnél nem szabad alkalmazni.

A gyógyszer használati utasítása az alkalmazási előírás és a betegtájékoztató. Az alkalmazási előírás egy hosszabb leírás, amelyben az adagolási szabályok, az indikációk és kontraindikációk, valamint a mellékhatások, illetve azok előfordulási gyakorisága mellett a gyógyszer egyes farmakológiai jellemzőit is ismertetik. Ez a dokumentum – a megértéséhez szükséges szakismeret okán – elsősorban a kezelőorvosnak szól, arra szolgál, hogy a szakember mérlegelni tudja, hogy az adott betegnél a gyógyszer alkalmazása indokolt-e, előnyös-e. A betegtájékoztató egy rövidebb, a laikus betegek számára készült irat. A betegtájékoztató szerkezetében – leszámítva a farmakológiai leírást – lényegében megegyezik az alkalmazási előírással: rövidítve, egyszerűsítve tájékoztatja a beteget arról, hogy mikor és milyen dózisban alkalmazható a gyógyszer, és ennek során milyen gyakorisággal, milyen mellékhatások várhatóak. A betegtájékoztató elsősorban vény nélkül kapható készítmények esetében kulcsfontosságú, hiszen ilyenkor a beteg részére a szükséges tájékoztatást alapvetően a betegtájékoztató adja meg. A betegtájékoztató azonban a kezelőorvosi utasításra alkalmazott gyógyszer esetében sem nélkülözhető. Ilyenkor a betegtájékoztató garanciális szerepet tölt be, az orvosi tájékoztatáson túl hangsúlyozottan felhívja figyelmet arra, hogy mely kórelőzményeket és mellékhatásokat kell a betegnek az orvosa felé mindenképpen jeleznie, annak érdekében, hogy az orvos a megfelelő kockázat-előny mérlegelést elvégezhesse.

Ez a két irat meghatározza a gyógyszer alkalmazásának a kereteit. Egyértelműen kiderül belőlük, hogy a gyártó milyen célra készítette a gyógyszert, milyen körben vállal úgymond felelősséget a gyógyszerhasználatért. Termékfelelősség ugyanis csak abban a körben merülhet fel, ahol gyógyszer alkalmazása megfelel ezen iratok szabályainak. Ha a betegnél nem áll fenn indikáció, esetleg a gyógyszer egyenesen kontraindikált, a bekövetkezett kárért a gyártót nem terhelheti felelősség. (Ez esetben a kezelőorvos-beteg viszonylatban merülhet fel a kárfelelősség kérdése.) Hasonlóképpen nem felel a gyártó azokért a mellékhatásokért, amelyek megfelelő használat mellett is bizonyos gyakorisággal előfordulnak. A felelősség akkor áll meg, ha a tájékoztatás hibás, mivel hibás adatok alapján a gyógyszer alkalmazását nem lehet megfelelően

mérlegelni.¹⁸ (A leggyakrabban előforduló esetben olyan mellékhatás következik be, amelyet sem az alkalmazási előírás, sem a betegtájékoztató nem említ.) Mindebből következően gyógyszerek esetében a termékfelelősség alapjául szolgáló tipikus termékhibát a tájékoztatásban megnyilvánuló hiba jelenti.

4. A Tftv. alapján bizonyítási szabályai

A Tftv. 3. § (1) bekezdése szerint a termék gyártója felel a termék hibája által okozott kárért. A Tftv. 7. §-ában felsorolt esetekben a gyártó mentesül a felelősség alól, azzal, hogy a Tftv. 14. § (3) bekezdése szerint gyógyszer-termékfelelősségi ügyekben a gyártó nem mentesülhet a felelősség alól arra hivatkozással, hogy a termékhiba a gyógyszer forgalomba hozatala időpontjában a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető. A Tftv. 6. § alapján a kárt, a termék hibáját és a kettő közötti az okozati összefüggést a károsult köteles bizonyítani, míg a felelősség alóli mentesüléshez szükséges tények bizonyítására a gyártó köteles.

A felperes károsult által vezetett bizonyítás a Tftv. alapján tehát három bizonyítandó tényre irányul: a termékhibára, a kárra és az az okozati összefüggésre. Mint látni fogjuk, gyógyszerek esetében nehezen tartható ez az első ránézésre egyszerű séma, a bizonyítás több bizonyítandó tényre terjed ki, mint amennyi a Tftv. nyelvtani értelmezéséből következne. Egyrészt a három tényállási elem szükségszerűen kiegészül egy negyedikkel, a gyógyszereszedéssel, másrészt a klasszikus triász megállapításához is több bizonyítandó tény bizonyításán keresztül vezet az út.

Alperesi oldalon gyógyszerek esetében a bizonyítás sokkal szűkebb körű. A termékekre általában irányadó kimentési lehetőségeket egyrészt maga a törvény is behatárolja a Tftv. 14. § (3) bekezdése szerint, másrészt a Tftv. 7. § említett körülmények bizonyítása teljesen más megvilágításba helyeződik azáltal, hogy a készítmények útja a gyártástól a felhasználásig részletesen dokumentált. Míg a mentesülés egyes esetei könnyen bizonyíthatóak (például a forgalomba hozatal kezdő időpontja a hatósági engedély alapján), addig más esetek bizonyítása a gyártó számára gyakorlatilag lehetetlen, mivel minden információ és bizonyítási eszköz a károsult rendelkezési körébe¹⁹ tartozik. Összefoglalva megál-

¹⁸ Általában a tájékoztatás hibája a termékhiba megállapíthatóságához elegendőnek szokott bizonyulni. Előfordulhat azonban olyan eset, hogy a gyógyszer kockázat-előny profilja a beteg-tájékoztatóban nem szereplő mellékhatás számbavétele esetén is kedvező maradna, azaz tájékozott mérlegelés esetén is minden bizonnyal a gyógyszer alkalmazása mellett döntöttek volna. Magunk részéről gyógyszerek esetében a termékhiba olyan értelmezését tartjuk helyesnek, amely nemcsak gyógyszerinformáció szövegére összpontosít, hanem az előbbieknél megfelelően a gyógyszer kockázat-előny profilját tartja szem előtt.

¹⁹ Például, amikor a készítmény a betegnél való nem megfelelő tárolás miatt válik utólag hibássá.

lapítható, hogy a gyártó főbizonyítást tipikusan nem tud folytatni, alapvetően a felperes károsult bizonyításával szemben folytathat csak ellenbizonyítást.

A fentiekből látható, hogy a Tftv. pontosan meghatározza, hogy ki, mit köteles bizonyítani, illetve hogy kin nyugszik a bizonyítási teher. Az egyértelmű szövegezés mellett a bíróságnak nincs arra mozgástere, hogy a bizonyítás terhét az esetleg fellépő bizonyítási nehézségek miatt részben vagy egészben a másik félre helyezze át. Mint látni fogjuk, gyógyszer-termékfelelősségi perekben az egyes tényállási elemek bizonyítása több akadályba ütközhet, amelyek megoldására a törvény nem ad orvoslást. Hasonló esetekre Magyarországon a bírósági gyakorlat igyekezett megoldást találni, ám más jogrendszerekben – mint az ismertetésre kerülő német jogban is – törvényi megoldást találhatunk.

5. Az absztrakt okozati összefüggés

Gyógyszer-termékfelelősségi perekben kiemelkedő szerepet játszik a gyógyszereszedés hatásaival foglalkozó szakvélemény. A szakértői megállapítások helyes értékeléséhez azonban álláspontunk szerint úgy juthatunk csak el, ha megkülönböztetjük a gyógyszer alkalmazása és a bekövetkezett egészségkárosodás közötti okozati összefüggés absztrakt és konkrét szintjét.

Mielőtt a bíróság azt vizsgálná, hogy a felperes károsult esetében a gyógyszer alkalmazása vezetett-e az állított egészségkárosodáshoz, azt kell tisztázni, hogy a gyógyszer egyáltalán képes-e a hivatkozott egészségkárosodás előidézésére, megfigyelték-e már valaha azt a gyógyszer alkalmazásával összefüggésben. Ennek megválaszolását követően lehet csak ugyanis azt eldönteni, hogy a beteg konkrét esetében megvalósult-e a korábban már absztrakt módon megfogalmazott gyógyszerhatás.

Azt, hogy a gyógyszer általában milyen hatásokkal jár, legjobban a gyógyszerrel kapcsolatos klinikai vizsgálatok eredményeinek statisztikai elemzése képes leírni. A klinikai vizsgálatok során ugyanis azt veszik górcső alá, hogy a megfelelő indikáció mellett, bizonyos rizikófaktorokkal rendelkező betegek körében, meghatározott adagolás esetén (amely praktikus okokból megegyezik az alkalmazási előírásban, illetve a betegtájékoztatóban szereplő dózisokkal) milyen gyakorisággal lépnek fel mellékhatások, összehasonlítva a hatóanyag nélküli készítményt, placebót szedő csoporttal. A klinikai vizsgálatok eredményei tehát minden esetben csak bizonyos paraméterek mellett értékelhetőek. Egy gyógyszerről nem állapítható meg így kategorikusan, hogy egy bizonyos betegséget okoz, ehelyett csak azt mondhatjuk, hogy bizonyos mellékhatás a betegek populációjában bizonyos körülmények között (dózis, kezelési időtartam, a betegek rizikóprofilja) milyen gyakorisággal lépett fel. Egy példán szemléltetve: nem állapíthatjuk meg egy gyógyszerről, hogy magas vérnyomást idéz

elő, hanem csak azt, hogy az adott gyógyszer meghatározott mg/nap adagolása mellett kétévnyi kezelés alatt egy a rizikóprofilját tekintve az átlagnépességnek megfelelőet betegecsoportban ötven százalékkal nagyobb gyakorisággal fordultak elő magas vérnyomással rendelkező betegek, mint a placebócsoportban.

Mint látható, egy gyógyszer hatásaira vonatkozóan csak többletényezős, komplex természettudományos következtetéseket tudunk levonni. Absztrakt okozati összefüggés alatt tehát azt értjük, hogy a gyógyszer egy bizonyos indikáció mellett, meghatározott napi dózis, illetve kezelési időtartam figyelembevételével képes-e valamilyen mellékhatás előidézésére, s ha igen, ezt milyen gyakorisággal teszi.

Az okozati összefüggés absztrakt szintjének leválasztása azért is szükséges, mert nézetünk szerint annak a bizonyítás során is eltérő megítélés alá kell esnie. Az absztrakt okozati összefüggés ugyanis nem egy múltbéli tény, hanem egy természettudományos törvényszerűség. Ennek megfelelően a megismerés folyamata nem egy bizonyítandó tény létezésének, illetve nem létezésének a megállapítására irányul, hanem arra, hogy a tudomány jelenkori állását, a tudományos konszenzust feltárjuk.

Más szakterületeken a természeti törvények nem szokták vita tárgyát képezni. Egy közlekedési balesetre visszavezethető kártérítési perben vitán felül áll a newtoni törvények létezése és tartalma, csak a törvény alkalmazásához szükséges paramétereket (például hogy milyen sebességgel haladt a gépkocsi, kopottak voltak-e a féktárcsák) vitatják a felek. Gyógyszerek esetében gyakorta maga a természeti törvény is vitás, vagyis hogy a gyógyszer az adott mellékhatást egyáltalán előidézheti-e.

Mint láttuk, az absztrakt okozati összefüggés meglétének vizsgálata mindenképpen előfeltétele annak, hogy a bíróság megállapíthassa, hogy a beteg konkrét esetében megvalósult-e a hivatkozott mellékhatás. Mindezek alapján különös hangsúllyal vetődik fel a kérdés, hogy az absztrakt okozati összefüggés egyáltalán Pp. szerinti bizonyítás tárgya lehet-e, tudományos kérdésekben a bíróság állást foglalhat-e. A gyakorlatban az absztrakt okozati összefüggésre vonatkozóan szakértői bizonyítást folytatnak le, és a bíróság a szakértői ténymegállapításokhoz hasonlóan a hagyományos Pp.-beli eszközökkel (más szakértő igénybevétele, a szakértők együttes meghallgatása stb.) igyekszik az esetleges ellentmondásokat feloldani. Álláspontunk szerint a tudományos kérdések eldöntésére speciális mechanizmusokat kell kialakítani.

A döntésre jogosult meghatározásán túl külön nehézséget jelent, hogy az absztrakt okozati összefüggés megítéléséhez szükséges dokumentumok és információk nehezen hozzáférhetőek. A szükséges klinikai vizsgálatokat a gyártók folytatják le, a részletes dokumentáció az ő birtokukban van. A klinikai vizsgálatokról a kívülállók számára csupán összefoglaló elemzések érhetőek el,

azok is tipikusan idegen nyelven, jellemzően szakmai folyóiratok hasábjain, azaz laikusok számára nehezen elérhető módon.

6. A konkrét okozati összefüggés

A konkrét okozati összefüggés körében azt vizsgáljuk, hogy a meghatározott egészségkárosodás előidézésére általánosan képes gyógyszer okozta-e a felperes beteg konkrét esetében a perbe vitt egészségkárosodást.

A polgári perben ez annyit tesz, hogy a felperes beteg kezelési körülményeinek (dózis, kezelési időtartam, rizikóprofil) megfelelően kell értelmezni az absztrakt okozati összefüggés körében feltárt szabályszerűséget. Ennek megfelelően, ha a felperes beteg gyógyszeralkalmazása megféleltethető az absztrakt okozati összefüggés keretében meghatározott előfeltételeknek, a konkrét esetben is alappal következtethetünk arra, hogy a gyógyszeralkalmazás vezetett az egészségkárosodás bekövetkeztéhez. Ez esetben tényleg a meghatározott egészségkárosodás előidézésére általánosan képes gyógyszer váltotta ki a felperesnél az egészségkárosodást. Amennyiben a felperes károsult körülményei nem feleltethetők meg a sémának, például más adagolás mellett, eltérő időtartamban részesült kezelésben, illetve eltérő rizikóprofillal (tipikusan a klinikai vizsgálatban összeállított átlagos populációhoz képest a betegségre hajlamosító rizikófaktorokkal) rendelkezett, az absztrakt okozati összefüggés nem alapozhatja meg a konkrét esetben az egészségkárosodás bekövetkeztét.²⁰ Ez utóbbi esetben tehát a felperesnél nem a meghatározott egészségkárosodás előidézésére általánosan képes gyógyszer váltotta ki az egészségkárosodást.

Az absztrakt okozati összefüggéssel szemben a konkrét okozati összefüggés esetében egy olyan tényállási elemről van szó, amelyre múltbeli tényként Pp. szabályai szerint bizonyítás vezethető, illetve amelynek meglétéről vagy hiányáról a bíróság a tényállás-megállapítás keretében megbizonyosodik.

7. A kár bizonyítása

A felperes károsult oldalán vagyoni (költségek, elmaradt haszon), illetve nem vagyoni kár merülhet fel, amely a gyógyszerre visszavezethető egészségkárosodásból, illetve elhalálozásból következik. Ennek megfelelően az egyes kár-

²⁰ Például, ha a beteg csupán háromnapnyi kezelésben részesült, ám a felhívott mellékhatás előfordulási gyakoriságában csak legalább félévi folyamatos kezelést követően tapasztaltak szignifikáns növekedést, az absztrakt okozati összefüggés, azaz a meghatározott egészségkárosodás előidézésére való általánosa képesség megléte esetén sem állapítható meg, hogy a konkrét esetben a gyógyszer idézte elő az egészségkárosodást.

tételek és az egészségkárosodás (halál) között is okozati összefüggésnek kell fennállnia, ugyanis az egészségkárosodás (halál) önmagában nem tekinthető a Tftv. szerinti kárnak. Előfordulhat ugyanis, hogy az egészségkárosodás vagyoni vagy nem vagyoni kár formájában nem manifesztálódott, illetve az is, hogy a felperes oldalán felmerülő kártételek, így például a megváltoztatott életvitel, nem az egészségkárosodásra, hanem más olyan okra vezethető vissza, amelyért a gyártó nem felel.

8. A ki nem mondott tényállási elem: a gyógyszereszedés

A Tftv. felelősségi tényállása a termék használatát, mint külön tényállási elemet nem tartalmazza. Könnyen belátható azonban, hogy a termék használata nélkül nem merülhet fel termékfelelősség.

Dogmatikailag természetesen vitatható, hogy a gyógyszer használata külön tényállási elemnek minősül-e vagy csak a termékhiba része-e. A Tftv. 3. § (1) bekezdése szerint ugyanis a kár és a termékhiba között kell az okozati összefüggésnek fennállnia, a gyógyszereszedés csupán a termékhiba manifesztációjához szükséges, így a gyógyszereszedés csak a termékhiba egyik 'elemeként' bizonyítandó.²¹

Mindkét variációban közös, hogy a gyógyszereszedést közvetlenül szinte lehetetlen bizonyítani. A bíróságok a gyakorlatban kénytelenek a gyógyszerkiváltás tényéből a gyógyszer eszedésére következtetni (természetes vélelem).

9. A bizonyítandó tények összefoglalása

Láthatjuk, hogy a Tftv. 3. § (1) bekezdésében felsorolt három tényállási elemmel ellentétben valójában négygel állunk szemben, illetve az egyes tényállási elemek megállapítása csak több 'tényállási részelem' megléte esetén lehetséges.

Bizonyítani kell egyrészt a gyógyszer tényleges alkalmazását.

Bizonyítani kell másrészt a gyógyszer hibáját. A termékhiba meglétére vonatkozó jogi következtetést a bíróság vonja le az ehhez szükséges előfeltételek bizonyítottsága esetén. Elsőként vizsgálandó, hogy a beteg előírászerűen alkalmazta-e a gyógyszert, fennállt-e a szükséges indikáció, nem volt-e esetleg a gyógyszer használata kontraindikált, illetve a beteg az előírt adagolás mellett alkalmazta-e a gyógyszert. Termékhibáról ugyanis csak akkor lehet szó, ha az alkalmazás a gyártó utasításainak megfelelően történt. Szükséges továbbá az

²¹ Ez az értelmezés több nehézségre nyújtana azonban megoldást, többek között a gyógyszereszedéssel kapcsolatos bizonyítási teher kérdésére is.

absztrakt okozati összefüggés megléte, hiszen ez alapján dönthető el, hogy a perbe vitt egészségkárosodás előírászerű használat esetén egyáltalán bekövetkezhet-e. Végül figyelembe kell venni az egyéb termékhibát megalapozó körülményeket, így az alkalmazási előírás és a betegtájékoztató tartalmát, azok esetleges hibáját, továbbá a gyógyszer kockázat-előny profilját.

Bizonyítani kell harmadrészt a kárt, amelynek megállapíthatósága az egyes kártételek, a gyógyszerre visszavezetett egészségkárosodás (halál), valamint az ezek közötti okozati összefüggés bizonyítottságától függ.

Bizonyítani kell negyedrészt a Tftv. 3. § (1) bekezdése szerinti 'okozati összefüggést', amely a jelen írásban bevezetett konkrét okozati összefüggés fogalmával egyezik meg.

A bizonyítási teher megosztásának vonatkozásában a Tftv. 6. § direkt szabályt tartalmaz. A gyógyszeresedés tekintetében logikai értelmezés útján szintén csak arra juthatunk, hogy a bizonyítási teher a károsulton nyugszik.

Alapvető probléma elsőként a konkrét okozati összefüggés bizonyításakor jelentkezik. Orvostudományi kérdésekben ugyanis tipikusan csak valószínűségi vélemény²² adható, amely a teljes bizonyossághoz nem elegendő. Ilyenkor egyrészt a bizonyítottság szintjét szállíthatjuk le, amely azonban a teljes bizonyosságot megkövetelő szabályokba ütközik. Másrészt folyamodhatunk olyan megoldáshoz, amelyek a gyártó bizonyítását kényszeríti ki (törvényes vagy természetes vélelem²³). Mivel ezekben az esetekben a bizonyítási tehernek a gyártóra való áthárításáról van szó, mindenképpen jogszabályi engedélyre van szükség, különben a bíróság a Tftv. 6. §-át sérti meg.

Végezetül szólnunk kell arról is, hogy az absztrakt okozati összefüggés bizonyítása során felhasználható dokumentumok tipikusan a gyártó birtokában vannak. Ez indokoltta teheti a bizonyítási teher törvényi áttolását (azaz bizonyítsa a gyártó, hogy nem áll fenn az absztrakt okozati összefüggés). '[C]élszerűbb [ugyanis] a bizonyítást arra hárítani, aki a szükséges tények birtokában

²² Ez részben a köz- és a szaknyelv eltérésére vezethető vissza – vö. SZÁNTÓ I. József: Gondolatok a szakértői vélemények értékeléséről. *Magyar Jog*, 1995/1. 41–42. –, részben a biológia sajátja – vö. SOMOGYI Endre: A valószínűségi véleményről az orvosszakértői gyakorlatban. In: VARGHA László (szerk.): *A valószínűség szerepe az igazságszolgáltatásban*. Pécs, PTE ÁJK Bűnügyi Tudományok Tanszéke, 1979. 114.

²³ Az EBH2003.863. számú ügyben a bíróság azon az alapon, hogy állítása szerint orvosilag nincs kétségmentes megállapíthatóság, a konkrét okozati összefüggés körében csak azt vizsgálta, az egészségkárosodást kiváltó okok közül mi az, ami kizárható, illetve valószínűsíthető, ha már a felperes által állított okozóról teljes bizonyossággal tényítélet nem hozhatott. Így a megállapított 90-95 %-os valószínűségű absztrakt okozati összefüggés alapján – mivel nem merült fel kizáró tényező, vagyis olyan alternatív, a készítményen kívül álló ok, amely az egészségkárosodás bekövetkeztét más módon magyarázná meg – a bíróság a konkrét okozati összefüggést megállapíthatónak találta.

van (...).²⁴ Alternatíva lehet az adat- és dokumentumszolgáltatási igény bevezetését a károsult részére.

10. A német megoldás

A német gyógyszertörvény²⁵ törvényi szinten kínál megoldást a fenti problémák némelyikére.

Az AMG 84. § (2) bekezdésének első és második mondata felállítja a (konkrét) okozati összefüggés vélelmét: „Ha az alkalmazott gyógyszer az egyedi eset adottságai alapján képes arra, hogy a (károsult által megjelölt) kárt kiváltsa, úgy vélelem szól amellett, hogy a kárt ezen gyógyszer okozta. Az egyedi esetben való (károkozó) képességet az alkalmazott gyógyszer összetevői és adagolása, az előírászerű használat időtartama és módja, a kár bekövetkeztével való időbeli összefüggés, a kár jellege és a károsultnak a használat időpontjában fennálló egészségi állapota, továbbá minden egyéb olyan adottság figyelembevételével kell megítélni, amely az egyedi esetben a károkozás mellett vagy ellen szól.”

Az absztrakt okozati összefüggés bizonyításánál fellépő gyártói információtúlsúlyt kompenzálja az AMG 84a. § (1) bekezdésének első és második mondata: „Ha olyan tények forognak fenn, amelyek megalapozzák annak az elfogadását, hogy egy gyógyszer a (károsult által megjelölt) kárt okozta, a károsult a gyógyszeripari vállalkozástól tájékoztatást követelhet, kivéve, ha erre a 84. § szerinti kártérítési igény megalapozottságának a megállapításához nincsen szükség. Az igény a gyógyszeripari vállalkozás által ismert hatásokra, mellékhatásokra és kölcsönhatásokra, továbbá a mellékhatásokkal, illetve kölcsönhatásokkal kapcsolatos, általa ismert gyanús esetekre, valamint minden olyan további adatra kiterjed, amely káros hatásokért való felelősség értékelése során jelentős lehet.”

11. Válaszok, következtetések

Visszatérve az első plószki kérdésre, a válaszunk nem lehet más, minthogy gyógyszer-termékfelelősségi perekben is igaz a főszabály, hogy felperesnek a pernyertességhez bizonyítást kell folytatnia: ‘a bíró ítéletében a kétes tényeket

²⁴ EÖRSI i. m. 218.

²⁵ A gyógyszerek forgalmazásáról szóló törvény (Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln). A továbbiakban az egyszerűség kedvéért az AMG rövidítést használjuk. Valamennyi idézet az AMG hatályos változatából származik, amely a hivatalos lapban 2005. december 12-én közzétett utolsó konszolidált változatnak a 2011. december 12-i törvény 13. §-ával módosított szövege.

figyelembe nem veheti, a jogi hatást, amelyet a jogszabály bizonyos tényhez fűz, meg nem állapíthatja, ha ez a tény kétes.²⁶

A 'mit kell bizonyítani' kérdésre a Tftv. szabályait egy többtényállási elemmel, valamint több 'részelemmel' tudjuk kiegészíteni.

A 'kinek kell bizonyítani' kérdést csak úgy tudjuk megválaszolni, hogy a bizonyítás terhe a felperesen nyugszik. Figyelembe véve a bizonyítási nehézségeket, felmerül a gyógszerszedés tekintetében a természetes vélelem alkalmazásának, a konkrét okozati összefüggés vonatkozásában pedig a törvényes vélelem bevezetésének a szükségessége. Utalunk továbbá a potenciálisan több felperest ügyét befolyásoló absztrakt okozati összefüggés körében csoportos eljárások (például mintaper) megalkotásának a lehetőségére. A bizonyítás könnyítése azonban nem valósulhat meg a bizonyítottság szintjének leszállítása vagy további természetes vélelmek bevezetése útján.

---

²⁶ PLÓSZ i. m. 140.

A KÖVETELÉS BEHAJTÁSÁNAK (MEGTÉRÜLÉSÉNEK) ESÉLYEI ÉS LEHETŐSÉGEI A HATÁLYOS MAGYAR VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSBAN

LUGOSI József
doktorandusz (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Az adós önkéntes teljesítésének elmaradása esetén a követeléshez való tényleges hozzájutás folyamatának egyik legfontosabb része a *végrehajtási eljárás*, mert ebben az eljárásban derülhet ki, hogy a végrehajtást kérő ténylegesen hozzájuthat-e a végrehajtható okiratban feltüntetett összegű követeléséhez. Jelentős osztársadalmi érdek fűződik ezért ahhoz, hogy a végrehajtási eljárásban a követelés behajtása a jogszabályi keretek között a jogállami alapelvek figyelembevételével a körülményekhez képest *gyorsan, szabályosan és szakszerűen* menjen végbe.

A '*követelés*' meghatározás a végrehajtási eljárás egyik kulcsfogalma. A 'követelés' behajtása (pénzkövetelés megfizetése, meghatározott cselekmény végrehajtása) a bírósági végrehajtás tárgya. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII.tv. (Vht.) szerint a bíróságok és jogvitát eldöntő más szervek határozatait, továbbá az egyes okiratokon alapuló *követeléseket* bírósági végrehajtás útján, ezen törvény előírásai szerint kell végrehajtani¹. A bírósági végrehajtási eljárásban állami kényszerrel el kell érni, hogy *a pénzfizetésre, illetve egyéb magatartásra kötelezett (adós)* teljesítse a kötelezettségét². A végrehajtási eljárásban a követelést a pénzfizetésre, illetve egyéb magatartásra kötelezettnek, összefoglaló néven az *adósnak*³ kell teljesítenie. A bírósági végrehajtásról szóló

---

¹ Vht. 1. §

² Vht. 5. § (1) bek.

³ A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX.tv. az adóst '*végrehajtást szenvedő*'-nek nevezi. Korábban a végrehajtási eljárást a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. LIV. tc. Nyolczadik czime szabályozta.

törvény a 'követelés' és az 'adós' fogalmát azonban nem határozza meg⁴.

A követelés behajtásának folyamatát a *végrehajtási eljárásban* befolyásolják mindazok a jogintézmények (pl. *végrehajtás felfüggesztése*, *végrehajtás megszüntetése*), amelyek alkalmazása a követeléshez való hozzájutást, az adott esetben indokolt meghatározott cselekmény végrehajtását elodázhathatják vagy teljesen meg is szakíthatják. Mindemellett *más, külső eljárásban*: peres eljárás folyamatban léte alatt (végrehajtás megszüntetése, illetve korlátozása iránti per⁵, végrehajtási igényper⁶, végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódás engedélyezése iránti per⁷), illetve a rendkívüli perorvoslati eljárásban (perújítás⁸, felülvizsgálat⁹) *szintén bekövetkezhet a végrehajtási eljárás felfüggesztése*.

2. Végrehajtási eljárás – Jogérvényesítés vagy igényérvényesítés?

A követelés végrehajtási eljárásban való behajtása feltételezi, hogy az érintett felek között korábban már létrejött valamilyen előzményi kapcsolat. A végrehajtást kérő¹⁰ és az adós közötti viszony lehet csak *szerződéses kapcsolat*, illetve bíróság vagy közjegyző előtti már lezajlott eljárásban kialakult a felek közötti *eljárásjogi kapcsolat* is. Az első kérdés, amelynek megválaszolására kísérletet teszünk: *A hatósági jogalkalmazás során történő jogérvényesítés (igényérvényesítés) folyamatának része-e a végrehajtási eljárás?*

A 'jogérvényesítés' és az 'igényérvényesítés' elnevezések közül az előbbi a *szélesebb kategória*, mindamelllett, hogy *a két kifejezés közel azonos jelentéssel bír*. A *jogérvényesítés* definíciójához hozzátartoznak a fél eljárásjogi cselekményei és a bíróság (jogalkalmazó hatóság) hatályos (irányadó) jog alkalmazására vonatkozó tevékenysége is. A 'követeléshez való hozzájutás', illetve a 'követelés behajtása' feltételezi azt, hogy a jogérvényesítés folyamatához a fizetésre, illetve meghatározott cselekmény elvégzésére kötelezett fél az önkéntes teljesítést elmulassza, ezért a jogosult ahhoz – nagy valószínűség szerint – csak végrehajtási eljárásban juthat hozzá. Ebben az eljárásban a félnek – eljárásjogi értelemben – joga van az igényét bíróság (jogalkalmazó hatóság) előtt érvényesíteni, ezért *az eljárás a fél nézőpontja szerint 'jogérvényesítés'*. A bíróság

⁴ Lásd bővebben a 4.3.pontban és a 6.1.E.pontban.

⁵ Pp. 370. §

⁶ Pp. 374. § (1) bek.

⁷ Pp. 386. §.(6) bek.

⁸ Pp. 267. § (2) bek.

⁹ Pp. 273. § (3) bek.

¹⁰ Az 1881. évi LX.tc. –ben a végrehajtást kérő neve 'végrehajtató'.

tevékenysége is 'jogérvényesítés', amely a kérelemre történő eljárásban és a vonatkozó jogszabályok alkalmazásában (jogalkalmazásában) ragadható meg. A jogérvényesítés folyamata a fél részéről az alanyi jog igénybevételének lehetőségét, a bíróság (jogalkalmazó hatóság) részéről a tárgyi jog alkalmazását jelenti. A jogérvényesítés folyamatához – nem feltétlenül minden esetben, de végső soron – hozzátartozik az állami kényszer útján történő végrehajtás is.

Az 'igényérvényesítés' meghatározás eljárásjogi értelemben szűkebb jelentésű, mert a folyamatot inkább a kérelmet előterjesztő fél aspektusából ragadja meg. Az 'igényérvényesítés' az igényt érvényesíteni kívánó fél magatartása, cselekvése annak érdekében, hogy a bíróság (jogalkalmazó hatóság) a kérelemnek helyt adjon, és a követelését a végrehajtási eljárásban behajtsa. Az 'igényérvényesítés' és a 'jogérvényesítés' kifejezés azonos annyiban, hogy mindkét folyamat végső fázisa: a végrehajtási eljárás.

Bírósági (hatósági jogalkalmazói) eljárás nélkül, közjegyzői okirat alapján végrehajtási záradék kiállításával kezdeményezett eljárás hogyan illeszkedik ebbe a fent leírt folyamatba? A közjegyzői okiraton alapuló végrehajtási záradék nélkülözi azt az eljárási szakaszt, amelyben a végrehajthatás alapjául szolgáló határozat jogerőre emelkedhet. A végrehajtható okiratban (végrehajtási záradékban) foglalt követelés 'érvényesítés'-e egyenlő a követelés végrehajtási eljárásban történő behajtásával. Ebben az eljárásban a kölcsönszerződés szerinti kölcsönadó (hitelnyújtó) a végrehajtást kérő és a kölcsön (hitel) felvevője az adós, a felek eljárási pozíciói automatikusan a kölcsönszerződés szerint pozícióik leképeződései. Azokban a végrehajtási eljárásokban, amelyekben a végrehajtható okirat kiállításának feltétele bírósági (közjegyzői) határozat jogerőre emelkedése, a végrehajtást kérő a pernyertes fél lesz, aki nem biztos, hogy a kérelem előterjesztője is egyben.

3. A végrehajtási eljárások típusai és (teljesség igénye nélküli) jellemzői

A végrehajtási eljárásnak a jogérvényesítés (igényérvényesítés) folyamatban való elhelyezése után tekintsük át, hogy a tanulmányban vizsgált gyakorlati esetekből kiindulva, a végrehajtási eljárásnak milyen ügycsoportok szerinti fajtai, típusai lehetnek:

1. Jogerős (bírósági) hatósági határozat alapján – általában végrehajtási lap kiállításával – induló végrehajtási eljárás;
2. Kézbesítési vélelem alapján jogerőre emelkedett fizetési meghagyás alapján kezdeményezett végrehajtási eljárás;

3. 'A közjegyzői okiratba foglalt pénzkövetelés alapján – előzményi határozat jogerőre emelkedése nélkül' – végrehajtási záradék kiállításával kezdeményezett végrehajtási eljárás.

E végrehajtási eljárásokban megfigyelhető a következő, néhány sajátosság:

- a) A végrehajtási eljárás *egyedi tulajdonsága*: az esetek döntő többségében a végrehajtási eljárás párhuzamos jellegű és kétközpontú folyamat. A végrehajtható okirat kiállítása után a végrehajtási eljárásban a végrehajtási eljárási cselekményeket – általában, de nem feltétlenül – az önálló bírósági végrehajtó foganatosítja. Az önálló bírósági végrehajtó állami feladatot ellátó, hatósági jogosítványokkal felruházott személy, akinek eljárása során kiállított jegyzőkönyvei közokiratnak minősülnek. Az önálló bírósági végrehajtó helyzete, státusa, az eltérő feladatkör mellett, részben hasonló a közjegyzőéhez¹¹, aki az illetékes helyi bíróság felügyelete, ellenőrzése alatt végzi a tevékenységét¹². A bíróság és az önálló bírósági végrehajtó is közhatalmat gyakorló jogalkalmazó szerv, ezért az előttük párhuzamosan folyamatban lévő eljárásban mindkettő központi szerepet tölt be. Ha a bíróság elrendeli a végrehajtási eljárást, a végrehajtási eljárás az önálló bírósági végrehajtó előtt is kezdetét veszi.
- b) A végrehajtás bírósági elrendelését követően a végrehajtást foganatosító bíróság szerepe válik fontossá. A végrehajtást foganatosító bíróság a végrehajtási eljárásban egyrészt 'kiegészítő', 'háttér' szerepet tölt be, másrészt 'ellenőrző', 'felügyeleti' feladatot lát el: a végrehajtást foganatosító bíróság csak akkor avatkozik be a folyamatba, ha feltétlenül szükséges (pl. jogutódlás megállapítása miatt¹³, a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelem elbírálása végett, ha a kérelmet nála nyújtották be¹⁴, a zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódása miatt¹⁵, meghatározott cselekmény végrehajtása esetén a végrehajtás egyéb módjának meghatá-

¹¹ A közjegyző eljárása, mint polgári nemperes eljárás a bíróság eljárásával azonos (az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. tv. 1. § (2) bek., a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. tv. 2. §).

¹² A Vht. 225. § (2) bek. szerint az önálló és a megyei bírósági végrehajtó eljárása – mint polgári nemperes eljárás – a bíróság eljárásával azonos. A végrehajtás a bírósági eljárás része, közhatalmi tevékenység (BH 1998.285. (EBH 1999.16) – Legf.Bír.Pf.V.22.698/1997. sz.; BH 1998.134. – Legf.Bír.Pk.V.III.22592/1997. sz.). Az önálló bírósági végrehajtó eljárásával összefüggő kártérítési felelősség elbírálása a megyei bíróság hatáskörébe tartozik (Pp. 23. § (1) bek., b. pont), a végrehajtói jogkörben okozott kár – a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárral megegyezően – a Ptk. 349.§ (1) bek. szerint, az államigazgatási (közigazgatási) jogkörben okozott kárként bírálendő el.

¹³ Vht. 39. § (2) bek.

¹⁴ Vht. 48. § (2) bek. szerint a zálogjogosult a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet általában az önálló bírósági végrehajtó előtt terjeszti elő, aki azt továbbítja a helyi bírósághoz.

¹⁵ Vht. 114. § (2) bek.

rozása érdekében¹⁶ stb. *(a végrehajtást foganatosító bíróság 'kiegészítő', 'háttér' szerepe)*, másrészt: a végrehajtást foganatosító bíróság az önálló bírósági végrehajtó törvénysértő intézkedésével (mulasztásával) szemben előterjesztett végrehajtási kifogást¹⁷ elbírálja *(a végrehajtást foganatosító bíróság 'ellenőrző', 'felügyeleti' feladata)*.

- c) A végrehajtási eljárás különös és egyedi jellegzetessége – a peres és a fizetési meghagyásos eljáráshoz képest –, hogy *más név alatt, de több különböző fél azonos eljárási pozícióba kerülhet*. A zálogjogosult helyzete a végrehajtási eljárási illeték megfizetése, a költségek előlegezése és viselése, a jogosultságok gyakorlása és a kötelezettségek viselése alapján *a végrehajtást kérő státusával egyezik meg*.¹⁸
- d) A közjegyző által kiállított végrehajtási záradék alapján történő végrehajtás¹⁹ – előzményi eljárás hiányában – *'egyfázisú', 'egyfokozatú'*, szemben azzal a végrehajtási eljárással, amelyet a határozat jogerőre emelkedésig bírósági szakasz előz meg, ezért *a folyamat 'kétfázisú', illetve 'kétfokozatú'*. A *kétfázisú jogérvényesítésnél* főszabály szerint jogerős határozat (ítélet) alapján dől el, hogy ki lehet a végrehajtást kérő és ki az adós. Az *egyfázisú jogérvényesítésnél* nem külső, jogalkalmazó hatóság által meghozott határozat, hanem általában a felek jogviszonyát szabályozó (kölcsön)szerződés jelöli ki a felek eljárási pozícióit, azt, hogy ki lesz a végrehajtást kérő (kölcsönadó) és ki az adós (kölcsönvevő)²⁰.

Milyen módon kerülhetnek alkalmazásra a végrehajtási eljárásban, a Pp.-ben is alkalmazott bizonyos jogintézmények? Ugyanazt a célt töltik-e be ezek az intézmények a végrehajtási eljárásban, mint a polgári (peres) eljárásban? A dolgozatban vizsgált gyakorlati példákon keresztül a következő intézmények érintettek: *a vélelmezett kézbesítés alapján indult végrehajtási eljárás folyamatban léte alatt a vélelem megdőntése miatt a végrehajtás megszüntetése; a végrehajtás felfüggesztése; illetve az ingatlanból való kielégítés túrésére kötelezett, nem személyes adós zálogkötelezettel szembeni végrehajtás.*

¹⁶ Vht. 173. § (2) bek.

¹⁷ Vht. 217. §

¹⁸ Vht. 114/A. § (10) bek.

¹⁹ A végrehajtásról szóló 1881. évi LX. tc. szerint végrehajtható közokiratnak számított a közjegyző által kiállított végrehajtható közjegyzői okirat (1. § g) pont).

²⁰ A végrehajtási eljárásnak egyéb további jellegzetességei is megállapíthatóak, pl. *az adós költségmentessége a végrehajtási eljárásban teljesen más jelentéssel bír, mintha a költségmentes fél lesz pervesztes a peres eljárásban*. A végrehajtási eljárásban a költségmentesség csak a költségek előlegezése alól mentesít, de a költségek viselése alól nem, a peres eljárásban viszont a költségmentesség előlegezése és viselése alól is mentesíti az abban részesülő felet (Pp. 84. §).

4. A vizsgált jogesetek és a hatályos végrehajtási jog szerinti jogintézmények

1. Végrehajtási eljárást nem ritkán vélelmezett kézbesítéssel jogerőre emelkedett fizetési meghagyás alapján kezdeményezi a végrehajtást kérő. A példa szerint a végrehajtási eljárás már folyamatban van, de a kötelezett kézbesítési vélelem megdöntése iránt terjeszt elő kérelmet.²¹ Ha a végrehajtási eljárás folyamatban léte alatt indult kézbesítési vélelem megdöntése iránti eljárás eredményre vezet, a bíróság a kézbesítési vélelmet megdönti, és a végrehajtási eljárást felfüggeszti, majd – a 2010. június 1-je előtt kezdeményezett eljárásban – a bíróság (közjegyző) a fizetési meghagyást ismételten kézbesíti a kötelezettnek. A kötelezett ellentmondása folytán perré alakult eljárásban – a vizsgált esetben – a bíróság ugyanazt az összegű tőketartozást ítéli meg a jogosult javára, mint amely összeget a kézbesítési vélelem folytán jogerőre emelkedett fizetési meghagyás már tartalmazott. Ezt követően a végrehajtást kérő ismételten kéri az adóssal szemben a perben jogerőssé vált követelés alapján a végrehajtás elrendelését. Hogyan folytatódhat tovább a vélelmezett jogerő alapján kezdeményezett végrehajtási eljárás, ha a bíróság a kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelemnek való helytadás miatt a végrehajtást már felfüggesztette?

A bíróság előtt két lehetőség áll fenn: a) a felfüggesztett végrehajtási eljárás folytatásáról rendelkezik, b) valamilyen módon lezárja a már felfüggesztett végrehajtási eljárást.

Ha a bíróság a már felfüggesztett végrehajtási eljárás folytatása mellett határoz, azzal a problémával szembesülhet, hogy az ismételten kézbesített fizetési meghagyás későbbi időpontban emelkedik jogerőre, mint a végrehajtható okirat (végrehajtási lap) kiállításának napja. Ennek a megoldásnak az alkalmazhatósága ezért kétségesnek tűnik. Milyen módon ‘fejezhető be’ a végrehajtási eljárás? A Vht. szerint a végrehajtást elrendelő bíróság végzéssel megszünteti a végrehajtási eljárást, ha a bíróság közokirat alapján megállapította, hogy a végrehajtandó határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte vagy megváltoztatta.²² A bíróságnak a kézbesítési vélelem megdöntése miatt a fizetési meghagyást ismételten kézbesítenie kell²³ és a fizetési meghagyást korábban jogerősítő végzését hatályon kívül kell helyeznie. A fizetési meghagyást jogerősítő végzést hatályon kívül helyező végzés pervezető végzés, amely ellen külön fellebbezésnek helye nincs. A végrehajtási eljárás megszüntetését szabályozó Vht.56.§ (1) bekezdése viszont tipikusan arra az esetre vonatkozik, ha a bíróság

²¹ Pp. 99/B. §

²² Vht. 56. § (1) bekezdése.

²³ Ha a bíróság a kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelemnek a Pp. 99/A. § (3) bek. a) vagy b) pontja alapján ad helyt, a kézbesítést – a fél kérelmének megfelelően, szükséges mértékben – meg kell ismétetni (Pp. 99/A. § (8) bek.).

a végrehajtandó határozatot (ítéletet) *fellebbezés, perújítás vagy felülvizsgálati kérelem alapján jogerős határozatban* helyezi hatályon kívül. Ha a fellebbezés kedvező elbírálása miatt az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésre került, a másodfokú bíróság *jogerősen* utasította el a fellebbezést. A bíróság perújítási kérelem, csakúgy, mint a felülvizsgálati kérelem alapján hozott határozatában (ítéletében) *jogerősen* dönt a kérelem tárgya felől. *A fizetési meghagyást jogerősítő végzést hatályon kívül helyező végzés* azonban a követelést nem érdemben bírálja el, ezért *a bíróság végzése sem emelkedhet jogerőre.*

2. A következő vizsgált esetkör a végrehajtás felfüggesztésének jogintézményére összpontosít: a végrehajtást foganatosító bíróság végrehajtást felfüggesztő végzése ellen fellebbezésnek van helye.²⁴

- a) *Ha a végrehajtási eljárás felfüggesztését a végrehajtást kérő kéri,* a végrehajtást foganatosító bíróság köteles a végrehajtást felfüggeszteni, ha ezt kívánta a végrehajtást kérő, és a felfüggesztés másnak a jogát nem sérti²⁵. Ha az eljárásban több végrehajtást kérő (vagy zálogjogosult) is érdekelt, a végrehajtás felfüggesztéséhez valamennyi végrehajtást kérőnek (zálogjogosultnak) hozzá kell járulnia. Ebben az esetben a bíróság a végrehajtás felfüggesztésének csak az *eljárásjogi (alaki) feltételeit vizsgálja. A bíróság a törvényi feltételek fennállása esetén köteles a végrehajtási eljárást felfüggeszteni.* Ha az adós a végrehajtást felfüggesztő végzéssel szemben fellebbezéssel él, a másodfokon eljáró bíróságnak nincs tényleges lehetősége az első fokú bíróság jogszerű döntésének megváltoztatására. Amennyiben az első fokon eljáró bíróság ipso iure köteles felfüggeszteni a végrehajtási eljárást, a másodfokú bíróság ezt a jogszabályi feltételeknek megfelelő határozatot már nem változtathatja meg, mert a törvény előírásával ellentétesen nem dönthet. *A jogszabály kötelező előírását a bíróság sem változtathatja meg.* Az Alaptörvény szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági vagy más közigazgatási döntés ellen, amely a *jogát vagy jogos érdekét sérti*²⁶. Az Alkotmánybíróság több határozatában, különböző szempontok alapján foglalkozott a jogorvoslati jog tartalmával²⁷. Az alkotmánybírósági hatá-

²⁴ Vht. 218. §

²⁵ Vht. 48. § (1) bekezdése.

²⁶ Alaptörvény XXVIII. cikk.

²⁷ A jogorvoslati jog lényegi tartalma az alkotmánybírósági határozatok alapján: az érdemi határozatok tekintetében *más szervhez, vagy ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz fordulás lehetősége* (561992. (I.30.) AB hat., ABH 1992, 27., 31.); a jogorvoslati jog való alapjog biztosítását jelenti, ha az eljárásban a törvény garantálja az érintett számára, hogy ügyét az *alapügyben eljáró szervtől különböző szerv bírálja el* (513/B/1994. AB hat., ABH 1994, 734.); minden jogorvoslat lényegi eleme a 'jogorvoslat' lehetősége, vagyis a *jogorvoslat fogalmilag és szubsztanciálisan tartalmazza a jogsérelem orvosolhatóságát* (9/1992. (I.30.)

rozatok szerint a fellebbezési jog tényleges tartalma abban ragadható meg, hogy *az érintett fél számára reális lehetőség áll fenn a jogot vagy jogos érdeket sértő határozat (rendeletkezés) megváltoztatására*. Kérdés, hogy ez az esély a fellebbező fél számára ténylegesen fennáll-e. Már a jogszabályhely megfogalmazása is különös, mert a ‘felfüggesztés másnak a jogát nem sérti’ formula alapján a bíróságnak, a határozat meghozatala előtt kell ezt megállapítania, más esetben a jogorvoslattal támadható határozat meghozatala után élhet fellebbezéssel az a ‘fél (más), akinek jogát vagy jogos érdekét sérti’ a határozat. A végrehajtás felfüggesztése jogintézménynél a bíróság ‘jogsérelem’ vizsgálatát (a határozathozatal előtt) mintegy átveszi a féltől, aki erre a ‘jogsérelem’-re már csak a határozat meghozatalát követően hivatkozhat.

A bíróság (jogalkotó) a végrehajtás végrehajtást kérő kérelmére történő felfüggesztésénél *a fél rendelkezési jogát tekinti elsődlegesnek*, mert a kérelme alapján induló végrehajtási eljárásban ő az ügy ura. *A fél rendelkezési joga (az általa előterjesztett kérelem teljesítése) adott esetben erősebb érdek lehet, mint az ellenérdekű fél jogorvoslathoz való joga alapján a határozat megváltoztatása.*

- b) *A bíróság az adós kérelmére kivételesen csak akkor függesztheti fel a végrehajtási eljárást, ha az adós a végrehajtás felfüggesztésére okot adó méltányolható körülményt igazolta, és az adóst a végrehajtási eljárás során korábban nem sújtották rendbírósággal²⁸. Ha a végrehajtási eljárás felfüggesztését az adós kéri, a bíróság a döntés meghozatala előtt vizsgál eljárásjogi (alaki) feltételt (sújtották-e az adóst korábban rendbírósággal), és részben vizsgálja az ügy ‘érdemét’ is (fennállnak-e a végrehajtás fel-*

AB hat. ABH 1992, 59., 68.) Idézi: 49/1998 (XI. 27.) AB határozat II. (Alkotmánybírósági ügyszám: 1111/B/1993/9.). A jogorvoslathoz való jog gyakorlásához – egyebek mellett – elengedhetetlenül szükséges, hogy *az érintettek értesüljenek a határozatról, amely jogukat vagy jogos érdekeiket érinti, és megismerhessék annak tartalmát* [38/2002 (IX.25.) AB határozat III. Alkotmánybírósági ügyszám: 520/B/2001.]. A felek különösen fontos érdekei vagy más okok egyaránt indokolhatják, hogy *a jogorvoslati eszközöz ne kapcsolódjék halasztó hatály, illetőleg a jogorvoslatokra tekintet nélkül végrehajtásra kerüljön egy adott jogalkalmazói döntés* [71/2002 (XII.17.) AB határozat III. Alkotmánybírósági ügyszám:218/B/2000.]. A jogorvoslat biztosítása a jogállam céljainak és feladatainak megvalósítását szolgálja. Ezért kell az államnak olyan jogszabályokat megalkotnia, amelyek *eljárási garanciák nyújtásával az alanyi jogok érvényesítésének lehetőségét megeremtik* (602/D/1999. AB határozat, ABH 2004, 1353, 1356.) Idézi 20/2005. (V.26.) AB hat. (Alkotmánybírósági ügyszám: 476/B/2003.). A jogorvoslat biztosításának követelménye az érdemi határozatokra vonatkozik, hogy *mely döntés minősül ilyennek, a döntés tárgya és a személyre gyakorolt hatása a meghatározó, vagyis az, hogy az érintett helyzetét, jogait a döntés lényegesen befolyásolta-e* (részletesen pl. 1636/D/1991. AB határozat, ABH 1992,515,516.; 5/1992 (I.30.) AB határozat, ABH 1992,27,31.; 4/1993. (II.12.) AB határozat, ABH 1993, 48., 74.; 46/2003. (X.16.) AB határozat, ABH 2003,488,502.) Idézi: 114/2010. (VI.30.) AB határozat (Alkotmánybírósági ügyszám: 1407/2008.).

²⁸ Vht. 48. § (3) bek.

függesztésének alapjául szolgáló méltányolható körülmények). Az elsőfokú bíróságnak döntési szabadságában áll, hogy *milyen tartalmú döntést hoz*. A végrehajtás adós kérelmére történő felfüggesztésekor a másodfokú bíróság is rendelkezik döntési alternatívával. Az adós kérelmére történő fellebbezés esetén a jogorvoslat gyakorlásához fűződő alkotmányos (alaptörvényi) jog teljes terjedelmében érvényesülhet. Ha a jogszerű elsőfokú határozat a törvény előírásán alapul, a fellebbezési jog teljes mértékben már nem juthat érvényre, mert a másodfokú bíróság sem hozhat a törvény rendelkezésével ellentétes tartalmú döntést. A végrehajtást kérő a végrehajtás felfüggesztés iránti kérelmének teljesítése a bíróságra nézve *kötelező*, ha az adós kéri a végrehajtás felfüggesztését, a bíróság *mérlegelheti*, hogy a kérelemnek helyt ad-e. *A bíróság eltérő döntési lehetőségei hűen szemléltetik a felek végrehajtási eljárásban elfoglalt helyzetét és pozícióját*. A végrehajtási eljárás annak a félnek a kérelmétől függ, aki a végrehajtási eljárást kezdeményezi, ezért az ő rendelkezése az irányadó az eljárás folytatását érintően. A követelés behajtása fontos, de ha a végrehajtást kérő hozzájárul az eljárás felfüggesztéséhez (maga kéri azt), ezt a bíróság is köteles tudomásul venni. *Az adós, aki a követelt összeg megfizetésére köteles, a másik fél akaratának alárendelt*.

- c) *Ha a zálogjogosult végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódás iránti kérelmet terjeszt elő, a bíróság köteles a végrehajtási eljárást felfüggeszteni (Vht.48.§ (2 bek.)). A végrehajtás felfüggesztésének vannak olyan esetei, amikor a bíróság diszkrecionális jogától függ a végrehajtás felfüggesztése. Mennyiben lehet valóságos a jogorvoslathoz való jog akkor, ha a törvény kötelezően írja elő az adott intézkedés meghozatalát? Ha a végrehajtás felfüggesztését a végrehajtást kérő helyett a zálogjogosult kéri, a bíróság köteles a végrehajtási eljárást felfüggeszteni. A helyzet hasonló ahhoz, mintha a végrehajtást kérő kérte volna a végrehajtás felfüggesztését, azzal a különbséggel, hogy jelen esetben a bíróságnak külön kérelem nélkül is rendelkeznie kell a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről. A zálogjogosult végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódása külön ügyszám alatt nyilvántartott eljárás, amelyben a zálogjogosult a végrehajtást kérő jogait gyakorolhatja, a zálogjogosult folyamatban lévő végrehajtási eljárásba való becsatlakozásához ugyanolyan lényeges érdek kötődik, mint a végrehajtást kérő követelése behajtásához. A végrehajtás végrehajtást kérő kérelmére történő felfüggesztése és a zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódása hasonlít egymáshoz: az első- és másodfokú bíróságnak nincs mérlegelési joga a végrehajtás felfüggesztése kérdésében. A zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódása miatt a végrehajtást felfüggesztő végzés elleni esetleges fellebbezés elbírálásakor a másodfokú bíróság nem hozhat az elsőfokú bíróság jogszerű döntésé-*

vel – azaz a törvény kötelező előírásával – ellentétes tartalmú határozatot. A jogorvoslathoz való alkotmányos-alaptörvényi jog érvényesülése korlátozódhat azáltal, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság törvényes határozatával nem helyezkedhet szembe. *A fél rendelkezési joga (a követelés behajtásához fűződő érdeke – a ‘bírósághoz’ fordulás joga) a végrehajtási eljárásban -elméletileg - fontosabb szempont lehet, mint a jogorvoslathoz való, Alaptörvényben biztosított jog érvényesülése. A zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódásának biztosítása miatt a végrehajtást felfüggesztő végzés elleni jogorvoslat eshetőségének fenntartása pusztán csak formális jelentőséggel bír.*

3. A harmadik jogesethez a zálogjogosulton és követelésének biztosítékán, a zálogtárgyon keresztül érkezünk meg. Az adós gazdasági társaság közjegyzői okiratba foglalt kölcsönszerződésben vállalja a rendelkezésére bocsátott bizonyos pénzösszeg meghatározott időtartamon belüli visszafizetését a kölcsönadónak, ennek elmulasztása esetén a kölcsönadó az adós ügyvezetője által felajánlott ingatlanból kereshet kielégítést. A felek – a példa szerint - az ingatlanra vonatkozó jelzálogszerződést és a kölcsönszerződést is közjegyzői okiratba foglalták. Az adós ügyvezetője tulajdonát képező ingatlanra a jelzálogjog még a végrehajtási záradék kiállítás előtt be lett jegyezve az ingatlan-nyilvántartásba. A végrehajtást kérő közjegyző általi végrehajtási záradék kiállításával végrehajtási eljárást kezdeményezett a személyes adóssal szemben, a végrehajtási záradékban ugyanakkor feltüntetésre került az adós ügyvezetőjének tulajdonát képező, a zálogjogosult jelzálogjogával terhelt (biztosított) helyrajzi szám szerinti megjelölésű zálogtárgy is. Miután a személyes adós nem fizette meg a kölcsönszerződésbe foglalt határidőn belül a pénzkövetelést, a végrehajtást kérő kérte a végrehajtási jog bejegyzését az adós – valójában adós ügyvezetője – tulajdonát képező ingatlan vonatkozásában az ingatlan-nyilvántartásba. A földhivatal (ingatlanügyi hatóság) elutasította a végrehajtó megkeresését a végrehajtási jog bejegyzése iránt, mert a személyes adós – akivel szemben a végrehajtási eljárás indult - nem rendelkezett ingatlannal. A követelés teljesítését jelzálogjog biztosítja, de *az adós és a zálogkötelezett személye elválik egymástól.* A végrehajtást kérő a zálogtárgyból elégítené ki a követelését, de végrehajtási eljárást csak a személyes adós ellen indította meg.

Lehetséges-e a személyes adós elleni végrehajtási eljárásban a zálogkötelezett tulajdonát képező zálogtárgyból a követelés kielégítése vagy erre csak másik eljárásban van lehetőség? A kérdésre a válasz levezethető a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959.évi IV.tv.(Ptk.) szabályából. Furcsának tűnhet, de eljárásjogi kérdésre (is) a választ mégis az anyagi jog adja meg²⁹. A Ptk. sze-

²⁹ ‘Dementsprechend hat der Hypothekengläubiger gegen den Grundstückseigentümer den

rint a zálogtárgyból való kielégítés – ha jogszabály kivételt nem tesz – *bírósági határozat alapján* végrehajtás útján történik³⁰. Az idézetből a ‘bírósági határozat alapján’³¹ szövegrész a lényeges. A zálogkötelezett nem személyes adóssal szembeni, a zálogtárgyból való kielégítés türéseire irányuló végrehajtási eljárás megindításához – ha a jogszabály kivételt nem tesz – *az adóssal szembeni bírósági marasztaló határozat szükséges*. A követelés zálogtárgyból való kielégítésére a Ptk. mellett a Vht., és az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI.tv. (Inyvtv.) is szabályokat állapít meg. Az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény és a végrehajtási törvény más-más nézőpontból mutatja *be a követelés ingatlannal szembeni érvényesítését (kielégítését)*. A hatályos Inyvtv. szerint az ingatlan-nyilvántartásba *az ingatlanhoz kapcsolódóan bejegyezhető a jelzálog-jog (önálló zálogjog) és a végrehajtási jog is*³². Az Inyvtv. ‘végrehajtási rendelete’ szerint *végrehajtási jogot a bírósági végrehajtásra*, valamint a köztartozás behajtására *vonatkozó jogszabályok korlátai között* egész ingatlanra vagy egész tulajdoni illetőségre lehet bejegyezni³³. A jog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése indokát képezheti a bíróság ítélete, illetőleg a hatóság határozata, ha bejegyezhető jogra és tényre vonatkozik³⁴. *Az ingatlan-nyilvántartásba jog és tény csak azzal szemben jegyezhető be, aki ott jogosultként már szerepel, vagy akit egyidejűleg jogosultként bejegyeznek*³⁵. A földhivatal (ingatlanügyi hatóság) a törvény ezen előírása alapján nem jegyezte be az ingatlan-nyilvántartásba a végrehajtási jogot, mert a végrehajtási záradékban helyrajzi szám alapján feltüntetett ingatlan nem állt az adós tulajdonában. A hatályos Vht. szerint *az adós tulajdonában lévő ingatlant* az ingatlan jellegére, művelési ágára és az ingatlant terhelő jogra vagy tilalomra, továbbá az ingatlanhoz kapcsolódó, az ingatlan-nyilvántartásba feljegyzett tényekre tekintet nélkül végrehajtás alá lehet vonni.³⁶

Anspruch auf Duldung der Zwangsvollstreckung. Die Anspruchsgrundlage ergibt sich aus §§ 1113,1147 BGB.’ (Klaus SCHREIBER: Allgemeine Voraussetzungen der Zwangsvollstreckung: Titel, Klausel,Zustellung. *JURA Juristische Ausbildung*, 2005/10. 670–673., 672.

³⁰ Ptk. 255. § (1) bekezdése.

³¹ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. tv. 14. §: ‘A bírósági határozatok végrehajtását a bíróság rendeli el.’

³² Inyvtv. 16. § i) és j) pont.

³³ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. tv. végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII.29.) FVM rendelet 21. § (1) bek.

³⁴ Inyvtv. 30. § (1) bek.

³⁵ Inyvtv. 49. § (1) bek.

³⁶ Vht. 136.§ (2) bek.

Az ingatlan-nyilvántartásra vonatkozó rendelkezések a jogosult (jogszerző) aspektusából mutatják be a jog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésének feltételeit. Az Inyvtv. ugyanakkor nem utal a hatályos bírósági végrehajtásról szóló törvény előírására, mely szerint a végrehajtási jog bejegyzéséhez további feltétel fennállása is szükséges. A bírósági végrehajtásról szóló törvény szerint *az ingatlan végrehajtás alá vonásának feltétele, hogy az ingatlan az adós tulajdonában álljon*. Az ingatlannal szembeni végrehajtás feltételei:

- a) a végrehajtást kérő javára bejegyzett *jelzálognak fenn kell állnia az adós tulajdonát képező ingatlanon*;
- b) *az ingatlannak az adós tulajdonát kell képeznie*, és nem elegendő, ha az adós elleni végrehajtási eljárásban a végrehajtható okiratban nem az adós tulajdonát képező, de mint végrehajtás alá vonható (az adós gazdasági társaság vezető tisztségviselője tulajdonát képező, és az ingatlan fölött az adós vezető tisztségviselője révén az adós számára is tkp. 'rendelkezési' jogot biztosító) ingatlant a végrehajtást kérő feltünteti.

Ez utóbbi megállapítás a Vht.-ből következik, a végrehajtási jog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésének feltételét *az adós szemszögéből mutatja be*.

A korábbi, második világháború előtti magyar jogban *a hitelezőnek a jelzálogjogot*, amennyiben a törvény másként nem rendelkezett, *keresettel kellett érvényesítenie (jelzálogjogi kereset)*³⁷. Kimondta az akkori jogszabály, hogy a jelzálogos hitelezőnek jogában állt követelését akár a személyes adós ellen, akár a jelzálogjogból folyó kielégítési jogot a jelzálogjog tulajdonosa ellen, akár mind a kettőt érvényesíteni³⁸. *A hatályos magyar jog ilyen előírást nem tartalmaz, csak bírósági határozatok mondják ki ezt a szabályt*³⁹.

A követelés zálogtárgyból való kielégítése – a zálogtárgy tulajdonosa szemszögéből: a zálogtárgyból való kielégítés türése – *nem tipikus módja a követelésbehajtásnak. A fizetési meghagyásos eljárás és a végrehajtási eljárás főszabály szerint a pénzkövetelés megfizetésére, illetve behajtására irányul. A zálogkötelezettel szemben azonban fizetési meghagyás nem bocsátható ki, mert a zálogkötelezettel szembeni igény nem pénz fizetésére, hanem annak türéseire irányul, hogy jogerős bírósági határozat alapján, végrehajtás során a követelés az ingatlanból nyerjen kielégítést*.⁴⁰

³⁷ A jelzálogjogról szóló 1927.évi XXXV. tc. 51. §

³⁸ A jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. tc. 41. §

³⁹ BDT 2000.195 – Fővárosi Bíróság 47.Pkfv.23384/1997/5.; BDT2011.2461 – Szegedi Ítéletábrla Pf.20678/2009.

⁴⁰ EBH 2000.316 – Legf.Bír.Pf.VI.24784/2000.

5. Végkövetkeztetések – Konklúziók

1. A kézbesítési vélelem alapján jogerőre emelkedett fizetési meghagyás alapján indult végrehajtási eljárásban a követelés behajtása bizonytalan, ha a fél (adós) nem szerzett tudomást a fizetési meghagyás tartalmáról. Ha a kötelezett (adós) a kézbesítési vélelmet megdönti, és ellentmondással él, a perré alakuló eljárásban nem biztos, hogy ő lesz a pervesztes. Ha az eljárás esetleg perré alakul, és a bíróság a kötelezettet marasztalja, akkor se bizonyos, hogy az eredetileg követelt összegben. A vélelmezett jogerőn alapuló végrehajtási eljárás magában hordozza ezt a bizonytalansági tényezőt, mert más az alaphelyzet, mintha a bíróság (közjegyző) ténylegesen a kötelezettnek (hozzátartozónak) kézbesítené a fizetési meghagyást, és az ellentmondás folytán perré alakuló eljárásban meghozott jogerős ítélet képezné a végrehajtási eljárás alapját.

2. A végrehajtás felfüggesztése jogintézményénél a jogalkotó a végrehajtást kérő (zálogjogosult) érdekeit (rendelkezési jogát) helyezi előtérbe, mert a törvény a végrehajtást kérő kérelme esetén - a törvényi feltételek fennállása mellett - a végrehajtási eljárás kötelező felfüggesztését írja elő. Ha a végrehajtást kérő (zálogjogosult) a végrehajtási (zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódása iránti) eljárás felfüggesztését kéri, az eljárás ennek megfelelően folytatódik tovább.

3. A nem személyes adós tulajdonát képező zálogtárgyból (ingatlanból) való kielégítésnél, amely tekintetében a zálogkötelezettet tūrési kötelezettség terheli, *speciális szabályok érvényesülnek*, ha jogszabály kivételt nem tesz, a zálogtárgyból való kielégítés *perben hozott jogerős határozat alapján következhet be, végrehajtási záradék alapján – a bírósági út igénybevétele nélkül – harmadik személy tulajdonát képező zálogtárgyból való kielégítésre nincs lehetőség.*

Az anyagi (polgári) jogban a zálogjogosult a személyes adós és a zálogkötelezett között *egy jogviszony áll fenn, a zálogkötelezett ingatlanából, egy dologból (tárgyból) elégíthető ki a követelés. Az anyagi jogbeli egy jogviszony az eljárási jogban legalább két jogviszonyban (eljárásban) ölt testet.* A követelés behajtása (végrehajtása) iránti eljárás, egyrészt a végrehajtást kérő és a személyes adós között – végrehajtási záradék kiállításával induló – végrehajtási eljárás, másrészt a végrehajtást kérő és a nem személyes adós zálogkötelezett között – bírósági út igénybe vételét követően kezdeményezett – végrehajtási eljárás.

5.1. Megoldási javaslatok de lege ferenda

- A) A végrehajtási eljárás elemzése óhatatlanul felszínre hoz fizetési meghagyásos eljárásban előforduló kérdéseket is. A fizetési meghagyásos eljárásban a jogszabály az eljárást megindító felet ‘jogosult’-ként, az eljárás alá vont másik felet ‘kötelezett’-ként aposztrofálja. Az eljárást kezdeményező fél ‘jogosultnak’ minősítése, számára egy megelőlegezett pozíciót jelent. A jogalkotó koncepciója arra épül, hogy az igényérvényesítő fél követelése ‘nem vitatott’ jellegű és csekély összegű (bagatellügy). Mindazonáltal nem zárható ki, hogy a felek között ilyen típusú ügyekben is kialakulhatnak elszámolási természetű jogviták, és nemcsak a kötelezett teljesítésének elmulasztásáról lehet szó. Amennyiben a jogalkotó az eljárás kezdeményezőjét ‘kérelmező’-nek, az eljárás alá vont felet ‘kérelmezett’-nek tekinti, nem foglal állást abban, hogy kit illet meg a követelés és ki köteles a tartozás megfizetésére. A felek ‘kérelmező – kérelmezett’-i megjelölése ilyen értelemben teljesen *objektív fogalom-meghatározásként* jelenik meg. Az Európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló 1896/2006. EK Tanácsi Rendelet Preambuluma kivételével is ezt a ‘fél megjelölést’ részesíti előnyben.⁴¹ Ez ‘fél meghatározás’ az objektivitáson felül nem tekintendő sem ‘idő előtti’-nek, és nem fejez ki ‘értékítéletet’ sem.
- B) A hatályos hazai jogban a bírósági végrehajtásról szóló törvény az ‘adós’ és a ‘végrehajtást kérő’ elnevezést preferálja. Ha a hatályos Vht.-ben a végrehajtást kérő fogalma objektív, az ‘adós’- fogalom (amikor a végrehajtási eljárást nem előzi meg jogerős bírósági határozat és szerződésben foglalt fizetési kötelezettségről van szó, illetve a jogerő vélelmezett kézbesítésen nyugszik) a végrehajtás alá vont fél vonatkozásában elméletileg is megkérdőjeleződhet, mert ha a felek közötti elszámolási jogvitáról van szó, a felek eljárásbeli pozíciója – elvben – továbbra is kérdéses maradhat. *Németországban*, ahol a végrehajtási eljárás a Polgári perrendtartás (ZPO) 8. könyvét képezi, a fizetési meghagyásos eljárást követi, az eljárásban érdekelt feleket a törvény ‘Gläubiger’ és ‘Schuldner’ megjelöléssel határozza meg.⁴²

⁴¹ A Rendelet Preambuluma a (8) bekezdésében az eljárásban érintett felekre nézve a ‘Gläubiger’ és a ‘Schuldner’ fogalmat alkalmazza. A Rendelet további részében az ‘Antragsgegner’, illetve az ‘Antragssteller’ meghatározások jelennek meg. (<http://eur-lex.europa.eu> (LexUriServ/LexUriServ.do?uri= OJ:L:2006:399(9):0001:01:DE:... a letöltés dátuma 2012. január 12.). A Rendelet ‘ikerpárja’ a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007 EK Tanácsi Rendelet Preambulumában (7) szintén a ‘Gläubiger’ és a ‘Schuldner’ meghatározások jelennek meg, később a rendelet szövege már a ‘Kläger’, illetve a ‘Beklagte’ terminológiát preferálja (In: Amtsblatt der Europäischen Union 31.7.2007 DE L199/1).

⁴² [http://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_\(ZPO\)_Lanversion.html](http://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_(ZPO)_Lanversion.html)
A végrehajtási eljárás a ZPO hatályba lépése, 1879 óta a törvény végrehajtásra vonatkozó része nem változott. A végrehajtási jog 2009.évi reformjának egyik célja a bírósági végrehajtó önállóságának és függetlenségének erősítése (Burkhard HESS: Rechtspolitische

Ausztriában a végrehajtás nem része a Polgári perrendtartásnak, a végrehajtási törvény elnevezése a német terminológiával ellentétben nem ‘Zwangsvollstreckung’, hanem ‘Exekution’, a felek elnevezése ‘Gläubiger’, illetve ‘Verpflichtete’.⁴³

Svájcban a végrehajtási eljárást a csődeljárással egy kódexben szabályozta a jogalkotó, az eljárásban érintett feleket a jogalkotó a ‘Gläubiger’, illetve a ‘Schuldner’ elnevezéssel jelöli.⁴⁴

Az *Amerikai Egyesült Államokban* (New York államban) a hitelező megjelölése a végrehajtási eljárásban (collect on judgment) ‘Creditor’ vagy ‘Judgment Creditor’, az adóst ‘Debtor’-nak vagy ‘Judgment Debtor’-nak nevezik. A végrehajtási eljárást a ‘City Court’ előtt kell kezdeményezni, a végrehajtásban közreműködő hatóság a ‘County Sheriff’.⁴⁵ A kis értékű követelések végrehajtására – az általánostól – eltérő szabályok vonatkoznak.⁴⁶ Az USA más városában (államában) is hasonló a felek elnevezésére vonatkozó terminológia.⁴⁷

- C) A Vht. 56.§ (1) bekezdésével kapcsolatban szükségessé válhat a jogszabály szövegének pontosítása. A törvény szövege ugyanis *nem ‘fedi le’ a vélemezett kézbesítés alapján indult végrehajtási eljárásban a felfüggesztett végrehajtási eljárás kézbesítési vélelem megdöntésére tekintettel történő megszüntetése esetét*, a jogalkalmazó számára sem túl szerencsés, ha az adott ügyben – jobb híján – olyan jogszabályhelyet kell alkalmaznia, amely más ügycsoportra vonatkozik.
- D) A hatályos Vht. szerint a végrehajtást elrendelő bíróság a végrehajtást megszünteti, *ha közokirat alapján megállapította*, hogy a végrehajtandó határozatot *jogerős határozat hatályon kívül helyezte*.⁴⁸ A végrehajtást foganatosító bíróság a végrehajtási eljárást megszünteti, ha

Perspektiven der Zwangsvollstreckung. *Juristenzeitung* 2009/13. 662.).

⁴³ <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/101/Seite.1010610>.

⁴⁴ <http://www.mattil.de/schweiz.htm>

⁴⁵ <http://www.nycourts.gov/ithaca/city/webpageJudgment.html> A végrehajtást végző hatósági közeg elnevezése is változhat: ‘The procedure is to take the judgment to the clerk of the court and have a writ execution issued which is taken to the sheriff (or marschal, constable or other authorized official) with instructions on what property.’ Forrás: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/execution>.

⁴⁶ ‘A writ of execution can be filled in any county or city where the judgment debtor has property. If the small claims court does not provide enforcement services, request a small claims court execution form the clerk’s office, which usually contains instructions specific to the jurisdiction.’ Forrás: http://www.ehow.com/how_5665753_money-small-claims-judgment

⁴⁷ http://www.judiciary.state.nj.us/prose/11183_t_enforce_jdmnt.pdf – New Jersey Judiciary – How to enforce and collect a judgment – Superior Court of New Jersey Law Division, Civil Part.

⁴⁸ Vht. 56. § (1) bek.

- ezt kívánta a végrehajtást kérő, és a megszüntetés másnak a jogát nem sérti,
- külön törvény így rendelkezik.⁴⁹ A végrehajtás megszüntetése jogintézményében *mindkét szabályozási körben közös vonás lehet, hogy a jogszabály szerint nem abban az esetben kerül sor az alkalmazására, ha a követelés már behajtásra került (megtérült)*. A jogintézmény a Pp. ‘per megszüntetése’ intézményével rokon, mindkettő akkor alkalmazható, ha az ügy érdemben még nem nyert elbírálást, a követelés még nem lett megítélve (behajtva). A hatályos Vht. szerint, ha a végrehajtást kérő *a követelés megszűnését bejelentette*, és a felhívásban megjelölt összegeket megfizette, *a végrehajtási eljárás befejeződött*.⁵⁰ A végrehajtási eljárás befejeződik (megszűnik), ha az adós a követelést kielégíti. A hatályos Vht. szerint az adós a végrehajtás megszüntetése iránt pert indíthat, ha a követelést teljesítette, de a végrehajtást kérő ezt nem ismeri el.⁵¹ Az előző logika szerint a követelés kielégítése (teljesítése) esetén nem a végrehajtás megszüntetése lenne (lehetne) a megfelelő terminológia, *hanem a követelés (végrehajtás) megszűnésének megállapítása*. A jogalkotó terminológiájában a ‘végrehajtás megszüntetése’ és a ‘követelés (végrehajtás) megszűnésének megállapítása’ - úgy fest-keveredik egymással. A végrehajtás megszüntetésekor a követelés nem biztos, hogy megtérült, a végrehajtás (követelés) megszűnése esetén viszont a követelés már ‘be lett hajtva’.

E) A tanulmány elején hivatkozott ‘követelés’, az ‘adós’⁵² elnevezések a nem személyes adós zálogkötelezettel szemben követelés kielégítésének

⁴⁹ Vht. 55. § (1) bek.

⁵⁰ Vht. 41. § (1) bek.

⁵¹ Az amerikai jogban a követelés adós általi kielégítése esetén teljesen más a gyakorlat, mint hazánkban. ‘After the defendant has satisfied the judgment (pays the money and/or returns the property as required by the judgment), you must file a ‘*Satisfaction of Judgment*’ form...You must sign the satisfaction of judgment in front of a court clerk or notary. If you sign it in front of a notary, the notary must sign and seal the document.You must file it with the court clerk in the county where your judgment was entered’ Forrás: http://www.the3rdjudicialdistrict.com/Small_Claim_PI_Collect.htm

⁵² A kötelezett fogalma alá vont személyes adós és a zálogtárgy tulajdonosának helyzete nem azonos egymással, hiszen az adós tartozik, a zálogtárgy tulajdonos viszont csak fedezetet biztosít, amelyből való kielégítést követően neki megtérítési igénye keletkezik (Ptk.259.§). A zálogtárgy tulajdonosáról mondja azt Szladits Károly, hogy voltaképpen nem ‘adós’, öt dologi felelősség terheli, amely a kielégítés türelésében áll. (SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlat*. I.kötet. Budapest, 1933. Grill Károly Könyvkiadóvállalata – Reprint kiadás: Pécs, Ponte Press Kiadó Kft., 1999. 305–306.; Nizsalovszky Endre a zálogtárgy tulajdonosát a ‘dologi kötelezett’ vagy ‘zálogkötelezett’ megjelölés helyett ‘tulajdonos’-ként határozza meg *Magyar Magánjog V. kötet Dologi jog.* (főszerk.: Szladits Károly) Budapest, 1942. Grill Károly Könyvkiadóvállalata – Reprint kiadás: Pécs, Ponte Press Kiadó Kft., 1999. 710. ff.

tűrése iránt indított végrehajtási eljárásban nehezen értelmezhetőek. A harmadik személy zálogkötelezett elleni eljárásban a 'követelés' is több-féleképpen kategorizálható: a végrehajtást kérő aspektusából ez az igény is 'pénzkövetelés', a zálogkötelezett részéről viszont már 'tűrés kötelezettség'.

A nem személyes adós, az ingatlanból való kielégítés tűrésére kötelezett zálogkötelezettel szembeni végrehajtási eljárásban a Vht. általános szabályai az irányadóak vagy a különleges eljárásra vonatkozó speciális szabályok? A harmadik személy zálogkötelezettel szembeni követelés az ő szemszögéből nézve nem pénzkövetelés, de az adós (zálogkötelezett) tulajdonában álló ingatlannak a végrehajtás alá vonását, mégis a törvény általános eljárási szabályai tartalmazzák⁵³. Ha a végrehajtás meghatározott cselekmény tűrésére irányul, a bíróság megfelelő határidő tűzésével hívja fel az adóst az önkéntes teljesítésre⁵⁴. A nem személyes adós zálogkötelezett az eljárásban nem tanúsít(hat) aktív magatartást, ezért a törvény által megkövetelt *önkéntes teljesítés sem várható el tőle*. A harmadik személy zálogkötelezettel szembeni végrehajtás több olyan kérdést involvál tehát, amelyekre történő helyes és megalapozott válasz megtalálásához a hatályos magyar végrehajtási eljárásról szóló törvény korrekciója nélkül feltehetően nem lesz mód és lehetőség.

⁵³ Vht. 136. § (1) bek.

⁵⁴ Vht. 172. § (1) bek.

AZ ALIEN TORT CLAIMS ACT

Egy különleges hatásköri szabály az Amerikai Egyesült Államok jogában

MERNYEI Ákos
doktorandusz (ELTE ÁJK)

1. Bevezető gondolatok az Alien Tort Claims Act vizsgálatához

Az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: ‘Egyesült Államok’) polgári eljárásjogának több olyan jogintézménye is van, amely különösnek tűnhet egy kontinentális jogon nevelkedett jogász számára. Tudományos szemszögből ugyanakkor éppen ezek a különleges jogintézmények azok, amelyek a kutatók figyelmét leginkább felkeltik, és egyszersmind tudományos igényű vizsgálatot is követelnek tőlük. Az Egyesült Államok jogának ezek közé a különleges jogintézményei közé tartozik a szakirodalomban ‘Alien Tort Claims Act’-ként ismert polgári eljárásjogi szabály. Az Alien Tort Claims Act egy 1789-ben kodifikált hatásköri szabály, amely napjainkban, az eredeti jogalkotói céltól eltérő alkalmazási körben teszi lehetővé az Egyesült Államok szövetségi bíróságai számára, hogy eljárjanak külföldiek közötti kártérítési jogvitákban, pusztán azon az alapon, hogy a felperes állítása szerint az őt ért károkozó alperesi magatartás nemzetközi jogba ütközik. Az Alien Tort Claims Act tehát, amellett, hogy egy hatásköri szabály, amely az eljárás lefolytatását az érintett ügyekben a szövetségi bíróságokhoz telepíti, globálisan azzal a hatással is jár, hogy általa, közvetetten, az Egyesült Államok joghatósága alá kerülő, illetve kerülhető ügyek köre is kibővül.

E rövid bevezetőből is kitűnik, hogy az Alien Tort Claims Act extraterritoriális hatású szabály, és ebből következően az e jogszabály alapján való juriszdikció gyakorlása szemben áll a territorialitás elvével. Ez az extraterritorialitás gyakorlati szempontból azonban kedvező forum shopping lehetőséget jelent a felperesek számára, hiszen, a joghatóság megalapítása esetén olyan állam bíróságai elé vihetnek jogvitákat, amelyhez az egyébként nem tartozna. Közismert, hogy az Egyesült Államok perjoga és perkultúrája több igen kedvező eljárásjogi

eszközt (például a kiterjedt discovery lehetőségét)¹ kínál potenciális felperecek számára, amelyek adott esetben nem állnának rendelkezésére egy olyan fórum előtti perben, amelyhez az ügy erősebben kapcsolódik, mint az Egyesült Államokhoz. Éppen ezért a gyakorlatban élénk vita övezi azt a kérdést, hogy milyen körben és milyen jogalapokon járhatnak el az Egyesült Államok szövetségi bíróságai az Alien Tort Claims Act alapján egyáltalán. Tekintettel arra, hogy az Egyesült Államok jogrendszere a common law jogcsaládhoz tartozik, és a bíróságok döntései alapvető jogfejlesztő hatást gyakorolnak, az Alien Tort Claims Act alkalmazásának tényleges, de lege lata hatókörét a bírósági gyakorlat vizsgálata alapján lehet feltérképezni.

Az alábbiakban röviden bemutatom az Alien Tort Claims Actet, megvizsgálva annak eredetét, valamint legújabb kori alkalmazása történetének két, a jogintézmény alkalmazása szempontjából mérföldkő jelentőségű állomásnak tekinthető szövetségi bírósági döntést.

2. Az Alien Tort Claims Act rendelkezései és története

2.1. Az Alien Tort Claims Act rendelkezései

Az Alien Tort Claims Act-ként ismert jogintézmény, az U.S.C.² jelenlegi 1350. szakasza, amely az ‘Alien’s action for tort’ alcímet viseli. Az Alien Tort Claims Act eredeti formájában 1789-ben került elfogadásra az első Kongresszus által.³ A jogszabály, jelenlegi formájában, a következőképpen rendelkezik: ‘The district courts shall have original jurisdiction of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States.’

Következésképpen, az Alien Tort Claims Act a szövetségi kerületi bíróságokhoz hatáskört telepít, amelynek gyakorlásához (legalábbis prima facie), mindössze az alábbi feltételeknek kell teljesülni: (i) külföldi felperes indíton, (ii) kártérítés iránt keresetet, (iii) arra hivatkozással, hogy őt a kár nemzetközi szokásjog vagy az Egyesült Államok nemzetközi egyezményének megsértéséből érte. E három feltétel teljesülése esetén a bíróság tárgyi értelemben véve eljárási jogosultsággal, azaz hatáskörrel rendelkezik a jogvita elbírálására.

¹ Gary B. BORN: *International Civil Litigation in United States Courts*. Third Edition. The Hague, Kluwer Law International, 1996. 4–5.

² United States Code

³ Az Alien Tort Claims Act történetéhez bővebben lásd például Jean–Marie SIMON: The Alien Tort Claims Act: Justice or Show Trials? *B.U. Int’l L. J.*, 1993/1. 2–16., továbbá Michael Giuseppe CONGIU: From rights to remedies: The Alien Tort Claims Act, *Sosa v. Alvarez-Machain and the state action requirement. South Carolina Journal of International Law and Business*, Vol. 2. 2005–2006. 132–134.

A fentiekből kitűnően, az egyetlen érdemi követelmény ahhoz, hogy valamely jogvita az Egyesült Államok bíróságai elé vihető legyen, túl természetesen a joghatóság megalapításán,⁴ a nemzetközi szokásjogba, illetve az Egyesült Államok nemzetközi szerződésébe való ütközés felperes általi állítása. Tekintettel a bevezetőben már jelzett ‘forum shopping’ lehetőségre, az Alien Tort Claims Act tág értelmezése ennek folytán jelentős veszélyt jelenthet potenciális alperesekre és igen kedvező lehet a potenciális felperesekre nézve. Figyelemmel arra, hogy a szabály igen lakonikusan fogalmaz, és ‘valódi’ tartalmáról semmiféle eligazítást nem nyújt, a jogintézmény értelmezéséhez mindenképp történeti eredetét kell megvizsgálni.

2.2. Az Alien Tort Claims Act története

Az Alien Tort Claims Actet, eredeti formájában az első amerikai Kongresszus foglalta törvénybe 1789-ben, az igazságszolgáltatásról szóló törvény, az ún. Judiciary Act részeként.⁵ Eredetéről és a kapcsolatos jogalkotói szándékról igen keveset tudni, olyannyira, hogy kongresszusi vitának az Alien Tort Claims Act megalkotása kapcsán gyakorlatilag nincs nyoma.⁶ Ami mégis támpontot adhat, az az, hogy az Alien Tort Claims Act megalkotását megelőzően, 1781-ben, a Kongresszus a következő felhívást intézte az államokhoz: ‘...authorise suits...for damages by the party injured, and for compensation to the United States for the damage sustained by them from an injury done to a foreign power by a citizen.’⁷ Úgy tűnik azonban, hogy az államok nem igazán hallgattak a Kongresszus felhívására.⁸ Így végül a diplomáciai személyeket érintő ügyekben a Legfelsőbb Bíróság eljárási jogát az alkotmányban rögzítették.⁹ A törvényalkotás szintjén ennek a jogpolitikai szándéknak a megerősítése volt az igazságszolgáltatásról szóló törvénybe az Alien Tort Claims Act becikkelyezése.¹⁰

Tekintettel arra, hogy a lehetséges alperesek körét az Alien Tort Claims Act nem határozza meg, úgy tűnik, hogy az nem (csak) állami szereplőkkel szem-

⁴ A Legfelsőbb Bíróság kimondta az Insurance Corp. of Ireland v. Compagnie des Bauxites de Guinee ügyben (456 U.S. 694, 102 S.Ct. 2099), hogy ‘The validity of an order of a federal court depends upon that court’s having jurisdiction over both the subject matter and the parties.’ 701.

⁵ Sosa v. Alvarez-Machain, 542 U.S. 692, 712. (2004).

⁶ Az Alien Tort Claims Act eredetének bizonytalanságát jól példázza Judge Friendly-nek az IIT v. Vencap, Ltd. ügyben (519 F.2d 1001, 1015) tett hasonlata, amely szerint az Alien Tort Claims Act egy jogi ‘Lohengrin’ tekintettel arra, hogy úgy tűnik, senki sem tudja, honnan származik.

⁷ Idézi a Legfelsőbb Bíróság a Sosa-ügyben, 716.

⁸ Sosa-ügy, 715.

⁹ Lásd az Egyesült Államok alkotmányának III. cikk 2. szakaszát.

¹⁰ Sosa-ügy, 717.

beni eljárásra lett modellezve. Megalkotása idején azonban a nemzetközi jog kevés olyan szabályt tartalmazott, amely magánszemélyek által megsérthető volt. E szabályok közé tartozhatott a kalózkodás, a diplomáciai személyek jogainak megsértése, valamint az ún. ‘violation of safe conducts and passport’.¹¹ Ugyanakkor, különösen a diplomáciai személyek jogainak megsértése szankcionálásának elmaradása, komoly külpolitikai konzekvenciákkal járhatott.¹² Ennek megfelelően az Alien Tort Claims Acttel foglalkozó amerikai jogtudomány művelőinek többsége azon a véleményen van, hogy az Alien Tort Claims Act megalkotására éppen azért került sor, hogy az ilyen tárgyú esetekre megfelelő eljárási lehetőséget biztosítson az Egyesült Államok bíróságai számára.¹³ Azaz a jogintézmény valószínűleg külpolitikai-protektív célzattal került megalkotásra: az 1789-ben frissen függetlenné vált Egyesült Államok számára ugyanis szükséges volt, hogy a kor nagyhatalmai felé meg tudja mutatni, hogy jogvédelmet tud nyújtani külföldiek számára (is). Az Alien Tort Claims Act tehát, jogszabályi formája mellett, egy külpolitikai szükségszerűségből keletkezett, diplomáciai instrumentum volt.¹⁴

Úgy tűnik azonban, hogy az Alien Tort Claims Actnek, elfogadását követően hosszú ideig legfeljebb ilyen diplomáciai-deklaratív jelentősége volt. A jogintézmény közel kétszáz évre ‘csipkerózsika-álomba’ merült és csak 1979-ben ébredt fel ismét,¹⁵ immár azonban a nemzetközi jog egy, az eredeti céloktól teljesen új területén elkövetett jogsértésekkel kapcsolatban teremtve meg az Egyesült Államok bíróságainak eljárási jogosultságát. Ez az újonnan felfedezett nemzetközi jogi jogterület pedig az emberi jogok területe volt.

3. Az Alien Tort Claims Act újjáéledése – a *Filartiga v. Pena-Irala*-ügy

Amint fentebb említésre került, az Alien Tort Claims Act megalkotását a többségi álláspont szerint külpolitikai szükségesség inspirálta, a létrehozott jogintézmény gyakorlatilag egy jogi formába öntött diplomáciai eszköz volt. Történetének érdekessége éppen az, hogy ez az eredeti motiváció miképpen fordult át egy valós eljárási lehetőséggé emberi jogi jogsértésekért való fele-

¹¹ CONGIOU i. m. 134., valamint a Legfelsőbb Bíróság a Sosa-ügyben Blackstone alapján, Sosa-ügy, 715.

¹² Uo. Sosa-ügy.

¹³ Részletesen tárgyalja ezt Anne-Marie BURLEY: The Alien Tort Statute and the Judiciary Act of 1789: A badge of honor. *The American Journal of International Law*. Vol. 83 (1989) 464.

¹⁴ Elemzést ad a kérdéskörrel BURLEY i. m. 464–480.

¹⁵ Az 1789. és 1979. közötti néhány, az Alien Tort Claims Actet érintő ügy tekintetében lásd KOEBELE i. m. 34-35.

lösségre vonási eljárások formájában. Az Alien Tort Claims Act legújabb kori története a *Filartiga v. Pena-Irala*-ügytől¹⁶ datálódik.

Az eset tényállása a következő. 1979-ben két paraguay-i állampolgár (apa és lánya: Dr. Joel Filartiga és Dolly M. E. Filartiga) kártérítési igény érvényesítése iránt indított keresetet egy paraguay-i rendőrfelügyelő, Americo Norberto Pena-Irala (Pena) ellen. A kártérítési igényt arra alapozták, hogy Pena megkínozta és megölte a felperesek fiát, illetve bátyját 1976-ban. Állításuk szerint Pena cselekményeinek oka bosszú volt, mégpedig azért, mert Dr. Filartiga a paraguay-i Stroessner rezsimet bírálta. Dr. Filartiga Paraguayban büntetőeljárást indított, de ügyvédjét letartóztatták és egy rendőrkapitányságon Pena halálosan megfenyegette.

Később Pena turistavízummal az Amerikai Egyesült Államokba utazott, ahol részére a felperesek keresetlevele kézbesítésre került. A felperesek 10 000 000 US dollárt követeltek Penától kártérítés és büntető kártérítés (ún. punitive damage) jogcímén.¹⁷

Az ügyben első fokon eljáró bíróság¹⁸ hatáskör hiánya miatt megszüntette a pert. Döntését azzal indokolta, hogy az Alien Tort Claims Act-ben foglalt ‘nemzetközi jog’ fordulatot megszorítóan kell értelmezni, és annak nem képezi tárgyát valamely államnak saját állampolgáraival szemben tanúsított eljárása.¹⁹ Az elsőfokú bíróság tehát arra az álláspontra jutott, hogy az amerikai bíróságoknak, nemzetközi jogi jogsértés hiányában, nincs hatáskörük az ügyben. A felperesek fellebbezése alapján eljáró másodfokú bíróság²⁰ ezzel ellentétes véleményt fejtett ki.

A másodfokú bíróság (e tekintetben egyébként hasonlóan az elsőfokúhoz) úgy vélte, hogy a hatáskör megléte szempontjából a döntő jelentőségű kérdés az, hogy a felperesek által állított magatartás megvalósít-e nemzetközi jogi jogsértést. Nyilvánvaló volt, hogy az a mérce, amit a bíróság megjelöl, különös tekintettel a ‘stare decisis’ elvére, döntő hatással lesz a továbbiakban az Alien Tort Claims Act alkalmazására. Amennyiben a bíróság ugyanis bármely nemzetközi jogi jogsértés állítása esetére biztosította volna a hatáskört, úgy az Egyesült Államok szövetségi bíróságai számára lehetővé vált volna, hogy, figyelemmel a perjogi sajátosságokra, gyakorlatilag juriszdikciós központtá váljanak emberi jogi ügyekben. Abban az esetben azonban, amennyiben a bíróság a hivatkozható nemzetközi jogi jogsértések körét túlságosan szűken határozta

¹⁶ 630 F.2d 876 (1980)

¹⁷ Az eset részletes tényállására nézve lásd *Filartiga*-ügy 878–879.

¹⁸ United States District Court for the Eastern District of New York.

¹⁹ *Filartiga*-ügy 880.

²⁰ United States Court of Appeals, Second Circuit.

volna meg, az Alien Tort Claims Act továbbra sem lett volna képes a gyakorlatban szerepet betölteni.

A Filartiga-ügyben a másodfokú bíróság elsősorban a per tárgyát képező kínzás tényállását elemezte. A bíróság, számos nemzetközi jogi relevanciájú dokumentumot (így például az ENSZ Alapokmányt, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, az ENSZ vonatkozó határozatát,²¹ vonatkozó jogi szakirodalmat) valamint az Egyesült Államok *amicus curiae* memorandumát megvizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy egy hivatalos személy által elkövetett szándékos kínzást, függetlenül a felek állampolgárságától, nemzetközi jogi jogsértésnek kell tekinteni. A bíróság megállapította továbbá, hogy ebből a szemből érdektelen, hogy a kínzás elszenvedője állampolgára-e a kínzást elkövető államnak.²² A másodfokú bíróság ezen túlmenően megállapította, hogy a szövetségi bíróságok hatásköre az olyan ügyek tekintetében, amelyek tárgya nemzetközi jogi jogsértés, vitathatatlannal fennáll.²³

A fentieket követően a bíróságnak abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy az Alien Tort Claims Act szövegezésében foglalt ‘nemzetközi jogi’ fordulat pontosan milyen nemzetközi jogi szabályok megsértését foglalja magában. Másképpen szólva, milyen (súlyú) nemzetközi jogi szabály megsértése szükséges az Alien Tort Claims Actben foglalt hatásköri szabály ‘aktivizálásához’.

E kérdésben a másodfokú bíróság akként foglalt állást, hogy ‘[i]t is only where the nations of the world have demonstrated that the wrong is of mutual, and not merely several, concern, by means of express international accords, that a wrong generally recognized becomes an international law violation within the meaning of the statute.’²⁴ A bíróság továbbá idézte az *IIT v. Vencap*-ügyben kimondottakat, miszerint önmagában az a tény ugyanakkor, hogy adott cselekményt (a bíróság példája a lopás volt) valamennyi nemzet nemzeti joga tilt, még nem teszi az adott cselekményt a nemzetközi jog részévé.²⁵

Következtetésként elmondható, hogy a Filartiga-ügy másodfokú bírósága arra az álláspontra helyezkedett, hogy ahhoz, hogy az Alien Tort Claims Act alkalmazást nyerjen, meghatározott súlyosságú és ‘minőségű’, azaz kvalifikált jogsértésnek kell történnie. Jól láthatóan azonban a bíróság ezzel nem adott egy határozott, könnyen alkalmazható tesztet, amellyel eldönthető lenne, hogy mely nemzetközi jogi jogsértés ‘elégséges’ ahhoz, hogy a felperes az Alien Tort Claims Act hatásköri szabályát hívja fel a peralapításhoz.²⁶

²¹ General Assembly Resolution 217. (Dec. 10, 1948).

²² Filartiga-ügy 884.

²³ Filartiga-ügy 887.

²⁴ Filartiga-ügy 888.

²⁵ Filartiga-ügy 15.

²⁶ Tekintettel a bíróság által megadott szempontok rugalmasságára, több elmélet és nézet alakult

A bíróság a Filartiga-ügyben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kvalifikált jogsértés vizsgálatához a nemzetközi jogot a per időszakában és nem abban az állapotában kell megvizsgálni, ahogy az az Alien Tort Claims Act megalkotásakor állt.²⁷ A bíróság szerint továbbá, ‘...there are few, if any, issues in international law today on which opinion seems to be so united as the limitations on a state’s power to torture persons held in its custody.’²⁸ Valamint hozzátette, hogy az ENSZ Alapokmány alapján egyértelmű, hogy egy államnak a saját állampolgáraival való bánásmódját nemzetközi jelentőségű kérdésként kell kezelni. A Filartiga-ügyben a másodfokú bíróság úgy vélekedett, hogy a kínzást elkövető rendőrfelügyelő, hasonlóan egy kalózhhoz vagy rabszolga-kereskedőhöz, egy ‘hostis humanii generis’-szé, azaz az egész emberiség ellenségévé vált.²⁹ A bíróság a fentiek alapján arra a megállapításra jutott, hogy a szövetségi bíróságok hatáskörrel rendelkeznek az ügyben.

A Filartiga-ügy a fentiekből jól láthatóan egyrészt ‘felébresztette’ álmából az Alien Tort Claims Actet, másrészt a felhívható nemzetközi jogi szabályok tekintetében új tartalommal töltötte azt meg. Ennek legfontosabb eredménye a juriszdikció gyakorlása szempontjából az, hogy az Egyesült Államok bíróságai, úgy tűnik, felvállalták azt a feladatot, hogy az Alien Tort Claims Actet felhasználják nemzetközi jogi és azon belül is elsősorban emberi jogi jogsértéssel megvalósuló kártérítési ügyekben való eljárásra. Ezzel az extraterritoriális hatályú juriszdikció gyakorlással a tárgyi értelemben az Egyesült Államok joghatósága alá vonható ügyek körét a Filartiga-ügy másodfokú bírósága meglehetősen kiszélesítette. Ennek lényeges további hatása, hogy azzal, hogy az amerikai bíróságok emberi jogi ügyekben globális juriszdikciót vindikálnak maguknak, képesek lehetnek jelentős hatást gyakorolni az emberi jogi jogfejlődésre.

A potenciális felperesek oldaláról ez ugyanakkor egy új, igen hatékony fórumrendszer ‘létrejöttét’ jelentette; a Filartiga-ügy egy új jogérvényesítési lehetőség előtt tárta ki a kaput. Amint az a fentiekben bemutatásra került, a másodfokú bíróság meglehetősen rugalmas határokkal szabott tesztet az Alien Tort Claims Act alkalmazásához. Ennek megfelelően a Filartiga-ügy után továbbra is kérdéses maradt, hogy mennyire ‘valódi’ lehetőség az Alien Tort Claims Act emberi jogok megsértéséből eredő igények érvényesítésére, valamint, hogy mik azok a határok, amelyek ennek a jogérvényesítési lehetőségnek gátat szabnak.

A válaszok ezekre a kérdésekre a bírósági gyakorlatban és a szakirodalomban folyamatosan csiszolódtak. Az alábbiakban megvizsgálom azt az egyetlen

---

ki az Alien Tort Claims Act pontos alkalmazhatósága kapcsán. Ezek tekintetében ld. KOEBELE i.m. 17–51.

²⁷ Hasonló véleményt fejtett ki az Egyesült Államok is memorandumában; lásd Memorandum for the United States as Amicus Curiae, 5–6.

²⁸ Filartiga-ügy 881.

²⁹ Filartiga-ügy 890.

ügyet, amelyben eddig az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága az Alien Tort Claims Act alkalmazhatósága kapcsán érdemi döntést hozott. Ennek során bemutatom, hogy mi az az alkalmazandó teszt, amelyet a Legfelsőbb Bíróság a 'nemzetközi jogba ütközés', mint az Alien Tort Claims Act alapján való eljárás feltétele tekintetében meghatározott.

4. Az Alien Tort Claims Act alkalmazása tekintetében a Legfelsőbb Bíróság által adott értelmezés

4.1. A Legfelsőbb Bíróság ítélete a Sosa-ügyben

A szövetségi Legfelsőbb Bíróság érdemben először 2004-ben foglalkozott az Alien Tort Claims Act rendelkezéseinek értelmezésével a *Sosa v. Alvarez-Machain*-ügyben.³⁰ Ez volt az egyetlen olyan ügy mostanáig, amelyben a Legfelsőbb Bíróság a jogintézményt elemezte.³¹ Ennek megfelelően az itt kifejtettek meghatározó jelentőségűek valamennyi későbbi, Alien Tort Claims Act alkalmazását érintő ügyben.

A *Sosa*-ügy tényállása szerint 1985-ben az Egyesült Államok kábítószer-ellenes ügynökségének (DEA³²) ügynökét egy küldetés során Mexikóban elfogták, megkínozták és megölték. Az ügynökség szerint ebben részt vett egy mexikói orvos is, Alvarez-Machain (Alvarez) annak érdekében, hogy az ügynök életét, a hosszabb kínzás és kényszervallatás céljából meghosszabbítsa. Az Egyesült Államokban elrendelték Alvarez letartóztatását, kiadatására azonban nem került sor. Ezt követően egy, a DEA által jóváhagyott terv szerint mexikóiakat, köztük Sosat bérelték fel arra, hogy Alvarezt erőszakkal az Egyesült Államokba vigyék, ami meg is történt. 1993-ban, miután Alvarez visszatért Mexikóba, keresetet indított (többek között) az Alien Tort Claims Act alapján Sosa és mások, köztük az Egyesült Államok ellen is, hivatkozva nemzetközi jog által biztosított jogainak megsértésére.³³ Az elsőfokú bíróság az Alien Tort Claims Act alapján 25 000 US dollár kártérítést ítél meg Alvareznek, amely döntést, e tekintetben, a másodfokú bíróság is helybenhagyott. A másodfokú bíróság szerint az Alien Tort Claims Act '...not only provides federal courts with subject matter jurisdiction, but also creates a cause of action for an alleged violation of the law

³⁰ 542 U.S. 692, 124 S.Ct. 2739.

³¹ Jelenleg folyik eljárás a Legfelsőbb Bíróság előtt (az ún. *Kiobel*-ügy), amelyben lehetséges, hogy a Legfelsőbb Bíróság újfent érdemben foglalkozik majd az Alien Tort Claims Act értelmezésével.

³² Drug Enforcement Administration

³³ Az eset tényállása tekintetében lásd *Sosa*-ügy 694–699.

of nations.³⁴ A másodfokú bíróság döntésével szemben Sosa arra hivatkozott, hogy az Alien Tort Claims Act alapján Alvarez-t nem illeti meg kártérítés, tekintettel arra, hogy az Alien Tort Claims Act egy tisztán hatásköri szabály, és nem teremt keresetindításra jogalapot.

A Legfelsőbb Bíróság, a grammatikai értelmezésen túl, megvizsgálta az Alien Tort Claims Act rendszertani elhelyezését is. Ez utóbbi alapján megállapította, hogy a jogintézmény eredetileg az igazságszolgáltatásról szóló törvényben került elhelyezésre, amely jogszabály kizárólag jurisdikciós kérdésekkel foglalkozik. A fentiek és a vonatkozó jogirodalom vizsgálata alapján arra a megállapításra jutott, hogy az Alien Tort Claims Act egy hatásköri szabály, amely jogalaként nem szolgálhat.³⁵ A Legfelsőbb Bíróság ilyen értelmezése azonban okszerűen felvetette azt a kérdést, hogy amennyiben az Alien Tort Claims Act egy hatásköri szabály és önmaga jogalapot nem teremt, melyek azok a jogalapok, amelyek alapján az Alien Tort Claims Act felhívható?

A Legfelsőbb Bíróság e tekintetben elsősorban a történeti értelmezés eszközeire támaszkodott. Megállapította, hogy az Alien Tort Claims Act megalkotásakor, a nemzetközi jog ismert néhány olyan cselekményt, amelyek tekintetében a magánszemélyek magatartását szabályozó cselekmények átfedésbe kerültek az államok egymás közti magatartását szabályozó cselekményekkel. A Legfelsőbb Bíróság hivatkozott Blackstone-ra, aki szerint ilyen cselekmények voltak a következők: kalózkodás, diplomáciai személyek jogainak megsértése, valamint az ún. 'violation of safe conducts'.³⁶ A Legfelsőbb Bíróság ezt követően arra a megállapításra jutott, hogy valószínű, hogy az Alien Tort Claims Act megalkotói azért nem alkottak külön jogszabályt a lehetséges jogalapokról, mert arra nem volt szükség, tekintettel arra, hogy e jogalapokat a common law már tartalmazta. Másrészt a Legfelsőbb Bíróság úgy vélte, hogy e történeti jogalapok köre szükségképpen szűk volt; olyan körre korlátozódott, amely az Alien Tort Claims Act megalkotásakor egyáltalán alkalmas volt arra, hogy annak alapján magánszemély felelőssége megállapítható legyen.³⁷

Az, hogy a Legfelsőbb Bíróság az Alien Tort Claims Act felhívására alkalmas jogalapokat nem egy kodifikált jogszabályban, hanem a common law-ban találta meg, felvetett két további kérdést. Egyrészt, az Alien Tort Claims Act jelenkori alkalmazása során a common law-t az Alien Tort Claims Act megalkotásakor állapottában, vagy jelenlegi állapotában kell-e vizsgálni, másrészt, amennyiben a bíróság a common law-ban keres jogalapot az Alien Tort Claims Act alapján

³⁴ Sosa-ügy 699.

³⁵ Sosa-ügy 724.

³⁶ Sosa-ügy 715.

³⁷ Sosa-ügy 720.

való perléshez, úgy ezen potenciális jogalapoknak milyen mércének kell megfelelniük ahhoz, hogy azok alapján az Egyesült Államok bíróságai eljárhassanak.

Mindkét kérdés tekintetében éles vita alakult ki egyrészt a Sosa-ügyben eljáró bírói tanácsban, másrészt a szakirodalomban.³⁸ A bírói tanácsban Scalia bíró akként foglalt állást, hogy a történeti jogalapokon túl további jogalapok bíróságok általi elismerése nem lehetséges. Vele szemben a többség azonban azon a véleményen volt, hogy az 'ajtó éber örökös mellett résnyire továbbra is nyitva áll', az adott esetben újabb jogalapok ismerhetők el.³⁹ Ennek megfelelően a Legfelsőbb Bíróság azt a tesztet fogalmazta meg az elismerhető jogalapok tekintetében, amely szerint '...federal courts should not recognize private claims under federal common law for violations of any international law norm with less definite content and acceptance among civilized nations than the historical paradigms familiar when § 1350 was enacted.'⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében tehát a lehetséges jogalapok közül csak az e tesztnek megfelelő nemzetközi jogi jogszabályok szolgálhatnak ténylegesen is jogalként az Alien Tort Claims Act alapján való perléshez.

A Legfelsőbb Bíróság a Sosa-ügyben úgy vélte, hogy az egy napot sem elérő tartamú jogellenes fogvatartás, amelyet a fogvatartottnak az arra hatáskörrel rendelkező hatóságok őrizetébe való átadása követett, nem sérti a nemzetközi jognak olyan szabályát, amely kellőképpen meghatározott lenne ahhoz, hogy az az Alien Tort Claims Act alapján való jogorvoslatra adjon módot.⁴¹

4.2. A Legfelsőbb Bíróság ítéletének Scalia bíró általi kritikája

Amint fentebb említésre került, a Sosa-ügyben a bírósági tanácsban sem volt teljes az egyetértés a lehetséges jogalapok, elsősorban a bírói 'jog(alap)találás' lehetősége tekintetében. A Legfelsőbb Bíróság ítéletében úgy találta, hogy történetiségében szemlélve az Alien Tort Claims Actet, nincs semmi annak 1789-es születése óta a modern emberi jogok születéséig, ami elzárná a bíróságokat attól, hogy új, olyan nemzetközi jogi jogalapokat azonosíthassanak, amelyek a common law részét képezik és így alapul szolgálhatnának az Alien Tort Claims Act alapján való igényérvényesítéshez. Látható tehát, hogy a Legfelsőbb Bíróság nem zárkózott el elvi élel attól, hogy az ügyben eljáró bíróság újabb és újabb jogalapokat azonosítson olyanokként, amelyek alapján az Alien Tort Claims

³⁸ Koebele részletesen ismertet több elméletet a tekintetben, hogy milyen nemzetközi jogi jogszabályok szolgálhatnak igényérvényesítés alapjául. Lásd KOEBELE i. m. 17–51.

³⁹ '...the door is still ajar subject to vigilant doorkeeping...' Sosa-ügy 729.

⁴⁰ Sosa-ügy 732.

⁴¹ Sosa-ügy 738.

Act felhívható. Ezzel gyakorlatilag, korlátozott körben, kvázi bírói jogalkotásra adott lehetőséget.

Scalia bíró a feltárt történeti elemekből (illetve azok hiányából) a többséggel ellentétes következtetést vont le. Értelmezésének kiindulópontja az ún. Erie-ügyben hozott döntés volt.⁴² Okfejtésének lényege az volt, hogy az Alien Tort Claims Act megalkotásakor a nemzetközi jog az ún. general common law része volt. Az Erie-ügyben azonban a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy nem létezik szövetségi general common law. Ebből egyenesen következik, hogy a nemzetközi jognak az Egyesült Államok jogrendszerében betöltött státusát újra kell értelmezni. Scalia bíró szerint az Erie-döntés által a korábbi általános common law helyett 'létrehozott' szövetségi common law-t nem a bíróságok találják meg, hanem azt tudatosan megalkotják.⁴³ Scalia bíró hivatkozott továbbá a Milwaukee v. Illinois-ügyben⁴⁴ kifejtettekre, miszerint a szövetségi bíróságok nem rendelkeznek általános felhatalmazással arra, hogy saját szabályokat fejlesszenek ki és alkalmazzanak.⁴⁵

A fentiek alapján Scalia bíró ellenérveinek központjában tulajdonképpen a hatalmi ágak elválasztása állt, akként, hogy az Erie-ügyben és a Milwaukee-ügyben hozott döntések folyományaként a szövetségi bíróságok nem rendelkeznek jogosultsággal ahhoz, hogy jogot 'fejlesszenek'. Ennek megfelelően Scalia bíró különvéleményében kifejtettek szerint ezért a tartalmi kérdés nem az, hogy van-e ami elzárja a bíróságot attól, hogy új jogalapot ismerjen el az Alien Tort Claims Act alapján való igényérvényesítéshez, amelyet az általános common law részét képező nemzetközi jogban talál meg, hanem az, hogy van-e olyan jogi instrumentum, ami erre egyáltalán feljogosítja őket.⁴⁶ Más szavakkal, honnan ered a bíróságok felhatalmazottsága a jog(alap)találásra?

5. Zárógondolatok

Az Alien Tort Claims Act egy az Egyesült Államok jogának egészen különleges polgári eljárásjogi szabálya. Különlegességét, izgalmas történeti eredete mellett napjainkban az adja, hogy általa az Egyesült Államok bíróságai részben továbbra is bizonytalan határokkal körülírt területen globális jelleggel jurisdikciót tudnak gyakorolni. Tekintettel arra a common law típusú jogrendszerből fakadó

⁴² Erie R. Co. v. Tompkins (304 U.S. 63, 58 S.Ct. 817); Scalia bíró okfejtéséről lásd bővebben KOEBELE i. m. 41–43.

⁴³ Sosa-ügy 741.

⁴⁴ 451 U.S. 304, 312 S.Ct. 1784.

⁴⁵ Sosa-ügy 741.

⁴⁶ Scalia bíró különvéleményét kritizálja Koebele, lásd KOEBELE i. m. 51.

sajátosságra, hogy a megalkotott jogszabályok csak a bírósági értelmezéssel válnak igazán élő, kötelező érvényű joggá,⁴⁷ az Alien Tort Claims Act lehetséges alkalmazási köre folyamatos elméleti és gyakorlati viták középpontjában áll.

Az Alien Tort Claims Act tekintetében a többségi álláspont, hogy az egy tisztán hatásköri szabály, amely a perléshez jogalapot nem szolgáltat. Amint fentebb kifejtésre került, a közvetlen polgári eljárásjogi problémák mellett az Alien Tort Claims Act egy jóval tágabb témakörre, a bírói jogértelmezés és bizonyos szempontból a bírói szerepfelfogás (nevezetesen a jogszolgáltató-jogalkotó szerepek mikénti elhatárolása kérdésére) problémáira is ráirányítja a figyelmet. A vitás kérdés az, hogy e szabály eredményes felhívásához szükséges harmadik (rész-)elemet, nevezetesen a nemzetközi jogba ütközést milyen jogforrás alapján és milyen technikával tudja, illetve akarja a bíróság megtalálni.

Abban a kérdésben, hogy pontosan mi azon nemzetközi jogi szabályok köre, amelyek alapján polgári jogi igény érvényesíthető az Alien Tort Claims Act igénybevételével, megosztott mind az elmélet, mind a gyakorlat. Tekintettel a jogintézmény lakonius fogalmazására és a 'stare decisis' elvére az Alien Tort Claims Act egységes alkalmazása nagymértékben azon fordul meg, hogy a felsőbb bíróságok és közülük is elsősorban a Legfelsőbb Bíróság milyen határozott iránymutatást tud adni. A Sosa-ügyben, noha a bíróság felállított egyfajta tesztet, az láthatólag nem talált egységes elfogadásra valamennyi ítélkező bíró részéről. Emellett, a Scalia bíró által kifejtett elvi kifogásoltságán túlmenően, tekintettel annak látható rugalmasságára, e tesztnek a gyakorlatban történő egyértelmű alkalmazhatósága is kétséges.

Ami a Legfelsőbb Bíróság által megadott teszt alapján bizonyosnak tűnik az az, hogy az Alien Tort Claims Act alapján való igényérvényesítés egy napjainkban továbbra is élő lehetőség; a lehetséges jogalapok köre nem rekedt meg egy korábbi történelmi kor szintjén. Ugyancsak biztosnak látszik, hogy a lehetséges jogalapoknak a megfelelő nemzetközi elfogadottság és tartalmi specifikáltság próbáját ki kell állniuk. Abban a kérdésben azonban, hogy ezeknek a kritériumoknak pontosan milyen nemzetközi jogi jogszabályok tesznek eleget, csak az idő és a bíróságok gyakorlata adhat választ esetről-esetre. Tekintettel arra, hogy jelenleg a Legfelsőbb Bíróság előtt folyamatban van olyan eljárás, amelynek tárgya az Alien Tort Claims Act elemzése, remélhető, hogy a Legfelsőbb Bíróság a Sosa-ügyben hozott döntés óta felgyülemlett tapasztalatok alapján is, a közeljövőben esetleg határozottabb eligazítást ad az igényérvényesítéshez felhívható nemzetközi jogi jogalapok tekintetében.

⁴⁷ Peter HAY: *Law of the United States/Introduction au droit américain*. Third edition. Paris, Dalloz, 2010. 11–12.

A VÉGREHAJTÁSRÓL SZÓLÓ 1994. ÉVI LIII. TÖRVÉNY 2011. ÉS 2012. ÉVI MÓDOSÍTÁSAIRÓL

NEIZER Norbert
doktorandusz (PTE ÁJK)

1. A jogszabály-módosítás jelentőségéről általában

A jogszabály-módosítás jelentőségének meghatározására nehéz egy egységesen elfogadott fogalmat, definíciót alkotni, ugyanis egy adott jogszabály módosításának számos tényezője lehet. Számomra a legegyszerűbb és legszemléletesebb módja a jogszabályok – így a törvények – módosításának definiálására az, ha a módosítást a törvényalkotás és maguk a jogszabályok relevanciájából vezetem le, mivel a jogszabályok között a törvényeknek a magyar jogforrások hierarchikus rendszerében általában kiemelkedő és meghatározó szerepük van. ‘A törvényi szintű szabályozás meghatározó szerepe azzal a jogállami követelménnyel is indokolható, hogy elsődlegesen a közvetlenül legitimált népképviselői szerv alkosson jogszabályt, ne pedig a végrehajtó hatalom. A törvényhozás során a törvényjavaslatok megvitatása és elfogadása ugyanis nyilvános vitákban megy végbe, biztosítva a betekintést a törvényhozási folyamatokba. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a törvények legitimitása és akceptáltsága (elfogadhatósága) a legkevésbé vitatható,¹ vagyis, hogy az a társadalom akaratából származik. Egy jogszabály akkor legitim és akceptált, ha azzal szemben az adott társadalom tagjai jogkövető magatartást folytatnak, vagyis betartják azokat. Visegrády Antal álláspontja szerint a jogkövetésen valamely meghatározott jogi norma, tudatos, akaratlagos követését értjük.² Maga a jogkövető magatartás oka is nagyon fontos egy jogszabály hatékonysága (hatékonysága) vizsgálatában. Természetesen egy jogszabály akkor a legeffektívebb, amennyiben azt a címzettei önkéntesen követik, de ez esetben nem minden esetben van szükség a jogszabály kodifikált megalkotására. A gyakorlatban sokkal inkább a szankciótól való félelem, a racionális megfontolás és a jogszabály autoritása a fő jogkövetési okok. Egy

¹ PETRÉTEI József: *Magyar alkotmányjog I.* Budapest–Pécs, Dialóg–Campus, 2002. 151.

² VISEGRÁDY Antal: *Jog- és Állambölcselet.* Budapest–Pécs, Dialóg–Campus, 2002. 117.

jogállam törvényhozó hatalmának ezen okok szem előtt tartásával kell egy társadalom jogszabályait megalkotnia, hiszen amennyiben azokkal a társadalom tagjai azonosulni tudnak, azt legitimnek tartják, akkor vélhetően annak rendelkezéseinek betartása, betartatása sem vet majd fel további problémát. Tehát a törvényhozó hatalom feladata a jogszabályokban foglaltak, a saját és a társadalom tagjai elvárásainak egyensúlyban tartása. Különösen fontos feladat ez egy olyan jogintézmény esetében, mint az önálló bírósági végrehajtás, amely során állami kényszerrel is el kell érni, hogy a pénzfizetésre, illetőleg az egyéb magatartásra kötelezett teljesítse a kötelezettségét. (a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: 'Vht.' vagy 'végrehajtási törvény') 5.§ (1) bekezdése).

2. A Magyar végrehajtási joganyag relevánsabb módosításairól

Kengyel Miklós által használt csoportosítást figyelembe véve a magyar végrehajtási kodifikáció négy nagy szakaszra osztható: 2.1 a Kiegyezés utáni időszakra, 2.2 az 1881. évi LX. törvenycikkre, 2.3 a szocialista végrehajtási jogra, valamint 2.4 a rendszerváltás utáni új végrehajtási szabályozásra.

Az első magyar végrehajtási szabályozás a 1868. évi polgári törvénykezési rendtartás részét képezte, és mely a végrehajtási eljárást a perrenddel egyetemben vette szabályozás alá, illetőleg számos oly hiányai s oly ferdeségei mutatkoztak, melyeket csak a volt királyi semmitőszék határozatai és a határozatnak az ezen forumnak a bírósági szervezetben elfoglalt kiváló állásából és egységes vezetéséből eredő tekintélye pótolhattak és enyhíthettek.³

A XIX. század utolsó évtizedeiben a magyar jogfejlődés és Teleszky István és Horváth Lajos kitartó és eredményes munkájának sikereképpen született meg az 1881. évi LX. törvenycikk. Az új törvény a végrehajtási eljárás egyszerűsítésére, gyorsítására, a jogorvoslati lehetőségek biztosítására törekedett, valamint hatvan éven keresztül megfelelt a jogbiztonság követelményeinek és jól szolgálta a magyar hitel- és piacgazdaság érdekeit.

Habár az 1881. évi törvény még a második világháborút követően öt éven át hatályban maradt, hatékonysága már nem érte el a korábbi évek dicsőségét. A magyar politikai berendezkedés megváltozása magával hozta a magyar jogrendszer és a jogszabályalkotás differenciálódását is. Ennek eredményeképpen jött létre az 1955. évi végrehajtási jogi törvény, mely szocialista alapokra helyezte a bírósági végrehajtást. Jól bizonyítható ez azzal is, hogy ezen törvény átvette a szovjet végrehajtási jog alapjait, beleértve azokat is, amelyek teljes mérték-

³ IMLING Konrád: *A végrehajtás törvény magyarázata*. Budapest, Franklin Társulat, 1884. Bevezető.

ben eltérőek voltak a magyar szabályozáshoz képest. Ezt követően a hetvenes években került végrehajtásra mind a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, mind pedig az 1955-ös végrehajtási törvény reformja, mely reform nem érte sajnos el a kitűzött céljait a végrehajtási jog megújítása szempontjából, ugyanis csak lazított az állampolgári fegyelmen a túlzott adósvédelme miatt.

A rendszerváltást követően, az Alkotmánybíróság számos határozatában nyilvánította alkotmányellenesnek a korábbi végrehajtási törvény rendelkezéseit, amely alkotmánybírósági határozatok nagy száma következtében megvalósuló folyamatos módosítás nem vezetett célra. Éppen ezért volt szükséges mindenképpen egy új végrehajtási jogi törvény kidolgozása. Több évig tartó kodifikációs munka eredményeként született meg a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény,⁴ mely sajnos első körben szintén nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A kilencvenes évek végén egy átfogó több mint 200 szakaszból álló átdolgozás következtében nyerte el mai formáját, mely már az Európai Unió jogharmonizációs törekvései okán bekövetkező módosításokat leszámítva megfelelő joghatékonyssággal szabályozza a magyar végrehajtási jog végrehajtási preken kívüli részét.

3. A végrehajtási törvény 2011. és 2012. évi legfőbb módosításai

A 2011. és a 2012. években mindösszesen 15 alkalommal került módosításra a jelenleg hatályos végrehajtási törvény. A jelen tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy a teljesség igénye nélkül a saját csoportosításomat kialakítva mutatom be a Vht. legfontosabb változásait. A saját csoportosítási szempontokat tekintve, elsődlegesen az egymással logikusan összefüggő módosításokat vettem alapul az egyes módosítások kronológiai sorrendje helyett, mindamellett, hogy az egyes csoportok bemutatása során természetesen feltűntetésre kerül az adott jogszabályváltozás hatályba lépésének ideje. Tehát az alábbi csoportosítás szerint mutatom be a végrehajtási törvény a közelmúltban elfogadott legfőbb változásait: 3.1. a végrehajtási eljárás egyes részleteire vonatkozó tartalmi jellegű módosítások, 3.2. az Európai Unió jogharmonizációs követelményeire tekintettel megvalósult jogszabályváltozások, 3.3. az elektronikus eljárás elősegítése érdekében elfogadott változások, 3.4. a végrehajtói tevékenységgel és szervezettel összefüggő módosítások és végül 3.5. más jogszabályváltozás következtében szükségessé vált módosítások.

⁴ KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2006. 574.

3.1. A végrehajtási eljárás egyes részleteire vonatkozó tartalmi jellegű módosítások

A Vht. 114.§ (1)–(2) bekezdéseit, valamint a 140.§ (1)–(2) bekezdéseit, melyek a zálogjogosult végrehajtási eljárásba való esetleges bekapcsolódására vonatkozó nyilatkozattételének és kérelem előterjesztésének szabályait tartalmazza ingó és ingatlan végrehajtás esetében a 2010. évi CLIII. törvény 17.§-a módosította. A módosítás lényege, abban foglalható össze, hogy a korábbi szabályozás szerint a zálogjogosultat megillető azon jogosultságát, amely a végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódást biztosítja, a korábbi nyolc munkanapos határidő helyett már tizenöt munkanap illeti meg. Ezt a módosítást abszolút gyakorlati indokok támasztják alá. A zálogjoggal biztosított követelések jogosultjai védelme érdekében mindenképpen lehetőséget kell biztosítani az adós, vagyis a zálogkötelezett, elleni végrehajtási eljárásban a tulajdonában álló egyébként a végrehajtási eljárásban lefoglalható ingón vagy ingatlanvagyonon fennálló zálogteher érvényesítésére. A lakáscélú állami támogatással megvalósuló adásvételek esetén azonban merőben speciális a helyzet, ugyanis Magyar Államkincstár, mint a támogatást folyósító és egyben zálogjogosult, nem minősül szerződő félnek és az adásvételi szerződés sem áll a rendelkezésére. Éppen emiatt a nyolc munkanapon belül történő ügyintézés rendkívül rövidnek bizonyult, hiszen ez alatt az időszak alatt kellett volna beszerezni az igényérvényesítéshez szükséges iratokat, azonban az iratbeszerzés komoly nehézségekbe ütközött, így az állami igények egyértelmű meghatározása, illetőleg az adóssal kapcsolatos egyértelmű azonosíthatóság is kétséges volt. Elsősorban ez indokolta a korábbi nyolc munkanapos határidő tizenöt munkanapra való módosítását 2011. január 1-jei hatállyal.⁵

Ezen kívül, az adós védelme elvének minél hatékonyabb megvalósulása érdekében tett módosítás a kilakoltatási moratórium meghatározása volt, mely többszöri módosítást eredményezett, hiszen az eredendően 2011. április 15. napjáig szólt. Ez a határidő azonban első körben a 2011. március 23. napján hatályba lépett változtatások eredményeként 2011. július 1. napjáig, másod sorban a 2011. június 30. napján hatályba lépett változtatásokkal 2011. október 1. napjáig került meghosszabbításra, végül pedig a *devizakölcsönök törlesztési árfolyamának rögzítéséről és a lakóingatlanok kikényszerítésének rendjéről szóló 2011. évi LXXV. törvény* (a továbbiakban: 'Árfolyam Rögzítési Törvény') 6.§ alapján 2014. december 31. napjáig terjeszti ki azt azzal, hogy a hitelező csak a kikényszerítésre kijelölt lakóingatlanra vonatkozóan kezdeményezheti a kikényszerítési eljárást. Ennél a pontnál meg kell jegyezni azonban, hogy a kilakoltatási moratórium és az Árfolyam Rögzítési Törvényben meghatározottak szerinti in-

⁵ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény kommentárja. 322.

gatlan végrehajtási korlátozás intézménye nem azonos, viszont a célját tekintve nagyon hasonló, ezért kerül egyidejűleg magyarázatra a jelen tanulmányban.

A kilakoltatási moratóriumtól eltérően a kikényszerítési eljárás során a kikényszerítésre kijelölt lakóingatlanok kijelölésére a hitelező jogosult, de a kikényszerítés az Árfolyam Rögzítési Törvény mellékletében meghatározott kikényszerítési kvóta alapján történhet. Ez utóbbi módosítást a jelenleg zajló gazdasági folyamatok is indokolták természetesen. További módosítások, illetőleg meghatározások kerültek a végrehajtási törvénybe az ingatlan végrehajtás szabályainak átfogóbb és egyértelmű, valamint egységes és egyenlő szabályozása érdekében. A lakóingatlanokban történő kikényszerítés korlátozására vonatkozóan szükségszerű volt meghatározni, hogy azok mely ingatlanok körére vonatkozhatnak. A Vht. 303.§ (2)–(3) bekezdése alapján ilyen esetek, ha (i) az adós vagy annak jogutódja a lakóingatlanát lakáshitel-szerződésből eredő hiteltartozás és járulékai behajtása érdekében árveréssel, árverésen kívüli, árverés hatályával történő eladással értékesítették vagy került sor az átvételére, (ii), ha a végrehajtási eljárások, az adós vagy annak jogutódja lakóingatlana kiürítésének célját tekintve a lakáshitel-szerződésből eredő kötelezettség teljesítésének kikényszerítésére irányulnak, (iii), ha a végrehajtás tárgya lakáshitel-szerződésből eredő követelést biztosító zálogszerződésben vagy kezési kötelezettségvállaló nyilatkozatban foglaltak kikényszerítése, és amennyiben (iv) az adós vagy kötelezett a lakáshitel-szerződés adósa vagy lakáshitel-szerződésből eredő követelést biztosító zálogszerződés kötelezettje a vételi jog vagy a zálogjogosulttal szemben. Ugyanezen szakasz (9) bekezdése a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény rendelkezései alapján határozza meg a lakáshitel-szerződés, a lakáscélú-hitelszerződés, a pénzügyi lízingszerződés, valamint a zálog- és vételi jog alapítására vonatkozó szerződések fogalmait. A fentiekben kifejtett kikényszerítési eljárás kiterjesztése érdekében született meg a 2011. június 30. napján hatályba lépett módosítás. Eszerint, a kikényszerítés már az olyan ingatlanokra alapított, jelzálogjog fedezete mellett megkötött, hitel- vagy kölcsönszerződésekre is vonatkozik, amely esetében a hitelfolyósításkor – habár azt az adós fedezetként lekötött lakóingatlan vásárlására, építésére, bővítésére, korszerűsítésére, felújítására vagy ezek egy részére fordította – a hitelösszeg nem haladta meg a 20 millió Ft-ot vagy a lakóingatlan a lakáshitel-szerződésben meghatározott forgalmi értéke a 30 millió Ft-ot (Vht. 303.§ (9) bekezdés). Mindezekben túlmenően, a jogalkotó további kedvezményeket tett az adósok védelme érdekében, hiszen az Árfolyam Rögzítési Törvényben foglaltakra figyelemmel kiterjesztette a fentiekben kifejtett korlátozó rendelkezéseket a folyamatban lévő végrehajtási eljárásokra is. Még akkor is, ha az eljáró önálló bírósági végrehajtó az Árfolyam Rögzítési Törvény hatálybalépése napján, azaz 2011. június 30. napján már kézhez vette a lakóingatlan a rendőrség közreműködésével történő kiürítését elrendelő vég-

zést, vagy az árverési vevő előterjesztett kérelmét, illetve már elhalasztotta a lakóingatlan kiürítését a Vht. 303.§-a alapján. Ilyen esetekben a kikényszerítési eljárás 2011. július 1. napjával kezdődik.

A 2012. január 1. napján hatályba lépett, a Vht. 31/E.§-ára vonatkozó módosítás pontosította továbbá a közjegyző végrehajtási eljárásbeli jogait és kötelezettségeit, valamint feladat és hatáskörét, valamint a végrehajtást kérő költségfizetési kötelezettségére vonatkozóan tett megállapításokat is. Ezek lényege legfőképpen arra irányulnak, hogy amennyiben a közjegyző által kiadott végrehajtható okirat vagy végrehajtási záradékkal ellátott okirat alapján indul meg a végrehajtási eljárás, úgy közel ugyanolyan jogkörrel járhat el az eljáró közjegyző, mint a végrehajtható határozatot hozó bíróság. Jól bizonyítja ezt a tény a Vht. 31/E.§ is, amely taxatív felsorolja azokat az eseteket, amely során a végrehajtási törvény szövegében a bíróság kifejezés helyett közjegyzőt is lehet érteni.

További 2012. február 1. napján hatályba lépett módosításai a Vht.-nek a végrehajtási eljárás iránti kérelem elbírálása határidejének, valamint a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összeg végrehajtása esetén az átutalási végzés határidejének, a végrehajtási kifogás és az ellenszegülés szabályainak megváltoztatása. A végrehajtási törvény ezen változtatása vélhetően a végrehajtási eljárások gyorsabb és hatékonyabb megindíthatósága, valamint a végrehajtást kérők körütekintőbb eljárása érdekében történt. Mindezek alapján a jogalkotó 15 napos határidőt szabott meg az adott ügyben illetékes bíróságok részére a végrehajtási kérelmek elbírálására azzal, hogy amennyiben a végrehajtást kérő vagy annak képviselője által benyújtott a végrehajtási eljárás megindítására vonatkozó kérelem hiányos, úgy a hiányok 15 napon belüli pótlására hívhatja fel a végrehajtást kérőt, kivéve jogi képviselő által benyújtott kérelmet, ugyanis ez esetben hiánypótlás nélkül utasítja el a kérelmet. Álláspontom szerint ezen módosítás nem fogja elérni az elfogadásával elérni kívánt célt, vagyis, hogy a bírósághoz egyre igényesebb és lehetőleg teljes kérelmek kerüljenek benyújtásra, hiszen amennyiben a végrehajtást kérő önállóan nyújtja be kérelmét, a bíróság saját hatáskörében is pótolhatja a hiányokat, mely arra fogja ösztönözni az egyes végrehajtási eljárások megindításával megbízott jogi képviselőt, hogy az ügyfele, megbízója nevében nyújtsa be a kérelmet a hiánypótlás lehetőségének fenntartása érdekében.

A Vht. ezen módosításának további tárgya volt az önálló bírósági végrehajtó által a helyszíni kényszercselekmények lefolytatásakor az adós ellenszegülése esetén megvalósítandó eljárás. A végrehajtási törvény 45.§ (2) bekezdése a)-b) pontjai tartalmazzák az ellenszegülés megvalósulási formáit, miszerint ellenszegülésnek minősül, ha a végrehajtási intézkedés alá vont személy nem veti alá magát a végrehajtói intézkedésnek és fizikai erő kifejtés útján is igyekszik azt megakadályozni, vagy a végrehajtói intézkedés során a számára jogszerűen adott végrehajtói utasításokat nem hajtja végre, és ezzel akadályozza a végre-

hajtói intézkedést. Ilyen esetekben az eljáró önálló bírósági végrehajtó köteles tájékoztatást nyújtani az ellenszegülés jogkövetkezményeiről az adós jogsértő magatartás abbahagyására való felhívás mellett. Ha ez sem vezet eredményre a legközelebbi általános rendőri feladatokat ellátó rendőri szervhez kell fordulnia, amely szerv azonnal köteles eljárni az ügyben. A rendőri intézkedést az eljáró végrehajtó köteles a végrehajtási törvényi ezen szakaszában meghatározottak szerint jegyzőkönyvbe venni. A rendőri intézkedés igénybevételével felmerült költségek pedig a végrehajtási költségek részét képezik és adóst terhelik a végrehajtást kérő költségelőlegezése mellett.

Mint ahogy az a jelen módosítás főbb pontjai között is felsorolásra került, a jogalkotó megváltoztatta a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összeg végrehajtása során az átutalási végzés szabályait is. Ez a változtatás azonban nem az adós védelmében született, ugyanis abban nyilvánul meg, hogy a végrehajtási lap kiállítására jogosult bíróság a végrehajtást kérő kérelmére köteles az átutalási végzésben megjelölt pénzforgalmi számlára vonatkozóan az adós ellen benyújtott végrehajtási kérelemben foglaltak szerint a pénzforgalmi szolgáltatót arra kötelezni, hogy a végzés jogerőre emelkedésének bevárása nélkül utalja ki a végrehajtást kérő számlájára az adós pénzforgalmi számláján található összeget. Amennyiben a végrehajtást kérő a kérelmében több számlát jelöl meg, úgy az eljáró bíróság az elsőként megjelölt számlára vonatkozóan kötelezi a szolgáltatót a pénzösszeg kiutalására. Hasonló a helyzet a végrehajtási záradékkal ellátott okiratok esetén is, azonban ez esetben az a különbség, hogy csak annyiban teljesítse a kiutalást a szolgáltató, amennyiben a végzés kézhezvételét követő 45 napon belül nem kap más értesítést az illetékes bíróságtól. A jelen módosítás célja bizonyára az eljárás minél hatékonyabbá és eredményesebbé tétele, ugyanis a gyakorlatban pont a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt pénzösszegek végrehajtásának levezénylése okozza az egyik legtöbb problémát, és emiatt húzódnak el az eljárások, hiszen sokszor előfordul, hogy az adós több szolgáltatónál vezet számlát, és – a fokozatosság elvére figyelemmel – mire mindegyik pénzforgalmi szolgáltató reagál a bíróság végzésére, addig sokszor okafogyottá válik az egész végrehajtási eljárás.

Ugyanezen módosítás részét képezte a végrehajtási kifogással kapcsolatban támasztott kívánalmak szigorítása és a magának a jogintézmény szabályainak pontosítása. Ez alapján a végrehajtási kifogás szabályait tekintve mind a végrehajtást kérői mind pedig az eljáró végrehajtói oldalon szigorításra kerültek a szabályok. A Vht. 217.§ alapján abban az esetben terjeszthető elő végrehajtási kifogás, ha a végrehajtási eljárás szabályait – ez abban az esetben áll fenn, amennyiben a végrehajtási eljárás lefolytatására érdemi kihatással van – és az előterjesztő jogos érdekét sértő magatartást valósított meg az eljáró önálló bírósági végrehajtó. Ebben az esetben a végrehajtást kérő vagy az, akinek a végrehajtási cselekmény a jogos érdekét sérti, kifogással élhet az eljáró végrehajtó-

nál a cselekmény megvalósulását követő 15 napon belül, kivéve amennyiben a jogsértő magatartás később jutott a tudomására. Ez esetben az akadályoztatás elhárulásától vagy a tudomásszerzéstől számítva – azok tényének megfelelő igazolásával – 15 napon belül kell a fent nevezett személyeknek benyújtani a kérelmet. A jogalkotó jogvesztő határidőt is támaszt, mégpedig az eljáró végrehajtó intézkedését követően eltelt 3 hónapot, ezen határidő elmúlását követően nem lehet az adott intézkedéssel kapcsolatban kifogást előterjeszteni. További változás a kifogás előterjesztése esetében, hogy azt a Pp. keresetlevélre vonatkozó szabályai szerint kell benyújtani az illetékes bíróságra. A végrehajtást foganatosító bíróság 8 napon belül megvizsgálja a kifogást, hogy szükség van-e hiánypótlás lefolytatására. A bíróság a hiányosan vagy késve benyújtott, illetőleg a megalapozatlan kérelmet hivatalból elutasítja azzal, hogy amennyiben bárki az elutasító végzéssel kapcsolatban alaptalan fellebbezést nyújt be, a másodfokon eljáró bíróság rendbírsággal sújtja A Vht. 217.§ (4) bekezdése alapján a végrehajtó intézkedése ellen bármilyen címen előterjesztett megtámadást kifogásnak kell tekinteni. A kifogásban meg kell jelölni a kifogásolt végrehajtói intézkedést, és azt, hogy a kifogást előterjesztő az intézkedés megsemmisítését vagy megváltoztatását milyen okból, mennyiben kívánja. A végrehajtó intézkedésével szembeni ismételt kifogásban új tény állítására, új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha az a kifogásolt intézkedésről való tudomásszerzést követően jutott az előterjesztő tudomására, feltéve, hogy az – elbírálása esetén – reá kedvezőbb döntést eredményezett volna, vagy ha az az intézkedés jogszabálysértő voltának alátámasztására irányul. A benyújtott kifogás tárgyában az illetékes bíróság 45 napon belül dönt. A döntése értelmében amennyiben az eljáró végrehajtó lényeges jogszabálysértést követett el, megsemmisítheti annak intézkedését, új eljárásra kötelezheti a végrehajtót, illetőleg kötelezheti az ügyben meghatározott végrehajtói óradíja 20%-ának, ismételt szabálysértés esetén annak 50%-ának megfizetésére. Amennyiben a szabálysértés nem vagy csak lényeges mértékben áll fenn a bíróság a kifogást elutasítja. A jelen jogszabályváltozás alapján a Vht. 217.§ (6) bekezdésének a)-c) pontjai taxatív felsorolják azokat az eseteket amikor különösen megalapozott a végrehajtói kifogás: (i) a jogszabály a végrehajtó részére az intézkedés elvégzésére határidőt állapított meg, azonban az eredménytelenül eltelt, (ii) a végrehajtó a végrehajtási eljárásban részt vevő személy, a megkeresett szerv vagy személy részére az eljárási cselekmény elvégzésére határidőt tűzött ki, amely eredménytelenül eltelt, és a végrehajtó a mulasztóval szemben nem alkalmazta a törvény által lehetővé tett intézkedéseket, vagy (iii) a végrehajtó elmulasztotta a végrehajtási eljárás ésszerű időn belül történő befejezésére irányuló kötelezettségét azáltal, hogy az ügyben az utolsó érdemi intézkedése óta eltelt az az ésszerű időtartam, amely elegendő volt arra, hogy a végrehajtó az intézkedést elvégezze, azonban ezt nem tette meg.

3.2. Az Európai Unió jogharmonizációs követelményeire tekintettel megvalósult jogszabályváltozások

A 2011. június 18. napján hatályba lépett Vht. módosítás lényegében a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK tanácsi rendeletben foglaltak jogharmonizációjának tett eleget, melynek legfontosabb eleme az, hogy a kielégítési sorrendet némileg megváltoztatta, mellyel jelen írásomban nem kívánok foglalkozni.

3.3. Az elektronikus jelleg, az elektronikus eljárás elősegítése érdekében elfogadott változások

A Vht. 2012. május 31. napján, valamint a 2012. július 1. napján hatályba lépő módosításaiban tért ki az elektronikusság kérdéseire, melyek főként az elektronikus árverés és az elektronikus kézbestés és kommunikáció elősegítésére vonatkozott.

3.4. A végrehajtói tevékenységgel és szervezettel összefüggő módosítások

Mind a 2011. évi, mind pedig a 2012. évi Vht. egyes módosításai mélyen érintik a végrehajtói szervezetrendszer és tevékenység kérdéseit, mely módosítások jelentőségével kapcsolatban egy külön tanulmány írásának volna helye, ugyanis sok esetben meghatározó változások következnek be ezen a területen. A teljesség igénye nélkül és kizárólag példálózó jelleggel említeném meg az egyes bírósági végrehajtók kinevezésének eljárásában, a tartós helyettes jogállásában, a Magyar Bírósági Végrehajtói Kamara feladat- és hatáskörében bekövetkező változásokat, valamint a végrehajtási nyilvántartás bevezetésének egyes szabályait.

3.5. Más jogszabályok módosítása okán módosított rendelkezések

Ezen módosításokkal kapcsolatban mindenképpen elmondható, hogy ez a legkevésbé látható, de annál fontosabb része a jogszabályok módosításának. Mindenképpen fontos, hogy egy adott szakasz mondatai, szavai és írásjelei pontosak legyenek és a megfelelő helyre kerüljenek, ugyanis a jogalkotó megfogalmazása alapján tudja csak értelmezni a címzett, a törvény olvasója értelmezni

annak egyes szakaszait. Ebben az időszakban az ilyen jellegű módosításokra elsősorban a magyar bírósági szervezet átalakítása miatt került sor, amely néhol ugye hatásköri és illetékességi kérdéseket is felvetett. Tehát a 2012. január 1. napján hatályba lépett módosítás esetében minden előforduló szakaszban törvényszéket találunk a városi és a megyei bírósági kifejezés helyett, valamint a Legfelsőbb Bíróság helyett a Kúria került rögzítésre. Emellett néhol előfordul egy-egy a jelenleg zajló törvénykezés következtében megváltozott definíció, megnevezés Vht.-t érintő módosítása.

4. Összegzés

Mint ahogy a fentiekben kifejtettekből is kiderül, jelenleg hatályos magyar végrehajtási jog az elmúlt két évben meghatározó változtatáson ment keresztül mindamellet, hogy természetesen az alapvető célkitűzéseit és irányvonalát megtartotta. A legtöbb módosítást a végrehajtási eljárás korszerűsítése és pontosítása, a társadalmi és gazdasági viszonyok megváltozása indokolta. Feltehetőleg az egyes változások modernebbé, gyorsabbá és még jobban egyértelművé fogják tenni a végrehajtási jogot, amely annak hatékonyságát és effektivitását ez által az egyes jogszabályok legitimitását és akceptálását erősíti majd.

A MEDIÁCIÓ GYAKORLATA NÉMETORSZÁGBAN

OROSZ Nóra Natália

tudományos segédmunkatárs (Technische Universität Dresden)

1. Bevezetés

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelvét ‘a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól’ 2011. május 20-ig kellett volna átültetni a német jogba.¹ Az egységes törvény meghozatalára a mai napig nem került sor. A Bundestag 2011 decemberében másodszer is módosította a javaslatot.

Az új mediációs törvény megalkotása számos törvénymódosítást, többek között a ZPO² kiegészítését igényli az alternatív vitarendezés szabályozása tekintetében. A mediációs eljárás célja: a különböző tagállamok eltérő vitarendezési kultúrájától, illetve az ebből adódó különbségektől függetlenül minden tagállamra egységesen igaz, hogy az alternatív konfliktuskezelés során nem a fél igazának eldöntése a cél, hanem – közös vitarendezés útján – a jogi problémára történő megoldáskeresés.

2. A mediációs eljárás jellegzetessége

A RefE-MediationsG³ 1.§ (1) bekezdése szerint a mediáció egy bizalmi eljárás, melyben a felek a mediátor segítségével önkéntesen és saját felelősségükre vállalják a vitájuk kölcsönös egyeztetés útján történő megoldását.

---

¹ Denis DIOP – Alexander STEINBRECHER: Ein Mediationsgesetz für Deutschland: Impuls für die Wirtschaftsmediation? *BB*, 2011/3. 131.

² Zivilprozessordnung, 1950. 09. 12. (a továbbiakban: ZPO).

³ Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung, 2011. 01. 12. (a továbbiakban: RefE-MediationsG).

2.1. A közvetítő semlegessége

A mediátornak a bírótól eltérően nincs az állam által reá ruházott autoritása. A RefE-MediationsG 1.§ (2) bekezdése szerint a közvetítő független személy, döntési jogosultság nélkül. A mediátor csak szervezi, irányítja az eljárást.

A RefE-MediationsG 2.§ (3) bekezdése szerint semlegesség jellemzi, ami azt jelenti, hogy mindkét félnek azonos mértékben elkötelezett. A német terminológia szerint *allparteilich* és nem *unparteilich*.⁴

Németországban ‘bárki’ kitheti a ‘mediátor’ táblát az ajtajára, lehetőség van azonban szakirányú képzések elvégzésére, melyeket az egyetemek nyújtanak. A mediátorok különböző szakmai végzettséggel rendelkeznek. Ennek azért van jelentősége, mert minden vita más-más kezelési módszert igényel (jogi, lélektani stb). Míg például a jogi közvetítő az esetek nagy részében a jogilag releváns tények elemzéséből indul ki, addig a pszichológus akár az anya-gyermek viszony rendezésében is keresheti a vita megoldását. Minden mediátorirodának eltérő, az iroda karakterére jellemző vitarendezési stílusa van. A felek ennek ismeretében választják a közvetítő szakembereket. Az ügyvédi részvétel az eljárásban megengedett, de nem kötelező.⁵

2.2. A felek önkéntessége

A felek szabadon választják a mediátort a RefE-MediationsG 2.§ (1) bekezdése szerint. A RefE-MediationsG 1.§ (1) bekezdésében meghatározott mediatori döntési jog hiánya a felek saját felelősségének visszája. Ehhez szorosan kapcsolódik a mediátor RefE-MediationsG. 2.§ (2) bekezdésében foglalt meggyőződési kötelezettsége arról, hogy a felek szabadon választották-e a közvetítő eljárást, és hogy megértették-e az eljárás lefolytatásának szabályait.⁶

Az eljárás elején a felek és a mediátorszerződést kötnek. A mediációs szerződés egy szolgáltatási szerződés, melyben a mediátor nem a konfliktusmegoldás eredményességére, hanem a közvetítő eljárás vezetésére vállal kötelezettséget (gondossági kötelem), azaz elsősorban a felek közötti megfelelő kommunikáció elősegítésére, ezen belül az ennek lefolytatásához szükséges közeg bizto-

⁴ Gerald SPINDLER: *Gerichtsnahе Mediation in Niedersachsen*. Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2006. 85.

⁵ Friedwart A. BECKER – Claus-Henrik HORN: *Notwendige Regelungen eines deutschen Mediationsgesetzes*. *SchiedsVZ*, 2006/5. 270.; DIOP – STEINBRECHER i. m. 5.; Markus HARTUNG – Felix WENDENBURG: *Die interprofessionelle Mediationskanzlei – Zusammenarbeit von Anwaltsmediatoren und nichtanwaltlichen Mediatoren*. *NJW*, 2009/22. 1552.

⁶ Klaus J. HOPT – Felix STEFFEK: *Mediation: Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2008. 12.

sításával arra, hogy a legjobb képességei és ismeretei birtokában alkalmazza a kommunikációs technikákat a felek között a konfliktuskezelés eredményessége érdekében.⁷

A mediációs szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg. Annak részei lehetnek:

1. § Az eljárásban résztvevő felek
2. § A mediációs eljárás célja
3. § A mediátor
  - nem adhat jogi tanácsot
  - szakmai funkciót nem tölthet be
  - nincs döntési kompetenciája
  - az eljárás tartalmáért nem vállal felelősséget (ez a felek saját felelősségi körébe tartozik)⁸
4. § A felek információs kötelezettsége

A felek minden, a vitás kérdés megoldásához szükséges információt megoszthatnak különösebb korlátozás nélkül.
5. § Bizalmi eljárás és bizonyítékfelhasználás
  - a) Titoktartási kötelezettség és a bizonyítékok felhasználásának tilalma

A RefE-MediationsG 4.§-a szerint az eljárás bizalmosságára vonatkozó szabályok magukba foglalják a mediátor titoktartási kötelezettségét, mely minden információra vonatkozik, melyeknek a tevékenysége kifejtése során a birtokába jut. A mediátor tájékoztatja a feleket a titoktartási kötelezettségének a terjedelméről. Már az eljárás elején, különösen a titoktartás és bizonyításfelhasználás körében lehetőség van az alapvető magatartási szabályok lefektetésére. Erről a felek megállapodást köthetnek, mely a mediációs szerződés lényegi részét képezi. A felek köteleztek magukat arra, hogy a mediátort egy későbbi, esetleges döntőbírói vagy rendes bírói eljárásban sem tanúnak, sem szakértőnek nem nevezik meg.⁹
  - b) A tanúvallomás megtagadása

A ZPO 383.§ (1) bekezdésének 6. pontja szerint ‘tanúvallomás megtagadási joguk van azoknak a személyeknek, akik hivataluknál, állapotuknál, foglalkozásuknál fogva olyan bizalmas információk birtokában vannak, melyeknek megtartása azok természetete vagy azon jogi előírás szerint szükséges, mely ezekre a

⁷ Markus TROJA: Vorbereitung und Mediationsvertrag – Die erste Phase eines Mediationsverfahrens. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2009/5. 152.; HOPT –STEFFEK i. m. 44.

⁸ HOPT –STEFFEK i. m. 59.

⁹ Klaus-Martin GROTH – Daniela BUBNOFF: Gibt es ‘gerichtsfeste Vertraulichkeit’ in der Mediation? *NJW*, 2001/5. 339.

tényekre titoktartási kötelezettséget ír elő.⁹ E szabály szerint nemcsak azokra a tényekre vonatkozik a tanúvallomás megtagadása, melyekre a törvény titoktartási kötelezettséget ír elő, és melyek megtagadását a büntetőjog szankcionálja (StGB 203.§), hanem azokra is, melyeknek ismerete azok természetéből adódóan a titoktartás kötelezettségét feltételezi.¹⁰ Nem kell a ZPO-ra hivatkozni olyan szakmák esetén, melyek gyakorlásából eleve következik a tanúvallomás megtagadásának joga, illetve a titoktartás kötelezettsége. (Pl. ügyvéd, bíró, közjegyző, pszichológus, pap/lelkész.)

6.§ A részvétel és az eljárás befejezésének szabadsága

A mediáció egy szabadon választott eljárás, és a felek önkéntes elhatározása alapján mindenkor befejezhető. Ezt bármely fél kezdeményezheti. Egyéb konfliktuskezelő (döntőbírói és egyéb bírósági eljárás) lefolytatásának lehetőségét nem befolyásolja a mediációs eljárás.

Az eljárás befejezése:

- az egyik fél nem jelenik meg az egyeztetésen
- a felek közös megállapodásával
- az egyik fél nyilatkozatával
- a mediátor nyilatkozatával (indoklási kötelezettség a felekkel szemben)

7.§ Az eljárás költségei

A mediátor díjazása a munkaidő függvényében történik. A felektől általános szabályok szerint, mint egyetemleges adósoktól követelhető az eljárás költsége.¹¹

3. Az eljárás menete, technikája, a mediáció mint az ászf. része

3.1. Az eljárás menete

- *Az eljárás megnyitása*

Az eljárás kezdetén tisztázni kell, hogy melyek azok a gondolatok, melyeket a felek nem szándékoznak megosztani egymással, valamint, hogy egyáltalán le akarják-e folytatni a mediációt.

- *Helyzetfelmérés*

A különösen érzékeny adatok felvétele és megosztása tartozik ehhez a részhez. A konstruktív előrehaladás szempontjából fontos, hogy a felek megosszák a mediátorral az érdekeiket és igényeiket.

¹⁰ Franz HOFMANN: Vertraulichkeit in der Mediation – Möglichkeiten und Grenzen vertraglicher Beweisverwertungsverbote. *SchiedsVZ*, 2011/3. 149.

¹¹ SPINDLER i. m. 66.

- *Kölcsönös egyeztetés/vita*
  - *Megoldáskeresés/megoldás*
- Ide tartozik a megoldási javaslatok értékelése is.¹²

3.2. A külön beszélgetés és a Co-mediáció

3.2.1. A külön beszélgetés a felekkel

A közvetítőnek törvényben foglalt lehetősége van arra, hogy a felekkel külön beszélgetést folytasson. Ezzel mindkét félnek egyet kell értenie. Egy mediátor elmondása alapján ez a német közvetítői gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő. Míg a magyar joggyakorlat külön figyelmet szentel ezeknek a beszélgetéseknek a különös védelmére, erre a német jogalkotó nem helyezett hangsúlyt, ugyanis az ottani vitakultúrára jellemző a személyesség veszélyének minden formában történő elkerülése.¹³

3.2.2. Co-mediáció

A csoportban történő munka nagyon eredményes. Általában 5 fős csoportokban történő vitakezelést javasolnak a szakemberek, melyek párhuzamosan, más-más mediátor vezetésével működnek. A Co-mediáció lényege, hogy különböző szakmai csoporthoz tartozó mediátorok dolgoznak együtt, ez segíti az eltérő szakmai érdekeltségű viták eredményes rendezését.¹⁴

3.3. A mediációs eljárás, mint az általános szerződési feltétel része

Még nem elterjedt, hogy a mediációs eljárás az általános szerződési feltételek részét képezze. Ennek oka a BGB 305c.§-ában foglalt szabályozás, mely párhuzamba állítható a Ptk. 205/B.§ (2) bekezdésének 1. mondatával: 'Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen vagy valamely – korábban a felek között alkalmazott – kikötéstől eltér.'

A német joggyakorlat a mediációt az ászf. részeként 'meglehető és többjelenésű' kikötésnek értékeli a BGB 305c.§ - a szerint: 'Az általános szerződési fel-

¹² Peter TOCHTERMANN: Mediationsklauseln – Teil I. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2008/3. 58.

¹³ Ulla GLÄSSER – Johanna KUBLIK: Einzelgespräche in der Mediation. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2011/3. 89.

¹⁴ Markus TROJA: Co-Mediation – Kategorie: Mediative Berufspraxis. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2005/5. 161.; Markus TROJA: Sieben Methoden für die Mediation in Gruppen. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2008/2. 54.

tételek azon rendelkezése, mely a körülmények, különösen a szerződés külső megjelenése alapján olyan szokatlan, hogy a másik fél azzal nem számolhat, nem válik a szerződés részévé.⁷

Ez kiváltképpen arra az esetre vonatkozik, amikor a mediációs klauzula kötelező alkalmazási követelménnyel szerkesztett, és a feleket arra kötelezi, hogy a bírósághoz fordulás előtt mediációt folytassanak le. Ez ugyanis visszatartja a másik felet attól, hogy közvetlenül a bírósághoz fordulhasson.¹⁵

4. A mediációs eljárás három fajtája

- Außergerichtliche Mediation (bíróági eljárástól független, bíróságon kívüli)
- Gerichtsnahе Mediation (bíróági eljárás alatti, de bíróságon kívüli)
A bíróság felajánlja a feleknek a bíróságon kívüli vitarendezés lehetőségét.
- Gerichtsinterne Mediation (bíróági eljárás alatti, bíróságon belüli, döntési jogosultság nélküli bíró által)

Az utóbbi két eljárást maguk a jogász mediátorok sem tudják lényegében elhatárolni egymástól. A ‘bíróágközeli’ eljárás már nem szerepel a legutóbbi törvényjavaslatban, ahogyan a bírómediátor fogalma sem.¹⁶

4.1. A bírómediátor

Lényeges különbség a *gerichtsinternes* és az *außergerichtliches Verfahren* között az eljárás lefolytatásában és a mediátor személyében mutatkozik meg. A módosított törvényjavaslatban a *Richtermediator* (bírómediátor) helyett már a *Güterichter* (békéltető bíró) kifejezést használja a jogalkotó.¹⁷ A *Güterichter* a felek egybehangzó javaslatára vehető fel. A mediátor tevékenységét szabályozó előírások mindenben érvényesek a bírómediátorra is, így a jövőben annak a törekvésnek is meg kellene valósulnia, hogy a mediátorhoz hasonlóan ő is a felek által szabadon választható legyen.¹⁸

A bírómediátornak, mint az ‘ügy menedzserének’,¹⁹ minden jogi értékelés-

¹⁵ Peter TOCHTERMANN: Mediationsklauseln in Allgemeinen Geschäftsbedingungen. *Zeitschrift für Konfliktmanagement*, 2008. 115.

¹⁶ Annette GUCKELBERGER: Einheitliches Mediationsgesetz auch für verwaltungsrechtliche Konflikte? *NfWZ*, 2011/7. 391.

¹⁷ SPINDLER i. m. 85.

¹⁸ DIOP – STEINBRECHER i. m. 132.

¹⁹ SPINDLER i. m. 78.

től mentesen kell vezetnie az eljárást, és tartózkodnia kell a véleménynyilvánítástól, illetve a konfliktus megoldásának sejtetésétől, ami megfeleltethető a magyar jogászai gondolkodásban elterjedt értelemben használatos ‘prejudikáció tilalmának’.

Itt meg kell jegyezni, hogy a német joggyakorlatban ez a kifejezés ismeretlen, a prejudikációt egy teljesen más értelemben, a prejudíciumhoz, azaz a korábbi döntéshez való kötöttségre vonatkozóan használják. A békéltető bíró a mediátorhoz hasonlóan számos alternatív konfliktuskezelési technikát alkalmazhat.

4.2. Az eljárások közötti átjárhatóság

Az egyes eljárások közötti átjárhatóságot bizonyítja a ZPO 278.§ (5) bekezdésének módosítása, melynek eredeti szövege szerint: ‘A bíróság a feleket békéltető tárgyalás céljából egy megbízott vagy megkeresett bíró elé utalhatja.’

A módosított törvény szövege alapján: ‘A bíróság a feleket békéltető tárgyalás vagy egyéb békéltetési kísérlet céljából egy békéltető bíró mint megbízott vagy megkeresett bíró elé utalhatja.’

Arra a kérdésre, hogy mit értünk ebben az összefüggésben egyéb békéltetési próbálkozás alatt, választ ad az új mediációs törvényjavaslat által beillesztett a) pont (ZPO 278a.§): A bíróság bármikor javasolhatja a feleknek egy bíróságon kívüli konfliktuskezelési eljárást.’

Mindennek eredményeként, a RefE-MediationsG 36a.§-a szerint a bíróság felfüggeszti a tárgyalást, amennyiben a felek egy ilyen eljárás mellett döntenek.

4.3. A keresetlevél

A német mediációs törvényjavaslat kiegészítő szabályai értelmében a keresetlevélnek a ZPO 253.§ (3) bekezdésének új 1. pontja szerint tartalmaznia kell, hogy a felek vállalják a mediációt vagy az egyéb bíróságon kívüli konfliktuskezelést. Erről a lehetőségről le is mondhatnak, ezt azonban meg kell indokolniuk. Kötelező meghatározni továbbá, hogy korábban zajlott-e már az adott vitában másik mediációs eljárás. Ennek hiánya az Európai Unió egyes tagállamaiban komoly szankciókat von maga után.²⁰

²⁰ DIOP – STEINBRECHER i. m. 134.

Jegyzőkönyvet csak akkor készíthet a bírómediátor, ha a felek ebben külön megegyeznek. A 'bírósgközeli' és a bírósági eljárás alatti mediáció során lehetőség van arra, hogy a felek a pertárgyat érintő követelésükről szóló megállapodásukat perbeli egyezségiént vetessék jegyzőkönyvbe. Ennek feltétele, hogy a felek az eljárásnak a pertárgyat érintő részét be kívánják fejezni.²¹

4.4. *Költségek*

A ZPO 91.§-ának általános szabálya szerint (párhuzamba állítható a Pp. 78.§ (1) bekezdésével) a mediáció megghiúsulása esetén a bírósági eljárás során: 'A pernyertes fél költségeinek megfizetésére a pervesztes felet kell kötelezni.'

4.5. *Egyeztetés*

A ZPO várható kiegészítésével (ZPO 796d.§) a mediáció során hozott megállapodást a felek írásbeli nyilatkozatára végzés formájában végrehajthatónak kell elismerni. Megtámadásnak helye nincs.

Végrehajtható továbbá:

- a) Perbeli egyezség
- b) Kétoldalú megállapodás
  - közjegyzői okiratban (ZPO 794.§ (1) bek. 5. pont)
  - ügyvéd által ellenjegyzett okiratban (ZPO 794.§ (1) bek. 4b. pont).

4.6. *Elévülés*

Az új mediációs törvényjavaslat nem szabályozza az elévülést. A BGB 203.§ 1. mondatára való hivatkozás nem kielégítő, mely szerint az elévülési időt a mediációs eljárás megszakítja, azaz folytatódik, amikor a felek úgy döntenek, hogy befejezik a mediációs eljárást. A Ktv. 35.§ (1) bekezdésének d) pontja szerinti magyar szabályozástól eltérően az új német mediációs törvényjavaslat nem korlátozza a közvetítői eljárást idejét. A német szakirodalom pozitív példaként említi a mediációs törvényünk ide vonatkozó szabályozását, mely nem hagyja 'elhomokosodni' az ügyeket.²²

²¹ SPINDLER i. m. 47.

²² HOPT–STEFFEK i. m. 56.

5. Befejezés

Végül egy szemléltető táblázat következik annak bemutatására, hogy hol helyezkedik el a mediáció az egyéb alternatív konfliktuskezelési eljárások között:

	Egyeztetési eljárás	Közvetítői eljárás	Döntőbíráskodás
Konfliktuskezelő	egyeztető	közvetítő/ bírómediátor	döntőbíró
Döntési jog	–	–	+
Eredmény	egyezség	mediációs megállapodás / perbeli egyezség	döntőbírói ítélet

A döntőbíráskodás mind a döntőbíró döntési joga, mind az ítélet végrehajthatósága tekintetében egy komolyabb eleme ennek a triáznak. Az egyeztetési eljárással párhuzamba állítva a mediációs eljárást láthatjuk azonban, hogy sem az egyeztetőnek sem pedig a mediátornak nincs önálló döntési joga.

Egy, a mindennapi politikából vett példánál, a ‘Stuttgart 21’-ügynél semmi nem bizonyítja jobban, hogy mennyire nem kötik magukat a felek az egyeztetési eljárás során született egyezséghez. Ezzel szemben a mediáció esetében a mediációs megállapodás és a perbeli egyezség is végrehajtható. Bár az előbbi tekintetében erre a gyakorlatban nincs szükség. A bíróságon kívüli eljárás során kötött megállapodás, a *Mediationsvereinbarung* ugyanis egy *self-enforcing agreement*²³, azaz egy önmagában kikényszeríthető szerződés.

Egy német mediátor szerint ‘ez nem csak a mediátorok idealizált vágya, hanem már megvalósult gyakorlat.’ Ez lenne a kultúrált konfliktuskezelési technika, a mediáció célja, és talán egyszer – Arany János Fülemiléjéből idézve – tényleg elmondhatjuk, hogy csak ‘hajdanában’ volt igaz:

„Hajdanában, amikor még így beszélt a magyar ember:
Ha per, úgymond, hadd legyen per!”

²³ SPINDLER i. m. 37.

A MEDIÁCIÓS IRÁNYELV ÉRVÉNYESÜLÉSE EURÓPÁBAN

SURI Noémi
doktoranda (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

Közel egy évtizedes előkészületek után 2008. május 21-én fogadták el az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelvét a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól (Továbbiakban: ‘Mediációs Irányelv’, ‘MID’, ‘Irányelv’). A tagállamoknak 2010. november 21-ig kellett tájékoztatniuk a Bizottságot az illetékes bíróságok és hatóságok kijelöléséről, 2011. május 21-ig pedig eleget tenniük az irányelvbe foglalt kötelezettségeknek.

Tanulmányomban elsősorban azzal kívánok foglalkozni, hogy mennyiben sikerült teljesíteni a tagállamoknak az elmúlt négy évben ezen rájuk rótt terheket. Az irányelv által kitűzött célok mennyiben reálisak és megvalósíthatóak, összeegyeztethetőek-e a nemzeti joggal.

Úgy vélem, az egyes országok által alkalmazott megvalósítási módok feltárása során nem mellőzhetem a közvetítői tevékenység nemzeti sajátosságainak bemutatását sem. Az Európai Unió tagállamai közül részletesen kívánok a portugál mediációval, valamint megkísérelem feltárni azt, hogy a Belgiumban a ’90-es években lezajló mediációs kodifikációs hullám ellenére miért ütközött akadályokba az Irányelv implemetációja.

A Mediációs Irányelv megalkotása, az egyes tervezetek elfogadása során valamennyi állam nélkülözhetetlennek tartotta a határon átnyúló ügyek speciális problémáinak rendezését. Az irányelv végső változata ‘kötelező erejét’ csak a határon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben határozza meg, ugyanakkor nem zárja ki a lehetőségét, hogy a tagállamok belső nemzeti közvetítő eljárásaikban is alkalmazzák. Vajon éltek e lehetőséggel az egyes országok? Görögországot szeretném mintaként állítani az Unió országai elé, nemcsak az átültetés követelményeinek maradéktalan teljesítése, hanem a határon átnyúló jogviták kiterjesztő értelmezése miatt is.

Az irányelv egyik talán legvitatottabb pontja a kikényszeríthetőség, illetve a végrehajthatóság problémája, másképpen megfogalmazva az állami kényszer

igénybevételének a felek autonómiájának uralma alá rendelése. Írásomban részletesen kívánok foglalkozni azzal, milyen eszközökkel biztosítják a tagállamok az eljárás során kötött egyezségek teljesülését.

Az átültetésre kitűzött határidő ellenére több tagállam, köztük Franciaország és Hollandia sem tudott eleget tenni a Bizottsági kötelezésnek. Mégis miért Franciaországot tekinthetjük a kötelezettségszegő államnak?

Írásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, az irányelv egyes cikkei mentén haladva igyekszem feltérképezni a portugál, a belga, a görög, a francia és az olasz, valamint a holland nemzeti szabályozást, az átültetés mikéntjét, feltárni az egyes problémákat, az Irányelv és a belső jog közötti kollíziót.

2. Az előzményekről

A közvetítői tevékenységgel összefüggésben egészen 1998-ig nem állt fenn kifejezett jogharmonizációs törekvés az Európai Unióban.¹ A kezdeti lépések a fogyasztóvédelem területén ajánlások formájában jelentek meg, majd '1999-ben az Európa Tanács a finnországi Tamperében tartott tanácskozásán felhívta a tagállamok figyelmét arra, hogy a bírósági eljárásokon kívüli kiegészítő jellegű eljárásokat hozzanak létre és vezessenek be a hazai jogalkotásukba². A 2002. április 19-ei Bizottsági Zöld Könyv már az alternatív vitarendezés intézményei kiépítésének szükségességét hangsúlyozza.

A fogyasztóvédelem területén két ajánlást kell megemlíteni, 1998-ból és 2001-ből. A '98-as Bizottsági ajánlás³ a határon átnyúló jogviták esetében alkalmazható, a fogyasztót megillető aktív jogvédelmet szabályozta, a 2001-es⁴ az alternatív vitarendezés terén további együttműködésre szólította fel a tagállamokat.

A mediáció területén a fordulópont 2002-ben következett be, amikor is nyilvánosságra hozták az Európai Bizottság Zöld Könyvét, mely a polgári és kereskedelmi ügyekben az alternatív vitarendezés kiépítéséről rendelkezett. A Zöld Könyv rendszerbe foglalta a tagállamok 2002-ig összegyűjtött tapasztalatait, választ kívánt adni az információs társadalom kihívásaira, s az egyeztető eljárások igénybevételének feltételei, az elévülési idő, az eljárás bizalmas jellege, a mediátorok képzése terén összefogásra, a nemzeti rendelkezések összehan-

¹ KUTACS Mária: Törvény a mediációról. *Cég és Jog*, 2003/3. 5.

² NAGY Márta: *Bírósági mediáció*. Szeged, Bába Kiadó, 2011. 121.

³ Empfehlung der Kommission vom 30. März 1988. betreffend die Grundsätze für Einrichtungen, die für die aussengerichtliche Beilegung von Verbraucherrechtssterigkeiten zuständig sind. Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. 17.4.98.L 115/31.

⁴ A Bizottság 2001. április 4-i 2001/310/EK ajánlása a fogyasztói jogviták közös megegyezésen alapuló rendezésében eljáró bíróságokon kívüli szervekre vonatkozó elvekről.

golására szólította fel a tagállamokat.⁵ A Zöld Könyvre adott válaszokban a tagállamok alapvetően támogatták a közvetítés szabályainak európai szintű összehangolását, az elévülési idő megszakadása, az egységes európai magatartási kódex és a mediációs egyezségek végrehajthatósága terén, ugyanakkor csak minimumszabályok elfogadását tartották megvalósíthatónak.

Az Irányelv első tervezetét 2004. október 22-én hozták nyilvánosságra⁶. A tervezet céljaként a mediáció és a peres eljárás egymáshoz való viszonyának rendezését határozta meg, s biztosítani kívánta a tagállami bíróságokat, hogy aktívan működjenek közre a vitarendezés alternatív módjának elősegítésében.⁷ Az első tervezet erős kritikákat kapott mind a Parlament Állampolgári, Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottságától, mind az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságtól. A második tervezet 2007 októberére készült el, azonban a végső szöveg utolsó munkálatai a Bizottság közleménye szerint még 2008 májusában is zajlottak.

3. Közvetítés Portugáliában

Portugáliában mediáció az Irányelv implementációját megelőzően is létezett. Az 1966-os Portugál Polgári Törvény kifejezetten nevesítette azon szerződéseket ('transaction contract'), melyben a felek megakadályozzák jövőbeni jogvitájukat, illetve kölcsönös engedmények útján rendezik azokat, feltéve, ha az így létrejött megállapodást a felek írásba foglalták, és a bíróság is jóváhagyta.⁸

A portugál jog a monista rendszer talaján állva szabályozását tekintve nem tesz különbséget a nemzeti és a határon átnyúló jogviták között. Egységes szabályozás érvényesül mind a nemzetközi, mint az Uniós, mind a belső ügyekben. A portugál Polgári Perrendtartás mediációs ügyekben három hatóságról rendelkezik: a bírósági szervezetrendszeren belül egyfajta különös bíróságként említi a Courts for the Peace-t, melynek illetékességét a nemzetközi jogviták alapozzák meg. A Public Mediation Services speciális szervként a Courts for Peace rendszerébe tagozódva helyezkedik el, s a felek döntésén múlik az igénybevitel lehetősége. Végül meg kell még említeni a portugál (helyi) bíróságokat

⁵ GYEKICZKY Tamás: *A mediációról, mint a polgári és kereskedelmi jogviták bíróságon kívüli rendezésének lehetőségéről*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2010. 52.

⁶ Javaslat Európai Parlamenti és Tanácsi irányelv a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól. Brüsszel. 22. 10. 2004. 2004/0251 (COD).

⁷ Christoph ALTHAMMER: A mediáció mint eljárási kötelezettség. *Magyar Jog*, 2008/3. 183.

⁸ Cfr. Portuguese Civil Procedure Code, art. 293. ('It is permitted to the parties, in any instance, to compromise on the cause.'). art. 287. ('The dispute ends by: [...] d) The withdrawal, confession or transaction;'), art. 300. ('The confession, withdrawal or transaction may be achieved by authentic public document or private written document, according to the formal requirements of substantive law.').

is, melyek akkor jogosultak, illetve kötelesek eljárni, ha más ország anyagi jogi szabályai a nemzetközi jogvita rendezését mediációs útra terelik.

Portugália az EU tagállamai közül az elsők közt implementálta az irányelvet, annak ellenére, hogy a MID néhány rendelkezése ellentétes volt a belső joggal. A bírósági eljárás felfüggesztése a mediáció igénybevételének szándékával, a mediációs eljárás bizalmas jellege, az elévüli idő rendelkezései mind az irányelv átültetésének akadályát képezték, végül 2009 júliusában a 29/2009-es törvény módosította a Polgári Eljárási Kódexet, s így az irányelv teljes implementációja megvalósulhatott.⁹

A jelenleg hatályos szabályozás néhány eleme túlmutat a MID-en. A Portugál Pp. 46. cikke szerint a mediációs eljárás során létrejött megállapodás végrehajtható¹⁰. A kezdeti nehézségek ellenére az eljárás titkos jellege és bizalma volta a mediációs ülések egész tartalma alatt biztosított, sőt az ott elhangzottak a bírósági eljárás során nem használhatóak fel.¹¹ Az irányelv a közvetítés szabályainak átültetését csak a határon átnyúló jogviták terén írja elő kötelezettségként a tagállamok számára, ugyanakkor nem zárja ki a lehetőséget, hogy ezeket a szabályokat saját belső jogukban is alkalmazzák. A portugál szabályozás az EU mediációs rendszerének nemcsak a határon átnyúló, hanem minden egyéb jogvitában is teret enged.

4. A mediáció szabályozása Belgiumban

Az Európai Unióban a belga jog rendelkezik a legmélyebb és legszéleskörűbb gyökerekkel a közvetítés szabályozása terén. Ennek oka a '90-es években zajló mediációs kodifikációs hullám, mely az alkotmány, a büntetőeljárás törvény és a kereskedelmi kódex módosítását is magával vonzotta.

1994. október 24-én került közzétételre a büntetőmediációról szóló királyi rendelet, melyet 1998-ban az adósságrendezésről szóló törvény elfogadása követett. Az 1998. július 5-i törvény kulcsfontosságú szerepet szán a médiateur de dettes személyének, aki az adós és a hitelező közötti konfliktust kiegyezés útján törekszik feloldani. A konfliktusfeloldás mind helyi, mind szövetségi szinten megjelenik. Szövetségi szinten két mediátor működik, az egyik közvetítő anyanyelve frankofón, a másiké holland.¹²

⁹ Law n. 29/2009, 29th July.

¹⁰ Az irányelv 6. cikke csak a bíróság vagy közjegyző általi végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás követelményét támasztotta a tagállamokkal szemben.

¹¹ A MID a mediációs eljárásból eredő vagy azzal összefüggő információk titkosságát írja elő.

¹² JULESZ Máté: Mediáció Belgiumban. *Magyar Jog*, 2000/3. 177–178.

A belga Polgári Perrendtartás 1724–1737. cikkeiben szabályozza általánosságban a közvetítés szabályait, melyek nemzeti és határon átnyúló jogviták esetében egyaránt alkalmazhatók. A belga szabályozás nem tesz különbséget aszerint, hogy a jogvitában van vagy nincs külföldi elem, a monista mintát követve egységes szabályozás érvényesül az uniós, a nemzetközi és a belső konfliktusok során.

Minden olyan kérdés rendezhető mediáció útján, melynek tárgya a felek közötti valamely megállapodás, egyezség. Emellett a belga Pp. részletesen szabályozza a családjogi mediáció tárgykörét, melyben a házasság felbontása, az élettársi kapcsolatból eredő jogviták, a felek közötti tartás és a gyermek oktatása szerepel. A magánjogi jogalanyok mellett közjogi jogi személyek is lehetnek közvetítő eljárás alanyai, ha azt jogszabály kifejezetten előírja vagy a Miniszterek Tanácsa jóváhagyja.¹³

Érdekes folyamat zajlott le az irányelv implementációja során Belgiumban. A jelenleg hatályos belga szabályozás az Irányelv előírásait tekintve többségében megfelel a tagállamokra rótt kodifikációs kötelezettségeknek, ugyanakkor a nemzeti szabályozás néhány rendelkezése még módosításra szorul.¹⁴

Az irányelv megkésett átültetésének indokaként a belga parlament a korábbi nemzeti mediációs szabályozás részletgazdag szabályozási koncepcióját jelölte meg, ugyanis az irányelv rendelkezéseinek többsége már a 2005-ös normákban is nyomon követhető volt. Felmerült a kérdés: Valóban át kell-e ültetni az Irányelvet, és ha igen, mennyiben jelentené ez a bírósági szervezeti jogszabályok módosításának szükségességét? ‘Ugyanakkor a belga törvényhozás egy lehetőségnek és inspirációs forrásnak tekinti az Irányelvet, úgymint a közvetítés fogalmának bevezetése és a bíró, mint mediátor szerepét illetően...’¹⁵

Az irányelv átültetésének folyamata még ma is zajlik. A belga Polgári Perrendtartás 387. cikke előírja Fiatalkorúak Bírósága számára (Juvenile Court), hogy a szülői felügyelettel kapcsolatos ügyekben tájékoztassa a feleket a közvetítői eljárás igénybevételének lehetőségéről. 2011 júliusában fogadta el a belga Képviselői Kamara a mediáció terén a következő javaslatot, mely már a családjogi bíróságok kötelezettségévé is teszi a felek informálását a közvetítés lehetőségéről.¹⁶

¹³ Article 1724 of the Code of Civil Procedure.

¹⁴ Gondolok itt elsősorban a MIR 6. cikk (1) bekezdésére, mely szerint ‘A tagállamok biztosítják, hogy a felek vagy a felek bármelyike a többi fél kifejezett beleegyezésével kérhesse, hogy a közvetítés eredményeképpen létrejött írásbeli megállapodás tartalmát nyilvánítsák végrehajthatóvá. Az ilyen megállapodás tartalmát végrehajthatóvá kell nyilvánítani, kivéve, ha a szóban forgó esetben a megállapodás tartalma a kérelem benyújtása szerinti tagállam jogába ütközik, vagy ha annak a tagállamnak a joga nem rendelkezik végrehajthatóságáról.’

¹⁵ H. VERBIST: Analyse van de Belgische bemiddelingswet in het licht van de Europese richtlijn inzake bemiddeling. *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en conflictmanagement*, 2010. (33) 47–48.

¹⁶ A magyar közvetítői jogszabály a személyállapottal kapcsolatos perek közül a szülői felügye-

5. Görögország mint az irányelv implemetációjának ‘mintaállama’?

Az Európai Unió tagállamai közül Görögország az az állam, mely maradéktalanul eleget tett a MID által támasztott harmonizációs törekvéseknek. A görög törvényhozás a 3898/2010. számú törvény a mediáció polgári és kereskedelmi ügyekben elfogadásával valósította meg az irányelv teljes átültetését.

Görögország is a monista államok oldalán helyezkedik el, a 3898/2010. számú törvény (Továbbiakban: ‘Törvény’) hatálya a nemzeti, az uniós és a nemzetközi jogvitákra egyaránt kiterjed. A görög szabályozás szerint a törvény rendelkezései határon átnyúló jogviták esetében akkor alkalmazhatóak, ha a felek közül legalább egyik fél állandó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az EU valamely tagállamában található és

- a felek megállapodtak, hogy jogvitájukat mediáció útján rendezik,
- a mediációt tagállami bíróság rendelte el,
- a mediáció kötelezettsége nemzeti jogból ered vagy
- a felek magul döntöttek mediáció igénybeviteléről.¹⁷

A Törvény meghatározza az alapvető elveket és lefekteti a mediációs eljárás garanciáit, így rögzíti célját és hatályát, definiálja a koncepció kulcsát, megállapítja az alternatív vitarendezés igénybevitelének feltételeit, részletesen foglalkozik a közvetítés során létrejött megállapodás kikényszeríthetőségével, az elvülési idővel, és megszabja a mediációs eljárás bizalmi jellegének garanciáit is.

A 2. cikk a felek szabad belátására bízta a közvetítői eljárás alkalmazását, feltéve, ha a Polgári Törvénykönyv 871. cikkében meghatározott polgári jogviták valamelyikének megfelel. Kizárt a mediáció pénzügyi és közigazgatási jogvitákban, valamint büntetőügyekben.

Bár a Törvény a közvetítői irányelv lehető legszélesebb körű átültetését tűzte célként, a jogszabály végrehajtása nyomán hiányosságok mutatkoztak a mediátor képzés és a mediátor vizsgáztató bizottság szabályozása terén, mely hiányosságok feloldása alacsonyabb szintű jogforrások megalkotása mentén látszik kiküszöbölhetőnek.

---

leti jog megszüntetése, az apaság- és a származás megállapítási perekben kizárja, a házassági perekben korlátozza a mediáció alkalmazását.

¹⁷ Law No. 3898/2010 ‘Mediation in civil and commercial disputes’ (Government Gazette A’ 211/16.12.2010.) Article 3 (1): ‘Mediation may take place:

- a) where the parties agree to have recourse to mediation before or after judicial proceedings have started;
- b) where an invitation is made, under Article 3 para. 2, to the parties to use mediation;
- c) where mediation is ordered by a court of another Member State; or
- d) where mediation is prescribed by law.’

6. Franciaország, a kötelezettségszegő állam

Franciaország a 8. cikk kivételével nem valósította meg az Irányelv átültetését. A kormány a késlekedést a jogalkotási eljárás nehézségeivel magyarázta. Vajon ez az ok mennyiben befolyásolja ez az Európai Bizottságot a kötelezettségszegés minősítése során?

Az Európai Parlament és a Tanács 2011. május 21-ei határidővel kötelezte a tagállamokat az irányelv teljes átültetésére. Az Unió több tagállama nem tudott maradéktalanul megfelelni ezen előírásnak, ugyanakkor az átültetett normák számát tekintve Franciaország kötelezettségszegése a legsúlyosabb. A Bizottság az uniós jogsértés tényének megállapítása után haladéktalanul felszólította a francia államot a fennálló helyzet megszüntetésére s az Irányelv implementációjához szükséges lépések megtételére.

Franciaországban a MID átültetése több jogszabály módosítását igényelte, azonban a módosításhoz szükséges parlamenti többség hiányzott. A francia törvényhozás végül 2011. május 17-én fogadta el a 2011-525. számú törvényt, melynek 198. cikke immár megadta a felhatalmazást a szükséges jogszabályok megalkotására illetve megváltoztatására. A 198. cikk szerint a 2011-525. számú törvény közzétételétől számított legkésőbb 6. hónapig az Irányelv teljes átültetése megvalósul.¹⁸

Úgy vélem, igen meglepő a parlament részéről e nagyfokú bizalmatlanság az Irányelv átültetése kapcsán, tekintettel arra, hogy Európában a bírósági mediáció terén Franciaország élen jár. 1995. február 8-i törvény beemelte a mediációt a bírósági eljárásba, s így családi, öröklésjogi, munkaügyi és egyéb polgári és gazdasági jogviták elbírálásánál alkalmazhatók.¹⁹

Jelenleg Franciaország a MID rendelkezései közül csak elévülésre vonatkozó részt ültette át. A 2008-561. számú törvénnyel módosították a Polgári Törvénykönyv 2238. cikkét, mely szerint az elévülés azon a napon szakad meg, amikor a felek megállapodnak a közvetítés vagy békéltetés igénybevételéről, ha erről írásban nem állapodnak meg, azon a napon, amikor a közvetítésre vagy a békéltetésre első alkalommal sor kerül.²⁰

¹⁸ Art. 198 of the Law 2011-525: '1. — Dans les conditions prévues à l'article 38 de la Constitution, le Gouvernement est autorisé à prendre : 1° Par voie d'ordonnance prise dans un délai de six mois suivant la publication de la présente loi, les dispositions de nature législative propres à : a) Transposer la directive 2008/52/ CE du Parlement européen et du Conseil du 21 mai 2008 sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale ; b) Etendre, le cas échéant, sauf en matière administrative, les dispositions prises en application du a du présent 1° à des médiations qui ne sont pas de nature transfrontalière ; c) Harmoniser le droit en vigueur avec les mesures prises en application des a et b du présent.'

¹⁹ NAGY i. m. 139–140.

²⁰ Art. 2238 of the Civil Code: 'La prescription est suspendue à compter du jour où, après la survenance d'un litige, les parties conviennent de recourir à la médiation ou à la conciliation

7. Alkotmányos visszasságok Olaszországban

A mediáció intézménye már az Irányelv elfogadása előtt is ismert volt az olasz jogrendszerben, igaz közvetítés helyett egyeztetés névvel illették a jogviták bírósági eljáráson kívüli feloldásának ezt a módját. Ricciardi szerint e két fogalom, egyeztetés és mediáció közötti különbség inkább terminológiai, sem mint lényegi.²¹

Az olasz államban, bár az Irányelv valamennyi rendelkezését átültette, mégis felfedezhető egyfajta koncepcionális különbség az uniós és az olasz jog között a mediáció értelmezése kapcsán. Az 2008/52/EK Irányelv 3. cikkének a) pontja alapján a közvetítés olyan strukturált eljárás – függetlenül megnevezésétől vagy az arra való hivatkozástól –, amelyben egy jogvitában részt vevő két vagy több fél önkéntes alapon, közvetítő segítségével maga kísérli meg vitájának megállapodással történő rendezését. Ezzel ellentétben, az olasz jog a hangsúlyt a felekre és a köztük lévő konfliktusra helyezi, nem pedig az eljárás önkéntes jellegére vagy a mediátor tevékenységére.

Az Irányelv implementációja két jogszabály megalkotásával valósult meg Olaszországban, a 2009. évi 69. törvény (2009. június 18.) mediáció, mint a polgári és kereskedelmi jogviták feloldásának módja, valamint a törvény végrehajtásának alapjául szolgáló 2010. évi 28. számú (2010. március 4.) törvényerejű rendelet.²²

A MID a fogalommeghatározások között rögzíti: a mediációs eljárást a felek kezdeményezhetik, vagy bíróság javasolhatja vagy rendelheti el, illetve egy tagállam joga is előírhatja. E rendelkezés felhatalmazást ad a tagállamoknak a kötelező (kényszer)²³ közvetítés intézményének megteremtésére. Olaszország felismerte az irányelvben lévő lehetőségeket, a lehetőséget, hogy fejlessze a mediáció nemzeti szabályozást, s ennek megfelelően cselekedett.

A kötelező (kényszer) mediáció bevezetése igen éles vitát váltott ki, s annak ellenére, hogy korábban az Alkotmánybíróság az Irányelv valamennyi rendelkezését a nemzeti joggal összeegyeztethetőnek ítélte meg, az azt átültető Tvr. alkotmányossági felülvizsgálata jelenleg is zajlik. Vitathatatlan tény, hogy sem az Irányelv sem az azt átültető olasz norma nem nevesíti a kötelező mediáció esetét, ugyanakkor nem is zárja ki a lehetőségét...

---

ou, à défaut d'accord écrit, à compter du jour de la première réunion de médiation ou de conciliation. La prescription est également suspendue à compter de la conclusion d'une convention de procédure participative.'

²¹ C. RICCIARDI: *Definizioni*, in *La nuova disciplina della mediazione nelle controversie civili e commerciali. Commentario al D.Lgs.* Milan, BANDINI A. – SOLDATI N., 2010. 6.

²² Legislative Decree no. 28 of the 4th March 2010, on the implementation of art. 60, Law no. 69 of the 18th June 2009 on mediation aimed to conciliation of civil and commercial disputes

²³ 'Mandatory mediation'

8. Hollandia

Franciaország mellett Hollandia is megkésett az Irányelv átültetésével. A MID implementációja két jogszabály, a Polgári Törvénykönyv és a Polgári Eljárási Kódex módosítását igényelné. A felülvizsgálatra vonatkozó javaslatot a Parlament Második Kamarája elfogadta, az Első Ház jóváhagyása még hiányzik.²⁴ Vajon mire vezethető vissza ez a késlekedés?

A probléma gyökerei a mediátorok akkreditációjának rendszere, valamint a mediáció és a bírósági gyakorlat közötti kapcsolatban keresendők.²⁵ Az Irányelv 7. cikke a közvetítés bizalmas jellegéről rendelkezik, mely a gyakorlatban a közvetítők és a közvetítésben részt vevő személyek titoktartási jogát, illetve kötelezettségét alapozza meg. A mediátorok e bizalmi 'pozíciója', szerepköre eddig idegen volt a holland jogrendszerrel. A módosító javaslat a titoktartás terén az orvosokhoz és a jogászokhoz hasonló szabályozást vezetne be, azzal a korlátozással, hogy e jogosultság²⁶ a felektől ered, s a mediátorok csak akkor élhetnek vele, ha ezt a felek a közvetítés során külön kikötik.²⁷

A javaslat nem ad lehetőséget a mediáció terén új jogi keretek kialakítására, ugyanakkor lényegesen módosítja az anyagi jogi és eljárásjogi normákat. Hollandia a monista államok nyomán haladva nem tesz különbséget a nemzeti és a határon átnyúló közvetítés között, ugyanakkor mindkettőre nézve generális szabályozást vezet be. Új rendelkezés: a Polgári Törvénykönyv 3: 319 3. § alapján a mediáció megszakítja az elévülési időt. A módosítás nemcsak a mediátorok jogkörét bővíti. A Polgári Eljárási Kódex 22a cikke speciális felhatalmazást ad a bírácoknak, mely alapján a bírósági eljárás folyamán bármikor felhívhatják a feleket a jogvita rendezésének mediáció útján történő megkísérlésére.

Úgy vélem, bár Hollandia Franciaországhoz hasonlóan megszegte az Irányelv által tűzött kötelezettségeket, a módosító javaslat rendelkezései teljes mértékben összhangban állnak a MIR célkitűzéseivel. E módosító javaslat a szűk értelemben vett polgári anyagi és eljárásjogi normák felülvizsgálatára fókuszál, ugyanakkor a holland gyökerek ellenére hallgat mediáció új lehetőségeiről a családi jog és a munkajog terén.

²⁴ Parliamentary documents 32 555. The proposal was discussed in the Committee for legal affairs on September 19, 2011. Status checked on October 24 2011.

²⁵ K II 21 109 Nr. 202 brief van de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Den Haag, 14 juli 2011. 6. (letter of the secretary of state of foreign affairs).

²⁶ Vagy kiváltság, ahogyan az angol szöveg fogalmaz: 'privilege'.

²⁷ Supreme Court 10 April 2009, LJN: BG9470.

9. Összegzés

Úgy vélem, az Irányelv reális és megvalósítható követelményeket támasztott a tagállamok felé, s valóban olyan minimálszabályok megalkotását, a meglévő rendelkezések összehangolását tűzte célként, mely szabályok harmonizációja nélkülözhetetlenek a 2000-es évek megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyai között.

Bár a MID kötelező erejét a határon átnyúló polgári és kereskedelmi jogviták körében határozza meg, számos olyan nemzeti jogintézményt, rendelkezést érint, mely korábban a belső jogi szabályozás terepén, a nemzetközi és uniós jog által érinthetetlennek vélt terület képezte. E körben az Európai Unió tagállamai közül ki kell emelni a portugál szabályozást, mely a mediáció terén az állami autoritás határainak csaknem teljes lebontását valósította meg, amikor az Irányelv rendelkezéseit nemcsak a határon átnyúló, hanem valamennyi belső jogvitára is kiterjesztette.

Az Irányelv nem határoz meg olyan magasra törő célkitűzéseket, mint a német jogrendszer, mely a mediációt a polgári peres igazságszolgáltatás rendszerébe kívánja integrálni, ugyanakkor figyelemre méltó lépéseket tesz a bírósági szervezetrendszer és az egyes mediációs intézmények, közvetítő szolgálatok közötti kapcsolat elmélyítésére.

A vizsgált országok mindegyike a monista országok talaján állva törekedett, törekszik még ma is az Irányelv rendelkezéseinek átültetésére. A legtöbb tagállam jogrendszerében a MID elfogadását megelőzően is fellelhetők voltak a közvetítés gyökerei, mégis az Irányelv átültetése nemcsak polgári anyagi és eljárásjogi kérdéseket, hanem komoly alkotmányossági problémákat is felvetett.

Az Irányelv vizsgált rendelkezései, a kötelezettségek egyes tagállamok általi átültetésének megvalósítási módjai alkalmasnak tűnnek az Irányelv célkitűzéseinek teljesítésére, s vélhetően hozzájárul majd a közvetítés és a bírósági eljárás közötti kiegyenlítettebb ügyelosztáshoz, ha nemzeti szinten kevésbé is, a határon átnyúló jogviták tekintetében feltehetően jelentős mértékben.

A PERHATÉKONYSÁG

Normatíva vagy alapelv?

SZIGETI KRISZTINA

törvényszéki bíró, doktoranda (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A XX. század során a magyar polgári eljárásjog két kodifikációt élt meg, a rendszerváltástól egy folyamatos, többlépcsős és szakaszos reformációt, mely még jelenleg sem fejeződött be. A kodifikációk a korábbi állapothoz képest más gazdasági és társadalmi rend jogviszonyainak megfelelő konfliktuskezelő környezetet kívántak adni. Napjaink történelme szintén egy gyökeres átalakulást mutat, az újabb kodifikáció igénye megfogalmazódott, de még nem jutott el a jogalkotási koncepció meghatározása és előkészítés szintjére sem. A rendszerváltás (politikai értelemben) polgári visszarendeződést mutat, de a globalitás jegyeit is hordozza.

A folyamatos társadalmi változások, a gazdaság átalakulása, a magántulajdon és csoporttulajdon igen széles palettájának kivirágzása, a hagyományos ágazatok és a posztindusztriális szféra résztvevőinek nemcsak pénzügyi, hanem a gazdasági életben maradása váltja ki a szaporodó konfliktushelyzeteket.

A gazdaságok eltérősége más és több jogvitát eredményez, ezért a jogvédelem és annak eljárásjogi keretei sem lehetnek azonosak. Az eltérő rendszerek a szabályozáshoz hozzárendelték az általuk preferált alapelveket, követelményeket. Némely elv változatlanul megvan mindegyikben, mások kikerültek, megint mások tartalmukban változtak meg. Ezért tartom szükségesnek a perhatékony-ságot is megvizsgálni: mutat-e a 100 év alatt valamiféle tartalmi változást.

2. A perhatékony-ság definiálása

A perhatékony-ság fogalmának meghatározása érdekében a szóösszetétel második eleméből induljunk ki. A hatékonyság a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a hatásosságot, a hathatóságot jelenti, míg az Ifjúsági Kislexikon közgazdasági értelmezést ad meg: a felhasznált erőforrások eredményessége, amely

megmutatja, hogy az eredmény hogyan viszonyul a ráfordításhoz (azaz egységni eredményt mekkora ráfordítással értek el).¹ A szótó hat- jelentése ‘működik, eredményes’,² és köznyelvi értelemben ezt használjuk.

Közgazdaságilag a hatékonyság fogalmának meghatározása során szükség van egy kritériumrendszerre, melynek komplexitását a szervezeti érintettek száma és azok bonyolult érdek- és célrendszere adja. A szervezetelméleti definíció szerint a hatékonyság a vállalat azon képessége, hogy elérje a kitűzött célokat, illetve gazdaságosan használja fel a vállalat rendelkezésére álló erőforrásokat.³

Ha a bíróságokat, mint az improduktív szféra részét és egyben szervezetet nézzük, a pert pedig úgy, mint ennek a szervezetnek a tevékenységét, az individualizált kritériumokat képesek leszünk meghatározni. Az igazságszolgáltatással szembeni társadalmi elvárás⁴ lényeges változást nem mutat: mindenki által megismerhető és könnyen áttekinthető keretek között, rövid idő alatt és megfizethető költségek mellett kerüljenek elbírálásra a vitás ügyek.

Ma a perhatékonyságot – Névai László nyomdokain⁵ – leginkább abban az értelemben használjuk, hogy a peres eljárás legyen egyszerű, gyors és olcsó. Az egyszerűség, mely az eljárás minőségét, módját, esetleg fajtáját befolyásolja, előfeltételezi egyrészt azt a koncepciót, mely meghatározza, hogy milyen ügyeket lehet a bíróság elé vinni és milyen típusúak legyenek a konfliktuskezelő egyéb fórumok, másrészt annak eldöntését, hogy a bíróság előtti eljárásokra egységes szabályozás vonatkozzon, vagy pedig az ügy tárgya, a felek személye, illetőleg az ügydöntő fórum hierarchiabeli foka miatt, eltérő legyen az eljárásrend. Mivel a perrendtartás szabályainak meghatározása jogalkotási feladat, az egyszerűség céljának megvalósítása – jogszabályalkotás útján – a parlament feladata.

Az olcsóság célkitűzése két vetületben vizsgálható: az egyik a szervezeti szint, azaz az igazságszolgáltatás, mint állami költségvetési fejezet, a másik

¹ D. MÓNUS Erzsébet (szerk.): *Ifjúsági Kislexikon*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979. 258.

² TÓTFALUSI István: *Magyar Szótörténeti Szótár*. Budapest, Anno Kiadó 2001. 200.

³ SAJTOS László: *A vállalati marketingteljesítmény értékelésének többdimenziós megközelítése és alkalmazása a Magyarországon működő vállalatok körében*. PhD-értekezés. Budapest, 2004. 48., 53.

⁴ A polgári per társadalmi rendeltetéséről szóló gondolatok szintézise Franz Klein érdeme: „...a pernek egy konkrét szociálpolitikai programba beágyazott jóléti intézményként kell funkcionálnia.” Franz KLEIN: *Zeit- und Geisteströmungen im Prozesse*. Wien, 1901. (Repr. Deutsches Rechtsdenken. 3. Heft. Frankfurt am Main, 1943, Klostermann.), a forrásidézetet közölte: KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Akadémiai Doktori Értekezés. Pécs, 2003. 92.

⁵ A szocialista jogfelfogás 1967–1970 körül ‘fedezte fel’ a szociális pert. Ekkortól jelentkezik Névai lábjegyzéiben német vagy osztrák szerzőkre való hivatkozás. Franz Klein a szociális polgári per egyik legfontosabb célkitűzését, a gyors, olcsó és lehetőleg egyszerű eljárás megvalósítását a *perkoncentráció* elvében látta. KENGYEL (2003) i. m. 95.

megközelítés a perben részt vevő felek által teljesítendő kiadások. A szervezet fenntartásának költségei állami- kormányzati akaraton múlnak, a peres felek kiadásait részben jogszabályok határozzák meg, részben a piaci viszonyok, ha jogi képviselőt akarnak igénybe venni, vagy a szakértői díjak előlegezését kell állniuk. A bíróság szempontjából tehát ez a célkitűzés sem befolyásolható, a belső hatékonyság körébe nem vonható.

A gyorsaság ellenben az ítélkezési tevékenységben évtizedek óta statisztikai adatsorokkal mérhető. A nyilvános féléves és éves, bírósági szintenként és megyékként, illetve perszoportonként összesített adatok már alkalmasak az elemzésre, belőlük pertartam számítható. A gyorsaság, mint célkitűzés és egyben hatékonysági elem, a bíróságokon számon kérhető, rendszerint az eredményesség kvantitatív (mennyiségi) mutatóival összekapcsoltan.

3. Jogtudományi tartalom

3.1. A polgári liberál-kapitalista időszak eljárásjoga

A hatékonyság cél-eszköz kapcsolatából következik, hogy viszonyításként is funkcionál, tehát valamilyen korábbi állapothoz képest megváltozott új helyzetet feltételez. A Plósz Sándor nevével jelzett Polgári Perrendtartás esetében a feudális magyar jogot feltámasztó szabályozás volt a kiinduló bázis. 1868-ban az LIV. tc.-et maguk a jogalkotók is ideiglenesnek szánták, de a polgárivá váló Magyarország viszonyait az írásbeliségen, kötött bizonyítási rendszeren alapuló eljárás nem volt képest szolgálni. A századforduló jogásza így látta a helyzetet: 'Ma a perrendtartások, novellák, speciális törvények, miniszteri rendeletek tömkelegében már- már teljesen eltévedünk. A ma fennálló eljárási jogszabály megállapítása és kifürkészése majdnem lehetetlen és sokszor sokkal nehezebb és fáradtságosabb munka, mint a per lefolytatása.'⁶

A több tervezetet megélt, az 1895. évi osztrák polgári perrendtartás hatását magán viselő 1911. évi I. tc. 'maradéktalanul érvényre juttatta a XIX. századi jogfejlődés során kialakult alapelveket (szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, a bizonyítékok szabad mérlegelése), másfelől megteremtette a bíróság és a felek modern együttműködését.'⁷ Ez a Klein-féle szociális per – felfogáson keresztül mutatkozott meg, ahol az állami jogvédelem kiegyenlíti a perbeli felek akár szociálisan is egyenlőtlen pozícióját a bírói aktív pervezetéssel, az igazmondási kötelezettség bevezetésével, a rosszhiszemű pereskedés megakadályozásával,

⁶ PAPP József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Budapest, Franklin Társulat, 1901.

⁷ KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 29.; KENGYEL Miklós: *A magyar polgári eljárásjog átalakulása 1985–2005*.

illetve az anyagi igazság kiderítésének az előmozdításával, Alapelvként pedig *perkoncentrációnak* tekintette azt.⁸ A kódex azonban nem nevesítette azokat, hanem a részletes szabályok tartalmában fejeződtek ki. Ezeket csak a tudomány és kommentárirodalom absztrahálta a pozitívjogból, és a törvény nem szövegezett meg generálklauzulákat sem.⁹ A XX. század első felének jogirodalma a hatékonyság helyett tehát ezt a fogalmat használta.

Ennek egyes elemei közül a legnagyobb hangsúlyt az eljárás *szerkezete, egyszerűsége, formalizáltsága* kapta. A kódex-alkotás egyik célja az egységes eljárás kialakítása volt a 'kétféle, különböző alapelveken nyugvó és részletekben is nagyon eltérő eljárás helyett. Ez bénítólag hat az igazságszolgáltatás közegeinek működésére és megakadályozza azt, hogy a sommás eljárás körében a törvényhozás által már életbeléptetett üdvös javítások teljesen érvényesülhessenek és fejlődjenek.'¹⁰

Az újdonság legmarkánsabban a perfelvételi és érdemleges tárgyalás közötti különbözőségében mutatkozott meg. A peralapítás folyamata alkalmas volt a vita konstatálásán túl annak elismeréssel, egyezséggel, vagy joglemondás útján való elintézésére, de a távolmaradó alperessel szemben makacssági, mulasztási ítélet meghozatalára is, s a pergátló kifogások megvizsgálására.

Az időszerűség kérdésében olyan szabályok álltak rendelkezésre, mint a perfeltételi tárgyalásnak a keresetlevél kézbesítésétől számított 8-10-15 napon belüli megtartása, a járásbíróóság előtt a perfelvételi tárgyalás érdemleges tárgyalásként való azonnali folytatása, a törvényszék előtt a két szakasz közötti 30 napos határidő. Külön kiemelném a 188.§ rendelkezését, mely szerint az alperes perbebocsátkozása után a felperes keresetét az alperes beleegyezése nélkül többé meg nem változtathatja¹¹. A két szakasz közötti időben kellett a feleknek az érdemleges tárgyalást előkészíteni, valamint az új körülményeket és bizonyítékokat is egymással ideje korán közölni.¹²

Az olcsóság körében értékelhető a szegényjogon való pereskedés biztosítása.¹³ Az ilyen jogban részesült személy a perköltség fedezéséül nem volt köteles biztosítékot adni; jogot nyert arra, hogy ügyének egyelőre díjtalan vitelére ügyvédet rendeljenek ki számára és a per befejezéséig fel volt mentve a bírósági kiküldöttek díjainak és kiadásainak, a tanúk és szakértők illetményeinek, va-

⁸ KENGYEL (2003).

⁹ ÚJLAKI László: Visszaélés a joggal a polgári eljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1989/9. 457.

¹⁰ 1911. évi Pp. Magyarázata. Általános indokolás.

¹¹ Természetesen ez a tilalom 'csak a keresettel érvényesített jog megváltoztatására vonatkozik, ellenben nem zárja ki azt, hogy a felperes mindazt, a mit bíróilag elismertetni kért joga alapján követelhet, az eljárás folyamában utólag is kérhesse.' --1911. évi I. tc. magyarázata.

¹² PLÓSZ Sándor: A polgári per szerkezete az új Perrendtartásban. In: *dr. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927. 118–138.

¹³ 1911. évi Pp. V. Fejezete 112–123.§.

lamint a szükséges hirdetmények és az ügygondnok költségének fizetése alól, azokat az államkincstár előlegezte, amíg a feltételek fennálltak. A közös akarrattal kikötött járásbírószági eljárás olcsóbb volt, mint a törvényszéki; a felek az egyszerűbb, könnyebben, esetleg lakhelyükön végezhető eljárást közös akarrattal igénybe vehették.¹⁴

A perkoncentráció azt a keretet adta, melyben a szociális per célja, vagyis a jog érvényre juttatása az egyes esetekre szöloán megvalósult. Ebben a megközelítésben a javításra szoruló objektív állapotot a közületi (állami) akarat ki nyilvánítása révén és a szükséges helyzetjavítás útján kell megváltoztatni. Ez a változtatás az ítélet előtti tökéletlen, bizonytalan jogi helyzet helyébe új, konkrét jogot teremtett.¹⁵

3.2. *A szocialista időszak fogalomtartalma*

A II. világháború és a koalíciós kormányzás után a hatalmat megszerző új rezsim a politikai és gazdasági átalakítás mellett az igazságszolgáltatás tudatos reformját is megtervezte. Az 1911. évi I. tc. megkarcsúsításával és átalakításával olyan eljárási törvényt alkottak meg, amelyet a büntető perrendtartás eljárási alapelveivel kellett összhangba hozni.¹⁶ A szocializmus kiépítésének ebben a kezdeti szakaszában – félelemből és megfelelési kényszerből – a szovjet mintát akarta megvalósítani, így a perrendtartás előterjesztése az új ideológia szellemében a közösség érdekeinek érvényre juttatását tartotta szükségesnek a vagyonzogi perekben, az állampolgárok magánügyeiben is, és a bíróságoknak is kötelessége volt a közérdeket szolgálni.¹⁷ Az 1952. évi III. tv. I. fejezetében foglalták össze az alapelveket, melyek közé a perhatékonyság mégsem került be, de Névai László kidolgozta a hatékony eljárás szocialista definícióját. Viszonyfogalomnak tekintette a jogi szabályozás célja és a valóságban elért eredmény kapcsolatában, ahol a reális jogvédelem követelményének optimális módon való érvényszerzése minősül hatékornynak. Az optimális mód azt jelentette, hogy csak a legszükségesebb munkamennyiséget és időráfordítást igényli, és aránylagosan a legkisebb költségkihatással jár anélkül, hogy sérelmet szenvedne az igazság kiderítése. Az eljárásjog nyelvén ezeket a mutatókat az ítéletezés (peres eljárás) egyszerűségének, gyorsaságának, olcsóságának és ala-

¹⁴ 1911. évi Pp. Magyarázata, az 1.§-hoz fűzött részletes indokolás.

¹⁵ NIZSALOVSKY Endre: *Az alanyi magánjog és a perjog*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1942. 38–39.

¹⁶ GYEKICZKY Tamás: Törvény születik. Adalékok az 1952. évi Polgári Perrendtartás keletkezésének történetéhez. In: WOPERA ZSUZSA (szerk.): *50 éves a Polgári Perrendtartás*. Miskolc, Novotni Kiadó, 2003. 22–23.

¹⁷ GYEKICZKY (2003) i. m. 27–28.

posszágának tekintette.¹⁸ Az alaposság ellentétes hatása a másik három irányával, alkalmat adott a hangsúly áthelyeződésére, és folyamatosan egy optimális arány fenntartását indukálta, annak ellenére, hogy a hatályba lépő törvény 3.§. (2) bekezdése a gyors és alapos tárgyalás kötelezettségét írta elő.

Az egyszerűség érdekében a Pp. 1950-es évekbeli két novellája precíz aprómunkát hajtott végre, és a kodifikációs igényességnek köszönhetően a politika és a gazdaság igényeihez igazította, másfelől a gyakorlat számára is használhatóvá tette a polgári perrendtartást.¹⁹ Az eljárásrend további egyszerűsítése a III. Ppn.²⁰ esetében szerkezeti bővülést hozott és egyben egységesítést: az új V. fejezetbe a létrehozott munkaügyi bíróságok eljárásának különös szabályai, az államigazgatási és társadalombiztosítási határozat megtámadása iránti perek, a sajtó-helyreigazítási eljárás, a szövetkezeti tagsági vitákból származó perek, valamint a választott bírósági eljárás szabályai kerültek be. Ezekre korábban más eljárási rendet tartalmazó szabály vonatkozott,²¹ a módosítással a kódex általános rendelkezései egységesebb jogalkalmazást tettek lehetővé.

A költséghatékonyság kívánalma mellett a szocialista rendszer is elfogadta, hogy maga a per anyagi ráfordítást igényel. Hogy ez ne legyen a jogérvényesítés akadálya, tárgyi és személyi költségkedvezményeket biztosított. A bíróság előtt és a bíróságon kívül, de a perrel kapcsolatban felmerülő további kiadások közül némelyeket megelőlegezett az állam, főleg a szakértői, tanú- és tolmácsdíjakat.

Az alaptalan perlekedésnek azzal igyekeztek elejét venni, hogy az előlegezett költségeket perköltségként a vesztes félnek kellett megfizetnie a személyes költségmentesség ellenére. Az olcsóság széles körű biztosítása mégis azt eredményezte, hogy nagyszámú ügy indult. Rátonyi szerint²² ezek becsült egyharmad része csekély értékű, társadalmilag érdektelen, sőt sok esetben előre láthatóan alaptalan követelést tartalmazott. Hovatovább ezekben az ügyekben a másik bosszantása, meghurcolása vagy csak az időtöltés a cél, ráadásul kimerítő és széleskörű bizonyítást is le kell folytatni. Zsembery kérdésként azt fogalmazta meg, hogy hogyan tudjuk a rendelkezésre álló bírói energiát és szaktudást a legjobban összpontosítani a döntésre váró és döntésre érdemes kérdésekre, hogyan tudjuk csökkenteni a munkaerő szétforgácsolódását és semmibe porlását.

A kötelezően előírt aktív bírói szerep, az officialitás nagymértékű állami elvárása az első pillanattól kezdve determinálta a felek passzív magatartását, akiknek a perbeli rendelkezési joga egyébként is korlátozott volt. Ez a két ható-

¹⁸ NÉVAI László (1970b) i. m. 513–523.; NÉVAI László: Egy új polgári perrendtartás koncepciójáról. *Magyar Jog*, 1983/4. 289–305.

¹⁹ KENGYEL (2003) i. m. 267.

²⁰ 1972. évi 26. tvr. A polgári perrendtartás módosításáról.

²¹ Lsd. az 1972. évi 26. tvr. által hatályon kívül helyezett rendelkezéseket, 64. §.

²² RÁTONYI (1967) i. m. 662.

erő önmagában elegendő, hogy a pertartam növekedését idézze elő. A gyorsaság megvalósítása érdekében a III. Ppn. használható eszközöket adott a bíró kezébe: a tárgyalás előkészítés körében nagyobb mozgásteret biztosított a hivatásos bírónak, a rosszhiszemű magatartással szemben megemelt összegű pénzbírság volt kiszabható; és bevezette a bírósági meghagyás intézményét. A gyorsabb befejezés érdekében korlátozták a viszontkereset előterjesztésének feltételeit és a határidők meghosszabbítására egyszer volt mód. Mindezek ellenére nem következett be javulás, holott ez a legjobban mérhető eleme a hatékonyságnak, a társadalom tagjai ezt tudják közvetlenül érzékelni: meddig kell bíróságra járni, amíg eldöntik a vitás ügyüket?

Visegrády Antal és Gátos György a rendszerváltás küszöbén a hatékonyság kérdését a bírói jogalkalmazás oldaláról vizsgálta.²³ Nemcsak azért, mert a bírói jogalkalmazás nélkülözhetetlen komponense a jog hatékonyságának, hanem azért is, mert számos jogi és nem jogi tényező befolyásolja azt. A bírói jogalkalmazás akkor hatékony, ha működése a jogszabályokban foglalt fő- és alcélok elérését eredményezi. Kiemelték a jogalkotás minőségének fontosságát, vagyis azt, hogy milyen sikerrel tudja a jogalkotó megoldani a maga elé kitűzött politikai és jogpolitikai célokat, milyen sikerrel tudja megragadni az ehhez szükséges rendező elveket, a társadalmi helyzetek sajátos és tipikus vonásait kiemelni. A jogi tartalom kimunkálása során egyrészt tekintettel kell lenni arra, hogy a megalkotandó szabályozás lehetővé teszi-e a jogalkalmazó számára az általános érvényű jogi normának az adott egyedire való alkalmazását (egynemű közeg, jogi forma kidolgozása), másrészt a jogrendszer akkor hatékony formai szempontból, ha konzisztens, önmagában összefüggő kifejezés, belső ellentmondások nélküli. A szerzők arra is rámutattak, hogy a hatékonyságban több tényező és együttes hatás is megmutatkozik, így az erkölcs, a közvélemény, sőt a bíróságok munkafeltételei, személyi és tárgyi tényezői is.

3.3. Korunk fogalom meghatározása

1989–90-től kezdődően a polgári demokrácia megvalósítása lassú és folyamatos átalakítást jelentett. Az Alkotmánybíróság értelmező munkássága arra alapozott, hogy „... A politikai szempontból forradalmi változásokat bevezető Alkotmány és sarkalatos törvények a régi jogrend jogalkotási szabályainak betartásával, formailag kifogástalanul, és kötelező erejüket ebből származtatva jöttek létre. A régi jog továbbra is hatályban maradt. Érvényességét tekintve nincs különbség az ‘Alkotmány előtti’ és ‘utáni’ jog között... Keletkezési idejé-

²³ VISEGRÁDY Antal – GÁTOS György: Gondolatok a bírói jogalkalmazás hatékonyságáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1990/7–8. 276–282.

től függetlenül minden hatályos jogszabálynak az új Alkotmánynak kell megfelelnie.²⁴

Az alkotmányossági mércével a polgári perrendtartás is megmértetett, a belső változások természetes evolúciója mellett külső tényezők is hatottak, mindenekelőtt egyes nemzetközi egyezményekben való részvételünk. Az első lépés az ENSZ 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához való csatlakozás volt, mely 1976. március 23. napján lépett hatályba Magyarországon is. Annak 14. cikkében²⁵ vállalt kötelezettség azonban kizárólag a büntetőjogi eljárásra vonatkozik, a polgári eljárásban való alkalmazására az egyezmény nem tartalmazott felhatalmazást.

Az Európai Megállapodás²⁶, majd az Európai Unióba való belépésünk 2004-ben teret engedett a már meglévő, és azóta is terebélyesedő, közvetlenül alkalmazandó perjogi rendeleteknek. A társulási szerződés ratifikációjával arra is kötelezettséget vállalt hazánk, hogy a jövőben megalkotandó szabályaink, amennyire lehetséges, összhangban lesznek az Európai Unió követelményeivel. A csatlakozás szerves része volt az 1950. november 4-én aláírt Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelmének Európai Egyezményének 1990. november 6. napján történt aláírása is, melynek kihirdetése az 1993. évi XXXI. törvénnyel történt meg.²⁷ A Pp. 1993. január 1. napjától hatályos 3.§ (2) bekezdése a pereknek *az ésszerű időn belül történő befejezésének* kötelezettségét rója a bíróságra.

Az V. Novella²⁸ a terminológiai felosztást megváltoztatta: a gyors tárgyalás helyett az ésszerű időn belüli eljárás-befejezést kívánta meg a bíróságoktól. Ez a korábbi fogalommal mégsem teljesen azonos, mivel tükröződik benne az időtartamban is mérhető eljárási cselekmények jellemzően kötött sorozata. Az 'átfedés' nemcsak két halmaz metszete, hanem minőségében és szemléletében is új alapelveket jelent. Az 1995. évi LX. törvény (VI. Ppn.) célja változatlanul az eljárások gyorsítása volt,²⁹ az eredménye és jelentősége mégis abban állt, hogy a bíróság és a felek viszonyát változtatta meg és beengedte a tárgyalóterembe a

²⁴ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

²⁵ A teljes szöveget az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendeletben.

²⁶ Az 1991. december 16. napján aláírt és az 1994. I. tv-el kihirdetett 'Társulási Szerződés'.

²⁷ A Magyar Köztársaság által történt megerősítésről szóló okiratanak letétbe helyezése az Európa Tanács főtákaránál 1992. november 5-én megtörtént.

²⁸ Az 1992. évi LXVIII. tv. Az Egyezményben vállalt kötelezettségek eljárásjogunkba való korábbi beillesztését az indokolta, hogy a kihirdetést megelőzően a Magyar Köztársaság már letétbe helyezte csatlakozó nyilatkozatát.

²⁹ A miniszteri indokolás szerint a perek futamidejének elhúzódása az igazságszolgáltatás működőképességét kérdőjelezi meg: 'a jogszolgáltatás végtelen elhúzódása kétségbe vonja azt, hogy beszélhetünk-e egyáltalán jogszolgáltatásról.'

tárgyalási elv (a per eldöntéséhez szükséges adatok szolgáltatása a felek kötelezettsége) és a rendelkezési elv kiteljesedését.³⁰ A gyorsaság egyik vetületeként a jogalkotás az eljárási rend olyan változtatását tartotta szükségesnek, amely képes a perek gyors, dinamikus lefolytatására. A gyorsaság másik vetületében a megváltozott anyagi jogi környezettel (s az ezt meghatározó társadalmi-gazdasági környezettel) való összhang megteremtését látta.

Az 1999. évi CX. törvény (VIII. Ppn.) ‘újrászabályozza a Pp. I. fejezetét, amely a kódex alapelveit tartalmazza. Ennek során egyértelművé kívánta tenni azokat a rendező elveket (a hivatalbóliség elvének visszaszorítását, a perhatékonyaság érvényre juttatását, a peres felek perbeli esélyegyenlőségének elősegítését, a nyilvánosság elvének az Európai Emberi Jogi Egyezményvel összhangban történő garantálását), amelyek a törvény egyes tételes előírásaiban válnak konkrét eljárási szabályokká. Az ezzel összefüggő jogalkotói cél az, hogy a perrendtartás elvei összhangba kerüljenek a nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségeinkkel.³¹ Ekkor már az ítélezés hatékonyságának és szakszerűségének javítása került megfogalmazásra, melynek érdekében a különböző bírósági szintek munkaterhét kívánták kiegyensúlyozottabbá tenni. A Novella az Emberi Jogok Európai Egyezségokmányának szövegét lényegében átvéve határozta meg az alapelvek között a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítését, mely alapvetően a bíróságra háruló feladat.

A 2008. évi XXX. tv. indokolása kiemelte: ‘Hazánkban is mind a bíróságok, mind a jogérvényesítő felek, mind a jogtudomány részéről érezhető igény arra, hogy ... a magyar polgári perjog is elismerje *az egyszerűsített és gyorsított elsőfokú* eljárás létjogosultságát. A kisperértékű ügyek elhúzódásának megoldása tehát az alternatív vitarendezési módok népszerűsítése és e téren a kedvezmények bővítése mellett a sommás eljárás modernizált tartalommal és névvel történő visszaállításában, a kisértékű perek egységes szabályainak bevezetésében keresendő.’

A Magyar Bírói Egyesület 2010 augusztusában³² a Polgári perrendtartás korszerűsítése érdekében a bírósági eljárások gyorsításának célján túl a felelős ügyféli magatartást és pervitelt elősegítő szabályok beépítését, és az ítélezési

³⁰ Kengyel Miklós szerint ezzel a megoldással a törvényhozó nem az 1911. évi Pp. által követett mértéktartó szabályozáshoz tért vissza, hanem a XIX. századi liberális polgári perrendtartások által követett modellhez, az un. tiszta tárgyalási elvhez, amely a per eldöntéséhez szükséges tények bizonyítását kizárólag a felek feladatává teszi. KENGYEL Miklós: A magyar polgári eljárásjog átalakulása 1985–2005.

³¹ Az országos ítélőtábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény indokolása.

³² A Magyar Bírói Egyesület javaslatai az eljárási jogok egyszerűsítésére, a személyi feltételek hozzárendelésével, a bírósági eljárások gyorsítása érdekében. Forrás: <http://www.mabie.hu/node/332>. 2010. augusztus 17.

munka hatékonyságának fokozását, színvonalának emelését fogalmazta meg. A javaslat a Pp. egyes rendelkezésein végigmenve azokat a lehetőségeket és a hozzájuk kapcsolódó változtatásokat viszi végig, melyek alkalmasak a pertartam kordában tartására, és általánossá tenné a kisértékű perek szabályait, hiszen a mindkét percsoportha egységes szabályozás könnyebben alkalmazható, hamarabb általánossá válik a bírói gyakorlatban is.

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács az 3040-2010/14. Oit. Hiv. számú előterjesztésében a hangsúlyt arra helyezte, hogy alapvető kérdés a bírósági eljárások időszerűsége, a folyamatosan emelkedő ügyérkezés mellett is az ügyek ésszerű időn belüli elbírálása. Dr. Balsai István 2011. június 14-i törvényjavaslatában, amikor kiemelt jelentőséget tulajdonított a jó és olcsó állam megteremtése érdekében a hatékony, gyors, az igazság szolgáltatására törekvő jogrendszer felépítésének, és indokoltnak tartotta meghatározni a kiemelt jelentőségű ügyek körét és azok eltérő eljárási szabályait, annak érdekében, hogy az ilyen ügyek a lehető leghatékonyabb módon és ésszerű határidőn belül kerüljenek kivizsgálásra és elbírálásra.³³

A hatékonyság elemei közül az olcsóság elsorvadni látszik. A piaci viszonyaink nem szociálisak, s talán nem is szükséges mesterségesen alacsonyan tartani a jogérvényesítés költségeit. A demokratikus jogállamiság az egyén számára a jogérvényesítés anyagi feltételeit a jogi segítségnyújtó rendszer kialakításával biztosította. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés akadálymentes gyakorlása kétirányú folyamat: az állam saját állampolgárainak és az uniós állampolgárok részére is biztosítja.

A perhatékonyság jelentése változáson megy keresztül, beigazolvva Gáspárdy Lászlónak az alapelvekről vallott felfogását, miszerint nincsenek örök érvényű alapelvek. Együtt és egymás mellett jelenik meg a *hatékonyság és az ésszerű időn belüliség*, akár előterjesztői tervezetindokolásról beszélünk, akár kommentárokról, akár szakmai anyagokról. A perbeliség, mint jelző, elmaradt az előbbi mellől, a gyorsaság helyett az ésszerű pertartamot használjuk. Az időtényező ily módon való önállósulása és hangsúlyozása egyúttal ki is szakítja azt a régi fogalomrendszerből, de az sem állítható, hogy a perhatékonyság ma megkarcsúsodott volna az egyszerűsége és az olcsóságra.

4. A perhatékonyság alapelvisége és normativitása

E helyütt mellőzve a polgári eljáráshoz kapcsolódó elvek rendszerezése körül kialakult eltérő álláspontok és a különböző csoportosítások ismertetését, csak azt vizsgáljuk, alapelvnek tekinthető-e a perhatékonyság. A dolgozat elején azt

³³ T-3522 javaslat általános indokolása, 18.

állítottam, hogy a perhatékonyságot leginkább abban az értelemben használjuk, hogy a peres eljárás legyen a gyors, olcsó és egyszerű. Ez a követelmény a Plósz-féle kódexet áthatotta a részletszabályozás minden elemében, a korai szociális per szemlélete érvényesült a tételes rendelkezésekben. Ezzel együtt külön fejezetben nem nevesítette azokat, a szerkezet illetően kialakítása a szovjet típusú kódexek sajátja volt. A hatékonyság a perrendtartás 224. §-ában mutatkozott meg egzakt módon.³⁴

A szocialista időszak jogtudósai viszonyrendszernek írták le, erőteljes politikai-ideológiai tartalommal megtöltve azt, amikor a jogkereső közönség számára nevelő és permegelőző hatást tulajdonítottak a követelménynek, de alkalmatlannak tekintették – immanens eszmei-politikai tartalom hiányában – arra, hogy alapelv legyen. Ugyanakkor a jogvédelem megvalósításának eszközeként kezelték, melynek egyes elemei, bár egymástól eltérő mozgásúak, de optimális állapotuk (helyes arányuk) fenntartása mellett az egyes szocialista alapelveket képesek a valósághoz közelíteni.³⁵

Az 1999. évi CX. törvény indokolása a rendező elvek közé sorolta a perhatékonyságot, ettől a pillanattól kezdve a jogirodalomban már alapelveként is megjelenik, de szorosan összekapcsolva a perek ésszerű időn belüli befejezésének elvével, mely szintén tartalmaz gyorsasági elemet. Németh János, Gyekiczky Tamás és Wopera Zsuzsanna sem az igazságszolgáltatás, sem a polgári eljárás saját alapelvei között nem tüntetik fel a hatékonyságot. Kengyel Miklós könyvében³⁶ arra mutat rá, hogy a XXI. században is a perhatékonyság kérdése a polgári eljárásjog egyik legfontosabb problémája. A gyors, vagy legalábbis elfogadható ideig tartó polgári perre való igény ma már az emberi jogok közé tartozik, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke szerint. A hatékonyság az ‘egyszerű, gyors és olcsó’ polgári per – Franz Klein óta hirdetett – jelszaván túl a nagyobb bírói szerepvállalást és az igazságos vagy legalábbis pártatlan döntések meghozatalát is jelenti.³⁷ Az egyetemi előadások és könyvek alapján készült, az interneten elérhető jegyzetekből pedig az megállapítható meg, hogy az ésszerű idő belüli befejezéshez való jogot a perbeli perhatékonysággal azonosítják.

³⁴ ‘224. § Az elnök gondoskodni köteles arról, hogy az ügy kimerítő tárgyalásban részesüljön, mindazonáltal a tárgyalás hosszadalmassággal és az ügyre nem tartozó kitérésekkel ne zavartassék, és megszakítás nélkül lehetőleg ugyanabban az ülésben befejeztessék.’ Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7101>

³⁵ Vö. SZILBEREKI Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I. Kötet. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 55–59.

³⁶ KENGYEL (2008) i. m. 35.

³⁷ KENGYEL (2003) i. m. 285.

A rendszerváltozás óta eltelt időszakban a nemzetközi egyezmények és ajánlások³⁸ előírásainak való erőteljes megfelelés, mint mozgatórugó és a belső változásokra adandó eljárásjogi válaszok (is) más szemléletet alakítottak ki: az alapvető emberi jogoknak megfelelő szabályozást és a jogállamiság mércéjét. A jogok biztosítása ebből levezetve tehát azt jelenti, hogy a teljes jogrendszert, ezen belül az igazságszolgáltatást, s annak minden ágát át kell, hogy hassa, de hogyan lehet ezt hatékonyan tenni? Az eredmény–ráfordítás aránya közvetlenül nem azonosítható a jogilag előírt időkövetelmény betartásával. *Ha a cél a perek ésszerű időn belül való befejezése, akkor a perhatékonyság funkcionálhat módként, eszközként.* A szótó eredeti jelentéséhez visszatérve (működik, eredményes) a per hatékonysága a ‘jól működést’ jelenti. Igaz, ez nem jogi terminus technicus. A per legislative akkor ‘működik jól’, ha egyfelől a perrendtartás előírásai érvénysülnek, azaz a benne foglalt előírások maradéktalanul megvalósulnak a percelemekények sorozatára, és a hozzájuk rendelt,³⁹ vagy a moderátor szerepet betöltő bíró által meghatározott határidőkre nézve is, a keresetlevelét benyújtásától a jogerős elbírással bezárólag; ugyanakkor az egyes alapelvek is mind érvényre jutnak.

A jól ‘működéshez’ elengedhetetlen, hogy a bíróság, mint szervezet, személyi és tárgyi feltételei az aktuális perállomány mennyiségéhez és összetételéhez mérten álljanak rendelkezésre, s nem utolsó sorban szükséges az eljárást levezető bíró perszervező és kiértékelő, tágabb értelemben véve jogalkalmazó és - értelmező tevékenysége.⁴⁰ A bírói ‘know-how’ első sorban a tárgyalás előkészítése, és a bizonyítás szakaszában teszi gördülékenyebbé, üres járat nélkülivé az adott pert, így gyakorolva jótékony hatást a pertartamra is.

A kérdés az, hogy hova helyeződött a hangsúly: a) a VIII. Novella a gyorsaságot önállóvá tette-e az ésszerű időn belüli eljárás-befejezésként, b) egy megketőződés következett be a nemzetközi és belső jog rendezőelveinek találkozása folytán, c) avagy az ésszerű időn belül való eljárás befejezéshez fűződő jog, mint általános alapvető jog leképeződése lett a perbeli hatékonyság? A perhatékonyság, mint alapelv, nincsen nevesítve a Pp. I. fejezetében, azonban a perek ésszerű időn belüli befejezése 1993. január 1-jétől igen. Az Egyezmény szerinti tisztességes eljáráshoz való anyajog⁴¹ fáziskéséssel, az 1993. évi XXXI.

³⁸ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (84) 5 számú, az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvekről szóló, az R (86) 12 számú és az R (94) 12 számú, a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről szóló Ajánlás.

³⁹ Csupán példálózó jelleggel a bíróságot terhelő határidők: Pp.124.§. (1) bek., Pp.125.§., Pp.118.§., Pp.156.§.

⁴⁰ GÁSPÁRDY László *A polgári per idődimenziója*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 24–30.

⁴¹ A tisztességes eljáráshoz való jogba, mint ‘gyűjtőfogalomba’ a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás tisztességes lefolytatása, nyilvánossága és ésszerű időn belüli befejezése együtt tartozik bele.

törvénnyel vált a belső jog részévé, az Alkotmánybíróság értelmező munkája révén az elv a közigazgatás és az igazságszolgáltatás része.

A hatékonyság alapelvekénti működése, bár a jogalkotó annak tekinti a fogalmat, mégsem ezen múlik. A fogalom eredményt feltételez, ezért a jogok helyett közelítsünk a kötelezettségek oldaláról. Perjogunkban jelenleg a bíróságot a tisztességes eljárásban a perbe vitt jogsérelem pártatlan elbírálása köti az észszerű időn belül való befejezéssel együtt, a feleket pedig a rendeltetésszerű joggyakorlás és perbeli kötelezettségek teljesítése. Ezek önálló elvek, azt azonban nem gondolom, hogy a hatékonyság csak más alapelvek révén valósulhat meg.

Ha az alapelvekénti működés egyik kritériuma az, hogy az eljárás minden fázisában és minden szereplő által követendő, nemleges a válaszm, jelenleg a bíróságon kéri számon a hatékonyságot, a feleken nem. Esetükben a jóhiszemű pervitel jöhet szóba, az ügy érdemében pedig a per megnyerése. Ha feltétel az is, hogy megszegés esetén a döntés törvényessége kérdőjeleződik meg, ugyancsak nemet kell mondani. Egy nem hatékony pervezetés a pertartamot növeli, de nem vezet hatályon kívül helyezésre. Ha pedig az is feltétel, hogy valamely alapvető jog leképeződése-e az adott eljárásjogi elv, arra nem tudok határozott választ adni. Így a kérdést nyitva kell hagynom, hogy alapelv-e a perhatékonyság?

Németh János az alapelvek normatív jellegét azzal támasztja alá, hogy közülük nagyon sokat az Alkotmány, a bíróságok szervezetéről szóló, vagy más nemzetközi egyezményt kihirdető törvény (törvényerejű rendelet) fogalmaz meg és rendel alkalmazni. Az Alkotmány 57.§. (1) bekezdése, illetőleg most már az Alaptörvény XXVIII. cikke az Egyezmény szövegét átemelte, a hatékonyság idődimenziója, vagy ha tetszik az ésszerű időn belüliség alapelveként funkcionál. Maga a hatékonyság a bírósági szervezet működésében és a per minden létszakaszában egyaránt meghatározó, a jogalkalmazásban kétely esetén értelmezési szerepe van, szabályozás hiányában pedig hézagkitöltő szerepet tölt be.

5. Zárszó és összegzés

A hatékonyság eljárásjogi értelmezése jelenleg inkább Imregh Géza közelítését tükrözi: a társadalom számára kívánt hatást biztosító komponensek egészeként, többféle igényt magában hordozó igénykomplexumnak tekinti, mely magába foglal időbeli, mennyiségi és minőségi elemeket. Következtetése szerint a hatékony ítélkezési munka csak akkor éri el a kívánt hatást, ha minél rövidebb idő alatt, minél kisebb idő- és munkaráfördítással (nemcsak az eljáró bíróság, hanem a peres felek vonatkozásában is), minél jobb minőségű döntést érünk el.⁴²

⁴² IMREGH Géza: Tárgyalás előkészítés és hatékonyság a polgári perben. *Magyar Jog*, 1980/2. 139–145.

Korunk elvárásai a hatékony jogérvényesítés iránt, de az igazságszolgáltatás deficitjei is változatlanok annak ellenére, hogy a pertartam jelentősen lerövidült. A változás/fejlődés új irányvonalai, az időszakosan megmutatkozó válságjelenségek, a globalizáció nem közömbösíthető hatásai a polgári per szintjén újatermelték a megoldandó alapproblémákat.

A 2011. évi igazságszolgáltatási reformcsomag a szervezeti szintet és az eljárási szabályokat egyaránt érintette. A koncepcióból viszont nem rajzolódik ki, hogy a politikai döntéshozó milyen szempontokat, jellemzőket, statisztikai mérőszámokat tartott szem előtt, amikor állítása szerint a hatékony és időszerű igazságszolgáltatás megvalósítására törekedett.⁴³ Nyilvánvaló, hogy a hatékonyabb működés felé a jelenlegi szabályozási környezet elemzésén, és a problémák feltárásán keresztül vezet az út. Szükség van a statisztikai adatok, az ügyteher, a bírói létszám, az ügytípusok szakmai elemzésére, hiszen a jogalkotó csak így képes meghatározni azt, hogy minél kíván gyorsabb, ésszerűbb, vagy épp szakszerűbb bírászkodást kialakítani. A hatásvizsgálatot azonban sajnálatos módon a jogalkotó elmulasztotta lefolytatni.⁴⁴ A hatékony igazságszolgáltatás nem azt jelenti, hogy a bíróságok minél rövidebb idő alatt minél több határozatot hoznak. A hatékonyság a gyorsaságnál sokkal összetettebb fogalom.

⁴³ Az Eötvös Károly Intézet, a Magyar Helsinki Bizottság és a Társaság a Szabadságjogokért közös véleménye az elfogadott igazságügyi törvénycsomagról. 3.

⁴⁴ Uo. 5.

A VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI SZERZŐDÉSRE ALKALMAZANDÓ JOG

TIMÁR Kinga
doktoranda (ELTE ÁJK?)

1. Bevezetés

A választottbírói szerződés a választottbíráskodás ‘alapköve’; választottbírói szerződés nélkül nem létezik választottbíráskodás.¹ A választottbírói szerződésben a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy meghatározott jogviszonyból származó, már felmerült jogvitájukat vagy a jövőben felmerülő jogvitáikat állami bíróság helyett választottbírói bíróság elé utalják.² A választottbírói szerződés megjelenhet különálló szerződésként vagy egy szerződésbe ágyazott kikötésként, de a nemzetközi befektetésvédelem körében akár egészen sajátos formát is ölthet: az egyik fél, a befektetésnek otthont nyújtó állam, egy (vagy több) másik állammal kötött nemzetközi szerződésben aláveti magát a választottbírói eljárásának a másik szerződő államban honos befektetőkkel szemben, és a választottbírói szerződés azzal jön létre, hogy a másik szerződő állam befektetője a választottbírói eljárást megindítja.³

A választottbírói szerződés különböző megjelenési formái nem változtatnak azon a tényen, hogy szerződésről van szó: a felek joghatás kiváltására irányuló, kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatáról. A célzott joghatás a felek között felmerült jogvitának az állami bíróságoktól való elvonása és

---

¹ Ld. Alan REDFERN – Martin HUNTER – Nigel BLACKABY – Constantine PARTASIDES: *Redfern and Hunter on International Arbitration*. 5th Edition. New York, Oxford University Press, 2009. 85.; Albert VAN DEN BERG: *The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation*. Deventer–Boston, Kluwer Law and Taxation, 1981. 144.; Trevor COOK – Alejandro I. GARCIA: *International Intellectual Property Arbitration*. The Netherlands, Kluwer Law International, 2010. 109.

² Lásd az UNCITRAL által 1985-ben elfogadott és 2006-ban módosított, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló Modell törvény (a továbbiakban: a Modell törvény) 7. cikk (1) bek., valamint a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbtv.) 5. § (1) bek.

³ Lásd pl. az Európai Energia Charta 26. cikke (kihirdette a 1999. évi XXXV. törvény).

választottbíróvási hatáskörbe utalása. A választottbíróvási szerződés, csakúgy, mint bármely más szerződés, ‘nem létezhet jogi vákuumban’.⁴ Azt, hogy ténylegesen kifejti-e – kifejtheti-e – a célzott joghatást, a választottbíróvási szerződésre alkalmazandó jog határozza meg.

Tisztán belföldi jogviták esetében, ahol mindkét fél Magyarországon honos (pl. két magyarországi székhelyű gazdasági társaság), a jogvita minden egyes eleme Magyarországhoz kötődik, és a választottbíróvási eljárás helye Magyarországon van, a választottbíróvási szerződésre alkalmazandó jog kérdése fel sem merül. Onnantól kezdve azonban, hogy a tényállásban megjelenik egy releváns külföldi elem, a választottbíróvási szerződésre alkalmazandó jogot vizsgálni kell. Azt, hogy egy választottbíróvási szerződés esetén mi a releváns külföldi elem, kifejezetten sem a magyar jogszabályok, sem a vonatkozó nemzetközi jogforrások nem határozzák meg. Kivételt képez ez alól a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény,⁵ amelynek I. cikk (1) bekezdése szerint a választottbíróvási szerződést egyrészt a jogvita természete (nemzetközi kereskedelmi tevékenységből származó vita), másrészt a feleknek a szerződés megkötésekor más-más Szerződő Állam területén lévő lakóhelye (székhelye) teszi nemzetközivé és vonja az Egyezmény hatálya alá. Az UNCITRAL Modelltörvény és a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbtv.), amely jelentős részben az UNCITRAL Modelltörvény alapján született,⁶ nem a választottbíróvási szerződés, hanem a választottbíróvási eljárás nemzetközi jellegét határozza meg. Abban az esetben azonban, ha a választottbíróvási eljárás nemzetközi, nagy valószínűséggel a választottbíróvási szerződés is nemzetközinek fog minősülni és fel fogja vetni az alkalmazandó jog kérdését. A meghatározó külföldi elem ugyanis a választottbíróvási eljárás esetében is elsősorban a felek lakóhelye (székhelye). Emellett szerepet játszik a választottbíráskodás helye, valamint a jogvita tárgya is (mindenekelőtt a jogvita alapjául szolgáló szerződés teljesítésének a helye).⁷

A jelen tanulmány célja a nemzetközi vonatkozású választottbíróvási szerződések érvényességére alkalmazandó jog meghatározásával kapcsolatos egyes problémák bemutatása. A tanulmány az érvényességnek azokra az eseteire

⁴ *Rasheed Shipping Corporation v Kuwait Insurance Co.*, [1983] 2 Lloyd’s Rep. 365, [1984] A.C. 50. Lord Diplock felszólalása, 370. o. Idézi: *Star Shipping AS v China National Foreign Trade Transportation Corporation (The Star Texas)*, [1993] 2 Lloyd’s Law Reports, 445-453. o., in: *Y. B. Comm. Arb.*, Vol. XXII 1997, 822.

⁵ Kihirdetve az 1964. évi 8. törvényerejű rendelettel, alkalmazandó 1964. január 9-től.

⁶ Ld. a Vbtv.-hez fűzött miniszteri indokolásban az Általános indokolás 2. pontját.

⁷ Ld. az UNCITRAL Modelltörvény 1. cikk (3) bek., valamint a Vbtv. 47. § (1) bek. A Modelltörvény 1. cikk (3) bek. (c) pontja szerint a választottbíráskodás akkor is nemzetközi, ha a felek így állapodnak meg.

koncentrál, amelyek a választottbíróági szerződés szerződéses természetéből fakadnak (tartalmi okból fennálló semmisség, megtámadhatóság). Az érvényesség egyéb aspektusait (jog- és cselekvőképesség, formai követelmények, arbitrabilitás) a területi korlátokra tekintettel nem érinti.

2. A választottbíróági szerződésre vonatkozó kollíziós jog forrásai a magyar jogban

A Vbtv. elsősorban a tisztán belföldi vonatkozású választottbíróági eljárásokat szabályozza (lásd I-V. fejezet). Ezekben az eljárásokban az alkalmazandó jog problematikája általában fel sem merül. Ennek megfelelően a törvényben meglehetősen hátul – a nemzetközi választottbíróági eljárásokról szóló VI. fejezetben, valamint a választottbíróági ítélet érvénytelenítéséről, elismeréséről és végrehajtásáról szóló VII. fejezetben – helyezkednek el az alkalmazandó jogra vonatkozó normák.

Az ügy érdemére irányadó anyagi jog (pl. egy nemzetközi adásvételből származó jogvita esetén az adásvételi szerződésre alkalmazandó jog) kérdését a 49–50. §-ok szabályozzák. E rendelkezések a felek akaratának adnak elsőbbséget: a jogvitára a felek által választott anyagi jogot kell alkalmazni a szerződés kikötéseivel, valamint az ügyletre alkalmazandó kereskedelmi szokásokkal összhangban, és a választottbíróóság a méltányosság alapján csak akkor bírálhatja el az ügyet, ha a felek kifejezetten így rendelkeztek.⁸ A felek megállapodása hiányában az alkalmazandó anyagi jogot a választottbíróóság állapítja meg diszkrécionális jogkörben.⁹

A választottbíróági szerződés érvényességére irányadó jogra vonatkozó egyetlen kifejezett rendelkezést a Vbtv. 55. § (1) bekezdés b) pontja tartalmazza az alábbiak szerint: *”A fél, továbbá az, akire az ítélet rendelkezést tartalmaz [...] keresettel az ítélet érvénytelenítését kérheti a bíróságtól, ha [...] a választottbíróági szerződés annak a jognak a szabályai szerint, amelynek alávetették, ilyen kikötés hiányában a magyar jog szerint érvénytelen; [...]”*

A választottbíróági eljárással összefüggésben felmerülő kollíziós jogi problémák tekintetében a Vbtv. a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelethez (a továbbiakban: Nmjt.) képest *lex specialis*. Ebből az következik, hogy a Vbtv. kollíziós jogi rendelkezései elsőbbséget élveznek az Nmjt. általános szabályaival szemben, és annyiban, amennyiben a Vbtv. nem tartalmaz eltérő rendelkezést, az Nmjt. rendelkezéseit kell alkalmazni.

⁸ Ld. Vbtv. 49. § (1) és (3) bek. és 50. §

⁹ Ld. Vbtv. 49. § (2) bek.

A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó Róma I. Rendelet¹⁰ hatálya a választottbírói szerződésekre nem terjed ki.¹¹

Magyarország 1962-ben csatlakozott a külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezményhez (a továbbiakban: New Yorki Egyezmény).¹² Az Egyezmény – a címével ellentétben – nemcsak a választottbírói ítéletek, hanem a választottbírói szerződések elismeréséről és végrehajtásáról is szól. Ennek ellenére kizárólag a választottbírói ítéletek elismerése és végrehajtása körében tartalmaz a választottbírói szerződésre vonatkozó kollíziós szabályokat. Az V. cikk (1) bekezdés a) pontja értelmében

„A választottbírói határozat elismerése és végrehajtása [...] abban az esetben tagadható meg, ha [...] [a választottbírói szerződés] a felek által kikötött jog értelmében vagy ilyen kikötés hiányában annak az országnak a joga szerint, amelyben a választottbírói határozatot hozták, érvénytelen [...]”

A Magyarországon irányadó jogforrások közül az 1961-es Genfi Egyezmény határozza meg a legrészletesebben a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogot. A 6. cikk (2) bekezdése szerint, amennyiben a választottbírói szerződés ellenére felhívott rendes bíróságnak a választottbírói szerződés létezéséről vagy érvényességéről kell döntenie, az alábbi kollíziós szabályok alapján kell eljárnia:

- a felek jog- és cselekvőképességét a reájuk irányadó jog alapján kell elbírálnia;
- az egyéb kérdéseket elsősorban annak a jognak a rendelkezései szerint kell megítélnie, amelynek a felek a választottbírói szerződésüket alávetették;
- ha a felek e tekintetben nem rendelkeztek, annak az országnak a joga szerint, amelyben a választottbírói határozatot meg kell hozni;
- ha pedig ez az ország nem állapítható meg, a felhívott bíróság államának, illetve jogrendszerének a kollíziós szabályait kell alkalmazni.

A Genfi Egyezmény ezen túlmenően a választottbírói ítéletek hatályon kívül helyezése (azaz érvénytelenítése) körében is tartalmaz kollíziós szabályokat.¹³ E szabályok a New Yorki Egyezménnyel szó szerint megegyező módon rendelkeznek úgy, hogy a választottbírói szerződés érvényességét elsősorban a felek által választott jog alapján kell megítélni, másodsorban – ha a felek a

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (HL L 177., 2008.7.4., 6. o.).

¹¹ Ld. a Rendelet 1. cikk (2) bek. e) pontja.

¹² Kihirdette az 1962. évi 25. törvényerejű rendelet, alkalmazandó 1962. június 3. óta.

¹³ Ld. IX. cikk (1) bek. a) pontja.

választottbíróági szerződésre nem kötötték ki valamely jog alkalmazását – annak az államnak a joga szerint, amelyben a választottbíróági határozatot hozták.

3. A választottbíróági szerződésre alkalmazandó jog meghatározása során felmerülő nehézségek

A választottbíróági szerződésre alkalmazandó jog meghatározásával kapcsolatos nehézségek és bizonytalanságok számos tényezőre vezethetők vissza. Az alábbiakban e tényezők közül vesszük szemügyre a legfontosabbakat.

A választottbíróági szerződés ‘ a szerződéskötést megelőzően folytatott üzleti tárgyalások időszaka. Az előző pontban ismertetett valamennyi jogi szabályozás elismeri a felek autonómiáját a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jog meghatározása terén. Ennek ellenére az általános tapasztalat azt mutatja, hogy a szerződéses tárgyalások során a felek a legritkább esetben szentelnek figyelmet egyrészt magának a választottbíróági klauzulának, másrészt különösen a választottbíróági kikötésre alkalmazandó jognak.¹⁴ Ebből kifolyólag nagyon ritkán fordul elő az az eset, hogy a felek magában a választottbíróági kikötésben meghatároznák a választottbíróági kikötésre irányadó jogot.

A nemzetközi vonatkozású szerződések jelentős része tartalmaz ugyanakkor a választottbíróági klauzulától elkülönült jogválasztó klauzulát. Ilyen esetekben felmerül a kérdés, hogy a feleknek a szerződés egészére vonatkozó jogválasztása vajon kiterjed-e a választottbíróági kikötésre is? Erre a kérdésre az előző pontban ismertetett speciális szabályozások (Vbtv., New Yorki Egyezmény, Genfi Egyezmény) egyike sem ad választ, valamennyi szabályozás megelégszik azzal, hogy deklarálja a feleknek a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jog megválasztására irányuló jogát. Az Nmjt.-nek a szerződésekre vonatkozó általános rendelkezései annyiban nyújtanak segítséget, hogy egyértelművé teszik, a jogválasztás nemcsak kifejezett lehet, hanem adott esetben implicit módon is sor kerülhet az alkalmazandó jog kikötésére. Ilyen esetben a szerződés rendelkezéseiből vagy az eset körülményeiből kell a kellő bizonyossággal megállapíthatónak lennie a választott jognak.¹⁵ Ebből, valamint abból, hogy a választottbíróági klauzula az esetek döntő többségében nem önálló dokumentumban, hanem a szerződés részeként jelenik meg – mint a szerződéses kikötések egyike –, logikusan következne az, hogy a feleknek a szerződésre vonatkozó jogválasztása egyúttal a választottbíróági kikötésre is vonatkozik.

¹⁴ Ld. Piero BERNARDINI: Arbitration Clauses: Achieving Effectiveness in the Law Applicable to the Arbitration Clause. In: Albert VAN DEN BERG (ed.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention*. ICCA Congress Series – 1998. Volume 9. Paris, Kluwer Law International, 1999. 197.

¹⁵ Ld. Nmjt. 25. §.

Szintén ezt az álláspontot erősíti az a tény, hogy a választottbíróvási kikötés önmagában nem létezhet: a választottbíróvási szerződés célja és értelme a felek között fennálló alapjogviszonyból eredő viták rendezésére vonatkozó eljárás meghatározása.

Nem szabad azonban eltekinteni attól a körülménytől, hogy a választottbíróvási szerződés – éppen sajátos funkciójából és egyúttal sajátos, részben eljárásjogi természetéből eredően¹⁶ – a felek alapjogviszonyától független, autonóm szerződés: létezését és érvényességét az alapjogviszony létezésétől és érvényességétől függetlenül kell vizsgálni. A választottbíróvási kikötés függetlenségének az elve¹⁷ mindenekelőtt azt jelenti, hogy amennyiben az alapjogviszony megdőlt, mert bebizonyosul, hogy a felek között nem jött létre szerződés, vagy a szerződés létrejött ugyan, de érvénytelen, az nem eredményezi automatikusan a választottbíróvási kikötés nem létezését, illetve érvénytelenségét.¹⁸ Természetesen ez az összefüggés – pontosabban az összefüggés hiánya – az alapjogviszony és a választottbíróvási szerződés között fordítva is igaz: a választottbíróvási kikötés nem létezése vagy érvénytelensége nem jár automatikusan a felek között fennálló szerződés nem létezésével, illetve érvénytelenségével. A függetlenségi elv azonban az alkalmazandó jog meghatározására is kihatással van: a választottbíróvási szerződésre – a függetlenségéből fakadóan – akár az alapjogviszonyra alkalmazandó jogtól eltérő jog is irányadó lehet.¹⁹ Erre tekintettel mindig külön vizsgálni kell azt, hogy a választottbíróvási kikötésre melyik jogot kell alkalmazni.²⁰ A feleknek az alapjogviszonyra vonatkozó jogválasztása következtésképpen nem terjed ki automatikusan a választottbíróvási szerződésre.

Mindebből az következik, hogy a felek a választottbíróvási szerződésre vonatkozó, kifejezett jogválasztással egyrésztől elejét vehetik szinte minden, az alkalmazandó joggal kapcsolatban felmerülő bizonytalanságnak, másrésztől viszont – a felek kifejezett jogválasztása hiányában – sokszor már a

¹⁶ Ld. Christoph REITHMANN – Dieter MARTINY (Hrsg.): *Internationales Vertragsrecht: Das internationale Privatrecht der Schuldverträge*. 6. Auflage. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2004. 2273.

¹⁷ Az angolszász jogrendszerekben a ‘separability’, illetve ‘severability’, azaz (jogi) elválaszthatóság, elkülönültség kifejezések használatosak, míg a kontinentális jogrendszerekben inkább az autonómia, illetve függetlenség kifejezések (‘autonomy’, ‘independency’). Tartalmilag a különböző megjelölések között nincs számottevő különbség. Ld. Emmanuel GAILLARD – John SAVAGE (eds.): *Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration*. The Hague, Kluwer Law International, 1999. 198. és Gary B. BORN: *International Commercial Arbitration*. The Hague, Kluwer Law International, 2009. 313.

¹⁸ Ld. Julian D. M. LEW – Loukas A. MISTELIS – Stefan KRÖLL: *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague, Kluwer Law Intentional, 2003. 102–103.; Vbtv. 24.§ (1)-(2) bek.

¹⁹ Ld. REDFERN – HUNTER – BLACKABY – PARTASIDES i. m. 167.

²⁰ Ld. BORN i. m. 354.

választottbíróági szerződés, illetve a választottbíróági kikötést tartalmazó szerződés megkötése pillanatában teljes bizonyossággal előrelátható, hogy a választottbíróági szerződésre irányadó jog meghatározása nehézségekbe fog ütközni.

A bizonytalanságot tovább fokozza az, hogy a választottbíróági kikötés létezésével, illetve érvénytelenségével kapcsolatos kifogások a választottbíróági szerződés 'életútja' során számtalan formában és összefüggésben merülhetnek fel. Elképzelhető, hogy a választottbíróági klauzula fogyatékoságára a választottbíróági eljárás alperese hivatkozik, kérve a választottbíróáságtól a hatáskör hiányának a megállapítását és az eljárás megszüntetését.²¹ Ebben az esetben a választottbíróáságnak kell döntenie a választottbíróági szerződés létezéséről, érvényességéről, valamint – előkérdésként – az alkalmazandó jogról. Más esetekben a rendes bíróságnak kell szembesülnie hasonló kifogásokkal. Ez a helyzet akkor, ha például valamelyik fél az alapjogviszonyból eredő jogvitát a választottbíróági kikötés ellenére állami bírósághoz utalja, vagy kifejezetten a választottbíróági szerződés érvénytelenségének a megállapítása iránt indít keresetet a rendes bíróság előtt. A választottbíróági szerződés nem létezése vagy érvénytelensége azonban a választottbíróági ítélet érvénytelenítése iránti perben is felmerülhet mint érvénytelenítési ok, továbbá a végrehajtási (elismerési) szakaszban mint a végrehajtás (elismerés) megtagadására okot szolgáló körülmény.

Amint azt az előző pontban láthattuk, a választottbíróági szerződés érvényességével kapcsolatos kollíziós szabályok szinte kivétel nélkül a választottbíróági ítélet érvénytelenítésére, valamint a választottbíróági ítélet elismerésének és végrehajtásának a megtagadására vonatkozó szabályok között helyezkednek el. A Genfi Egyezmény ezen a megoldáson annyiban mutat túl, hogy azokban az esetekben is szabályozza az alkalmazandó jog kérdését, amikor valamelyik fél a választottbíróági kikötés megsértésével fordul állami bírósághoz. Valamennyi szabályozásban közös azonban, hogy a kollíziós szabályok címzettjei kizárólag az állami bíróságok. Mindebből az következik, hogy nem léteznek olyan speciális kollíziós szabályok, amelyek a választottbíróásá számára meghatároznák azt, hogy melyik jog alapján bírálja el a választottbíróásági kikötés érvényességét.

A szabályozás hiányosságából fakadóan a választottbíróásá számára több lehetőség kínálkozik. Fentebb már szó esett a Vbtv. 49-50.§-aiban foglalt szabályozásról. Hasonló szabályozást tartalmaz a Genfi Egyezmény VII. cikke is. E rendelkezések a felek között keletkezett jogvita elbírálására alkalmazandó anyagi jogot határozzák meg. Tekintettel arra, hogy a választottbíróásági szerződés is egy szerződés, és az érvényességével kapcsolatban felmerülő kérdések természetüket tekintve anyagi jogi kérdések, továbbá azokban az esetekben,

²¹ Ld. Vbtv. 24.§

amikor valamelyik fél vitatja a választottbírói szerződés érvényességét, a választottbírói szerződés érvényessége a felek között keletkezett jogvita tárgyává válik, ésszerűnek tűnik a jogvita érdemére vonatkozó kollíziós szabályozás kiterjesztő értelmezésen vagy analógián alapuló alkalmazása a választottbírói szerződés érvényességével kapcsolatos vitákra.²² Ez esetben a választottbírói szerződésre irányadó jogot elsősorban a felek határozhatják meg, jogválasztás hiányában pedig a választottbírói. A választottbírói a Vbtv. alapján közvetlenül állapítja meg az alkalmazandó anyagi jogot, a Genfi Egyezmény alapján azonban előbb az alkalmazandó kollíziós szabályt határozza meg, majd a kollíziós szabály alkalmazásával az irányadó anyagi jogot.²³

A Vbtv. 49-50.§-ainak, illetve a Genfi Egyezmény VII. cikkének az (analóg) alkalmazása azonban több problémát is felvet. Egyrésztől a választottbírói a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog meghatározása körében megillető diszkrecionális jogkör nagyfokú bizonytalanságot eredményez: nem lehet teljes bizonyossággal előre meghatározni azt, hogy a választottbírói melyik jogot fogja irányadónak tekinteni. Másrésztől a választottbírói ítélet érvénytelenítése, illetve elismerése és végrehajtása kérdésében döntésre jogosult rendes bíróság a felek jogválasztása hiányában annak az országnak a joga alapján fogja megítélni a választottbírói kikötés érvényességét, amelyben a választottbírói ítéletet hozták, azaz a választottbíráskodás helye szerinti jog alapján.²⁴ Ha a választottbírói – diszkrecionális jogkörében – ettől eltérő jog alapján vizsgálja a választottbírói szerződés érvényességét, előfordulhat az a helyzet, hogy a választottbírói az általa ‘választott’ jog alapján érvényesnek fogja találni a választottbírói szerződést, míg az utóbb eljáró állami bíróság – a választottbíráskodás helye szerinti jogot alkalmazva – érvénytelennek. Ezért a választottbírói ítélet elismerhetőségének és végrehajthatóságának a biztosítása érdekében a választottbírói akkor jár el helyesen, ha diszkrecionális jogkörét gyakorolva azokkal a szabályokkal összhangban határozza meg a választottbírói szerződésre irányadó jogot, amelyek alapján a későbbi érvénytelenítési perben vagy a végrehajtás során eljáró állami bíróság fogja megállapítani az alkalmazandó jogot.

Pontosan az előzőekben ismertetett megfontolásokra tekintettel jelent meg a szakirodalomban az a határozott és egyre többek által képviselt álláspont, hogy

²² Ld. Julian D. M. LEW: The Law Applicable to the Form and Substance of the Arbitration Clause. In: Albert VAN DEN BERG (ed.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention*. ICCA Congress Series – 1998. Volume 9. Paris, Kluwer Law International, 1999. 136.

²³ Az alkalmazandó anyagi jog közvetlen, illetve közvetett meghatározásáról (‘direct approach’ / ‘indirect approach’) ld. Filip DE LY: Conflicts of law in international arbitration – an overview. In: Franco FERRARI – Stefan KRÖLL (eds.): *Conflict of Laws in International Arbitration*. München: Sellier European Law Publishers, 2011. 7.

²⁴ REITHMANN – MARTINY i. m. 2234., 2274.

a választottbíróáságnak nem az ügy érdemére vonatkozó kollíziós szabályt kell analóg módon alkalmaznia a választottbíróági szerződésre, hanem az érvénytelenítési perben, illetve a végrehajtás során eljáró állami bíróságokhoz címzett kollíziós szabályokat.²⁵ Mivel a New York-i Egyezménynek jelenleg 146 tagállama van, a választottbíróások manapság már igen nagy pontossággal meg tudják ‘becsülni’ azt, hogy az érvénytelenítési perben, illetve a végrehajtás során eljáró bíróságok milyen kollíziós szabályok alapján fogják megállapítani a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jogot. Az ügy érdemére vonatkozó kollíziós szabályok (analóg) alkalmazása mellett tehát az érvénytelenítési perben és a végrehajtás során irányadó kollíziós szabályok analóg alkalmazása a másik járható út a választottbíróáság számára.

Azt már csak érintőlegesen jegyezzük meg, hogy amennyiben a Genfi Egyezmény nem alkalmazható, nemcsak a választottbíróáság szembesülhet azzal a problémával, hogy nem léteznek kifejezetten hozzá címzett kollíziós szabályok, hanem az a rendes bíróság is, amelynél a felek valamelyike a választottbíróási szerződés megszegésével keresetet indít. Az ilyen bíróság számára szintén két lehetőség áll nyitva. Az egyik megoldás az érvénytelenítési perben, illetve a végrehajtás során irányadó kollíziós szabályok analóg alkalmazása, csakúgy, mint a választottbíróáság esetében. A másik megoldás azonban nem az ügy érdemére vonatkozó kollíziós szabályok (Vbtv. 49-50.§, Genfi Egyezmény VII. cikk) alkalmazása, hiszen e szabályok kifejezetten a választottbíróásághoz címzettek, hanem a nemzetközi magánjog-szerződésekre vonatkozó általános kollíziós szabályainak az alkalmazása. Ez a magyar bíróságok esetében – tekintettel arra, hogy a választottbíróási szerződések nem tartoznak a Róma I. Rendelet hatálya alá – az Nmjt. 25. és 28.§-ainak az alkalmazását jelenti, azaz az alkalmazandó jogot elsősorban a felek jogválasztásban megnyilvánuló, egybehangzó akarata fogja meghatározni, ilyen megállapodás hiányában pedig az, hogy a választottbíróási szerződés – a szerződés ‘lényeges elemei szerint’ – melyik joghoz kapcsolódik a leginkább. Abban, hogy a szerződés ‘lényeges elemei’ melyik jogrendszerre mutatnak, rejlik némi bizonytalanság, ez azonban viszonylag könnyen eloszlatható. Az érvénytelenítési perben, illetve a végrehajtás során eljáró rendes bíróság jogválasztás hiányában a választottbíráskodás helye szerinti jogot alkalmazza. Ezen kívül érvek egész sora hozható fel amellet, hogy a választottbíróási szerződés a választottbíráskodás helye szerinti joghoz kapcsolódik a legszorosabban: a választottbíráskodás helye tulajdonképpen a

²⁵ Ld. REITHMANN – MARTINY i. m. 2272., 2325.; Klaus Peter BERGER: Re-examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or Confusion? In: Albert VAN DEN BERG (ed.): *International Arbitration 2006: Back to Basics?* ICCA Congress Series. Volume 13. Montreal, Kluwer Law International, 2007. 315. ff.; Peter SCHLOSSER: *Das Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*. 2. Auflage. Tübingen, Mohr Siebeck, 1989. 172., 176., 189., 191–192.

választottbíróvági szerződés teljesítésének a helye, magára a választottbíróvági eljárásra a választottbíráskodás helyének a joga az irányadó, és jogi értelemben a választottbíróvági ítéletet is a választottbíráskodás helye szerinti országban hozzák.²⁶ Mindebből az következik, hogy nehéz olyan jogrendszert találni, amelyhez a választottbíróvági szerződés – ‘lényeges elemei szerint’ – szorosabban kapcsolódna, mint a választottbíráskodás helye szerinti joghoz. Az Nmjt. 28.§-ában található általános kollíziós szabály alkalmazása következőképpen tipikus esetben ugyanarra az eredményre vezet, mint a Vbtv. 55.§ (1) bekezdés b) pontjában vagy a New York-i Egyezmény V. cikk (1) bekezdés a) pontjában foglalt speciális kollíziós szabály.

4. Következtetések

A fentiek alapján a választottbíróvági szerződés érvényességére alkalmazandó jog meghatározásával kapcsolatos nehézségek és bizonytalanságok alapvetően két tényezőre vezethetők vissza: a választottbíróvági szerződésre irányadó kollíziós szabályozás hiányosságaira, valamint a választottbíróvági szerződés sajátos jogi természetére. A szabályozás az érvénytelenítési és a végrehajtási eljárási szakaszra koncentrál és a választottbíróvági számárá nem fogalmaz meg egyértelmű kollíziós szabályokat. A választottbíróvági diszkrécionális jogköréből, valamint a szabályozás hiányosságaiból eredő bizonytalanságokat a felek jogválasztással elháríthatják ugyan, jogválasztásuknak azonban kifejezetten a választottbíróvági szerződésre (is) kell vonatkoznia. A felek között fennálló alapjogviszonyra vonatkozó jogválasztás esetén ugyanis olyan újabb bizonytalanságok merülhetnek fel, amelyek a választottbíróvági szerződés sajátos, kettős természetéből adódnak: a választottbíróvági kikötés egyrésztől járulékos (‘parazita’) természetű²⁷ – egy alapjogviszonyt feltételez, amelyből a választottbíróvági úton elbírálandó jogviták erednek –, másrésztől viszont ‘*sui generis* szerződéstípus’²⁸ – egy, az alapjogviszonytól független, autonóm szerződés. Ennek megfelelően problémát okozhat annak a megállapítása, hogy a felek között létrejött szerződésre mint egészre vonatkozó jogválasztás hatálya a választottbíróvági szerződésre is kiterjed-e.

Az alkalmazandó jog körüli bizonytalanságoknak súlyos következményei lehetnek. A bizonytalanságok ugyanis növelik annak az esélyét, hogy ugyanannak a választottbíróvági szerződésnek az érvényességét a választottbíróvági vitaren-

²⁶ Ld. BERNARDINI i. m. 201.; Gerhard WAGNER: *Prozessverträge*. Tübingen, Mohr Siebeck, 1998. 371.; BERGER i. m. 320–321.; LEW i. m. 141–142.

²⁷ Ld. *Westacre Inv. Inc. v Jugoisport-SDPR Holdings Co. Ltd* [1998] 4 All E.R. 570 (High Court, QBD) In: *Y. B. Com. Arb.*, Vol. XXIII. 1998. 844.

²⁸ Ld. BORN i. m. 207.

dezés során, illetve azzal összefüggésben eljáró szervek – a választottbíróóság és a választottbírói eljárással összefüggő eljárásokat lefolytató állami bíróságok – eltérően ítélik meg. Ráadásul a választottbírói eljárások egyik nagy előnyét, a jogviták gyors és hatékony elbírálását veszélyeztetik azok a nemkívánatos helyzetek, amikor a jogvita elbírálása azért késik, mert a felek, illetve jogi képviselőik a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogról vitatkoznak. Nem véletlen, hogy egyes szerzők úgy vélik, a választottbírói szerződést teljes mértékben mentesíteni kellene a ‘tudományos okoskodásnak’ (‘scholarly wisdom’)²⁹ titulált kollíziós vizsgálódástól, amely nem képes megnyugtató eredménnyel szolgálni, és az egymástól eltérő nemzeti jogok helyett inkább egy olyan transznacionális szabályrendszernek kellene alávetni, mint amilyen a *lex mercatoria*. Mindaddig azonban, amíg ezt az ideális állapotot el nem érjük (ha egyáltalán valaha is elérjük), be kell érünk azzal, amink van, így mindezekelőtt a New York-i Egyezmény nem lebecsülendő egységesítő és harmonizáló hatásával, amely a Szerződő Államok nagy számának, az Egyezményben található kollíziós szabályok széles körben történő analóg alkalmazásának és Egyezményhez hozzáigazított nemzeti jogalkotásnak köszönhető.

²⁹ Ld. Marc BLESSING: The Law Applicable to the Arbitration Clause and Arbitrability. In: Albert VAN DEN BERG (ed.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention*. ICCA Congress Series – 1998. Volume 9. Paris, Kluwer Law International, 1999. 174.

A POLGÁRI PER IGAZSÁGOSSÁGA

Az alaki és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései

VIRÁG Csaba

törvényszéki bíró (Budapest Környéki Törvényszék)
doktorandusz (SZITE ÁJK)

1. Az eljárásjogi igazságosság

Az eljárásjogi igazságosság fogalma a 1995. és 2000. évek közötti jogalkotási folyamat során döntően átalakult¹. Az anyagi, ún. objektív igazság kiderítése a polgári pernek már nem deklarált célja². E helyett a tisztességes (a pártatlan, fair és hatékony) eljárás feltételeinek biztosítása³, az ún. alaki igazságosság biztosítását jelölte meg a Pp. VI. majd a VIII. novellája új, a perhatékonyt biztosító elvként⁴. Ezen céltételezés megváltozása a polgári perben alapvető paradigma váltásként értékelhető⁵. Azonban a bírói gyakorlatban ezen alapvető szemléletváltás következményeinek egységes megjelenése elmarad⁶: az anyagi (objektív) igazságosság érvényesítését kívánja meg a többségi bírói gyakorlat⁷.

¹ GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/1. 18–43.

² FÖLDESI Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében. *Magyar Jog*, 2003/8. 467–473.

³ KISS Daisy: A fair eljárás. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.): *A magyar polgári eljárásjog és az EU jogharmonizáció a kilencvenes években. Dr. Németh János egyetemi tanár tiszteletére.* Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó, 2003.

⁴ A Pp. 2000. január 1. napjától hatályos 2. § (1) bekezdése szerint a bíróság feladata ‘csak’ az, hogy ‘a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse’.

⁵ ÉLES Tamás – FARKAS Zsolt: A polgári pertől a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében. *Magyar Jog*, 2010/1. 1–12.

⁶ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/10. 605–615.; KOVÁCS László: Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? – észrevételek dr. Haupt Egon cikkére. *Magyar Jog*, 2003/9.

⁷ MOLNÁR Ambrus: A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben *Magyar Jog*, 2009/3. 129–139. Döntően a másodfokon eljáró ún. fellebbviteli bíró tanácsok gyakorlata kívánja meg az anyagi igazságra törekvést. Lásd többek között: BH 1997.530.; BH

A bíróság a felek egyedi jogviszonyra ‘konkrét bírói jogszabályt’ állapít meg⁸. Ezen közhiteles és megtámadhatatlan (jogerős) bírói marasztalás végrehajtását állami kényszer biztosítja⁹. A bíróságok a jogvitákat végleges jelleggel döntenek el (res iudicata), azonban ez tartalmilag csak alaki kötőerőt jelent: ugyanazon jog iránt zárja ki az ismételt kereset előterjeszhetőségét. A bírósági ítélet anyagi jogereje – az ugyanazon jog iránti kötőerő alapján – nem teszi szükségessé az abszolút, objektív igazság kiderítésére törekvését. A polgári per abszolút értékű (az anyagi igazságot célul kitűző) igazságosságát valló nézeteket nem helyezi zárójelbe az alaki igazságosságot előtérbe állító, meghatározott tárgyú, hatékony lefolyású polgári per. Az alaki igazságosság hatékony, pragmatikus és a felek önrendelkezési jogát is kifejező (fair) perek egymásutániségában az megnyilatkozhat.

2. Kereset és a polgári per tartalma (jogcíme)

A közjogi, bírói úton érvényesíthető alanyi magánjogi védelem alapja a kereset. Perjogi értelemben a kereset az a konkrét jogi relevanciával bíró tényelőadás, amelyben a fél alanyi magánjogi igénye fenn-, illetve fenn nem állásának megállapítását kéri a bíróságtól. A kereset alapja a tárgyi joghoz kötődő jogállítás, amely meghatározott jogi tartalmat is jelent (causa proxima), az a keresetlevél kötelező kelléke. Ez a tárgyi jogban adekvátan meghatározott, jogi tartalmat jelent (titulus iuris): ‘az alanyi jogosultságnak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése.’¹⁰ A felperes keresetében a konkrét tárgyi jog állításra köteles: meg kell neveznie azon alanyi jogosultságát, amelyhez hozzá tartozik a kereseti joga (actio) és a kérelem oka (causa petendi) is. Ehhez a felperes keresetlevelében szükséges és egyben elegendő is az individualizálás elve¹¹ alapján az, hogy a felperes által érvényesített jog más jogtól megkülönböztethető legyen, tételes jogszabályhely megjelölése nélkül is.

A meghatározott tartalmú és tárgyú polgári perben biztosítható a perek észszerű időn belül történő befejezése.¹² A felek fegyveregyenlősége és rendelkezési jogának tiszteletben tartása a fair eljárás feltételeinek garantálásával az alaki igazságosság alapján tud megvalósulni. A rendelkezési és a tárgyalási

2001. 586.; BH 2004. 250.

⁸ SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlatja*. Budapest, Grill Könyvkiadóvállalat, 1933. 95–100.

⁹ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Budapest, 1932. 838–852., 855–856.

¹⁰ KENGYEL Miklós: *A polgári peres eljárás kézikönyve*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 37.

¹¹ MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: *Magyar Polgári Perjog*. Budapest, 1939. 350.; NOVÁK István: *Kereset a polgári perben*. Budapest, 1966. 915–916.

¹² ÉLES – FARKAS i. m. 11–12.

(peranyag szolgáltatási) elv kiemelt jelentőségű a hatályos törvényi szabályozásban: a hatékony pervitelt a kereset tárgyához, az érvényesített joghoz és az e körben a felek által szolgáltatott peranyaghoz való kötöttség biztosítja.

3. A polgári per anyagi értelmű igazságossága és a perhatékonyosság

A perhatékonyosság elve a polgári eljárás igazságosságának egyik aspektusa, amely a jogviták költséghatékony rendezését, azok gyors lezárását tekinti elsődlegesnek¹³. Ezen perjogi igazságosság érvényesüléséhez – a felek perbeli rendelkezési jogának primátusa mellett – az ún. alaki igazságosság szükséges és egyben elégséges is¹⁴. Az alaki igazságosságot előtérbe állító polgári perben a felek által szolgáltatott (és bizonyított vagy a másik fél által kétségbe nem vont) tények alapján alkalmazott anyagi és eljárási szempontból helyesen kiválasztott, és megfelelően alkalmazott jog biztosítja a polgári per igazságosságát, és az eljárás ésszerű időn belüli befejezését¹⁵.

Az anyagi igazságosság alapjául szolgáló tényállás feltárása, illetve feltárhatósága, valamint az objektív igazságnak megfelelő bírói döntés meghozatalának nehézsége kétirányú polgári perben. Egyfelől a felek önrendelkezési joga elvi, alapjogi korlátot tartalmaz: az önrendelkezési jog korlátozhatatlan alapjog, a bíróság a felek döntési–rendelkezési szabadságát nem vonhatja el¹⁶. A polgári perben a rendelkezési jog¹⁷ a ‘ne eat iudex ultra petita partium’ elve alapján tartalmilag az jelenti, hogy bíróság a fél kérelmétől nem térhet el. A perbeli cselekmények foganatosítására és a perbeli döntések meghozatalára csak a felek kérelme alapján és azok kifejezett keretei (rendelkezései) között kerülhet sor (Pp. 3.§ (2) bekezdés). A bíróság –főszabályként– a felek kérelmein túl nem terjeszkedhet sem percselekményei sem ítéleti döntése vonatkozásában (ultra petitem: Pp. 215. §).

Ugyanakkor a bíróság döntésének a kérelem egészére ki kell terjednie, azt ki kell mérítenie (az ítélet teljességének elve: Pp. 213.§ (1) bekezdés). Erre tekintet-

¹³ NYILAS Anna: *A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei*. Phd-értekezés, Debrecen, 2011. 9–15.

¹⁴ BACSÓ Jenő: *A polgári per célja*. Debrecen, Tisza István Tudományos Társaság, 1934. V. kötet. 10. szám 3.

¹⁵ RICHARD SCOTT: Recent Trends in the Reform of Civil Procedure. In: Walter H. RECHBERGER – Thomas KLICKA (eds.): *Procedural Law on the Threshold of a New Millennium. XI. World Congress on Procedural Law*. Vienna, Center for legal Competence, 2002. 35–46.

¹⁶ Lásd az Alkotmánybíróság 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatai és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkét.

¹⁷ KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

tel a polgári perben a bíróság a felek által megjelölt jogtól, illetve jogcímtől eltérő ítéleti rendelkezés (és ennek alapjául szolgáló ex officio perbeli cselekmények) a fair eljárás követelményeibe¹⁸ ütközik: az alaki igazságtalanságot eredményez. Az anyagi, objektív igazság kiderítése a felek erre irányuló eljárásjogi rendelkezéseinek hiányában csak a tisztességes peres eljárás, és a felek perbeli egyenlőségének sérelmével valósítható meg a hatályos eljárásjogi szabályozás mellett.

Az anyagi objektív igazság elvi elérhetőségének másik problematikus aspektusa, amikor a polgári per szabad bizonyítási eljárásában a vitássá tett tényállítást tanúbizonyítással tudja vagy akarja bizonyítani a fél (Pp. 164.§ (1) bekezdés). Ez fokozottan érvényesül abban az esetben, ha kizárólag a felek előadása és más személyek tanúvallomása áll csak rendelkezésre a releváns tényállás megállapításához.¹⁹ Ez esetben az emlékezet struktúrája, működése alapvetően határozza meg a tanúvallomások alapján feltárható múltbeli tények valóságosságát, objektivitását.

3.1. Az anyagi igazság elérésének elvi lehetősége az emberi emlékezet, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával

Az emberi emlékezeti anyagra alapított perbeli tényállások esetén felmerül a kérdés, hogy az milyen fokban megbízható, objektív lenyomata a múltbeli eseményeknek. A tanúvallomásokban megnyilatkozó emberi emlékezet (és kogníció) konstruktív, szubjektív és tudattalan (priming jellegű) folyamatok által meghatározott,²⁰ és ebből következően pontatlan, kevésbé megbízható. A hosszú távú, önéletrajzi, epizodikus (explicit) emberi emlékezetet ténszerűsége és objektivitása nem állítható. A tanúmeghallgatás módszere, technikája erősen befolyásolja a felidézett emlék pontosságát.

A polgári perben az igazság, illetve bizonyosság magas fokán álló bizonyítottság megállapítására az előhívott, illetőleg a felidézhető emlékek alapján kerül sor. Ennek ellenére a tanúvallomások alkalmasságát a célul tételezett objektív (anyagi) igazságosság elérése körében még nem vizsgálták. Az ideg- és kísérleti pszichológia tudományos eredményei alapján az anyagi, objektív igazságosság érvényesítését szolgáló polgári per elméleti alapfeltételei aggályosak.

¹⁸ KISS i. m.

¹⁹ Kevésbé problémás az a helyzet, ha a perbeli kötelemfakasztó jogi tények körében írásba foglalt dokumentumok (szerződések, egyéb jognyilatkozatok), okirati bizonyítékok állnak rendelkezésre peradatként. Ez esetben a felek akarati szándéka, jognyilatkozataik tartalma a Ptk. 207.§ (1) bekezdése szerinti értelmezés alapján (nyilatkozási elv) tárható fel.

²⁰ A. G. GREENWALD – M. R. KLINGER – E. S. SCHUH: Activation by marginally perceptible ('subliminal') stimuli: Dissociation of unconscious from conscious cognition. *Journal of Experimental Psychology*, 1995. General, 124. 22-42.

A kérdéskört érintő interdiszciplináris társtudományok eredményei, így többek közt a logikai, nyelv- és igazságfilozófiai, valamint a jelen tanulmány keretében vizsgált emlékezetkutatási (kognitív pszichológia) tézisek az alaki igazságosságra törekvő (hatályos) polgári per posztulátumát látszanak igazolni. Ezen tudományos eredményeket a polgári eljárásjog szempontrendszerében még nem vizsgálták. Az emberi emlékezet kutatás releváns eredményeit bemutató elemzés az anyagi és alaki igazságosság- valamint a tanúbizonyítás módszertani kérdéseiben új értékelési szempontokat tárhat fel.

4. Az emberi emlékezet általános szerkezete

Az emlékezet az emberi érzékszerveken keresztül felfogott információk tárolására és előhívására szolgáló rendszer²¹. Az több, különböző entitásból áll (rövid és hosszú távú memória, munkamemória stb.), amely alrendszerek közös jellemzője az információ megőrzése. Az emberi emlékezet egyik – a perjogi szempontrendszerünk vonatkozásában is kimelendő – sajátossága, hogy az emléknymok elhalványulnak: felejtés és felidézési hibák, gátlások lépnek fel.

Az emlékezés bármely megnyilvánulásának három szakasza különböztethető meg: a kódolás, a tárolás és az előhívás.²² Ezen tartalmak elválasztására, azok magyarázatár több elméleti modellt állítottak fel –az egyes részterületeken a máig is vitában álló- az idegtudományi kutatók. Írásunk csak az emberi emlékezet kutatás konszenzusos eredményeit mutatja be.

4.1. A kódolás

A kódolási szakaszban a bemenő, környezeti információt (input: ami lehet auditoros, vizuális és haptikus esemény) a memóriában helyezük el átalakítva az input jelet, kódolt reprezentációvá. Vizsgálati tárgyunk szempontjából nem lényegi azon elméleti kérdés tárgyalása, hogy a rövid távú memóriát (Short-term memory: STM) milyen modellel lehet a legpontosabban leírni: önálló rendszerként²³

²¹ Alan BADDELEY: *Az emberi emlékezet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 16–40.

²² R. L. ATKINSON – R. C. ATKINSON – E. E. SMITH – D. J. BEM: *Pszichológia*. Budapest, Osiris-Századvég, 1994. 219–234.

²³ A. W. ELLIS – A. W. YOUNG: *Human cognitive neuropsychology*. Hove, Lawrence Erlbaum Associates Ltd., 1988.

vagy az ún. feldolgozási szintek elméletével,²⁴ illetve a munkamemória-hipotézissel.²⁵ Így ezen kérdéskör részletes bemutatását mellőzzük.

Vizsgálati érdeklődésünk homlokterében a hosszú távú memória (Long-term memory; LTM) áll, amelyben alapjelenségként, elsődlegesen a jelentés kerül kódolásra²⁶ (szemantikai tárolás). Itt kerülnek tárolásra a személyes élmények, amelyeket a szakirodalom önéletrajzi emlékezetnek nevez, és azt külön vizsgálatok tárgyalják. Ezen emlékek kódolásának sajátosságát mutatja be Neisser (1981)²⁷ az amerikai Watergate-botrány (a továbbiakban: botrány) esetelemzésében. A John Dean a botrány elsőszámú kormányzati tanújának vallomáselemzése kimutatta: társadalmi, politikai eseményekről szóló beszámolókból a tanúk az egyes részletekről megfelelnek. Így kifejezetten arról, hogy ki, mikor, kinek, mit mondott, ki volt még jelen stb. Sokat tévednek az emberek az elhangzottak tartalmáról, és kiemelten arról, hogy rendkívüli helyzetekben mi történt, mi hangzott el. Azonban a beszámolók egészében véve mégis – általában és a konkrét esetelemzésben is – pontosan írják le történeteket általánosságban.

A jelentés alapján történt kódolás biztosítja a legjobb felidézési pontosságot. A kódolás sikeressége érdekében értelmes kapcsolatok, ún. mélyebb szintű kódolás kialakítása segíthet az emléknym felidezésben. Atkinson (1993) a zenét tanulók egy felidézési útvonalat kialakító kódolásán mutatja ezt be. Az ún. keresztres dúrok (C, G, D, A, E, H, Fisz, Cisz) nevein ‘Cérna Géza diót árul, ezért helypénzt fizet, cisz.’ mondatba szerkesztése a szavak kezdőbetűit az LTM-be mélyebb szinten kódolja. Ez értelmes, kódolt kapcsolatot eredményez, jobb felidézési eredményességgel.

Egy másik jellegzetesség, hogy ezen kódolás során az események rejtett okai, következményei hozzáadódnak a rögzített tény, illetve tényekhez. A felidezés során ezen szubjektíven kódolt okozatossági láncolat elemei, beleértve a konstruált, hozzáadott elemeket is az emléknymmal együtt jelennek meg, a felidézési útvonal részévé válnak. Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódnak a kódolás során, és mintegy eredeti emlékeként hívhatók elő²⁸. A kódolás és az

²⁴ F. I. M. CRAICK – R. S. LOCKHART: A feldolgozás szintjei: elméleti keret az emlékezet kutatásához. In: KÓNYA Anikó (szerk.): *Az emberi emlékezet pszichológiai elméletei*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990.

²⁵ A munkamemória olyan átmeneti tároló funkciójú rendszer, amely bizonyos kognitív feladatokat (következtetés, megértés stb.) végrehajtva módosítja, manipulálja is az információt – az átmeneti tárolás közben.

²⁶ Az előnyben részesített szemantikai tároláson túl létezik más kódolási mód is (képi benyomások, ízek, szagok, szószertinti audiális memoriter stb.). Ld. J. S. SACKS: Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. *Perception and Psychophysics*, 1967/2. 437–442.

²⁷ NEISSER U: John Dean’s memory: A case study. *Cognition* 1981. 9. 1–22. In: R. L. ATKINSON – R. C. ATKINSON – E. E. SMITH – D. J. BEM (1994.) i. m. 226–227.

²⁸ G. L. BRADSHAW – J. R.: ANDERSON Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing.

előhívás közötti kapcsolat nyilvánvaló: az információ szervezése, és a felidézési helyzet azonossága, hasonlósága döntő az emléknymok felidezésénél. Ezen kérdéskört átfogóbban a 4.3. felidezés pont alatt tárgyaljuk.

4.2. A tárolás

Az STM kapacitása igen korlátozott: 7 ± 2 tétel (rövid távú memória terjedeleme). A LTM ismereteiből (pl. betűkből egy szót kódolunk: PPOAL $\rightarrow$ PAPOL) egységeket, ún. tömböket (chunk) képezhetünk a kapacitás bővítésére a hosszú távú memória ismeretei alapján²⁹.

Az információk egy része szükségszerűen elvész a tárolás során: a későbbi információk (teljesen) elnyomják, kiszorítják, vagy csak eltakarják a régebbieket (nyomelhalványulás hipotézise). Az STM szűk kapacitása, az új információk által a régiek kiszorítása, és az ismétlés nélküli nyomok elhalványulása, az emlékezet első vonalának rövid életűségét okozzák. Az STM-ben az információk az előbb mondottak szerint elvesznek vagy átkódolódnak és átkerülnek a LTM-ba (kettősmemória-modell).

Azonban bizonyos dolgok (pl. folyamatos motoros készségek) egyáltalán nem felejtődnek el, míg más dolgok (pl. idegen nyelvek) lassan tárolódnak, kezdetben gyorsan felejtjük, aztán hosszú távon igen jól tárolódnak. Más emlékek, így az önéletrajzi emlékezet felejtése lineáris lépet mutat. Linton (1975)³⁰ klaszikus kísérletében öt éven át jegyezte le az eseményeket, és vizsgálta naplófeljegyzései elfelejtési valószínűségét. Véletlenszerű kiválasztással az életrajzi epizódokat felidézte, gyakorolta. Minden évben 5%-kal többet felejtett el azzal, hogy jelentős különbség adódott a gyakorlással, illetve több gyakorlással tárolt, valamint a gyakorlás nélküli események felidézhetőségében. A négy év alatt egy alkalommal gyakorolt, előhívott emlékek több mint 60%-a felejtődött el; 2 gyakorlással a 60%-os felejtés öt-öt és fél év után következett be, 4 vagy több gyakorlás (felidezés) esetén négy év alatt 10% alatt volt a felejtés, és hat év alatt sem érte el a 20%-os mértéket.

Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. 1982. 21. 165–174. In: R. L. ATKINSON– R. C. ATKINSON– E. E. SMITH– D. J. BEM (1994.) 227.

²⁹ R.L. ATKINSON– R.C. ATKINSON– E. E. SMITH– D. J. BEM (1994.) i. m. 221–223.

³⁰ LINTON Marigold (1975): Memory for real-world events. In: BADDELEY (2001) i. m. 276–278.

4.3. A felidézés

A néhány pillanattal látott arcok felismerése a szemtanúvallomásokban rendkívüli mértékben pontatlan, gyakorlatilag teljesen megbízhatatlan³¹. 1976-ban Angliában Lord Devlin által vezetett bizottságot állítottak fel mintegy 2000 szemtanúvallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú, illetve tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.³²

Az emberi emlékezet a gyakran látott tárgyakat és eseményeket is elégtelenül, gyengén idézheti fel. Cattell (1895)³³ kísérleteiből, amelyek közül egyben konkrét egy héttel ezelőtti havazási eseményre is rákérdezt, 56 vizsgálati személy közül 7 idézte fel a konkrét hóesést, arra következtetésre jutott, hogy az emberek nem tudnak többet mondani arról, hogy milyen idő volt, mint arról, hogy milyen idő lesz. (A modern meteorológiai előrejelzések elérhetőségével a jövőbe látás azonban sokat javult.)

Hétköznapi tárgyak felidézése során nem a valóságban tapasztalt képeket idézzük fel, hanem rögzült, illetve tapasztalatainkból absztrahált valóságot³⁴ (konstruktív emlékezet). Igen erős sémák (tárgyak mentális reprezentációja), sztereotípiák működnek bennünk, amelyek az eseményeket eltorzíthatják. A sémák, sztereotípiák, amelyek az embert érő nagy mennyiségű információ rendszerezésének jótékony és hasznos eszközei, a kódolást és az előhívást is jelentősen befolyásolhatják. A kísérleti személyek egy éttermi történet megismerése után megemlítik, hogy a szereplők étkeztek és fizettek akkor is, ha ilyen események egyáltalán nem szerepeltek a történetben.³⁵

A következtetések emlékezeti konstrukciója folytán a tények és a hozzáadott következtetések láncolata szétválaszthatatlanul össze tud mosódnani. Egy elhangzott beszélgetés felidézett emlékéből utóbb nem lehet kiválasztani a tényleg elhangzott kijelentéseket és azt, amit mi magunk szükségszerűen hozzáadunk.³⁶ A következtetés a látott, szemtanúként észlelt jelenetekre is vonatkozik. Loftus és Loftus³⁷ (1975) híres kísérletében egy közúti baleset emléknymait alkották újra a vizsgálati személyek. A balesetről szóló beszámolóban mind közvetle-

³¹ BADDELEY (2001) i. m. 38–44.

³² http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

³³ CATTELL McKEEN (1985) In: BADDELEY (2001) i. m. 40.

³⁴ BADDELEY (2001) i. m. 40. (RUBBIN és KONTIS 1983-as vizsgálata alapján).

³⁵ R. L. ATKINSON–R. C. ATKINSON–E. E. SMITH–D. J. BEM (1994.) i. m. 235.

³⁶ R. L. ATKINSON–R. C. ATKINSON–E. E. SMITH–D. J. BEM (1994.) i. m. 243.

³⁷ G. R. LOFTUS – Elizabeth F. LOFTUS: *Human Memory: The processing of Information*. New York, Halstead Press, 1975.

nül utána, mindpedig egy hét elteltével a kérdés feltevése, annak szóhasználata döntően változtatta meg a választ (függetlenül a ténylegesen látott eseménytől). Azon személyek, akiknek 'koccanásos balesetről' szóló kérdésekre kellett válaszolnia kisebb anyagi kárral járó balesetet rekonstruáltak, törött üveg nélkül. Azonban azok, akik 'karambolról' szóló kérdéseket kaptak, nagy anyagi kárral és személyi sérüléssel járó, üvegtöréses balesetről számoltak be. A beszámolók függetlenek voltak a ténylegesen látott eseményektől: a kérdés feltevése, az abban sugallt súlyosság volt a döntő hatása. Ezen kísérlet igen tanulságosak a tanúmeghallgatások eredményeinek értékelésében, illetve a bírói meghallgatások gondos, befolyásolás mentes megszerkesztésére hívja fel a figyelmet. A 4.3.2. pontban tárgyalt kognitív interjú bemutatása során a nyitott és zárt kérdésekre visszatérünk jelezve, hogy azok emléknymot befolyásoló hatása is jelentős.

Az epizódikus emlékezeti, illetve a megtanult anyagok felidézése sokkal nehezebb más környezetben, mint ahol azok rögzültek. Ezen kontextus függőségi hatás³⁸ mértéke a tanult anyag felidézésekor 40%-al volt kevesebb felidézés a megváltozott környezetben. A tárgyalóteremben történő múltbeli események felidézés (és nem a felismerés) szükségszerűen rosszabb, mintha azon a helyen történne, ahol az elhangzott, megtörtént. Ennek 40 %-os mértéke annyira jelentős, hogy az ilyen felidézési pontatlanság mellett a tényállás pontosságáról, az objektivitásáról nem beszélhetünk.

4.3.1. A felejtés

Az LTM-ből történő felejtést sok esetben nem az információ elhalványulása, elvesztése okozza, hanem egyszerűen csak nem vagy nehezen hozzáférhető az emlék. Az információ szegényessége sok esetben felidézési hibát jelez. Mintha egy nagy könyvtárban nem találnánk egy könyvet, mert rossz helyütt keressük, vagy, mert rossz rendszerezés miatt nem jó helyre tette azt a könyvtáros.

A felejtésnek érzelmi tényezői nyilvánvalóak: az érzelmi töltésű eseményeket (mind a pozitív, mind a negatív hangulati helyzeteket) gyakrabban emlegetjük, mint a közömböseket, semlegeseket. Az ún. villanófény-emlékeknél, ahol pl. nagy jelentőségű politikai, történeti események (merényletek, katasztrófák) zajlottak évekkel, sőt évtizedekkel később is pontosan idéztek fel a szemtanúk és azok is, akik hallomásból értesültek róla³⁹. Ezzel szemben az emlék aktív akadályozását jelenti az érzelmi elfojtás traumatikus vagy az énképet sértő (kognitív disszonanciát okozó) eseményeknél. Ez esetekben az emlék elfojtása a konstruktív átszervezéstől, egészen a teljes hozzáférhetetlenségig alakulhat.

³⁸ BADDELEY (2001) i. m. 306–307.

³⁹ G. H. BOWER– J. B. BLACK– T. R. TURNER (1979): Scripts in memory for text. In: R. L. ATKINSON– R. C. ATKINSON– E. E. SMITH– D. J. BEM (1994.) i. m. 245.

4.3.2. A felidézés javításának eljárásjogi technikái

A felidézés pontatlansága jelentősen javító mnemotechnikai eljárásokkal. A legegyszerűbb és költségtakarékos eszköz e körben az, ha a tanú, illetve a fél meghallgatása előtt időt ad a bíróság, és egyben felhívja meghallgatandó személyt a helyszín, a környezet felidézésére, elképzelésére⁴⁰. Ezzel ekvivalens az a megoldás, hogy a bíróság helyszíni tárgyalást tart ott, ahol a felidézendő cselekmény történt, elhangzott. A helyszíni tárgyalás tartása a hatályos perrendtartás szabályai alapján- nem érintve azt a helyzetet, amikor a tanú betegsége, mozgáskorlátozottsága folytán csak lakóhelyén hallgatható meg, mint bizonyítási cselekmény csak a felek kérelme alapján történt, arra hivatalból nem kerülhet sor. A bírósági percselekmények elenyésző száma zajlik a történések helyszínén, így az objektív, anyagi igazság kiderítésére irányuló eljárási célokat nem is szolgálja a bizonyítási eljárás bírósági gyakorlata. A Pp. bizonyítási eszközrendszere a szabad bizonyítás elvéből adódóan azt önmagában nem akadályozná meg, azonban ezen anyagi igazság kiderítését követő tanácsok a célok eléréséhez adekvát eszközöket nem követelik meg az eljárás során.

Kifejezetten a tanúk és perbeli személyek emlékezetének javítására fejlesztette ki Fisher és Geiselman⁴¹ a kognitív interjút. Két alapvetésen alapul a felidézést javító interjú: az egyik, hogy minél nagyobb az átfedés a két helyzet között (múltbéli eseményemlék előhívása) annál pontosabb a felidézés; a másik, hogy a felidézés több nyomon, útvonalon érhető el, idézhető fel és ezek összegzése segíti az eredményességet. A kognitív interjú módszerei, amelyeket a polgári perbe átalakítás nélkül lehet transzformálni a következők.

- A) A tanú vagy fél idézze fel képzetben az esemény helyszínét, környezetét, az ott látott személyeket, tárgyakat.
- B) A bíró biztassa és hagyjon időt, hogy a tanú vagy a fél felidézzen minden részletet, eseményt, azt is, ami nem látszik lényegesnek, relevánsnak⁴².
- C) Az eseményeket különböző sorrendben is idéztesse fel a bíró (időben előre, majd visszafelé is).
- D) Az eseményeket eltérő szemszögből (pl. más személy perspektívájából, más térbeli nézőpontból) idéztesse fel a bíró.

Az interjú készítő, illetve a tanút kihallgató bíró módszere döntő hatással bír a felidézés eredményességére. A rövid, zárt kérdések és a válaszadó mentális aktivitására nem reagálás nagyon rontja az emlékezet pontosságát. Ezzel szemben a nyitott végű, nem rövid, és a válaszoló állapotára is figyelő kognitív

⁴⁰ BADDELEY (2001) i. m. 308–309.

⁴¹ R. P. FISHER– R. E. GEISELMANN (1988): Enhancing eyewitness memory with the cognitive interview. In: BADDELEY (2001) i. m. 328–331.

⁴² Ez a Pp. szabályozásával, és az ennek alapján álló bírói gyakorlattal, amely az ügy érdemére tartozó bizonyításokat, percselekményeket privilegizálja, ellentétben állónak látszik, és kifejezett szemléletváltozást igényel.

interjú a standard kérdés 40%-os eredményességéhez képest 57%-os teljesítményjavulást eredményezett.

5. Összegzés

A jogelméleti igazságosság⁴³ fogalmából (etikai, jogfilozófiai-ismeretelméleti kategóriája) egyfelől az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárást, míg másfelől a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elve is levezethető. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbeli) releváns tény objektív feltárásával.⁴⁴ Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbeli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel.

A múltbeli események objektív ‘valóságossága’ csak a szubjektum megismérlő tevékenységében, illetve az által létezik. A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, ‘lefényképezi’, és tényszerűen raktározza a múltbeli eseményeket, hanem szükségszerűen alakítja, konstruálja is.⁴⁵ Az előhívás ‘eredményessége, pontossága’ pedig az információk korábbi megszervezésén és az előhívás kontextusán (a kódolási környezet hasonlóságán) múlik. Az emlékezet felidézés során is formálódik,⁴⁶ annak tényszerűsége jelentékenyen javítható kognitív interjú, illetve helyszíni tárgyalások alkalmazásával. A tárolás és az előhívás során pedig hibák, információvesztés és felidézési ún. interferencia hibák lépnek fel. Ezt meghaladóan a felidézést az egyedi érzelmi tényezők is jelentősen befolyásolják (ún. elfojtási hipotézis). Az emlékezet tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon megbízhatatlanok.

⁴³ GYEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. *Jogtudományi Közlöny*, 2003/7–8. 285–295.

⁴⁴ MOLNÁR (2009) i. m. 129–139.; A Fővárosi Ítéltábla tanácselnöke a tanulmányában azon véleményének ad hangot, hogy a Pp. 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől – annak tartalma szerinti értelmezés alapján – a bíróság eltérhet. A tisztességes eljárás követelménye alapján a bíróság ‘az irányadó jogszabályok összességének oldaláról vizsgálja’ a felek tényállításait és ‘amennyiben azok között arra alkalmat talál, a kérelmet teljesíti’. Ezen nézetet nem tartjuk sem a hatályos jogszabályoknak megfelelőnek, sem pedig teljesíthetőnek a fair eljárás követelményének tükrében.

⁴⁵ C. M. SEIFERT – S. P. ROBERTSON – J. B. BLACK: Type of inferences generated during reading. *Journal of Memory and Language*, 1985. 405–422.; LOFTUS – LOFTUS i. m.

⁴⁶ Lásd a kérdéskört részletesen és átfogó (kézikönyvi) jelleggel: A. D. BADDELEY: *Human Memory. Theory and Practice*. Boston, Allyn and Bacon, 1990. (Magyarul: Alan BADDELEY: *Az emberi emlékezet*. Budapest, Osiris, 2001.)

A konkrét események felidézése során pedig a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.⁴⁷

Az objektív, anyagi igazság elérésének posztulálását (a polgári peres eljárásban is) kizárják az idegtudományi és pszichológia kutatások eredményei. Tudomány-módszertani (és az igazság Erlangeni Iskola által feltár) konszenzus-elméletét tekintve közmegegyezésként, illetve interperszonális verifikációként definiálható az objektivizált valóság, illetve az anyagi igazság fogalma. Ha ezen közmegegyezésnek az alapja az emberi emlékezet, akkor azt objektívnek, tényszerűnek nem nevezhetjük. Az anyagi igazságosságot a polgári per igazságosságának követelményeként állítani az emberi emlékezeti anyagra (is) építő eljárásban nem elfogadható, nem fenntartható nézet. A bírói gyakorlat szemléletváltása szükséges: a magasabb fokú bíróságoknak teret kell engednie az alaki igazságosságot támogató, azt elfogadó beállítottságának.

⁴⁷ D. C. RUBIN – T. C. KONTIS 1983.11. : A schema for common cents. *Memory and Cognition*, 335–341. In: BADDELEY Alan (2001) i. m. 38–40.

ÚJABB JOGÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁK A PERÚJÍTÁS MEGENGEDHETŐSÉGE KÖRÉBEN

ZAICSEK Károly
doktorandusz (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Az eljárásjogokban a perújítás jogintézménye lényegében kettős célt szolgál, módot ad az alapperben el nem bírált tények, bizonyítékok előterjesztésére és elbírálására, valamint bizonyos jogsértések, szabálytalanságok orvoslására. A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) szabályozása az előbbi célra fekteti a hangsúlyt, tehát a perújítást alapvetően *ténybeli* természetű okokból lehet igénybe venni. Magyarország Európai Uniói csatlakozását követően elméleti kérdésként merült fel, hogy adhat-e okot perújításra, és ha igen, milyen körben és feltételek mentén a magyar bíróság közösségijog-ellenesen hozott, illetve a közösségi jog helyes értelmezésének nem megfelelő ítélete.

A különféle jogszabályi biztosítékok ellenére előfordulhat, hogy a bíróság a közösségi jognak nem megfelelő ítéletet hoz. A vizsgált kérdésben alapvetően két esetet különíthetünk el.

- ‘Amikor a magyar perbíróság az eljárása során kezdeményezett ugyan előzetes döntéshozatali eljárást, de az ítélete mégsem felel meg közösségi jognak (a továbbiakban: 1. eset)’.
- ‘Amikor a közösségi jog helyes értelmezése a perbíróság eljárásán kívül született előzetes döntéshozatali eljárás eredménye adja meg a közösségi jog helyes értelmezését, és a perbíróság ítélete ennek az értelmezésnek nem felel meg (a továbbiakban: 2. eset)’.

Minden nemzeti bírósággal szemben követelmény, hogy az általa hozott ítélet a nemzeti jogszabályoknak, illetve a közösségi jognak megfeleljen. E szempontból irreleváns, hogy a bíróság a közösségi jogot milyen úton sajátítja el. Ugyanúgy meg kell felelnie a perbíróság által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban értelmezett közösségi jognak (az 1. eset), mint annak a közösségi jognak, amelynek az értelmezését a perbíróság eljárásának keretein kívül született előzetes döntéshozatali döntés adja (a 2. eset). Eltérő következ-

ményekkel jár azonban a Bíróság ítélete az előzetes döntést beszerző bíróság eljárására, illetve az e szempontból kívülállónak tekinthető bíróságok eljárására.

A perbíróság a saját eljárásának keretében közvetlenül kapott értelmezés alapján még képes és köteles a folyamatban lévő peres eljárás tárgyalását megfelelően alakítani. A Bíróság ítélete módosíthatja ugyanis a bíróság korábban kialakított *törvényi tényállását*, azaz átalakíthatja a bizonyítandó tények körét. Ezzel kapcsolatban a bíróságnak két feladata van. A bíróságnak a bizonyítást a jelen dolgozatban részletezettek megtartásával az újonnan felmerült bizonyítandó tényekre is ki kell terjesztenie, amennyiben a bizonyítandó tények sora bővült. Olyan tények esetében, amelyek a Bíróság ítéletét megelőzően is a felmerültek a perben¹ ám perdöntő jelentőségre csak a Bíróság ítélete alapján a perbíróság által újonnan kialakított ‘törvényi tényállás’ keretében tettek szert, lehetőséget kell biztosítani a feleknek, hogy ezekre a tényekre (ismételten) előadást tehessenek, és e körben a bíróságnak a feleket a Pp. 3.§ (3) bekezdésének harmadik mondata értelmében a bizonyítási kötelezettség és a bizonyítási teher tekintetében (ismételten) megfelelő tájékoztatással is el kell látnia. A bíróság ezen kötelezettségei a Pp. 2.§ (1) bekezdésének második fordulata szerinti tisztességes eljárás követelményéből is következnek.

A tárgyalás nemzeti jog szerinti jogszerűsége azért rendelkezik kiemelkedő jelentőséggel, mert a perbíróság eljárása, illetve ítélete a közösségi joggal teljesen konform jogszabály-értelmezés mellett is lehet jogszabálysértő. A Bíróság és a nemzeti bíróságok közötti munkamegosztás ugyanis a ‘ténybíróság’-i feladatkört egyértelműen a nemzeti bíróságra telepíti. A Bíróság által adott kötelező jogszabály-értelmezés nem biztosíthatja azt, hogy a nemzeti bíróság a tárgyalást, a bizonyítási eljárást a saját nemzeti szabályai szerint jogszerűen fogja lefolytatni. Ha a magyar bíróság a fenti feladatainak nem tesz eleget, jogszerűtlenül jár el – tagállami jogi eredetű –, eljárási jogszabálysértést követ el, megsérti a Pp. 2.§ (1) bekezdésének második fordulatát és a Pp. 3.§ (3) bekezdését. Ezenfelül, mivel a tárgyalás egyes bizonyítandó tényekre nem terjedt ki, a perbíróság által el nem bírált tények, illetve bizonyítékok maradhatnak hátra.

Természetesen a Bíróság ítéletének figyelmen kívül hagyásával vagy nem megfelelő alkalmazásával is elkövethető jogszabálysértés. Ez a hiba azonban már csak közösségi jogi szabályt sért, mégpedig azt a szabályt, amely szerint a Bíróság ítélete az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező bíróság eljárás-

¹ A bizonyítási eljárás során ugyanis a bíróság számára olyan tények is ismertté válhatnak, amelyeknek a bíróság nem tulajdonít külön jelentőséget, ám a bizonyítandó tények körének megváltozásával kulcsfontosságúvá válhatnak. Például egy szakértői véleményben gyakran szerepelnek olyan megállapítások is, amelyekre a szakértőnek feltett kérdések szorosan nem terjedtek ki. Bár a bíróság a szakvélemény kézhezvételével ezeket a tényeket is megismeri, a bíróság – mint irreleváns tényeket – nem teszi a per anyagává, a feleknek sem kell ezekre külön előadást tenniük. Amennyiben azonban ezek a tények utóbb mégis perdöntő jelentőségűvé válnak, a bíróság a felek közreműködéséről nem mondhat le.

rását a jogértelmezés tekintetében köti. Ez esetben – közösségi jogi eredetű – eljárási jogszabálysértésről van szó.

Az 1. eset megítélése tehát egyszerűbb, és a fellebbezés, illetve felülvizsgálat lehetőségének igénybevételevel kiküszöbölhető a közösségijog-ellenes ítéletek léte a jogrendszerben.

Ezzel szemben más megközelítést igényel az a bírósági ítélet, amely esetében a közösségi jog megsértése egy olyan közösségijog-értelmezésre vezethető vissza, amely nemzeti bíróság eljárástól függetlenül született. Itt ugyanis a perbíróságnak nem mindig² van lehetősége arra, hogy a per tárgyalását a Bíróság ítéletéhez igazítsa, illetve a Bíróság ítéletének megfelelő közösségi jogi értelmezésnek eleget tevő ítéletet hozzon.

Amennyiben a Bíróság a vonatkozó ítéletét valamely jogorvoslati fórum eljárásának folyamatban léte alatt hozza meg, vagy az ítéletét már az eljárást megelőzően meghozta, csak az alsóbb fórumok azt nem vették figyelembe, a jogorvoslati bíróságnak – eljárásjogi lehetőség híján pedig –, az új eljárás lefolytatására és új határozat hozatalára kötelezett elsőfokú bíróságnak kell a fentebb részletezettek szerint módosított menetű tárgyalást lefolytatnia, és a megfelelő ítéletet meghoznia.

Fennmarad tehát annak a kérdésnek a megítélése, hogy ha nem jogorvoslati szakban derül fény a közösségi jog helyes értelmezésére, akkor a fél élhet-e a perújítás jogintézményének alkalmazásával Magyarországon. Ennek eldöntésére a közösségi jog érvényesülésének tagállamok általi biztosítása, illetve a Pp. erre irányuló alkalmazásának összevetése ad eligazítást.

2. Alapelvek

2.1. A tagállami eljárási autonómia elve

Ahogy azt a Bíróság a *Deutsche Milchkontor*-ügyben megállapította – és azóta következetes gyakorlatává tette –, közösségi előírások hiányában is minden tagállamnak feladata, hogy a közösségi szabályok végrehajtását a területén biztosítsa. Amennyiben a közösségi jog – ide értve annak általános elveit is –

² A *iura novit curia* elvéből (vö. 2.2. fejezettel) következően a perbíróságnak az eljárása folyamán született Bírósági ítélettel minden körülmények között tisztában kell lennie. Mivel azonban a Bíróság és a nemzeti bíróság között – előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének hiányában – nem jön létre eljárásjogi jogviszony, a Bíróság ítélete nem feltétlenül az adott bíróság eljárásának befejezése előtt születik meg, hanem például csak az után. Következésképpen a perbíróságnak nem feltétlenül van arra lehetősége, hogy eljárását a Bíróság ítéletének megfelelően folytassa le és egy közösségi joggal konform ítéletet hozzon.

másképp nem rendelkezik, a tagállami hatóságok a nemzeti anyagi és eljárásjog alapján járnak el.³

Az így megfogalmazott *tagállami eljárási autonómia ugyanakkor nem korlátlan*. Az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 4. cikk (3) bekezdése a következőket tartalmazza:

Az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a Szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában.

A tagállamok a Szerződésekből, illetve az Unió intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket.

A tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében, és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.

A Lisszaboni Szerződés – a közösségi jog érvényesülését biztosítandó – egy további követelményt is megfogalmaz a tagállamokkal és így a tagállami bíróságokkal szemben is. Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése kimondja:

A tagállamok megteremtik azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükségesek.

Az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésében található szabályból, illetve korábban az Európai Közösség létrehozásáról szóló szerződésben (a továbbiakban: EKSZ) foglalt, ennek megfelelő rendelkezésekből a Bíróság két olyan követelményt vezetett le, amely a tagállamok autonómiáját korlátozza:⁴ *a tényleges érvényesülés elvét és az egyenértékűség elvét*.

³ C-205/82–215/82. sz. Deutsche Milchkontor és társai egyesített ügyekben 1983. szeptember 21-én hozott ítélet [EBHT 1983, 2633. o.] 17. pont.

⁴ C-205/82–215/82. sz. Deutsche Milchkontor – ítélet 19. pont, a C-78/98. sz. Preston és társai ügyben 2000. május 16-án hozott ítélet [EBHT 2000, I-3201. o.] 31. pont, a C-201/02. sz. Wells-ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet [EBHT 2004, I-723. o.] 67. pont, C-2/06. sz. Kempter-ügyben 2008. február 12-én hozott ítélet [EBHT 2008, I-411. o.] 57. pont, a C-430/93. és C-431/93. sz. Van Schijndel és van Veen egyesített ügyekben 1995. szeptember 15-én hozott ítélet (EBHT 1995, I-4705. o.) 17. pont, a C-326/96. sz. Levez-ügyben 1998. december 1-jén hozott ítélet (EBHT 1998., I-7835. o.) 18. pont.

2.1.1. A tényleges érvényesülés elve

A tényleges érvényesülés elve szerint a nemzeti jogszabályok nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné tegyék a közösségi szabályozás végrehajtását.

A tényleges érvényesülés elvét illetően a Bíróság ítélezési gyakorlata ki mondja, hogy minden esetben, amikor felmerül a kérdés, hogy valamely nemzeti eljárási rendelkezés gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé teszi-e a közösségi jogrend által a magánszemélyekre ruházott jogok gyakorlását, azt kell megvizsgálni, hogy milyen e rendelkezésnek az egész eljárásban betöltött helye, az eljárás lefolytatása és az eljárás sajátosságai a különböző nemzeti fórumok előtt.⁵

A tényleges érvényesülés elve volt a kérdés a *Factortame és társai* ügyben⁶ is, amelyben a Bíróságnak – az akkori brit legfelső bírói fórum, a *House of Lords* előterjesztésére – abban kellett állást foglalnia, hogy a *House of Lords* köteles-e eltekinteni az angol jog azon szabályának alkalmazásától, mely egyedüli akadályát képezte ideiglenes intézkedések elrendelésének a Koronával, vagyis a brit állammal szemben.⁷ *‘A Bíróság továbbá úgy ítélte meg, hogy a közösségi jog természetében rejlő követelményekkel összeegyeztethetetlen valamely nemzeti jogrendszer minden olyan rendelkezése, illetve minden olyan jogalkotási, közgazdasági, vagy bírósági gyakorlat, amely csökkentené a közösségi jog hatékonyságát azáltal, hogy megfosztja a közösségi jog alkalmazására hatáskörrel rendelkező bíróságot azon jogtól, hogy már az alkalmazás időpontjában minden szükséges lépést megteheszen annak érdekében, hogy a közösségi normák teljes hatékonyságának esetleges, akár csak átmeneti akadályát képező nemzeti jogszabályi rendelkezéseket félretegye.’*⁸ Erre tekintettel a *House of Lords* köteles volt annak a szabálynak az alkalmazásától eltekinteni, amely az állammal szemben ideiglenes intézkedések elrendelését nem tette lehetővé.⁹

2.1.2. Az egyenértékűség elve

Az egyenértékűség elve azt mondja ki, hogy a közösségi jog végrehajtása során a nemzeti jog alkalmazásának megkülönböztetéstől mentesen kell történnie a közösségi joghoz hasonló, de a tisztán belső jellegű jogviták eldöntésére szolgáló eljárásokhoz viszonyítva.

⁵ C 426/05. sz. Tele2 Telecommunication-ügyben 2008. február 21 én hozott ítélet [EBHT 2008, I 685. o.] 55. pont, a C 222/05–C 225/05. sz. Van der Weerd és társai egyesített ügyekben 2007. június 7-én hozott ítélet [EBHT 2007, I 4233. o.] 33. pont.

⁶ C 213/89. sz. Factortame és társai ügyben 1990. június 19 én hozott ítéletet [EBHT 1990, I 2433. o.].

⁷ Uo. 17. pont.

⁸ Uo. 20. pont.

⁹ Uo. 21. pont.

Az egyenértékűség elvének tiszteletben tartása azt feltételezi, hogy a szóban forgó nemzeti szabály különbségtétel nélkül vonatkozik a közösségi jog, illetve a belső jog megsértésén alapuló, hasonló tárgyú és jogalappal rendelkező kezesetekre.¹⁰ Az eljárási szabályok egyenértékűségéről való határozathozatalhoz objektíven és elvont módon kell vizsgálni az érintett szabályok hasonlóságát, figyelembe véve az eljárás egészében elfoglalt helyüket, a hivatkozott eljárás lefolytatását és a szabályok sajátosságait.¹¹

Ez utóbbi körülmény kapcsán a Bíróságnak a *Transportes Urbanos y Servicios Generales*-ügyben¹² azt kellett vizsgálnia, hogy tárgyuk és lényeges elemeik tekintetében hasonlónak tekinthető-e a közösségi jog megsértése alapján benyújtott, felelősség megállapítása iránti kereset és azon kereset, amelyet e társaság az alkotmány esetleges megsértése alapján benyújthatott volna. A Bíróság álláspontja szerint e két kereset a felelősség megállapításának alapját illetően teljesen azonos: mindkettő az állam valamely aktusa vagy mulasztása következtében a károsult által elszenvedett kár megtérítésére irányul.¹³ *Egyetlen különbségként a két kereset között a Bíróság azt állapította meg, hogy az alapul fekvő jogsértés egyik esetben az alkotmány, a másik esetben pedig a közösségi jog megsértése volt.*¹⁴ *Az egyenértékűség elvéből kifolyólag a Bíróság azonban ezen egyetlen körülményt a két kereset közötti különbségtételhez nem tartotta elegendőnek, és ekképpen azokat hasonlónak tekintette.*¹⁵ *Ennek folyománya-ként az alkotmányértés miatt rendelkezésre álló jogorvoslatot elérhetővé kellett tenni a közösségi jog megsértése esetén is.*

2.2. A közösségi joggal konform jogértelmezés kötelezettsége

A fentebb már idézett EUSZ 4. cikk (3) bekezdése, illetve a korábban az EKSZ-be felvett azonos tartalmú rendelkezés alapján a Bíróság a *Von Colson és Kamann*-ügyben¹⁶ megfogalmazottak óta állandó ítélkezési gyakorlattá vált az a követelmény, hogy a tagállamok valamennyi hatósága, beleértve hatáskörük szerint az igazságszolgáltatás szerveit is, kötelesek a nemzeti jogot úgy értel

¹⁰ C-231/96. sz. Edis-ítélet 36. pont, a C-326/96. sz. Levez-ítélet 41. pont.

¹¹ Ebben az értelemben a C-78/98. sz. Preston és társai ügyben hozott ítélet 63. pont.

¹² C-118/08. sz. Transportes Urbanos y Servicios Generales ügyben hozott ítélet.

¹³ Uo. 35–36. pont.

¹⁴ Uo. 43. pont.

¹⁵ Uo. 44–45. pont.

¹⁶ C-14/83. sz. Von Colson és Kamann ügyben 1984. április 10-én hozott ítélet [EBHT 1984, 1891. o.] 26. pont.

mezni, hogy azzal a lehető legteljesebb mértékig figyelembe vegyék a közösségi jogból fakadó követelményeket.¹⁷

A közösségi jog hatékony érvényesülésének követelményéből egyenesen következik a tagállami jog európai jognak megfelelő értelmezésének követelménye.¹⁸

2.3. A közösségi joggal ellentétes bírósági ítéletek jogkövetkezmenyei

A tagállami eljárásjog szerint nem orvosolható közösségi joggal ellentétes bírósági ítéletek végső soron a tagállam kártérítési felelősségét vonják maguk után.

A *Simmenthal*-ügyben hozott ítélet¹⁹ a nemzeti bíróság feladatául szabta, hogy biztosítsa a közösségi jog teljes érvényesülését azáltal, hogy szükség esetén eltekint a nemzeti jogszabályok azon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek a közösségi joggal ellentétesek. Amennyiben e kötelezettségének a tagállami bíró nem tenne eleget, akkor ezért a tagállamot a *Köbler*-ügyben hozott ítéletben foglaltak szerint kártérítési felelősség terheli,²⁰ amely felelősséget a Bíróság a *Traghetti*-ügyben hozott ítéletében²¹ is megerősített.²²

Ezeket a követelményeket az eljáró bíróságnak mindig szem előtt kell tartania, amikor az európai jog végrehajtása során a magyar jogot értelmezi. Külön kiemelendő, hogy ez a kártérítési következmény nem csupán akkor terheli az államot, amikor a bíróság egy európai irányelvet átültető jogszabályt értelmez, hanem akkor is, amikor az európai jogi igények érvényesítését szolgáló nemzeti eljárásjogi és perjogi rendelkezéseket értelmezi és alkalmazza.²³ Ezen felül a közösségi joggal konform értelmezés követelménye a magyar alkotmányos szabályokból is következik [vö. az Alkotmány 2/A.§-ával, valamint az Alaptörvény E) cikkével, illetve 28. cikkével].

¹⁷ C-106/89. sz. *Marleasing*-ügyben 1990. november 13-án hozott ítélet [EBHT 1990, I-4135. o.] 8. pont, a C-91/92. sz. *Faccini Dori*-ügyben hozott ítélet [EBHT 1994, I-3325] 26. pont.

¹⁸ Lásd ezzel kapcsolatban a C-160/01. sz. *Mau*-ügyben 2003. május 15-én hozott ítélet [EBHT 2003, I-4791. o.] 34. pontját.

¹⁹ 106/77. sz. *Simmenthal*-ügyben 1978. március 9-én hozott ítéletet [EBHT 1978, 629. o.].

²⁰ C-224/01. sz. *Köbler*-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletet [EBHT 2003, I-10239. o.].

²¹ C-140/09. sz. *Fallimento Traghetti del Mediterraneo*-ügyben 2010. június 10-én hozott ítéletet [EBHT 2010. I-5243. o.].

²² Uo. 33-36. pont.

²³ Ugyanilyen következtetéssel lásd VINCZE Attila: A Legfelsőbb Bíróság ítélete a regisztrációs adóról. Döntés az Európai Bíróságnak a magyar regisztrációs adóval kapcsolatos ítélete folyamatban lévő ügyekben való alkalmazhatóságáról. *Jogesetek Magyarázatai*, 2010/1. 56.

3. A közösségi jog tartalmának magyar bíróságok általi megismerése

3.1. A felek rendelkezési joga és a *iura novit curia* elve

Több jogrendszerhez hasonlóan a magyar jognak is alapvető elve, hogy a jogalkalmazó – ideértve valamennyi jogorvoslati fórumot is – a kereseti kérelem keretei között ismeri és alkalmazza a jogot. Szemben az egyes eljárásokban is – így a polgári perben és a közigazgatási perben – érvényesülő rendelkezési és peranyag-szolgáltatási elvvel, amely az eljárásban megállapításra kerülő tények állítását (hivatkozását), illetve bizonyítását alapvetően a felek feladatává teszi, *a jog meghatározása és alkalmazása tisztán a bíróságra tartozik. A jog megállapítása és alkalmazása során a felek előadásai – magán a kereseti kérelmen felül – pusztán segítséget jelenthetnek a bíróság számára, azokhoz azonban a bíróság nincs kötve.*

Az egyenértékűség elvéből önmagában következik, hogy a nemzeti jog érvényesítésére vonatkozó tagállami szabályokat a közösségi jog érvényesítése érdekében ugyanúgy alkalmazni kell.

A Bíróság gyakorlatából látható,²⁴ hogy közösségijog-konform az a felek és a bíróság közötti feladatmegosztás, amely szerint a felek által megszabott jogvita-keretek között (vö. kérelemhez kötöttség) a jogvitát eldöntő határozat jogi indokolásának megalkotása, adott esetben későbbi kiegészítése, vagyis a jogvítára irányadó jog megtalálása és alkalmazása a bíróság feladata. A Bíróság felfogásában ez még nem jelent bírói aktivizmust, hanem még a passzív bírósági szerepkörbe is beletartozik. Ehhez képest a nemzeti bíróság a felek által megszabott jogvita-keretek meghaladására, azaz a kereseti kérelem meghaladására kizárólag a *kogens* közösségi jogi szabályok esetében köteles, ám ezek esetében is csak akkor, ha a tagállami eljárásjog a bíróságnak ilyen aktív szerepet szán.

A fentiekből megállapítható, hogy a *iura novit curia* elvet szem előtt tartó magyar eljárásjog, azaz az alkalmazandó jogot a felek hivatkozásától függetlenül, a bíróság saját kezdeményezésére felderítő bíróság koncepciója a közösségi joggal összeegyeztethető. Ezen felül az egyenértékűség követelménye meg is követeli azt, hogy a nemzeti jogszabályok esetében alkalmazott *iura novit curia* elvtől a közösségi jog esetében se tekintsünk el.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy önmagában az egyenértékűség elvéből következik a magyar bíróságok – ideértve a jogorvoslati fórumokat is – azon kötelezettsége, hogy a közösségi jogot hivatalból, a felek hivatkozása nélkül is feltárják és alkalmazzák, hiszen a magyar eljárásjog ilyen szerepet szán a

²⁴ C-430/93. és C-431/93. sz. Van Schijndel és van Veen egyesített ügyekben hozott ítélet.

bíróságoknak. Ettől különböző kérdésnek számít az, hogy az ily módon feltárt jog által megkövetelt tényanyagot a feleknek kell szolgáltatniuk.

3.2. A Bíróság ítéletének joghatása

Amennyiben a nemzeti bíróság az EUSZ 267. cikke (a korábbi EKSZ 234. cikke) alapján a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárását kezdeményezi, a nemzeti bíróság – az elsődlegesen neki címzett – ítéleten keresztül egy kötelező jogértelmezést kap, amelyhez a saját eljárásában kötve van.²⁵ Emellett a Bíróság azon ítéletei is joghatásokat váltanak ki, amelyeket a más nemzeti bíróságok által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásokban hoz. A Bíróság ilyen ítéletének joghatását a Legfelsőbb Bíróság is vizsgálta már a BH 2008.135 számon közzétett Legf. Bír. Kfv. I. 35.055/2007. sz. jogesetben.

A Legfelsőbb Bíróság az európai jog közvetlen hatályát kimondó *Van Gend & Loos*²⁶ valamint az európai jog elsőbbségét deklaráló *Costa kontra E.N.E.L.*²⁷ ügyekre hivatkozva világosan kijelentette,²⁸ hogy a magyar bíróságok a Bíróság ítélezési gyakorlatát nem hagyhatják figyelmen kívül.

A Legfelsőbb Bíróság megállapítása szerint az ítélezési gyakorlatból az a következtetés vonható le, hogy a bírósági gyakorlat mindenkire kiterjedő és kötelező hatállyal bír. Az előzetes döntéseknek olyan normatív ereje van a Legfelsőbb Bíróság ítéletében foglaltak szerint, hogy joghatást fejt ki más ügyben is. Az ítéletek időbeli hatálya kérdésével kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság a Bíróság gyakorlatát összegezve arra a következtetésre jutott, hogy az értelmező előzetes döntések *ex tunc*, azaz visszamenőleges hatálya az általános. Ennek lényege, hogy a közösségi jogszabály hatálybalépésétől kell alkalmazni az értelmezett tartalmat.

Ezzel teljes mértékben egybecsengenek a Bíróság ítéletei is: „[V]alamely előzetes döntéshozatali kérdésben hozott ítélet nem konstitutív, hanem tisztán deklaratív jellegű, következésképpen annak hatásai főszabály szerint az értelmezett szabály hatálybalépésének napjára visszamenőleg érvényesülnek.”²⁹ Ennek megfelelően „az (...) értelmezett közösségi jogi szabályt a közigazgatási

²⁵ 29/68. sz. Milch-, Fett- und Eierkontor / Hauptzollamt Saarbrücken-ügyben 1969. június 24-én hozott ítélet [EBHT 1969, 165. o.] 3. pont.

²⁶ 26/62. sz. Van Gend & Loos-ügyben 1963. február 5-én hozott ítélet [EBHT 1963, 3. o.].

²⁷ 6/64. sz. Costa kontra E.N.E.L. ügyben 1964. július 15-én hozott ítélet [EBHT 1964, 1141. o.].

²⁸ Az ítélet az irodalomban alapvető helyeslésre talált, ld. VINCZE (2010) i. m. 51–56.

²⁹ C-2/06. sz. Kempter-ítélet 35. pont.

*szerveknek hatáskörükben alkalmazniuk kell a Bíróságnak az értelmezés iránti kérelemtől határozó ítélete előtt keletkezett és létrejött jogviszonyokra is.*³⁰

Ezt az álláspontot osztják többen a jogirodalomban is.³¹

Végezetül a Bíróság ítéletének hivatalbóli, a felek hivatkozásától független alkalmazásával foglalkozunk.

A Bíróság a *Willy Kempter KG és a Hauptzollamt Hamburg-Jonas*-ügyben³² világosan állást foglalt abban a kérdésben, hogy kell-e az érintetteknek kifejezetten hivatkozniuk a Bíróság valamely ítéletére a tagállami közigazgatási vagy bírósági eljárásban. Az eljárás tárgyát az a kérdés képezte, hogy vajon az alapügy felperesének kell-e hivatkoznia a Bíróság valamelyik konkrét ítéletére annak érdekében, hogy a tagállami közigazgatási szerv köteles legyen az erre irányuló kérelem alapján a jogerőssé vált, de a Bíróság utóbb adott értelmezése fényében közösségi jogba ütköző közigazgatási aktust visszavonni, azaz a hivatkozás megtörténtétől függ-e a jogorvoslat sikere.³³

A [...] Kühne & Heitz-ügyben hozott ítéletből tehát nem vezethető le az, hogy az ezen ítélet által megállapított harmadik feltétel teljesülése érdekében a feleknek a nemzeti bíróság előtt a közösségi jog érintett szabályára kell hivatkozniuk. E feltétel teljesüléséhez ugyanis elegendő, ha a közösségi jog említett szabályát, amelynek az értelmezése a Bíróság későbbi ítélete fényében tévesnek bizonyult, a végső fokon eljáró nemzeti bíróság megvizsgálta, vagy hogy ez utóbbi bíróság arra hivatalból hivatkozhatott volna. A Bíróság ítéletének hivatalbóli, a felek hivatkozásától független alkalmazása nem tekinthető a magyar jogtól sem idegennek. A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata, valamint az Alkotmánybíróság alkotmányértelmező határozatai a Bíróság ítéletéhez hasonlóan olyan jogi instrumentumnak tekintendők, amelyekre a perbíróság által lefolytatott eljárás keretein kívül, attól függetlenül kerül sor, ám amelyek esetében a határozat jogértelmezése az eljáró perbíróságra is kiterjedő hatállyal rendelkezik.

A BH 2009.145 számon közzétett Legf. Bír. Pfv. V. 22.073/2008. sz. jogeset alapján a Legfelsőbb Bíróság jogegységi tanácsának határozatát – a Magyar Közlönyben történt közzétételétől kezdődően – a bíróság akkor sem mellőzheti, ha arra a peres felek nem hivatkoztak. Az a joghatás, hogy a jogegységi

³⁰ C-2/06. sz. Kempter-ítélet 36. pontja, továbbá vö. a C-453/00. sz., Kühne & Heitz-ügyben hozott ítélet 22. pontjával.

³¹ Bernhard W. WEGENER: AEUV Art. 267 (ex-Art. 234 EGV) [Vorabentscheidung] In: CALLIESS/RUFFERT: *EUVAEU*, München, C.H. Beck, 42011. 55. margószám; KARPENSTEIN: EGV Art. 234 [Vorabentscheidung] (Nizza-Fassung). In: GRABITZ/HILF: *Das Recht der Europäischen Union*. München, C.H. Beck, 402009. 103. margószám.

³² C-2/06. sz. Willy Kempter KG és a Hauptzollamt Hamburg-Jonas-ügyben 2008. február 12-én hozott ítéletet [EBHT 2008, I-411. o.].

³³ Uo. 40–44. pont.

tanácsának határozatát figyelembe kell venni, a folyamatban lévő ügyekre is alkalmazandó, ahogy az az említett ügy tényei alapján következik.

Az Alkotmánybíróság az 52/1997 (X. 14.) AB határozatában szintén kifejtette, hogy a mindenkire nézve kötelező alkotmányértelmező határozatában foglalt elvi tételeket a folyamatban lévő ügyekben is kötelezően alkalmazni kell.

Mivel a Legfelsőbb Bíróság és az Alkotmánybíróság döntései a felek kezdeményezésétől függetlenül alkalmazandóak, és az egyenértékűség elve alapján a közösségi jog végrehajtása során a nemzeti jog alkalmazásának a közösségi joghoz hasonló, de tisztán belső jellegű jogviták eldöntésére szolgáló eljárásokhoz viszonyítva, megkülönböztetéstől mentesen kell történnie, amiből szintén az következik, hogy a Bíróság ítéleteiben foglaltak alkalmazására az eljáró bíróság a felek kezdeményezésétől függetlenül köteles.

Ugyanezt a következtetést erősítik meg a magyar jogirodalomban is.³⁴

3.2.1. Az Alkotmánybíróság határozata alapján történő perújítás

Korábban utaltunk már arra, hogy a közösségi jog végrehajtása során a nemzeti jog alkalmazásának megkülönböztetéstől mentesen kell történnie a közösségi joghoz hasonló, de tisztán belső jellegű jogviták eldöntésére szolgáló eljárásokhoz viszonyítva (az egyenértékűség elve). Az eljárási szabályok egyenértékűségéről való határozathozatalhoz objektíven és elvont módon kell vizsgálni az érintett szabályok hasonlóságát, figyelembe véve az eljárás egészében elfoglalt helyüket, a hivatkozott eljárás lefolytatását és a szabályok sajátosságait.³⁵

A fenti ítéletben kimondott tételt analóg módon alkalmazni kell a Pp. 262/A.§ és a Pp. 360.§ szabályaira is. E rendelkezések perújítást tesznek lehetővé, ha az alkotmányellenes szabályt az adott ügyben sem lehetett volna már alkalmazni. Mivel a Bíróság határozatai általában ilyen visszamenőleges hatállyal bírnak, az egyetlen különbség a két perújítási ok között az lenne, hogy a perújítás alapját az egyik esetben az alkotmány a másik esetben pedig a közösségi jog megsértése képezné. Ez pedig a *Transportes Urbanos y Servicios Generales* ügyben³⁶ foglaltakra tekintettel nem releváns különbség. Ebből az következik, hogy a perújítást lehetővé kell tenni.

A Bíróság és az Alkotmánybíróság előtti folyó eljárások analógiáját támasztja alá maga az alkotmánybírósági gyakorlat is. A 35/2011. (V. 6.) AB határozat, mely az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 38.§ (1) bekezdése (a 2012. január 1-jétől hatályos, az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 25.§), vagyis a rendes bíróság alkotmánybírósági

³⁴ VINCZE Attila: Az Európai Bíróság ítéleteinek processzuális hatályához. *Magyar Jog*, 2008/12. 821.; VINCZE (2010) i. m. 55–56.

³⁵ Lásd ebben az értelemben a C-78/98. sz. Preston és társai ügyben hozott ítélet 63. pontját.

³⁶ C-118/08. sz. *Transportes Urbanos y Servicios Generales* ügyben hozott ítélet

eljárást kezdeményező hatásköre és a Pp. 155/A.§ szerinti előzetes döntéshozatali eljárás közötti analógiával érvel. Ha ez az analógia az eljárás kezdeményezésére, és az eljárás lényeges funkciójára, a ‘bíróóságok közötti párbeszédre’ fennáll, ahogy azt az Alkotmánybíróság állítja, akkor ennek az analógiának fenn kell állnia az ítéletek joghatásait tekintve is. Ez pedig megint csak azt húzza alá, hogy a Pp. 262/A.§ alapján, az Alkotmánybíróság által is alkalmazott analógiára tekintettel perújítás kezdeményezhető a Bíróság ítéletei kapcsán is.

Mint már utaltunk rá, a kiinduló kérdések között 2. esetkörbe sorolt ügyekben a perbíróságnak nem mindig van lehetősége arra, hogy a per tárgyalását a Bíróság ítéletéhez igazítsa, illetve a Bíróság ítéletének megfelelő közösségi jogi értelmezésnek eleget tevő ítéletet hozzon. Fellebbezési eljárásban, illetve felülvizsgálati eljárásban mód van arra, hogy a közösségi jog megfelelő alkalmazásával érdemben helyes döntés szülessen. A felülvizsgálati határidő lejártát követően azonban ebben az esetben csak a Pp. 262/A.§ szerinti perújítás nyújthat jogorvoslatot.

3.2.2. Relatív új tényre, illetve új bizonyítékra alapított perújítás

Bemutattuk, hogy a Bíróság és a nemzeti bíróságok közötti munkamegosztás a ‘ténybíróóság’-i feladatkört egyértelműen a nemzeti bíróságra telepíti, és hogy emiatt a Bíróság által adott kötelező jogszabály-értelmezés nem képes biztosítani azt, hogy a nemzeti bíróság a tárgyalást, a bizonyítási eljárást a saját nemzeti szabályai szerint jogszerűen fogja lefolytatni. Éppen ezért előfordulhat az az eset, hogy a magyar bíróság a Bíróság ítéletének az eljárásra kiható konzekvenciáit nem vonja le, az ügyet nem a Bíróság ítéletének megfelelően tárgyalja (újra). Ezzel a perbíróság megsérti a Pp. 2.§ (1) bekezdésének második fordulatát és a Pp. 3.§ (3) bekezdését, illetve a nem megfelelő tárgyalás miatt egyes tényeket, illetőleg bizonyítékokat a perben nem bíráltnak el. A Pp. 260.§ (1) bekezdés a) pontja alapján³⁷ ezek a tények,³⁸ illetőleg bizonyítékok perújításra adhatnak okot, hiszen az említett tényeket, illetőleg bizonyítékokat a perújító fél a korábbi eljárás során hibáján kívül nem érvényesíthette [vö. a Pp. 260.§ (2) bekezdésével], tudniillik a bizonyítási kötelezettségéről, illetve a rá háruló

³⁷ Ezen felül a perújításnak az az általános előfeltétele is természetesen alkalmazandó, miszerint a tény, illetőleg bizonyíték a perújító félre – elbírálás esetén – kedvezőbb határozatot eredményezett volna. Jelen fejezetben a perújítás megengedhetőségéről tett megállapításokhoz minden esetben, külön feltüntetés nélkül is oda kell érteni azt a fenntartást, hogy a közösségi jog megsértésével kapcsolatos perújítás esetében is a perújítás általános előfeltételeinek változatlanul teljesülniük kell.

³⁸ A hivatkozott tényeknek a jogerős bírósági ítélet meghozatalakor már fenn kellett állniuk, meg kellett lenniük, hiszen ellenkező esetben, ha tehát az adott tény az ítélet meghozatala után keletkezett, akkor az új keresettel érvényesíthető. Ld. ugyanígy NÉMETH János: Perújítás. In: NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata. 2 Harmadik (átdolgozott) kiadás.* Budapest, CompLex Kiadó, 2010. 965.

bizonyítási teherről nem kapott tájékoztatást, az említett tényekre, illetőleg bizonyítékokra nem tehetett előadást.

A bírósági gyakorlat következetesen érvényesülő álláspontja szerint a perben elbírált jogkérdésben nincs helye perújításnak.³⁹ *Nem jogkérdés* viszont az, ha a perújítási kérelem nyomán olyan új tény merül fel, amely a jogerős ítélet alapjául vett jogszabálytól eltérő, más rendelkezés alkalmazását teszi indokolttá. Megjegyezzük, hogy a Bíróság ítélete a Pp. 260.§ (1) bekezdés a) pontja szerinti 'jogerős bírói határozat' fogalmának is megfelel, hiszen a hivatkozott Pp. rendelkezés nemcsak a magyar bíróságok határozataira szorítkozik. Így e rendelkezés alapján önmagában a Bíróság ítéletére való hivatkozás elegendő a perújításhoz.

A tagállami szinten jogerőssé vált döntések elleni jogorvoslat megengedése, a *jogerő áttörése nem ismeretlen a közösségi jog előtt*. A közösségi jog nem, illetve nem megfelelő alkalmazása miatt érdemében tarthatatlan közigazgatási döntések tekintetében a Bíróság gyakorlata szerint ugyanis az ügy érdemére kiható újbóli elbírálás szükséges.

A Bíróság a *Lucchini*-ügyben⁴⁰ hozott ítéletében például lehetővé tette a jogerő áttörését a közösségi jog megsértése okán:

*Következésképpen [...] a közösségi joggal ellentétes a res iudicata elvét megállapító olyan nemzeti jogi rendelkezés alkalmazása, mint az olasz polgári törvénykönyv 2909. cikke, amennyiben annak alkalmazása akadályozza a közösségi jog megsértésével adott állami támogatás visszatéríttetését, amelynek a közös piaccal való összeegyeztethetlenségét jogerőssé vált bizottsági határozat állapította meg.*⁴¹

A határozatot elemző egyik jogirodalmi álláspont is arra a következtetésre jutott, hogy az ítélet megerősíti azt a tendenciát, hogy a jogerő intézményére nem lehet hivatkozni a nyilvánvalóan európai jogba ütköző bírósági vagy közigazgatási határozatok joghatásainak fenntartása érdekében. Az ilyen esetekben a közösségi jog hatékonysága élvez elsőbbséget.⁴²

A közösségijog-ellenes állami támogatások körében kialakult gyakorlat a Bíróság – utóbbi évtizedben töretlennek mondható – gyakorlatában más területeken is megjelent. A Bíróság akkor is elvárja a jogerő áttörését, ha az adott közigazgatási határozat a félre hátrányos tartalmú rendelkezést, például kedve-

³⁹ BH 1997. 538; BH 1996. 430; BH 1996. 605; BH. 1996. 69. stb.

⁴⁰ C-119/05. sz. *Lucchini*-ügyben hozott ítélet.

⁴¹ C-119/05. sz. *Lucchini*-ügyben hozott ítélet 63. pont.

⁴² Lásd így Andreas HARATSCH – Christian HENSEL: Anmerkung zu EuGH Urteil vom 18.07.2007 - C-119/05. *Juristenzeitung*, 2008. 141. 144–147.

zötlen adó-megállapítást tartalmaz, vagy egy állami megbízásból való kizárásról rendelkezik.

A Bíróság több ügyben is megerősítette,⁴³ egyben az erre vonatkozó német legfelsőbb bírósági gyakorlat is alapvetően elismerte,⁴⁴ hogy az EUSZ 4. cikk (3) bekezdéséből – a korábbi EKSZ 10. cikkéből –

‘eredő együttműködés elve alapján a közigazgatási szerv ilyen irányú kérelem esetén köteles felülvizsgálni a jogerős közigazgatási határozatot a releváns rendelkezésre vonatkozóan a Bíróság által időközben adott értelmezés figyelembevételére érdekében, amennyiben

- a nemzeti jog alapján hatáskörrel rendelkezik e határozat visszavonására,
- a kérdéses határozat valamely végső fokon eljáró nemzeti bíróság ítélete következtében vált jogerőssé,
- az említett ítélet a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatára tekintettel a közösségi jog téves – az EK 234. cikkének harmadik bekezdésében [EUSZ 267. cikk (3) bekezdésének] foglalt feltételek szerinti előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztése nélkül elfogadott - értelmezésén alapszik, és
- az érdekelt az említett ítélkezési gyakorlatról történt tudomásszerzést követően haladéktalanul a közigazgatási szervhez fordult.’

Ahogy az a *Kemptner*-ügyben⁴⁵ hozott ítéletből is kiviláglik, ezek a követelmények akkor is alkalmazandók, ha a közigazgatási határozattal szemben bírósági felülvizsgálatot kértek, és a közigazgatási határozat valamennyi perorvoslat kimerítése után vált jogerőssé. Ha a Bíróság időközben mégis olyan határozatot hozott, amely alapján a korábban jogerőssé vált döntés tarthatatlanná vált, akkor a *Kemptner*-ügyből⁴⁶ következően ezek a közigazgatási határozatok illetve a közigazgatási ügyet lezáró bírósági ítéletek újra felülvizsgálhatóak a Bíróság határozatának megfelelően. Ez a magyar jog alapján csak a perújítással érhető el.⁴⁷

⁴³ Összefoglalóan ld. Wilfried BERG: Die Rechtsprechung zum Verwaltungsverfahrensrecht seit 1998. *Juristenzeitung*, 2005. 1039. (1045–1046).

⁴⁴ Lásd BVerwG, Urteil vom 22. 10. 2009 - 1 C 15/08 (VGH Mannheim); BVerwG, Urteil vom 22. 10. 2009 - 1 C 26/08 (VGH Mannheim); BVerwG, 6 C 33.06 am 17. 1. 2007; BFH, Urteil vom 29.05.2008 - V R 45/06; BFH, Urt. vom 29.05.2008 - V R 45/06 (NV).

⁴⁵ Ld. a C-2/06. sz. *Kemptner*-ügyben 2008. február 12-én hozott ítéletet [EBHT 2008, I-411. o.], illetve ld. hozzá VINCZE (2008) i. m. 821–823.

⁴⁶ Ld. a C-2/06. sz. *Kemptner*-ügyben 2008. február 12-én hozott ítéletet [EBHT 2008, I-411. o.].

⁴⁷ Ld. azonos következtetéssel VINCZE (2008) i. m. 821–823.

Ezen a ponton érdemes felhívni a figyelmet a tagállami bíróságoknak a közösségi jog megsértéséért viselt, a *Köbler*-ügyben hozott ítéletben kimondott,⁴⁸ és a *Traghetti*-ügyben megerősített⁴⁹ kártérítési felelősségére is.

Habár a Bíróság a jogerő elvének fontosságát önmagában nem vitatta, azzal, hogy elismerte a végső fokon ítélkező bíróság határozataiért fennálló állami felelősség elvét, ezzel a jogerő intézményének közvetett célját, a jogviszonyok megkérdőjelezhetetlenségét, áttörte. Ennek az az eredménye, hogy amennyiben a közösségi jog nyilvánvaló megsértése áll fenn, a közösségi jogot sértő állam két lehetőség közül választhat: vagy teljes mértékben megtéríti a közösségi joggal ellentétes határozatból fakadó károkat (*dulde et liquedere*) vagy pedig lehetővé teszi a jogerő formai áttörését, és perújítást engedélyez.⁵⁰ Ez utóbbi megoldás mellett szól, hogy az jelentősen alacsonyabb anyagi kockázattal jár az állam számára. Mivel az Alaptörvény N) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti, mely elvet ugyanezen cikk (3) bekezdése alapján a bíróságok is kötelesek feladatuk ellátása során tiszteletben tartani, az Alaptörvény inkább azt az értelmezést támasztja alá, hogy a kisebb költségvetési kockázattal járó lépést, vagyis a jogerő áttörését kell választani.

⁴⁸ Ld. a C-224/01. sz. *Köbler*-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletet [EBHT 2003, I-10239. o.].

⁴⁹ Ld. a C-140/09. sz. *Fallimento Traghetti del Mediterraneo*-ügyben 2010. június 10-én hozott ítéletet [EBHT 2010, I-05243. o.].

⁵⁰ Ld. HARATSCH–HENSEL i. m. 141. (146–147).

A *Tanulmányok* sorozat eddig megjelent kötetei:

1. SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.):
Láttelel közjogunk elmúlt évtizedéről
Budapest, PPKE JÁK, 2010. 424. ISBN 978-963-308-010-8
2. FRIVALDSZKY János – POKOL Béla (szerk.):
Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása
Budapest, PPKE JÁK, 2011. 258. ISBN 978-963-9206-93-9
3. VARGA Zs. András – FRÖHLICH Johanna (szerk.):
Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője
Budapest, PPKE JÁK – KIM, 2011. 136. ISBN 978-963-308-019-1
4. TÓTH Tihamér – SZILÁGYI Pál (szerk.): *A versenyjog múltja és jövője.*
Jubileumi kötet a modern magyar versenyjog 20 éves fennállására
Budapest, PPKE JÁK, 2011. 224. ISBN 978-963-308-024-5
5. BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.):
Örökség és Büntetőjog – Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére
Budapest, PPKE JÁK, 2011. 248. ISBN 978-963-308-027-6
6. Péter KOVÁCS (ed.): *International Law – A quiet strenght le droit international,*
une force tranquille (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)
(angol, francia és magyar nyelvű tanulmányokkal)
Budapest, PPKE JÁK – Szent István Társulat, 2011. 312. ISBN 978-963-308-047-4
7. Wilhelm BRAUNEDER – István SZABÓ (Vgl.):
Das Staatsoberhaupt in der Zwischenkriegszeit (német nyelven)
Budapest, PPKE JÁK – Szent István Társulat, 2011. 206. ISBN 978-963-277-314-8
8. RAFFAI Katalin (szerk.): *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok a XXI. században.*
Ünnepi kötet a nyolcvanéves Bánrévy Gábor tiszteletére
Budapest, PPKE JÁK – Szent István Társulat, 2011. 152. ISBN 978-963-277-315-5
9. KATONA Klára (szerk.): *Vállalati versenyképesség és az állam szerepe*
– Hitek és tévhitek
Budapest, PPKE JÁK – Szent István Társulat, 2011. 216. ISBN 978-963-277-316-2

10. SCHLETT András (szerk.): *Földindulások – sorsfordulók. Kollektivizálás, agrárvilág és vidéki változások a XX. század második felében*
Budapest, Szent István Társulat, 2012. 274. ISBN 978-963-277-353-7

11. TÓTH Tihamér (szerk.): *120 éves a Rerum novarum*
Budapest, Pázmány Press, 2012. 208. ISBN 978-963-308-068-9

12. FRIVALDSZKY János: *Jog a személyközi viszonyokban
– az olasz jogfilozófia nyomdokain.*
Budapest, Pázmány Press, 2012. 418. ISBN 978-963-308-072-6

13 DRINÓCZI Tímea – JAKAB András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon
2010–2011. I. kötet*
Budapest, Pázmány Press, 2012. 440. ISBN 978-963-308-066-5

14 DRINÓCZI Tímea – JAKAB András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon
2010–2011. II. kötet*
Budapest, Pázmány Press, 2012. 506. ISBN 978-963-308-067-2